

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TEORİSİ BİLİM DALI

**GENEL GÜVEN VE YAŞAM MEMNUNİYETİ: SOSYAL SERMAYE VE
REFAH İLİŞKİSİ**

Doktora Tezi
ECEM COŞAR CANLIER

İSTANBUL, 2024

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TEORİSİ BİLİM DALI

*GENEL GÜVEN VE YAŞAM MEMNUNİYETİ: SOSYAL SERMAYE VE REFAH
İLİŞKİSİ*

Doktora Tezi

ECEM COŞAR CANLIER

Tez Savunma Jürisi

1. Tez Danışmanı : Prof. Dr. Devrim DÜMLUDAĞ
2. Üye : Prof. Dr. Murat ÇOKGEZEN
3. Üye : Prof. Dr. Murat BİRDAL
4. Üye : Prof. Dr. Ahmet YILMAZ
5. Üye : Doç. Dr. Emine TAHSİN

İstanbul, 2024

**T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT TEORİSİ BİLİM DALI**

**GENEL GÜVEN VE YAŞAM MEMNUNİYETİ: SOSYAL
SERMAYE VE REFAH İLİŞKİSİ**

Doktora Tezi

ECEM COŞAR CANLIER

**Danışman: PROF. DR. DEVRİM DUMLUDAĞ
İSTANBUL, 2024**

ÖZET

GENEL GÜVEN VE YAŞAM MEMNUNİYETİ: SOSYAL SERMAYE VE REFAH İLİŞKİSİ

Gelişmiş ülkeler arasında yer alan Hollanda'da, yerli halkın yüksek yaşam memnuniyeti ve güven seviyelerine rağmen, etnik gruplar arasında yaşam memnuniyeti ve güven seviyelerinin düşük olduğu bilinmektedir. Yerli halk ve göçmenler arasındaki yaşam memnuniyeti ve genel güven seviyelerindeki bu farklılıklarının açıklanması bu çalışmanın başlıca amacıdır. Bu farklılıklar, Hollandalılar ve göçmenlerin sosyal sermayeleri ve sosyal entegrasyonları üzerinden açıklanmaktadır. Ayrıca, hem Covid-19 döneminden önce (2011-2019) ve hem de Covid-19 döneminde (2020-2022) kişilerin yaşam memnuniyetleri ve genel güvenleri üzerindeki sosyal değişimlerin incelenmesi ile mevcut literatüre katkıda bulunmaktadır. Bu doğrultuda, öncelikle genel güven, kurumlara güven, sosyal entegrasyon, dil yeterliliği ve finansal durumu inceleyen değişkenlerin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi her iki dönem için değerlendirilmiştir. Genel güven için de aynı değişkenler modele dahil edilerek analizler gerçekleştirilmiştir. Ek olarak, dönem ayrımı yapılmadan 2011-2022 yılları arasında hem yaşam memnuniyeti hem de genel güven için bu analizler tekrarlanmıştır. LISS Panel çalışmasından elde edilen veriler ile gerçekleştirilen analizlerde, özellikle 2011-2022 yıllarının ele alındığı modellerde, tüm gruplarda genel güvenin yaşam memnuniyetinin önemli açıklayıcısı olduğu, genel güvenin bağımlı değişken olduğu modelde de yaşam memnuniyetinin genel güvenin önemli açıklayıcısı olduğu görülmüştür. Finansal durum modellerinde ise Hollandalıların hem yaşam memnuniyetleri hem de genel güvenleri üzerinde mutlak gelirlerinin göreceli gelirlerine göre her iki dönemde de daha önemli olduğu görülmüştür. Covid-19 döneminden önce, Batılı göçmenlerin yaşam memnuniyetleri üzerinde mutlak gelirlerin daha etkili olduğu belirlenirken, Covid-19 döneminde, göreceli gelirin daha etkin olduğu görülmüştür. Batılı olmayan göçmenler için de Covid-19 döneminde aynı sonuca ulaşılmıştır. Covid-19 döneminde Batılı göçmenlerde geçmişe dönük karşılaştırma, Batılı olmayan göçmenlerde ise geleceğe dönük olumlu beklenti genel güvenleri için daha önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Yaşam Memnuniyeti, Sosyal Sermaye, Genel Güven, Göçmenler ve Yerliler, Finansal Durum, Havuzlanmış En Küçük Kareler

ABSTRACT

GENERAL TRUST AND LIFE SATISFACTION: THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL CAPITAL AND WELL-BEING

In the Netherlands, a developed country, it is known that despite the high levels of life satisfaction and trust among the native population, the levels of life satisfaction and trust among ethnic groups are low. The main aim of this study is to explain the differences in life satisfaction and general trust between the native population and immigrants. These differences are explained through the social capital and social integration of the Dutch and immigrants. In addition, this study contributes to the existing literature by examining the social changes in life satisfaction and general trust both before the Covid-19 period (2011-2019) and during the Covid-19 period (2020-2022). In this context, the impact of variables examining general trust, institutional trust, social integration, language proficiency, and financial status on life satisfaction has been evaluated for both periods. The same variables were included in the model to conduct analyses for general trust as well. Additionally, these analyses were repeated for both life satisfaction and general trust for the period from 2011 to 2022 without distinguishing between the periods. Analyses conducted with data from the LISS Panel study, particularly models considering the years 2011-2022, revealed that general trust is a significant predictor of life satisfaction across all groups, and that life satisfaction is also a significant predictor of general trust when general trust is the dependent variable. In the financial status models, it has been observed that absolute income is more important than relative income for both life satisfaction and general trust among the Dutch in both periods. The same result was found for non-Western immigrants during the Covid-19 period. During the Covid-19 period, retrospective comparison is more important for general trust among Western immigrants, while positive future expectations are more significant for general trust among non-Western immigrants.

Keywords: Life Satisfaction, Social Capital, General Trust, Immigrants and Natives, Financial Status, Pooled Least Squares

TEŞEKKÜR

Doktora tez sürecinin her aşamasında bana rehberlik eden, tezimin her bölümünde bana yol gösteren ve akademik ile kişisel gelişimime sürekli katkıda bulunan danışmanım Prof. Dr. Devrim Dumludağ’a, bu süreçteki tüm destekleri için ne kadar teşekkür etsem azdır. Tez izleme toplantılarında her zaman değerli görüşleri ile tezime sundukları katkılar için Prof. Dr. Murat Çokgezen ve Prof. Dr. Murat Birdal’a çok teşekkür ederim.

Çalışmanın analiz kısmında her sorduğum soruya cevap vererek tezime sağladığı değerli katkı için Dr. Şaban Kızıllarslan’a ayrıca teşekkür ederim. Bu süreçte bana her zaman destek olan Dr. Bengü Tosun’a, tezimde değerli yönlendirmeleri için Dr. Doğuştan Ektik’e ve Eda Polat Dönmez’e teşekkürü bir borç bilirim. Tüm bu süreçte beni her anlamda destekleyen, her zaman anlayış gösteren ve verdikleri manevi güçle beni hiçbir zaman yalnız bırakmayan çok değerli ailelerim Oya-Haluk Coşar ve Sevinç-Doğan Canlier’e, ayrıca tüm doktora sürecinde bana verdiği moral, destek, güç ve anlayış için değerli eşim Ercan Canlier’e sonsuz teşekkür ederim.

Ve tabii ki en özel teşekkürüm, yanımda olmasalar da her daim varlıklarını hissettiğim ve görebilselerdi benimle gurur duyacaklarını bildiğim canım abim ve canım kardeşimdir...

Ecem COŞAR CANLIER
İstanbul, 2024

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR.....	x
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİLLER LİSTESİ	xvi
1. GİRİŞ	1
2. TEORİK ÇERÇEVE.....	15
2.1. Sosyal Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi.....	15
2.2. Yaşam Memnuniyeti ve Ekonomik Büyüme İlişkisi.....	21
3. SOSYALSERMAYE.....	26
3.1. Sosyal Sermaye: Tanım, Tarihsel Süreç	26
3.2. Sosyal Sermayenin Türleri.....	40
3.2.1. Bağlayan, Köprü Kuran ve Birleştiren Sosyal Sermaye.....	41
3.2.2. Güçlü Bağlar ve Zayıf Bağlar	45
3.3. Güven.....	46
3.4. Güvenin Çeşitleri	50
3.5. Güvenin Ölçümü.....	56
3.6. Sosyal Sermayeyi Ölçen Çalışmalar	58
4. YAŞAM MEMNUNİYETİ	66
4.1. Öznel İyi Oluş	68
4.2. Mutluluk.....	70
4.3. Yaşam Memnuniyeti ve Fayda	74
4.3.1. Klasik Dönemde Fayda.....	74

4.3.2. Marjinal Devrim Sonrasında Fayda	76
4.3.3. Yakın Dönemde Fayda	78
4.4. Yaşam Memnuniyetinin Ölçümü	81
5. LİTERATÜR	89
5.1. Yaşam Memnuniyeti ve Güven	89
5.2. Panel-Yatay Kesit Veri Kullanılan Çalışmalar	93
5.3. Güven ve Sosyal Sermaye	96
5.4. Göçmenlerin Yaşam Memnuniyeti	97
5.5. Göçmenlerin Güveni	106
5.6. Yaşam Memnuniyeti ve Gelir Karşılaştırması	108
6. UYGULAMA	114
6.1. Veri Seti	115
6.2. Veri Setinin Düzenlenmesi	118
6.2.1. Bağımlı Değişkenler için Yapılan Düzenlemeler	119
6.2.2. Bağımsız Değişkenler için Yapılan Düzenlemeler	119
6.3. Değişkenlere Ait Betimleyici İstatistikler	123
6.4. Metodoloji ve Model	137
6.5. Ampirik Analiz	138
6.5.1. Yaşam Memnuniyeti Modellerinin Denklemleri	139
6.5.1.1. Yaşam Memnuniyeti, Genel Güven ve Kurumsal Güven Modeli	141
6.5.1.2. Yaşam Memnuniyeti ve Sosyal Entegrasyon Modeli	148
6.5.1.3. Yaşam Memnuniyeti ve Göçmenler için Dil Yeterliliği Modeli	154
6.5.1.4. Yaşam Memnuniyeti ve Değişim Modeli	156
6.5.1.5. Yaşam Memnuniyeti (Tüm Model)	159
6.5.2. Genel Güven Modelleri	167
6.5.2.1. Genel Güven ve Kurumsal Güven Modeli	169

6.5.2.2. Genel Güven ve Sosyal Entegrasyon Modeli	175
6.2.5.3. Genel Güven ve Göçmenler için Dil Yeterliliği Modeli.....	180
6.5.2.5. Genel Güven (Tüm Model).....	187
6.5.3.Yaşam Memnuniyeti ve Finansal Durum Modellerinin Denklemleri	194
6.5.4.Yaşam Memnuniyeti ve Finansal Durum (Etkileşim Terimleriyle) Modellerinin Denklemleri.....	210
6.5.5. Genel Güven ve Finansal Durum Modellerinin Denklemleri.....	219
6.5.5.1.Genel Güven ve Finansal Durum Modelleri-Hollandalılar	220
6.5.2.2. Genel Güven ve Finansal Durum Modelleri- Birinci ve İkinci Kuşak Batılı Göçmenler.....	226
6.5.5.3. Genel Güven ve Finansal Durum Modelleri- Birinci ve İkinci Kuşak Batılı Olmayan Göçmenler	230
6.5.6. Genel Güven ve Finansal Durum (Etkileşim Terimleriyle) Modellerinin Denklemleri.....	233
6.5.6.1. Genel Güven ve Finansal Durum (Etkileşim Terimleriyle) Modelleri.....	234
7. SONUÇ.....	243
KAYNAKLAR	262
EKLER.....	287

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
BHPS	British Household Panel Survey
bk.	Bakınız
COVID-19	Coronavirus Disease 2019
çev.	Çeviren
drl.	Derleyen
EBRD	European Bank for Reconstruction and Development
ESS	European Social Survey
GNH	Gross National Happiness
GSS	General Social Survey
GSYİH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
HEEK	Havuzlanmış En Küçük Kareler
HILDA	The Household Income and Labour Dynamics in Australia
hzl.	Hazırlayan
ISEI	International Socio-Economic Index
LISS	Longitudinal Internet Studies for the Social Sciences
LITS	Life in Transition Survey
MIT	Massachusetts Institute of Technology
NELLS	Netherlands Longitudinal Lifecourse Study

<i>OECD</i>	Organisation for Economic Co-operation and Development
<i>OHI</i>	Oxford Happiness Inventory
<i>OHQ</i>	The Oxford Happiness Questionnaire
<i>RLMS</i>	Russia Longitudinal Monitoring Survey
<i>s.</i>	Sayfa
<i>SC-IQ</i>	Social Capital Integrated Questionnaire
<i>SOCAT</i>	Social Capital Assessment Tool
<i>SOEP</i>	German Socio-Economic Panel
<i>SWLS</i>	Satisfaction with Life Scale
<i>WB</i>	World Bank
<i>WVS</i>	World Values Survey
<i>vb.</i>	ve benzeri
<i>vd.</i>	ve diğerleri
<i>vs.</i>	vesaire

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Sosyal Sermaye Tanımları.....	38
Tablo 2.2. Ülkelerin 2017-2022 (7. Dalga) Güven Düzeyleri	59
Tablo 2.3. Sosyal Sermaye Endeksi (2023).....	60
Tablo 2.4. Sosyal Sermayenin Ölçümünde Kullanılan Endeksler.....	64
Tablo 2.5. Mutluluğu Ölçen Diğer Çalışmalar	87
Tablo 6.1. Yıllara göre Katılımcıların Etnik Kökenlerinin Dağılımı (2011-2016)	116
Tablo 6.2. Yıllara göre Katılımcıların Etnik Kökenlerinin Dağılımı (2017-2022) Devamı	117
Tablo 6.3. Yaşam Memnuniyetinin Yıllara Göre Dağılımı (2011-2015).....	123
Tablo 6.4. Yaşam Memnuniyetinin Yıllara Göre Dağılımı (2017-2022) (devamı).....	124
Tablo 6.5. Katılımcıların Etnik Kökenine göre Yaşam Memnuniyeti.....	125
Tablo 6.6. Yaşam Memnuniyetinin Yıllara Göre Ortalaması.....	126
Tablo 6.7. Genel Güvenin Yıllara Göre Dağılımı (2011-2015)	127
Tablo 6.8. Genel Güvenin Yıllara Göre Dağılımı (2017-2022) (devamı).....	128
Tablo 6.9. Katılımcıların Etnik Kökenlerine göre Genel Güveni.....	129
Tablo 6.10. Genel Güvenin Yıllara Göre Ortalaması	130
Tablo 6.11. Sosyo-Demografik ve Sosyo-Ekonomik Değişkenlere Ait Betimleyici İstatistikler	131
Tablo 6.12. Güven Modelindeki Değişkenlere Ait Betimleyici İstatistikler	132
Tablo 6.13. Sosyal Entegrasyon Modelindeki Değişkenlere Ait Betimleyici İstatistikler	133
Tablo 6.14. Göçmenler İçin Dil Yeterliliği Modelindeki Değişkenlere Ait Betimleyici İstatistikler	134
Tablo 6.15. Değişim Modeline Ait Betimleyici İstatistikler	135
Tablo 6.16. Beş Büyük Kişilik Özelliği (Big Five Personality Traits) Değişkenlerine Ait Tanımlayıcı İstatistikler	136
Tablo 6.17. Finansal Durum Modeline Ait Tanımlayıcı İstatistikler	137
Tablo 6.18. Yaşam Memnuniyeti ve Genel Güven ve Kurumsal Güven Modelinde Varsayımdan Sapmalar	142

Tablo 6.19. Yaşam Memnuniyeti ve Güven ve Kurumsal Güven Regresyon Sonuçları	143
Tablo 6.20. Yaşam Memnuniyeti ve Sosyal Entegrasyon Modelinde Varsayımdan Sapmalar	149
Tablo 6.21. Yaşam Memnuniyeti ve Sosyal Entegrasyon Regresyon Sonuçları.....	150
Tablo 6.22. Yaşam Memnuniyeti ve Göçmenler için Dil Yeterliliği Modelinde Varsayımdan Sapmalar	154
Tablo 6.23. Yaşam Memnuniyeti ve Göçmenler için Dil Yeterliliği Regresyon Sonuçları	155
Tablo 6.24. 2020-2022 Yıllarında Yaşam Memnuniyeti ve Değişim Modelinde Varsayımdan Sapmalar	157
Tablo 6.25. Yaşam Memnuniyeti ve Değişim Modeli Regresyon Sonuçları	157
Tablo 6.26. Yaşam Memnuniyeti Modelinde Varsayımdan Sapmalar.....	160
Tablo 6.27. Yaşam Memnuniyeti Modelinin Regresyon Sonuçları	160
Tablo 6.28. Genel Güven ve Kurumsal Güven Modelinde Varsayımdan Sapmalar	169
Tablo 6.29. Genel Güven ve Kurumlara Güven Modelinin Regresyon Sonuçları	170
Tablo 6.30. Genel Güven ve Sosyal Entegrasyon Modelinde Varsayımdan Sapmalar	176
Tablo 6.31. Genel Güven ve Sosyal Entegrasyon Regresyon Sonuçları	177
Tablo 6.32. Genel Güven ve Göçmenler için Dil Yeterliliği Modelinde Varsayımdan Sapmalar	181
Tablo 6.33. Genel Güven ve Göçmenler için Dil Yeterliliği Regresyon Sonuçları	182
Tablo 6.34. 2020-2022 Yıllarında Genel Güven ve Değişim Modelinde Varsayımdan Sapmalar	184
Tablo 6.36. Genel Güven Modelinde Varsayımdan Sapmalar	187
Tablo 6.37. Genel Güven Modelinin Regresyon Sonuçları.....	188
Tablo 6.38. Yaşam Memnuniyeti ve Finansal Durum Modelinde Varsayımdan Sapmalar	195
Tablo 6.39. Yaşam Memnuniyeti ve Finansal Durum Modeli (Hollandalılar)	197
Tablo 6.40. Yaşam Memnuniyeti ve Finansal Durum Modeli (Birinci ve İkinci Kuşak Batılı Göçmenler)	201
Tablo 6.41. Yaşam Memnuniyeti ve Finansal Durum Modeli (Birinci ve İkinci Kuşak Batılı Olmayan Göçmenler).....	205

Tablo 6.42. Yaşam Memnuniyeti ve Etkileşim Terimleri Modelinde Varsayımdan Sapmalar	211
Tablo 6.43. Yaşam Memnuniyeti ve Finansal Durum (Etkileşim Terimleriyle) Modeli	212
Tablo 6.44. Genel Güven ve Finansal Durum Modeli Varsayımdan Sapmalar	220
Tablo 6.45. Genel Güven ve Finansal Durum Modeli (Hollandalılar)	222
Tablo 6.46. Genel Güven ve Finansal Durum Modeli (Birinci ve İkinci Kuşak Batılı Göçmenler)	226
Tablo 6.47. Genel Güven ve Finansal Durum Modeli (Birinci ve İkinci Kuşak Batılı Olmayan Göçmenler)	230
Tablo 6.48. Genel Güven ve Etkileşim Terimleri Modelinde Varsayımdan Sapmalar	235
Tablo 6.49. Genel Güven ve Etkileşim Terimleri Modeli	236
Ek Tablo 1. Etkileşim Terimleriyle Oluşturulan Modele Ait Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri	287
Ek Tablo 2. Yaşam Memnuniyeti ve Sosyal Entegrasyon Regresyon Sonuçları (Kontrol Değişkenler)	289
Ek Tablo 3. Yaşam Memnuniyeti ve Göçmenler için Dil Yeterliliği Regresyon Sonuçları (Kontrol Değişkenler)	290
Ek Tablo 4. Yaşam Memnuniyeti ve Değişim Modeli Regresyon Sonuçları (Kontrol Değişkenler)	291
Ek Tablo 5. Yaşam Memnuniyeti Modelinin Regresyon Sonuçları (Kontrol Değişkenler)	293
Ek Tablo 6. Genel Güven ve Sosyal Entegrasyon Regresyon Sonuçları (Kontrol Değişkenler)	294
Ek Tablo 7. Genel Güven ve Göçmenler için Dil Yeterliliği Modelinin Regresyon Sonuçları (Kontrol Değişkenler)	295
Ek Tablo 8. 2020-2022 Yıllarında Genel Güven ve Değişim Modeli Regresyon Sonuçları (Kontrol Değişkenler)	297
Ek Tablo 9. Genel Güven Modelinin Regresyon Sonuçları (Kontrol Değişkenler)	298
Ek Tablo 10. Covid-19'un Etkinliklere Katılımdaki Değişimin Yaşam Memnuniyeti ve Genel Güven Üzerindeki Etkisi (Farkların Farkı Yöntemi-Tüm Panel)	300

Ek Tablo 11. Covid-19'un Etkinliklere Katılımdaki Değişimin Yaşam Memnuniyeti ve Genel Güven Üzerindeki Etkisi (Farkların Farkı Yöntemi-Yatay Kesit)	301
--	-----

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Mutluluk Seviyelerine göre Ülkelerin Sıralaması (2021-2023)	7
Şekil 2: Yaşam Memnuniyetine göre Ülkelerin Sıralaması.....	8
Şekil 3: Hollanda’da Yerlilerin ve Göçmenlerin Ortalama Yaşam Memnuniyeti (2022)	9
Şekil 4: Ülkelerin Güven Sıralaması (%) (2022).....	10
Şekil 5: Hollanda’da Yerlilerin ve Göçmenlerin Ortalama Güveni (2022).....	10

1. GİRİŞ

Yaşam memnuniyeti, bir ülkede gelişmişlik düzeyinin açıklanmasında kullanılan önemli faktörlerden biridir. Özellikle “Beyond GDP” hareketi ile ekonomik gelişmeyi sadece gayrisafi yurtiçi hasıla (GSYİH) ile açıklamanın doğru ve sağlıklı olmadığı, ekonomik gelişmenin daha sağlıklı ve geniş kapsamlı açıklanması için alternatif göstergelere de odaklanılması gerektiğinin vurgulanmasından bu yana bu kavram daha da önemli hale gelmiştir. Beyond GDP hareketinden önce, 1960’lı yıllarda Kuznets, GSYİH’nin kullanımındaki genişlemenin yarattığı sorunlara değinmiş, GSYİH’nin daha mütevazı amacının olduğunu ve piyasa faaliyetlerinin düzeyini ölçmek amacıyla oluşturulduğunu belirtmiştir. Büyük Buhran’dan sonra ekonomik çıktıda meydana gelen kaybın nasıl nitelendirilebileceği sorusuna yanıt aranırken GSYİH’nin ortaya çıktığını, fakat zamanla önce ekonomik refah, sonra da genel refah ölçümü haline geldiğini belirtmiştir. Ona göre, GSYİH’nin kullanımındaki bu genişleme, sorunların yattığı yerdir.¹

1970’lere gelindiğinde, refahın GSYİH dışında hangi ölçüm araçları ile değerlendirileceği tartışmaları devam ederken, Butan, nüfusunun mutluluğunu ve refahını ölçmeye yönelik bütünsel bir yaklaşım benimsemiş ve Gayrisafi Milli Mutluluk Endeksini (GNH Index) (Gross National Happiness Index) oluşturmuştur. Aynı zamanda GNH Mutluluk Araştırması olarak da bilinen bu endeks, otuz üç göstergeyle desteklenen dokuz alanı (iyi oluş, sağlık, zaman kullanımı, eğitim, kültürel çeşitlilik, iyi yönetim, toplumsal canlılık, ekolojik çeşitlilik ve yaşam standartları) içermektedir. Endeks, her bireyin her göstergedeki başarılarını analiz ederek ülkenin refahını ölçmekte ve GSYİH’ye ek olarak refahın değerlendirilmesinde kullanılmaktadır.²

2000’li yıllara gelindiğinde, Beyond GDP hareketi daha popüler bir konu haline gelmiş ve bu konuda çeşitli çalışmalar ve raporlar yapılmıştır. Buna en iyi örneklerden

¹ Joseph E. Stiglitz, Jean-Paul Fitoussi ve Martine Durand, “**Beyond GDP Measuring What Counts for Economic and Social Performance**”, OECD Publishing, 2018, s.25.

² GNH Centre Bhutan, *GNH Happiness Index*, <https://www.gnhcentrebhutan.org/gnh-happiness-index/>, (12 Nisan 2024).

biri, Stiglitz vd.'nin (2009) ekonomik performansın bir göstergesi olan GSYİH'nin sınırlarını belirlemek için hazırladıkları rapordur. Bu raporda sosyal ilerleme göstergelerinin üretilmesi, alternatif ölçüm araçlarının uygulanabilmesi ve istatistiki bilgilerin uygunluğunun değerlendirilmesi konuları ele alınmış ve detaylı bir şekilde tartışılmıştır.³

Refahın ölçülmesinde yaşam memnuniyeti ve diğer göstergelerin kullanılması düşüncesi, 2011 yılında Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği Örgütü (Organization for Economic Co-Operation and Development-OECD) tarafından sunulan “Better Life Index” ile hız kazanmıştır. Bu endeks, 11 konu başlığı (konut, gelir, istihdam, topluluk, eğitim, çevre, sivil katılım, sağlık, yaşam memnuniyeti, güvenlik ve iş-yaşam dengesi) altında ülkelerdeki yaşam kalitesi, maddi yaşam koşullarının değerlendirmesi ve ülkelerin refah düzeylerinin karşılaştırılmasına imkân sağlamıştır.⁴ Bu endeks ile OECD, refahın tanımını genişleterek eğitim, çevre, yaşam memnuniyeti gibi göstergeler ile refahın ölçülmesinin önünü açmıştır.

Nobel ödüllü ekonomist Joseph Stiglitz, IMF başkanı Christine Lagarde ve MIT profesörü Erik Brynjolfsson katılımıyla Davos'ta 2016 yılında gerçekleşen Dünya Ekonomik Forumu'nda, GSYİH'nin ülkelerdeki ilerlemelerin açıklamada zayıf bir gösterge olduğu ve ekonomik ve sosyal kalkınmayı ölçme yönteminde bir değişiklik yapılması gerektiği konusunda fikir birliğine varılmıştır. Forumda iş dünyasının kendisini şekillendirmesi, teknolojinin gelişmesi, eşitsizliğin artması, iklim değişikliği gibi önemli sorunlar tartışılmış ve GSYİH'nin bu konulara karşı güncelliğini yitirdiği vurgulanmıştır.⁵

2019 yılında, Yeni Zelanda, insanların refahını ve çevreyi politikalarının merkezine koyarak ülkenin ilk “refah bütçesi” (wellbeing budget) uygulamasını başlatan ülke olmuştur. Başbakan Jacinda Ardern'in, “*Hükümet harcamalarının amacı*

³Joseph E. Stiglitz, Amartya Sen ve Jean-Paul Fitoussi, “The Measurement of Economic Performance and Social Progress Revisited, OFCE- Centre de recherche en économie de Sciences Po, 2009, s.1-63.

⁴OECD Better Life Index, <https://www.oecdbetterlifeindex.org/>, 12 Nisan 2024.

⁵World Economic Forum, Beyond GDP – Is It Time to Rethink the Way We Measure Growth?, <https://www.weforum.org/agenda/2016/04/beyond-gdp-is-it-time-to-rethink-the-way-we-measure-growth/>, (12 Nisan 2024).

vatandaşların sağlığını ve yaşam memnuniyetini sağlamaktır ve bir ülkenin ilerlemesinin ölçülmesi gereken ölçü, zenginlik veya ekonomik büyüme değil, bu olmalıdır. GSYİH tek başına yaşam standartlarımızın iyileştirilmesini garanti etmez ve kimin yararlanıp kimin dışarıda kaldığını hesaba katmaz.” şeklindeki açıklamasıyla, kişilerin refah ölçümlerinin değişmesi gerektiğini ve bunun yaşam memnuniyeti ve diğer ölçüm araçlarıyla yapılması gerektiğini bir kez daha vurgulamıştır.⁶

Son olarak, 2021 yılında yayınlanan Porto Deklarasyonu ile Avrupa Sosyal Ortakları tarafından GSYH'nin alternatif bir gösterge seti ile desteklenmesi gerektiği önerilmiş ve Avrupa Birliğinin (AB) insanlar için önemli olan konulara değinmesi gerektiği belirtilmiştir. İnsanların yaşam kaliteleri, kendilerinin ve ailelerinin sağlığı, cinsiyet eşitliği, çevre, kaliteli iş, kaliteli konut, güvenlik ve en önemlisi mutluluklarının önemli olduğu ve aynı zamanda politikaların üretilmesinde en önemli başlıkların bu konulardan oluşması gerektiği bildirilmiştir.⁷

Refahın ölçümünde yaşam memnuniyetinin kullanılmasının yanı sıra, yaşam memnuniyetinin faydanın önemli bir temsilcisi olduğu tartışmaları da önemlidir. Yaşam memnuniyeti ve faydanın birbirlerinin yerine kullanılması tartışmaları uzun yıllar öncesine dayanmaktadır. Klasik dönemin önemli düşünürlerinden Jeremy Bentham, fayda ve mutluluğun eş anlamlı olduğunu ve faydayı, çıkarı söz konusu olan tarafın mutluluğunu artırma ya da azaltma eğilimine göre her türlü eylemi onaylayan ya da onaylamayan ilke olarak belirtmiştir.⁸ Bruno S. Frey (2008) çalışmasında, ölçülebilir mutluluk veya yaşam memnuniyeti kavramının fayda kavramının önemli bir temsilcisi olduğunu vurgulamıştır. Böylelikle, faydanın ölçülemez ve ölçülmesinin gereksiz olduğu düşüncesinden uzaklaşmış ve mikroekonominin ekonomi dışındaki konulara verimli bir şekilde uygulanmasının yolu açılmıştır.⁹

⁶ *Wellbeing Economy Alliance, New Zealand – Implementing the Wellbeing Budget*, <https://weall.org/resource/new-zealand-implementing-the-wellbeing-budget>, (12 Nisan 2024).

⁷ *Declaration 2030 Porto Agenda for Sustainable Wellbeing*, https://www.socialistsanddemocrats.eu/sites/default/files/202104/declaration_2030_porto_agenda_210421.pdf, (12 Nisan 2024).

⁸ Norbert Hirschauer, Mira Lehberger ve Oliver Musshoff, “Happiness and Utility in Economic Thought—Or: What Can We Learn from Happiness Research for Public Policy Analysis and Public Policy Making?”, *Social Indicators Research*, Vol. 121, No. 3, (2015), s.652.

⁹ Bruno S. Frey, *Happiness A Revolution in Economics*, London, England: The MIT Press, 2008, s.x.

Özellikle son dönemde mutluluk ile ilgili çalışmalarda, öznel iyi oluşun bireysel faydayı temsil ettiği sıklıkla vurgulanmaktadır. Kişilerin iyi oluşlarını ölçen çeşitli çalışmalar ile kişilerden öznel iyi oluşlarını değerlendirmeleri istenmekte ve bu şekilde kişiler kendi iyi oluşlarını başkalarıyla, kendi geçmiş deneyimleri ve gelecek beklentileri ile değerlendirmektedirler.¹⁰

Ülkeler arası gelişmişlik düzeylerinin farklı olması, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaşam memnuniyetinin seviyesi ile açıklanabildiği gibi sosyal sermaye düzeyiyle de açıklanabilmektedir. Sosyal sermaye en geniş anlamıyla, insanlar arasındaki etkileşimleri yöneten ve ekonomik ve sosyal gelişmeye katkıda bulunan kurumlar, ilişkiler, tutumlar ve değerlerdir. Tüm ekonomik ve sosyal faaliyetlere zemin oluşturan kurumsal ve siyasi ortam ve yönetim düzenlemelerinin kalitesi şeklinde de ifade edilebilmektedir.¹¹ Putnam (1995) sosyal sermayeyi, kişilerin ortak hedefleri doğrultusunda daha etkin bir şekilde hareket etmelerini sağlayan ağılar, normlar ve güven gibi sosyal yaşam özellikleri olarak adlandırmaktadır.¹²

Serageldin ve Grootaert (2000) sosyal sermayeyi “toplumları bir arada tutan tutkal” olarak tanımlamıştır. Sosyal sermaye, belirli ölçüde ortak kültürel tanımlamalar, “aidiyet” duygusu ve paylaşılan davranış normlarıyla birlikte işleyen bir sosyal düzen için gereklidir.¹³ Bu tanımlardan yola çıkarak, sosyal sermayenin sosyal ilişkilerin ve toplumsal yapının temel bir unsuru olmasının yanında, ekonomik ve sosyal gelişmeye önemli katkılarda bulunduğu söylenebilir. Ekonomik gelişmeye sosyal sermayenin en önemli katkıları arasında işlem maliyetlerini düşürmesi, iş birliğini desteklemesi ve güveni teşvik etmesi yer almaktadır.¹⁴ Serageldin ve Grootaert (2000), Doğu Asya'nın

¹⁰ Ruut Veenhoven ve Devrim Dumludağ, “İktisat ve Mutluluk: Bugün Daha Mutlu muyuz?”, **İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar**, Devrim Dumludağ, Özge Gökdemir, Levent Neyse ve Ester Ruben (drl.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2018, 2. Baskı, s.237.

¹¹ Christiaan Grootaert ve Thierry van Bastelaer, “Social Capital: From Definition to Measurement”, Christiaan Grootaert ve Thierry van Bastelaer (Ed.), **Understanding and Measuring Social Capital A Multidisciplinary Tool for Practitioners** içinde (1-16), The World Bank, Washington, D.C., 2002, s. 2-3.

¹² Robert D. Putnam, “Tuning In, Tuning Out: The Strange Disappearance of Social Capital in America”, **Political Science and Politics**, Vol. 28, No. 4, (1995), s.664-665.

¹³ Ismail Serageldin ve Christiaan Grootaert, “Defining Social Capital: An Integrating View”, Partha Dasgupta ve Ismail Serageldin (Ed.), **Social Capital, A Multifaceted Perspective** içinde (40-58), Washington, D. C.: The World Bank, 2000, s. 44.

¹⁴ Australian Bureau of Statistics, “Social Capital and Social Wellbeing”, <https://www.oecd.org/innovation/research/2380806.pdf>, 2002, s.1, (12 Nisan 2024).

ekonomik başarısını sosyal sermayeye yaptıkları yatırımla açıklamışlardır. Sosyal sermayenin verimliliği artırdığını, bilgi alışverişini kolaylaştırdığını ve hükümet ile sanayi arasında iş birliğini teşvik ettiğini vurgularken, kurumsal düzenlemelerin ve örgütsel tasarımların önemli olduğunu belirtmişlerdir.¹⁵

Sosyal sermayenin en önemli unsurlarından biri olan güveni ayrı bir başlık altında ele almak önemlidir. Güven, ticari ilişkileri güçlendirirken aynı zamanda işlem maliyetlerini düşürmesiyle de ekonomik kalkınmaya önemli katkılarda bulunur. Coleman'ın 1988 yılında ortaya koyduğu eserinden alıntı yapan Woodhouse (2006), güvenin ekonomik ilişkilerdeki önemini bir örnekle açıklar. New York'taki elmas tüccarlarının faaliyetlerini inceleyen örneğinde, etnik temelli bir topluluk içinde yüksek düzeyde güven ve sıkı ilişkiler sayesinde tüccarlar maliyetli ve zaman alıcı sigorta ve izleme prosedürlerine ihtiyaç duymazlar. Yüksek güven düzeyinden dolayı kaynakların boşa gitmemesi engellenirken, ekonomik kalkınmaya da katkıda bulunmaktadır.¹⁶ Gelişmiş toplumlarda, sosyal sermayenin önemli temsilcisi olan güven, aynı zamanda yaşam memnuniyeti, ülkelerin gelişmişlik seviyesinde önemli belirleyicilerdir ve bu belirleyicilerin seviyesi gelişmiş toplumlarda oldukça yüksektir. Özellikle Avrupa'da, yaşam memnuniyeti ve güvenin refah için temel bir kriter olduğu konusunda genel bir görüş mevcuttur.

Bu çalışmada, yüksek güven ve yaşam memnuniyeti seviyelerine sahip olmasının yanı sıra önemli bir göçmen nüfusuna ev sahipliği yapan Hollanda'nın incelenmesi amaçlanmaktadır. Hollanda gibi gelişmiş ülkelerin temel sorunlardan biri, yerli halkın yaşam memnuniyeti ve güven seviyelerinin yüksek olmasına rağmen, ülkedeki göçmenlerin yaşam memnuniyetlerinin ve güvenlerinin yerli halka göre daha düşük olmasıdır.¹⁷ Yaşam memnuniyeti ve güven, ekonomik performansın değerlendirilmesinde önemli faktörlerdir. Nüfusun önemli bir kısmını oluşturan göçmenlerin hem yaşam memnuniyeti hem de güven seviyelerinin düşük olmasının

¹⁵ Ismail Serageldin ve Christiaan Grootaert, s.44.

¹⁶ Andrew Woodhouse, "Social Capital and Economic Development in Regional Australia: A Case Study", **Journal of Rural Studies**, 2006, s.85.

¹⁷ Mirna Safi (2010), Bruno Arpino ve Helga de Valk (2017), Thomas de Vrome vd. (2013).

ülkenin ekonomik performansına etkisinin değerlendirilmesi, çalışmanın temel hedeflerindendir. Bu hedef doğrultusunda, bu bölümde Hollanda’da yaşam memnuniyeti ve güvenin diğer ülkelerle karşılaştırılması ve Hollanda’da yerliler ile göçmenler arasındaki yaşam memnuniyeti ve güven düzeylerine ve göçmenlerin kökenlerine dair genel bir bilgilendirme yapılması gerekmektedir.

Hollanda’da 2022 yılında 4,438,900 olan toplam göçmen nüfusunun 2,529,492’sini Batılı olmayan göçmenler ve 1,909,408’ini ise Batılı göçmenler oluşturmaktadır.¹⁸ Batılı olmayan göçmenlerin 429,978’i Türk, 419,272’si Faslı, 359,814’ü Surinamlı, 176,912’si Aruba ve Antiller kökenlidir. Diğer Batılı olmayan göçmenlerin sayısı ise 1,143,52’dir.¹⁹ Batılı göçmen grubunun önemli bir kısmını ise Ukraynalılar ve Polonyalılar oluşturmaktadır.²⁰ Hollanda, Avrupa’da en yüksek göçmen nüfus oranlarına sahip ülkelerden biri olarak öne çıkmaktadır. Farklı etnik kökenlerden ve kültürel arka planlardan bireylerin Hollanda’da yaşaması, çeşitli göçmen gruplarının entegrasyon deneyimlerini karşılaştırma ve analiz etme fırsatı sunmaktadır. Bu durum hem yerlilerin hem de göçmenlerin yaşam memnuniyeti ve genel güven düzeyleri üzerinde entegrasyon deneyimlerinin etkilerini analiz etmeyi kolaylaştırmaktadır.

Farklı etnik kökene sahip göçmenlerin bir arada yaşadığı Hollanda’da, yaşam memnuniyeti ve güvenin diğer ülkelerle kıyaslandığında hangi seviyede olduğunun anlaşılması önemlidir. Hollanda’ya göç eden kişilerin kendi ülkelerindeki yaşam memnuniyeti ve güven seviyesinin bilinmesi, göçmenlerin yerli halkla kıyaslandığında neden daha düşük yaşam memnuniyeti ve güven seviyesine sahip olduklarını anlamak için gereklidir.

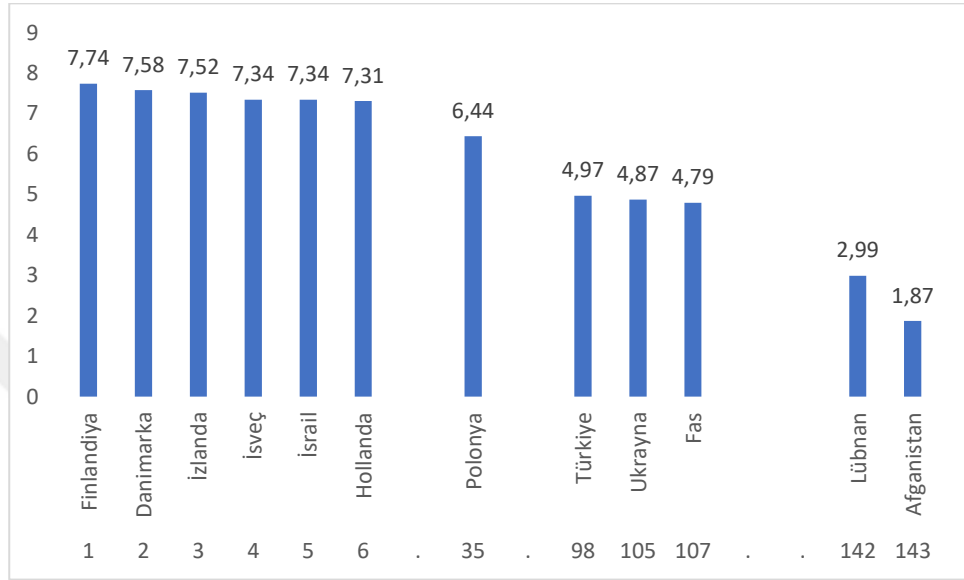
Şekil 1’de ülkelerin 2021-2023 yıllarındaki ortalama mutluluk değerlerine yer verilmiştir. Finlandiya, 7,74 ile ilk sırada yer alırken, Hollanda 7,31 ile 6. sırada yer almaktadır. Türkiye, 143 ülke içinde 4,97 ile 98. sırada, Ukrayna 4,87 ile 105. sırada ve

¹⁸ Statista, *Population of the Netherlands in 2022, by background*, <https://www.statista.com/statistics/519931/population-of-the-netherlands-by-background/>, (20 Nisan 2024).

¹⁹ Statista, *Non-Western population of the Netherlands in 2022, by background*, <https://www.statista.com/statistics/519949/non-western-population-of-the-netherlands-by-background/>, (20 Nisan 2024).

²⁰ Statista, *Largest groups of foreign immigrants to the Netherlands in 2022, by nationality*, <https://www.statista.com/statistics/525804/netherlands-largest-groups-of-immigrants-by-nationality/>, (20 Nisan 2024).

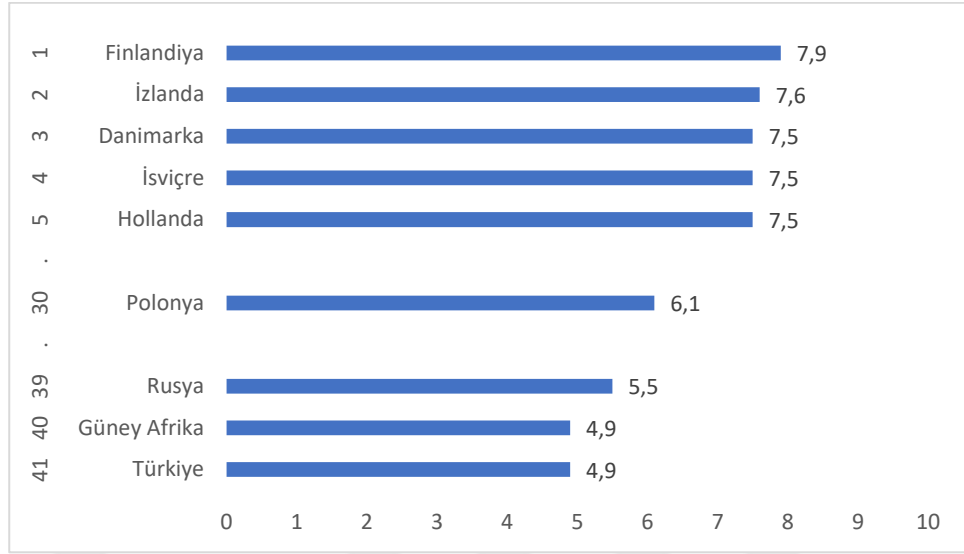
Fas 4,79 ile 107. sırada yer almaktadır. Özellikle Avrupa ülkeleri ile kıyaslandığında, Türkiye’de ve Fas’ta ortalama mutluluk değerlerinin oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bu durum, Batılı olmayan göçmenlerin yaşam memnuniyetleri ve güvenleri hakkında bize genel bir fikir sunmaktadır.

Şekil 1: Mutluluk Seviyelerine göre Ülkelerin Sıralaması (2021-2023)

Kaynak: World Happiness Report 2024, <https://happiness-report.s3.amazonaws.com/2024/Ch2+Appendix.pdf>, (20.04.2024).

Şekil 2’de, OECD İyi Yaşam Endeksi’nden alınan verilerle ülkelerin yaşam memnuniyeti sıralaması sunulmuştur. Finlandiya 7,9 ortalama ile yaşam memnuniyetinin en yüksek olduğu ülke iken, Hollanda 41 ülke arasında 7,5 değeri ile 5. sırada yer almaktadır. Polonya 5,5 ile 30. sırada yer alırken, Türkiye 4,9 ile yaşam memnuniyetinin en düşük olduğu ülkedir ve son sırada yer almaktadır. Polonya ise 6,1 ile 30. sırada yer almıştır.

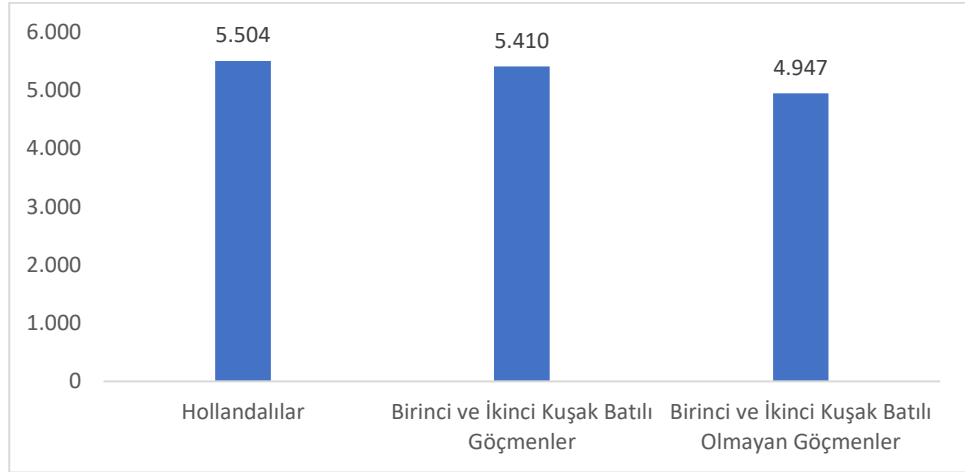

Şekil 2: Yaşam Memnuniyetine göre Ülkelerin Sıralaması

Kaynak: OECD Better Life Index, <https://www.oecdbetterlifeindex.org/topics/life-satisfaction/>, (20 Nisan 2024).

LISS Panel çalışmasından alınan verilerle 2022 yılı²¹ için Hollanda’da yerlilerin, birinci ve ikinci kuşak Batılı ve Batılı olmayan göçmenlerin ortalama yaşam memnuniyeti hesaplanmış ve sonuçlar şekil 3’te sunulmuştur. Hollandalıların yaşam memnuniyeti ortalaması 5,504’tür ve Batılı ve Batılı olmayan göçmenlere göre daha yüksek yaşam memnuniyetine sahip oldukları görülmektedir. Batılı olmayan göçmenlerde ise Batılı göçmenlere kıyasla yaşam memnuniyeti ortalaması daha düşüktür. Hollanda’nın ortalama yaşam memnuniyetine en yakın olan grup, 5,410 ile Batılı göçmenlerdir.

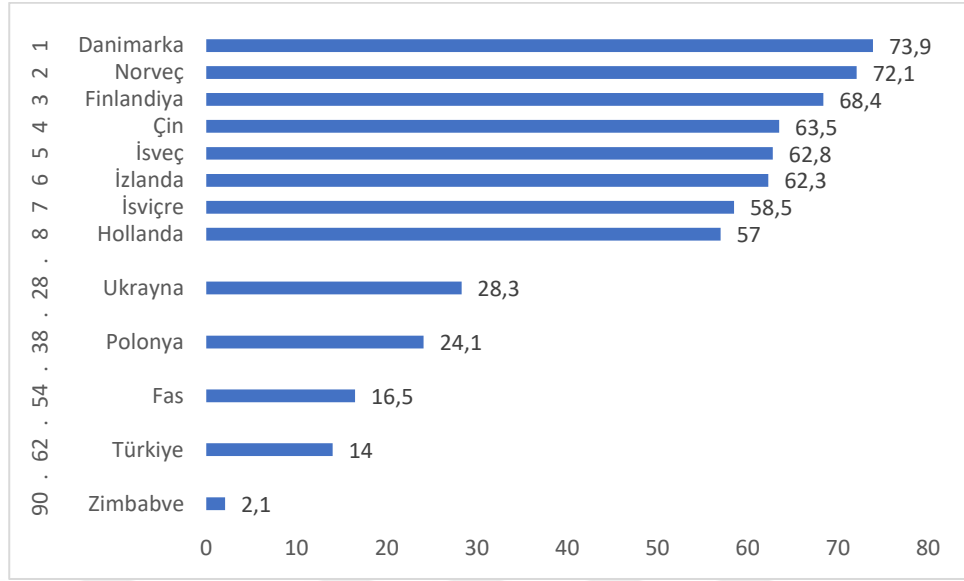
²¹ Detaylı inceleme uygulama kısmında yapıldığından daha güncel veri olan 2022 yılı sunulmuştur.

Şekil 3: Hollanda’da Yerlilerin ve Göçmenlerin Ortalama Yaşam Memnuniyeti (2022)

Kaynak: LISS (Longitudinal Internet Studies for the Social Sciences) Panel çalışmasındaki veri seti kullanılarak oluşturulmuştur.

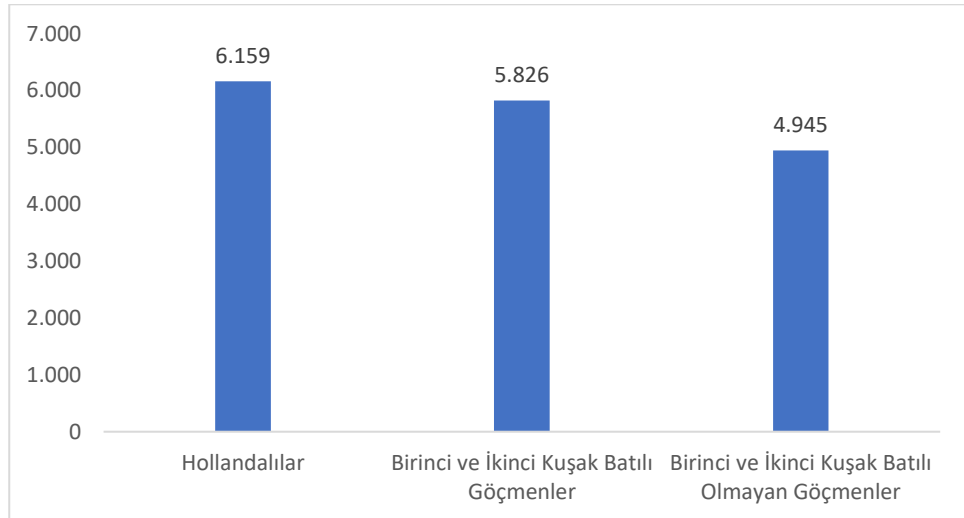
Şekil 4’te, güven değerlerine göre ülkelerin sıralaması sunulmuştur. Danimarka %73,9 ile en yüksek güven düzeyine sahip ülke iken, ikinci sırada %72,1 ile Norveç yer almaktadır. Hollanda %57 ile 8. sırada, Ukrayna %28,3 ile 28. sırada Polonya %24,1 ile 38. sırada bulunmaktadır. Türkiye ise 90 ülke içinde %14’lük güven düzeyi ile 62. sıradadır. Güven düzeyleri bakımından da Hollanda’da yaşayan Batılı olmayan göçmenlerin kendi ülkelerindeki güven düzeyinin düşük olduğu görülmektedir. Batılı göçmenlerin kendi ülkelerinde, Batılı olmayan göçmenlere kıyasla daha yüksek güven düzeyine sahip oldukları görülmektedir.

Şekil 4: Ülkelerin Güven Sıralaması (%) (2022)

Kaynak: Our World in Data, Trust, <https://ourworldindata.org/trust>, (20 Nisan 2024).

Şekil 5’te, LISS Panel çalışmasından elde edilen verilerle Hollanda’da yerli halkın ve göçmenlerin 2022 yılı için ortalama güven değerleri sunulmuştur. Hollandalıların ortalama güven düzeyi 6,159 iken, birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenlerin ortalama güveni 5,826’dır. En düşük ortalama güven seviyesine sahip göçmenler ise 4,945 ile birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenlerdir.

Şekil 5: Hollanda’da Yerlilerin ve Göçmenlerin Ortalama Güveni (2022)

Kaynak: LISS Panel çalışmasındaki veri seti kullanılarak oluşturulmuştur.

Verilerden hareketle, Hollanda'nın Avrupa ülkeleri içinde yüksek yaşam memnuniyeti ve güven düzeyine sahip olduğu görülmektedir. Yaşam memnuniyeti ve güven seviyesinin yüksekliğine rağmen, ülkedeki göçmenlerin yerlilere göre daha düşük yaşam memnuniyeti ve güven düzeyine sahip olduğu görülmüştür. Aynı zamanda, göçmenlerin geldikleri ülkelerin yaşam memnuniyeti ve mutluluk sıralamasında Hollanda'nın gerisinde yer aldığı anlaşılmaktadır. Göçmenlerin, göç ettikleri ülkenin yaşam memnuniyeti ve güvenini sürdürdüğü, bu sebeple yerli halkla ile göçmenler arasında hem yaşam memnuniyeti hem de güven açısından önemli farklar olabileceğine yönelik çalışmalar bu noktada bize önemli fikirler sunmaktadır.²²

Tüm bu değerlendirmelerden yola çıkarak, bu tez çalışmasında Hollanda toplumunun bileşenlerini oluşturan yerli halkın ve diğer etnik gruba mensup göçmenlerin sosyal sermayeleri ile yaşam memnuniyetleri arasındaki etkileşimin araştırılması hedeflenmektedir. Hem göçmenlerin hem de yerli halkın yaşam memnuniyetleri ve sosyal sermayelerinin belirleyicileri incelenmekte, ayrıca dünyayı etkisi altına alan Covid-19 pandemisinden önce ve pandemi sırasında göçmenlerin ve yerlilerin yaşam memnuniyeti ve sosyal sermayelerinin nasıl etkilendiğinin araştırılması amaçlanmaktadır. Covid-19 pandemisinde, virüsün yayılmasını en aza indirmek için uygulanan kısıtlamalar nedeniyle kişilerin sosyal katılımlarında belirgin bir değişim meydana gelmiştir. Sosyal faaliyetlere katılımdaki değişimin ve diğer belirleyicilerin kişilerin yaşam memnuniyetlerini ve güvenlerini nasıl etkilediğini araştırmak bu sebeple ayrıca önem kazanmıştır. Özellikle göçmenlerin topluma entegre olabilmeleri için sosyal hayatları oldukça önemlidir. Bu dönemde kulüplerin etkinliklerine katılımları, kulüplerde gönüllü çalışmaları gibi sosyal faaliyetlerindeki değişimin hem yerli halkın hem de göçmenlerin yaşam memnuniyeti ve güvenlerinde yarattığı değişimin incelenmesi bu sebeple önemlidir.

Çalışmada, ilk olarak Hollanda'da farklı etnik kökene sahip göçmenler ve yerlilerin Covid-19 öncesi ve sırasında yaşam memnuniyetleri incelenmiş ve bunun için çeşitli modeller oluşturulmuştur. İlk modelde, genel güven ve kurumsal güvenin (hükümete, Hollanda parlamentosuna, yasal sisteme, polise, siyasi partilere ve orduya

²² Bk. Martijn Hendriks (2015), Meike Bartels (2015), Eric M. Uslaner (2008).

güven) yaşam memnuniyeti üzerindeki etkileri incelenirken, ikinci modelde sosyal entegrasyonun yaşam memnuniyeti üzerindeki etkilerine odaklanılmıştır. Bir toplumda, özellikle göçmenler için sosyal entegrasyonun artması, sosyal sermayelerini artırarak yaşam memnuniyetlerini yükseltmektedir.²³ Sosyal entegrasyon modelinde, kulüplere bağış yapma, kulüplerin etkinliklerine katılım, kulüplerde gönüllü çalışma, kulüplere üye olma, herhangi bir kulüple bağlantılı olmama, aile üyelerinin dışında bir akraba ile bir akşam görüşme sıklığı, mahalleden biriyle bir akşam görüşme sıklığı, mahallenin dışından biriyle bir akşam görüşme sıklığı ve tüm etkinlikler değişkenlerine yer verilmiştir.

Göçmenlerin sosyal entegrasyonlarının ve sosyal sermayelerinin önemli belirleyicisi olan dil yeterliliği için de model oluşturulmuş; bu modelde arkadaşlarla ve iş arkadaşlarıyla Hollandaca konuşma ve okumada zorluk çekmeme değişkenlerinin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi incelenmiştir. Covid-19 pandemisinde sosyal katılımdaki değişiminin incelendiği modelde, kulüplere bağış yapma, kulüplerin etkinliklerine katılım, kulüplerde gönüllü çalışma, kulüplere üye olma, herhangi bir kulüple bağlantılı olmama değişkenlerindeki değişimin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Kişilerin yaşam memnuniyetini etkileyen önemli faktörlerden biri de gelir kıyaslamasıdır. Kişiler, kendi gelirlerini başkalarıyla veya kendi geçmiş gelirleri ile kıyaslayabilmektedir. Literatürde bu kıyaslamalar ile yaşam memnuniyetinin ilişkili olduğunu belirten oldukça önemli çalışmalar mevcuttur.²⁴ Verilerin elde edildiği LISS Panel çalışmasında, kişilere doğrudan başkalarıyla gelir kıyaslaması sorusu sorulmadığı için bu çalışmada hanehalkı gelirin (ln) ortalaması alınıp “ortalamanın üstünde olma” şeklinde bir kukla değişken oluşturularak yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bununla birlikte, bu modelde merdivenin beşinci basamağının üstünde olma, hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre beşinci seviyenin üstünde olması, gelecekte daha iyi finansal beklenti ve gelecekte daha kötü finansal beklenti

²³ Hongsheng Chen, Zhenjun Zhu, Jiang Chang ve Yinbao Gao, The Effects of Social İntegration and Hometown İdentity on the Life Satisfaction of Chinese Rural Migrants: The Mediating and Moderating Effects of a Sense of Belonging in the Host City”, **Health and Quality of Life Outcomes**, 2020, s.1-9.

²⁴ Bk., Ada Ferrer-i-Carbonell (2005), Claudia Senik (2009), Devrim Dumludağ (2013), Asena Caner (2014).

değişkenlerine yer verilmiştir. Yaşam memnuniyeti değişkeninin bağımlı değişken olduğu son model, etkileşim terimleriyle oluşturulan (örneğin merdivenin beşinci basamağının altında olma X gelecekte daha iyi finansal beklenti) modeldir. Etkileşim terimlerinin modele dahil edilmesindeki amaç, pozitif ve negatif ifadeler arasındaki farkların daha iyi anlaşılması ve yaşam memnuniyeti üzerinde baskın olan değişkenin belirlenmesidir.

Çalışmanın ikinci amacı, yukarıda bahsedilen tüm değişkenlerin sosyal sermayenin en önemli temsilcisi olan genel güven üzerindeki etkisini belirlemektir. Yaşam memnuniyetinin bağımlı değişken olduğu modelde genel güven, genel güvenin bağımlı değişken olduğu modelde ise yaşam memnuniyeti değişkeni kullanılarak mutluluk çalışmalarında nedensellik ilişkisinin kontrol edilememesi sorununa atıf yapılması amaçlanmaktadır. Yaşam memnuniyeti ve genel güvenin belirleyicilerinin incelendiği modellere, ayrıca sosyo-ekonomik ve sosyo-demografik değişkenler ile beş büyük kişilik özelliği (uyumluluk, duygusal denge, dışa dönüklük, açıklık ve sorumluluk) değişkenleri de dahil edilmiştir.

Yaşam memnuniyeti ve sosyal sermayenin belirleyicilerinin incelenmesi için oluşturulan tüm modellerde kullanılan değişkenler, Hollanda’da yapılan LISS (Longitudinal Internet studies for the Social Sciences) Panel çalışmasından elde edilmiştir. Hem yerli halkı hem de farklı etnik kökene sahip göçmenleri örnekleme dahil etmesi bakımından oldukça kullanışlı bir çalışma olan bu panelin ilk dalgası 2007 yılında gerçekleştirilmiş ve çalışma her sene tekrarlanmaktadır. Bu çalışmanın analizinde başlangıç yılı olarak etnik köken ayrımının yapılmaya başlandığı yıl olan 2011 seçilmiştir. Covid-19 pandemisi de incelendiği için analizin bitiş yılı olarak 2022 yılı belirlenmiştir.

Çalışmanın ilk bölümü olan giriş bölümünün ardından, ikinci bölümde yaşam memnuniyeti ve sosyal sermayenin ekonomideki önemini açıklamak için teorik kısma yer verilecektir. Yaşam memnuniyeti ve sosyal sermayenin ekonomideki yeri ve ekonomik büyüme üzerindeki etkilerinin tartışılacağı bu bölümün ardından, üçüncü bölümde sosyal sermaye kavramının farklı tanımları ve bu kavramın tarihsel süreç içindeki yorumlarına

yer verilecektir. Ardından, sosyal sermaye türlerine ve bu çalışmada sosyal sermayeyi temsilen kullanılacak olan güven kavramına ayrıca yer verilecektir. Devamında ise sosyal sermayeyi ölçen çalışmalar incelenecektir.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, yaşam memnuniyeti detaylı bir şekilde incelenecektir. Yaşam memnuniyeti ile özdeş sayılan öznel iyi oluş ve mutluluk kavramlarının açıklanmasının ardından, yaşam memnuniyeti ve fayda ilişkisine yer verilecek ve yaşam memnuniyetini ölçen çalışmalar sunulacaktır.

Beşinci bölümde ise yaşam memnuniyeti ve sosyal sermaye ile ilgili yapılan çalışmalar, ayrı başlıklar altında ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır. Çalışmanın altıncı ve son bölümünde ise öncelikli olarak veri seti tanıtılacak ve değişkenlere ait betimsel istatistiklere yer verilecektir. Ardından, ampirik analiz sonucunda elde edilen sonuçlar literatürdeki çalışmalar da baz alınarak yorumlanacaktır. Sonuç kısmında ise elde edilen bulgular değerlendirilecek ve bu sonuçlardan hareketle yaşam memnuniyeti ve sosyal sermayenin geliştirilmesi için öneriler sunulacaktır. Ayrıca, bu bölümde çalışmanın kısıtlarına ve değerlendirmelerine de yer verilecektir.

2. TEORİK ÇERÇEVE

2.1. Sosyal Sermaye ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Etnik çeşitlilik, çoğu gelişmiş ülkelerde (özellikle Batı toplumlarında) çoğunlukla göçteki keskin artışlar nedeniyle artmaktadır. Göçmenler, bir ülkeden başka bir ülkeye geçtiklerinde, teknolojik yeniliği besleyen ve ekonomik büyümeyi teşvik eden yeni bir dizi beceri ve bakış açısı taşırlar. Bu çeşitliliğin üretkenliği artırıcı etkileri mevcuttur. Özellikle bir ekip içindeki çeşitlilik, farklı geçmiş ve kültürel değerlere sahip olan çalışanların günlük etkileşimlerinde çeşitli becerilerini, deneyimlerini ve yeteneklerini beraberinde getirmesi nedeniyle ekibin performansını artırabilmektedir.²⁵ Hunt ve Gauthier-Loiselle (2010), göçmenlerin inovasyon üzerindeki etkilerini araştırdıkları çalışmalarında, üniversite mezunu bir göçmenin patent almaya yerli meslektaşlarından en az iki kat daha fazla katkıda bulunduklarını belirtmişlerdir. Bir başka deyişle, çeşitliliğin yeniliğe, yaratıcılığa ve ekonomik büyümeye katkı sağladığı vurgulanmıştır.²⁶ Göçün toplam faktör verimliliği ile güçlü ve pozitif bir ilişki içinde olduğunu belirten Peri (2012), göçmenlerin etkin görev uzmanlaşmasını teşvik ettiğini de ifade etmiştir.²⁷

Toplumdaki bu çeşitliliğin kişiler arası güveni azalttığına yönelik çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmalarda, heterojen toplumlarda güvenin daha düşük olduğuna dair kanıtlar sunulmuştur. İnsanlar kendilerinden farklı olanlara güvenmezler. Bu nedenle, daha heterojen topluluklarda güven daha düşüktür çünkü ırklararası temaslar daha sıktır.²⁸ Putnam (2007), uzun vadede göç ve etnik çeşitliliğin önemli kültürel, ekonomik ve kalkınmaya yönelik faydalarının olmasının muhtemel olduğunu bildirirken, kısa vadede göç ve etnik çeşitliliğin sosyal dayanışmayı ve sosyal sermayeyi azaltma eğiliminde

²⁵ Vincenzo Bove ve Leandro Elia, "Migration, Diversity and Economic Growth", **World Development**, Vol. 89, (2017), s.227-239.

²⁶ Jennifer Hunt ve Marjolaine Gauthier-Loiselle, "How Much Does Immigration Boost Innovation?", **American Economic Journal: Macroeconomics** 2, 2010, s. 31-56.

²⁷ Giovanni Peri, "The Effect of Immigration on Productivity: Evidence from U.S. States", **The Review of Economics and Statistics**, Vol. 94, No. 1, (2012), s.348-358.

²⁸ Alberto Alesina ve Eliana La Ferrara, "Who Trusts Others", **Journal of Public Economics**, 2002, s.225.

olduğunu vurgulamıştır. Sosyal sermayenin azalmasına en iyi örnek ise güven seviyelerinde yaşanan düşüştür.²⁹

Bu noktada, kişilerarası güvenin ülkelerin gelişmişlik seviyelerinin belirlenmesinde önemli bir faktör olduğunun belirtilmesi önemlidir. Fukuyama (1995), kişilerarası güvenin yüksek olduğu bir toplumda işlem maliyetlerinin azaldığını ve toplumdaki kişilerarası güvenden dolayı iş birliği artışının toplumların işleyişinde önemli bir faktör olduğunu belirtmiştir.³⁰ Aynı zamanda Arrow (1972), her ticari işlemin kendi içinde güven unsuru barındırdığını ve dünyadaki geri kalmışlığın büyük bir kısmının karşılıklı güven eksikliği ile açıklanabileceğini savunmuştur.³¹ Güven, özellikle işlem maliyetlerini azaltması, iş birliğini artırması, yeniliğe ve inovasyona öncülük etmesi, kurumların işleyişine katkıda bulunması gibi işlevleriyle ekonomik büyümeye katkı sunması bakımından oldukça önemli bir kavramdır. Toplumsal çeşitliliğin göç yoluyla artması sonucunda, ekonomik büyümeye önemli katkı sunan güvenin incelenmesi de ayrıca önemli hale gelmiştir. Güven, sosyal sermayenin en önemli temsilcilerindendir. Bu sebeple, güvenin ekonomik büyümeye katkısı ile sosyal sermayenin ekonomik büyüme üzerindeki katkısı da incelemeye değer bir konudur.

Ekonomistler, sosyal sermayenin ekonomik büyüme üzerinde hem mikro hem de makro bazlı etkilerini incelemişlerdir. Sosyal sermayenin mikroekonomik düzeyde etkisi, piyasa işleyişini iyileştirmesi açısından önemlidir. Makroekonomik düzeyde ise kurumların, yasal çerçevelerin ve hükümetin üretimin organizasyonundaki rolünün makroekonomik performansa etkisi ile bu etkileşim açıklanabilmektedir.³²

Stone, Levy, and Paredes'in (1992), "*Public Institutions and Private Transactions: A Comparative Analysis of the Legal and Regulatory Environment for Business Transactions in Brazil and Chile*" isimli çalışmasından alıntılan Serageldin ve Grootaert (2000), mikro ve makro düzeydeki sosyal sermayenin birbirinin tamamlayıcısı olduğunu Brezilya ve Şili'deki hazır giyim endüstrilerini karşılaştırarak

²⁹ Robert D. Putnam, "E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century The 2006 Johan Skytte Prize Lecture", **Journal Compilation**, 2007, s.137-174.

³⁰ Francis Fukuyama, **Trust: The Social Virtues and The Creation of Prosperity**, The Free Press, 1995, s.1-480.

³¹ Kenneth J. Arrow, "Gifts and Exchanges", **Philosophy & Public Affairs**, Vol.1, No.4, (1972), s.357.

³² Ismail Serageldin ve Christiaan Grootaert, s.45.

göstermişlerdir. Genellikle tutarsız yasalar ve pahalı mahkemelerle karşılaşılın Brezilya’da, işletmeler müşterileri ve tedarikçileri ile yapacakları günlük işlemlerinde krediye ihtiyaç duyuyorlarsa gayri resmi alternatiflere güvenmeyi tercih etmişlerdir. Hazır giyim girişimcileri, geçmişinde lekesiz bir itibarı ödüllendiren etkili bir gayri resmi kredi bilgi sistemi geliştirmişlerdir. Ancak bu sistemin kendi içinde birtakım sıkıntıları mevcuttur. Yapılan sözleşmeler güvensiz kalmakta ve teslimat anına kadar bile sık sık yeniden müzakere edilmektedir. Bu nedenle girişimciler, yalnızca standart ürünler üreterek ve siparişlerin boyutunu küçülterek oluşacak olası riskleri azaltıcı stratejiler benimsemişlerdir. Buna karşılık, Şili'nin nispeten basit hukuk sisteminin olması ve Şili’de sözleşmelerin tutarlı bir şekilde uygulanması, sözleşme sürecini daha güvenli hale getirmiştir. Bu karşılaştırma, gayri resmi yapıların hukukun üstünlüğünün ve resmi bir mahkeme sisteminin yerini almasının mümkün olmadığını ortaya koyarken, makro düzeydeki sosyal sermayenin iş yapmayı mümkün kılmadaki ve özellikle de hükümetin basit, şeffaf ve tutarlı bir ortam sağlamadaki rolünün önemini vurgulamaktadır.³³

Michael Woolcock, yüksek sosyal sermayeye sahip toplumlar ile düşük sosyal sermayeye sahip toplumlar arasında gelişmişlik anlamında önemli farklılıklar olduğunu belirtmiştir. Yüksek sosyal sermayeye sahip toplumların daha güvenli, daha temiz, daha zengin, daha okuryazar, daha iyi yönetilen ve genel olarak “*daha mutlu*” olması beklenmektedir. Yüksek sosyal sermayeye sahip toplumların üyeleri, iyi işler bulabilir ve işlerini koruyabilir, kamu yararına hizmet eden projeler başlatabilir, birbirlerinin davranışlarını masrafsız bir şekilde izleyebilir, sözleşmeye dayalı anlaşmaları uygulayabilir, mevcut kaynakları daha verimli kullanabilir, anlaşmazlıkları daha dostça çözebilir ve vatandaşların endişelerine daha hızlı yanıt verebilir.³⁴ Kişilerin birbirlerine duydukları yüksek güven sayesinde, birbirlerinin davranışlarını herhangi bir maliyete katlanmadan izleyebilmeleri ve bu sayede işlem maliyetlerini düşürmeleri, sosyal sermayenin ekonomiye yaptığı en önemli katkılardandır.

Son yıllarda ekonomistler, anketlerden elde edilen güven ölçümlerini kullanarak sosyal sermayenin etkisini belirlemeye çalışmışlardır. Özellikle sosyal sermaye ve

³³ Ismail Serageldin ve Christiaan Grootaert, s.50.

³⁴ Michael Woolcock, “Social Capital and Economic Development: Toward a Theoretical Synthesis and Policy Framework” **Theory and Society**, Vol.27, No.2, (April 1998), s.155.

ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin tespit edilmesini içeren çalışmalar, güveni ölçen çalışmaların varlığıyla daha yaygın hale gelmiştir. Bu çalışmalara güzel bir örnek olarak Knack ve Keefer'ın (1997) çalışması gösterilebilir. Çalışmada yazarlar, güvenin düşük olduğu toplumlarda inovasyonun gerçekleşmesinin zor olduğunu, girişimcilerin yeni ürünler geliştirmek için daha fazla zaman ayırmak yerine, çalışanlarını izlemek için daha fazla zaman ayırmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Bu sebeple güvenin önemli olduğunu ve güvenin mülkiyeti ve sözleşmeden doğan hakları koruması sebebiyle kaynakların üretimden korumaya yönlendirilmesine gerek olmadığını vurgulamışlardır. Yazarlar, çalışmalarında ayrıca yirmi dokuz piyasa ekonomisinden oluşan bir örneklem ile Dünya Değerler Anketinden elde edilen veriler ile sosyal sermayenin ekonomik performans için önemini de araştırmışlardır. Sosyal sermaye değişkenlerinin ekonomik büyüme ile güçlü ve anlamlı bir ilişki sergilediğini belirttikleri bu çalışmada, güvende bir standart sapmalık değişikliğin, standart sapmanın yarısından (0,56) daha fazla bir büyüme ile ilişkili olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca güvene ek olarak sivil normların da ekonomik büyüme üzerindeki etkisi hesaplanmıştır. Sivil normlardaki her dört puanlık artışın, büyümede yüzde bir puandan fazla artış sağladığı görülmüştür.³⁵

Algan ve Cahuc (2013), güvendeki artışın bir ülkedeki ekonomik başarıyı ne ölçüde artırdığını araştırdıkları çalışmalarında, güvende meydana gelen bir standart sapmalık artışın kişi başına geliri (ln) 0,59 oranında artırdığını tespit etmişlerdir. Aynı zamanda, eğitim, etnik bölünme ve nüfus gibi kontrol değişkenleri de ekleyerek güvenin kişi başına gelir üzerindeki incelemişlerdir. Bu kontrol değişkenleri eklendiğinde (katsayının değeri düşmesine rağmen anlamlı) güvendeki bir standart sapmalık artışın kişi başına gelirde (ln) 0,18'lik bir artış yarattığı tespit edilmiştir. Özetle, genelleştirilmiş güvenin kişi başına gelirle önemli ölçüde ilişkili olduğu tespit edilmiştir.³⁶

Genel güvenin hisse senedi piyasasına katılım üzerindeki etkiyi inceleyen Guiso vd. (2008), başkalarına güvenmenin hisse senedi piyasasına doğrudan katılım olasılığını yüzde 6,5 puan artırdığını tespit etmişlerdir. Aynı zamanda banka görevlisine duyulan

³⁵ Stephen Knack ve Philip Keefer, "Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-Country Investigation" The **Quarterly Journal of Economics**, Vol. 112, No.4, (1997), s.1252.

³⁶ Yann Algan ve Pierre Cahuc, "Trust, Well-Being and Growth: New Evidence and Policy Implications", **IZA Discussion Paper No. 7464**, 2013, s.1-86.

güvenin de hisse senedine yatırım yapma tercihi üzerinde pozitif, istatistiksel olarak anlamlı ve büyük bir etkisinin olduğunu belirtmişlerdir. Güvenmeyenlere kıyasla, bankacılarına çok güvenen yatırımcıların hisse senetlerine yatırım yapma olasılığı 16 puandan fazladır.³⁷

Narayan ve Pritchett (1999), sosyal sermayenin iş birliğini kolaylaştırma yeteneğinin ekonomik ve çevresel açıdan önemli olduğunu vurgulayarak, toplulukların ortak sorunlara çözüm bulma kapasitesine katkıda bulunduğunu belirtmişlerdir. Sosyal sermaye, kaynakların etkili kullanımını teşvik ederek toplumun genel refahını artırmaktadır.³⁸ Aynı zamanda sosyal sermaye, verimliliği artırarak ekonomik büyümeye yol açmaktadır. Sosyal sermayenin yüksek olduğu toplumlarda daha yüksek yaşam standardı mevcuttur. Sosyal sermaye, yeniliklerin erken benimsenmesine yardımcı olur ve iş fırsatlarını artırabilecek yönlendirmeler yaratmaktadır. Değişimlerden kaynaklanan kayıpları en aza indirerek ekonomik büyümeyi artırmaktadır.³⁹

Sriya Iyer ve diğerleri (2005), sosyal sermayenin ekonomi üzerindeki etkisinin artması için hükümetlerin sosyal sermayeyi teşvik etmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ancak, oluşturulan ağlar sayesinde sosyal sermayenin artışı her zaman ekonomi üzerinde olumlu sonuçlar vermeyebilir. Çünkü oluşturulan ağın niteliği, o topluluğu oluşturan kişilerin inançları ile tanımlanmaktadır. İnanç temeline dayanan ağlarda olumlu sonuçlar alınabileceği gibi rant kollama faaliyetleri ve suç örgütleri gibi olumsuz sonuçlar da alınabilir. Hükümetin sosyal sermayeyi teşvik etmesi sonucunda ise ekonomide aktörler arasında koordinasyon artar ve bu artış, daha yüksek gayri safi milli hasıla düzeyine veya insan sermayesinin daha iyi bir şekilde elde edilmesine yol açabilmektedir.⁴⁰

Ayrıca yazarlar, sosyal sermayenin ekonomiye katkısını dışsallıklar yoluyla açıklamışlardır. Mikro düzeydeki dışsallıkların kabul edilmesi ile makroekonomik düzeyde sosyal sermayenin gelir düzeyini artırabilecek çeşitli dışsallıklar yaratabileceğini

³⁷ Luigi Guiso, Paola Sapienza ve Luigi Zingales, "Trusting the Stock Market", **The Journal of Finance**, Vol. 63, No. 6, (2008), s.2557-2600.

³⁸ Deepa Narayan ve Lant Pritchett, s.873.

³⁹ Moses Acquah, Kwasi Amoako-Gyampah ve Nkeku Q. Nyathi, "Measuring and Valuing Social Capital", **Network for Business Sustainability South Africa**, 2014, s.58.

⁴⁰ Sriya Iyer, Michael Kitson ve Bernard Toh, "Social Capital, Economic Growth and Regional Development", **Regional Studies**, Vol. 38, No.8, (November 2005), s.1018.

vurgulamışlardır. Bunlardan biri, hiyerarşide “altta” yer alan aktörlerin “üstte” yer alanların davranışlarını kopyaladığı “kopyalama” dışsallıklarıdır. Hindistan’da üst kast normlarının ve uygulamalarının alt kastlar tarafından taklit edilmesi anlamına gelen “Sanskritleşme” olgusu buna örnek gösterilebilir. Bir diğer dışsallık ise farklı aktörlerin bilgilerini bir araya getirerek tüm aktörlerin karar alma süreçlerini iyileştirdiği “havuzlamadır”. Bu, karşılıklılık gerektirir ve havuzlama dışsallıkları, aracılının güvenilirliği hakkında bilgi sağladığından ekonomide fırsatçılığı azaltır.⁴¹

Narayan ve Pritchett (1999), çalışmalarında sosyal sermayenin ekonomik kalkınmayı beş yoldan etkilediğini belirtmişlerdir. Bunlardan ilki, güçlü dernek faaliyetlerine sahip bir toplumda kamu yönetiminin daha etkin olması ile açıklanmaktadır. Kamu görevlileri, toplum üyeleriyle birlikte sosyal gruplara ve topluluklara dahil olduklarında, çalışmaları sosyal ağlarının üyelerini doğrudan etkileyebileceğinden, etkili yönetime daha fazla önem vermeleri daha muhtemeldir. İkinci olarak, sosyal sermaye iş birliğini kolaylaştırır ve kıt kaynakların sadece belirli bir grup tarafından yok edilmesinin veya sömürülmesinin önüne geçer. Böylece iş birliği yoluyla toplumun tahsis etkinliği artırılmış olur. Böylece iş birliği yoluyla toplumun tahsis etkinliği artırılmış olur. Üçüncü olarak, sosyal sermaye, riske karşı gayri resmi bir sigorta görevi görerek, yeni ve yenilikçi fikirlerin benimsenmesiyle bağlantılı potansiyel olumsuz ekonomik ve sosyal sonuçları en aza indirir. Dördüncü olarak, sosyal sermaye, alacaklılar ve borçlular arasında daha iyi bir bilgi akışına ve dolayısıyla kredi piyasasında daha az ters seçim ve ahlaki tehlikeye yol açabilir. Sosyal sermaye aynı zamanda, yasal sisteme başvurma maliyetli ya da imkânsız olduğu ortamlarda, yükümlülüklerin yerine getirilmemesine yönelik yaptırım mekanizmalarının kapsamını genişletme potansiyeline sahiptir. Son olarak, artan sosyal sermaye, toplumdaki bireyler arasında daha fazla risk paylaşımına yol açabilir ve gayri resmi bir güvenlik ağı görevi görebilir.⁴²

Sosyal sermaye, bireylerin birbirlerine olan güvenlerini ve sosyal ağlarını geliştirmeyi teşvik etmesinin yanında, refah ekonomisi için de kaynakların etkin kullanımını sağlaması bakımından da önemli bir kavramdır. Yüksek sosyal sermayeye

⁴¹ Iyer, Kitson ve Toh, s.1018.

⁴² Deepa Narayan ve Lant Pritchett, “Cents and Sociability: Household Income and Social Capital in Rural Tanzania”, **Economic Development and Cultural Change**, Vol. 47, No. 4, (1999), s.872-874.

sahip toplumlarda, bireyler ve kurumlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon daha verimli gerçekleşir. Kaynakların etkin kullanıldığı, iş birliği ve koordinasyonun sağlandığı ortamlarda ekonomik faaliyetler daha düşük maliyetlerle ve daha yüksek verimlilikle gerçekleştirilir. Güven ortamı, işlem maliyetlerini düşürürken, güçlü sosyal ağlar bilgi ve kaynak paylaşımını hızlandırarak yenilikçiliği ve ekonomik büyümeyi destekler. Ayrıca, sosyal sermaye, toplumsal uyumu artırarak sosyal istikrarı sağlar. Bu nedenle, sosyal sermaye, sadece ekonomik verimliliği artırmakla kalmaz, aynı zamanda uzun vadeli sürdürülebilir kalkınma ve refahın temel taşlarından biri olarak öne çıkar.

2.2.Yaşam Memnuniyeti ve Ekonomik Büyüme İlişkisi

Yaşam memnuniyeti veya mutluluk, ekonomide özellikle son yıllarda giderek artan öneme sahip bir kavram haline gelmiştir. Bireylerin yaşam kalitesinin ve refahının ölçülmesinde sadece gelirin önemli olmadığı, kişilerin yaşam kalitelerinin ve mutluluklarının belirlenmesinde çok çeşitli faktörlerin de önemli olduğu yapılan çalışmalar ile ortaya konmuştur. Özellikle, gelir dağılımındaki adaletsizlik, işsizlik, enflasyon gibi ekonomik sorunların, kişilerin refahını, bir başka deyişle mutluluğunu, önemli düzeyde etkilediği bilinmektedir. İşsizliğin, mutluluk ile negatif ilişkili olduğu literatürdeki çoğu çalışma tarafından ortaya konulmuştur. Clark ve Oswald (1994), İngiliz Hanehalkı Panel Çalışmasından elde ettikleri verilerle İngiltere’de işsizlik ve mutluluk arasındaki ilişkiyi incelemiş, işsiz olmanın etkisinin istatistiksel olarak anlamlı ve refah ile negatif ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. İşsizliğin, kişilerin mutluluğu için boşanma ve ayrılık gibi olumsuz durumlardan daha çok etkili olduğu ve mutluluğu daha çok düşürdüğü belirtilmiştir.⁴³ Di Tella vd. (2001), on iki Avrupa ülkesi ve Amerika Birleşik Devletleri için yaptıkları çalışmada, işsizlikteki tek puanlık artışın yaşam memnuniyetini 0,028 birim azalttığını tespit etmişlerdir.⁴⁴ Lelkes (2006), Fransa, Almanya ve İngiltere gibi Batı Avrupa ülkeleri ile Macaristan ve Polonya gibi Doğu Avrupa ülkeleri de dahil

⁴³ Andrew E. Clark ve Andrew J. Oswald, “Unhappiness and Unemployment”, **The Economic Journal**, Vol. 104, No. 424, (May 1994), s.648-659.

⁴⁴ Rafael Di Tella, Robert J. MacCulloch ve Andrew J. Oswald, “Preferences over Inflation and Unemployment: Evidence from Surveys of Happiness”, **The American Economic Review**, Vol. 91, No. 1, (March 2001), s.335-341.

olmak üzere yirmi bir Avrupa ülkesi için gerçekleştirdiği çalışmasında, işsizliğin yaşam memnuniyetini önemli ölçüde azalttığını tespit etmiştir.⁴⁵

Enflasyon da mutluluğu etkileyen önemli ekonomik faktörlerdendir. Yapılan çalışmalarda, enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde kişilerin yaşamlarından daha az memnun olduğu ortaya konmuştur. Örneğin, Wolfers (2003) çalışmasında, yüksek enflasyonun ve yüksek işsizliğin yaşam memnuniyetini önemli ölçüde düşürdüğüne dair bulgular sunmuştur. Ayrıca, makroekonomik oynaklığın da yaşam memnuniyetini negatif etkilediğini de belirtmiştir.⁴⁶ Graham ve Pettinato (2000), Latin Amerika'daki on yedi ülkede makroekonomik eğilimlerin ve piyasaya ilişkin tutumların mutluluk üzerindeki etkilerini inceledikleri çalışmalarında hem enflasyonun hem de işsizliğin mutluluk üzerinde olumsuz etkisinin olduğunu ve piyasa yanlısı tutumların mutluluğu pozitif yönde etkilediğini ifade etmişlerdir.⁴⁷

Gelirin mutluluğu artırıp artırmadığı konusunda literatürde genel bir fikir birliği bulunmamaktadır. Blanchflower ve Oswald (2004), İngiltere ve Amerika'da yaşam memnuniyetini inceledikleri çalışmalarında daha yüksek gelirin daha yüksek mutluluk ile ilişkili olduğunu belirtmişlerdir.⁴⁸ Di Tella vd. (1999), yüksek gelir dilimlerindeki kişilerin daha mutlu olduğunu belirterek gelir ve mutluluk arasındaki ilişkiyi ortaya koymuşlardır.⁴⁹ Frijters vd. (2004), Almanya için 1991-2001 yıllarında gelir ve istihdam durumunun yaşam memnuniyeti için oldukça önemli olduğunu, Doğu Almanya'da yaşam memnuniyetindeki artışın yaklaşık yüzde 35-40'ının reel hanehalkı gelirindeki büyük artıştan kaynaklandığını öne sürmüşlerdir.⁵⁰ Shields ve Price (2004), gelir ve mutluluk arasında pozitif ilişki tespit ettikleri çalışmalarında, en yoksul hanelerdeki bireylerin en

⁴⁵ Orsolya Lelkes, "Knowing What is Good for You Empirical Analysis of Personal Preferences and the "Objective Good", **The Journal of Socio-Economics**, 2006, s.285-307.

⁴⁶ Justin Wolfers, "Is Business Cycle Volatility Costly? Evidence from Surveys of Subjective Well-being", **International Finance**, Vol.6, No.1, (2003), s.1-26.

⁴⁷ Carol Graham ve Stefano Pettinato, "Happiness, Markets and Democracy: Latin America In Comparative Perspective", **Journal of Happiness Studies**, 2001, s.237-268.

⁴⁸ David G. Blanchflower ve Andrew J. Oswald, "Well-being over time in Britain and the USA", **Journal of Public Economics**, Vol.88, (2001), s.1359-1386.

⁴⁹ Rafael Di Tella, Robert J. MacCulloch ve Andrew J. Oswald, "The Macroeconomics of Happiness", **ZEI Working Paper**, 1999, s.1-32.

⁵⁰ Paul Frijters, John P. Haisken-Denew ve Michael A. Shields, "Money Does Matter! Evidence from Increasing Real Income and Life Satisfaction in East Germany Following Reunification", **American Economic Review**, 2004, s.730-740.

düşük mutluluk düzeyi bildirdiklerini belirlemişlerdir.⁵¹ Gelir ile mutluluk arasındaki olumlu ilişkiyi gösteren çalışmaların yanı sıra, bu ilişkiyi doğrulamayan çalışmalar da mevcuttur. Örneğin, Easterlin (1974) çalışmasında, gelir ve mutluluk arasında kesin bir ilişkiden bahsedilemeyeceğini vurgulamıştır. Easterlin, 1946'dan bu yana Amerika Birleşik Devletleri için, daha yüksek gelire sistematik olarak daha fazla mutluluk eşlik etmediğini belirterek, gelir ve mutluluk ilişkisine farklı bir katkı sağlamıştır.⁵² Clark ve Oswald (1994), çalışmalarında gelir ve mutluluk arasında herhangi bir ilişki tespit edememişlerdir.⁵³

Yaşam memnuniyetini etkileyen önemli faktörlerden biri de gelir eşitsizliğidir. Gelir eşitsizliğinin bireysel öznel refah ile negatif ilişkili olduğunu belirten Jin ve Hong (2022), yüksek gelirli kişilerin, düşük gelirli kişilere göre yaşam memnuniyetlerinin gelir eşitsizliğinden daha az etkilendiğini belirtmişlerdir.⁵⁴ Verme (2011), çalışmasında gelir eşitsizliğinin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisini anlamlı ve negatif olarak tespit etmiştir.⁵⁵ Oishi vd. (2011), 1972-2008 yılları arasında Amerikalıların, milli gelir eşitsizliğinin daha az olduğu yıllarda, milli gelir eşitsizliğinin daha fazla olduğu yıllara göre ortalama olarak daha mutlu olduklarını tespit etmişlerdir.⁵⁶

İşsizlik, enflasyon, gelir ve gelir dağılımındaki eşitsizliğin yaşam memnuniyeti veya mutluluk üzerindeki etkilerine ek olarak, yaşam memnuniyeti veya mutluluğun ekonomik büyüme ile ilişkisini inceleyen literatürde önemli çalışmalar mevcuttur. Mutluluğun ekonomik büyümeyi destekleyen ve sürdüren bir kavram olduğunu belirten Ben Li ve Yi Lu (2009), mutluluğun ekonomik büyüme üzerindeki olumlu etkisinin yatırımlar kanalıyla gerçekleştiğini tespit etmişlerdir. Mutluluğun yatırımı teşvik ettiğini ve bireylerin yaşam sürelerinin uzamasına katkı sağladığını vurgulayan yazarlar, aynı zamanda özellikle düşük gelirli ülkelerde mutluluğun, insanların uygun tüketim

⁵¹ Michael A. Shields ve Stephen Wheatley Price, "Exploring The Economic And Social Determinants of Psychological Well-Being and Perceived Social Support in England", **J. R. Statist. Soc.**, 2005, s.513-537.

⁵² Richard A. Easterlin, "Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence", **Nations and Household in Economic Growth**, 1974, s.89-125.

⁵³ Andrew E. Clark ve Andrew J. Oswald, s.648-659.

⁵⁴ Jangik Jin ve Seong-Yun Hong, "Does income inequality affect individual happiness? Evidence from Seoul, Korea", **Cities**, 2022, s.1-11.

⁵⁵ Paolo Verme, "Life Satisfaction and Income Inequality", **Review of Income and Wealth**, Vol. 57, No. 1, (2011), s.111-137.

⁵⁶ Shigehiro Oishi, Selin Kesebir ve Ed Diener, "Income Inequality and Happiness", **Psychological Science**, Vol.22, No.9, (September 2011), s.1095-1100.

yapmalarına ve yatırımlarla yoksulluktan kurtulmalarına katkı sağladığını tespit etmişlerdir.⁵⁷

Sisi Jin (2013), mutluluğun üretim fonksiyonunda önemli bir pozitif faktör olduğunu ve toplam çıktıda artış yarattığını belirttiği çalışmasında, daha mutlu bireylerin daha yaratıcı, daha bilgili ve daha aktif olmalarının muhtemel olduğunu bildirmiştir. Mutlu bireylerin bu özelliklerinin üretimi olumlu yönde desteklediğini ve iş gücü verimliliğinde artış sağlayarak ekonomik çıktıda artış yarattığını belirtmiştir.⁵⁸

Carol Lee Graham vd. (2003), mutluluğun gelecek dönemlerde daha yüksek gelir düzeyleriyle ilişkili olduğunu tespit ederek, mutluluğu etkileyen faktörler için ters nedensellik ilişkisine odaklanmışlardır. Rusya’da daha yüksek mutluluk düzeyine sahip kişilerin gelecekte kendi gelirlerini artırma olasılıklarının daha yüksek olduğunu, daha az gelire sahip olanlar için ise mutluluğun gelecekteki gelir için daha önemli olduğunu vurgulamışlardır. Özetle, yazarlar mutluluğun kişilerin gelirleri üzerinde etkili bir faktör olduğunu bildirmişlerdir.⁵⁹

Diener ve Seligman (2005), mutluluğun ekonomik gelişmeye katkısını çalışanların mutluluğu üzerinden açıklamışlardır. İş yerinde çalışanların mutlu olması, işlerine daha fazla önem göstermelerini sağlar ve bu durum müşteri memnuniyetini beraberinde getirir. Aynı zamanda daha fazla üretkenliğe de katkı sağlar. Üretkenliğin artması sonucunda iş yerinde karlılık artışı meydana gelir ve bu da ekonomik gelişime katkıda bulunur. Tam tersi durum düşünüldüğünde, mutsuz çalışanların ekonomik üretkenliğe maliyeti çok büyüktür.⁶⁰

Mutluluğun ekonomik performansa katkısının yatırım, tüketim, gelir ve verimlilik aracılığıyla olduğunu belirten bu çalışmalar, mutlu kişilerin daha verimli

⁵⁷ Ben Li ve Yi Lu, “Happiness and Development: The Effect of Mental Well-being on Economic Growth”, (June 2009), https://commons.ln.edu.hk/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1001&context=hum_destiny_cenf, (22.04.2024).

⁵⁸ Sisi Jin, “Reverse the Question: Does Happiness Raise Economic Output Evidence from the European Value Survey, 1981–2009”, **Master of Science Thesis Stockholm**, Sweden, KTH Industrial Engineering and Management, 2013, s.1-39.

⁵⁹ Carol Graham, Andrew Eggers ve Sandip Sukhtankar, “Does Happiness Pay? An Exploration Based on Panel Data from Russia”, **Journal of Economic Behavior & Organization**, Vol. 55, (2004), s.319-342.

⁶⁰ Ed Diener ve Martin E. P. Seligman, “Beyond Money Toward an Economy of Well-Being”, **Psychological Science In The Public Interest**, Vol.4, No.1, (2004), s.1-31.

alışarak ekonomik çıktıya her anlamda yatırım yapmasının önemini vurgulamaktadır. Özellikle alışanların mutluluğunun artırılmasına yönelik uygulanacak politikaların, toplam çıktı miktarında da önemli bir artış sağlayacağı önemli bir tartışma konusudur. Kalkınma politikalarının tasarımında mutluluğun geleneksel büyüme modellerine dahil edilmesi konusu ise bu alanda ne çıkan konulardandır.⁶¹

⁶¹ Yok-Yong Lee ve Kim-Leng Goh, “The Happiness-Economic Well-Being Nexus: New Insights From Global Panel Data”, **SAGE Open**, 2023, s.1-17.

3. SOSYAL SERMAYE

3.1.Sosyal Sermaye: Tanım, Tarihsel Süreç

Bourdieu (1986), Coleman (1988, 1990) ve Putnam'ın (1993, 1995, 2000) önemli çalışmaları sonucu sosyal sermaye kavramı önem kazanmış ve çeşitli çalışmalara konu olmuştur. Sosyal sermaye kavramının çalışmalarda yaygın kullanımı 80 ve 90'lı yılları bulmasına rağmen, Hanifan'ın 1916 yılında gerçekleştirdiği “*The Rural School Community Center*” adlı eserinde sosyal sermayenin tanımı yer almaktadır.⁶² Hanifan, sosyal sermayeyi ilişkiler üzerinden tanımlamıştır. Hanifan’a göre, birey tamamen kendi haline bırakılırsa sosyal olarak çaresiz kalır. Kişinin sadece ailesindekilerle olan birlikteliği bile, daha büyük bir grubun parçası olma arzusunu tatmin etmekte yetersiz kalmaktadır. Ancak bireyler komşularıyla ve onlar da diğer komşularıyla temas kurabilirse, sosyal ihtiyaçlarını hemen karşılayabilecek ve tüm toplumdaki yaşam koşullarının önemli ölçüde iyileştirilmesine yetecek bir sosyal sermaye birikimi olacaktır.⁶³

Hanifan'ın insan ilişkilerine dayalı olarak yaptığı bu tanım, sosyal sermayenin diğer sermaye türlerinden farkını anlamak için iyi bir kaynak niteliği taşımaktadır. İlerleyen yıllarda da sosyal sermayenin tanımı daha netlik kazanmaya başlamış ve Hanifan'ın tanımına benzer olarak, insan ilişkileri, sosyal ilişkiler ve oluşturulan ağlar üzerinden sosyal sermayenin önemi vurgulanmıştır. Örneğin, bu önemi vurgulayan Jacobs (1961), “*The Death and Life of Great American Cities*” adlı eserinde, kişilerin birbirleriyle oluşturdukları ağlar yoluyla sosyal sermayenin yaratılacağından bahsetmektedir. İyi bir şehirde bulunan bir mahalle, kendi tercihleriyle yerleşenleri veya kendi çıkarları için taşınan göçmenleri kendisine çekebilir. Ancak mahalleye gerçekleşen bu göçler veya yer değiştirmeler kademeli şekilde yapılmalıdır. Çünkü bu nüfus

⁶² Fabio Sabatini, “The Empirics of Social Capital and Economic Development: A Critical Perspective”, **Fondazione Eni Enrico Mattei**, 2006, s.4.

⁶³ Lyda Judson Hanifan, “The Rural School Community Center”, **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, 1916, s. 130-131.

değişiminde önemli olan, mahallede bu ilişki ağlarını kurmuş insanların sürekliliğidir. Bu ağlar, bir şehrin yeri doldurulamaz sosyal sermayesidir.⁶⁴

Sosyal sermaye kavramından bahsedilen bir diğer önemli çalışma, Loury'nin (1976) "*A Dynamic Theory of Racial Income Differences*" adlı çalışmasıdır. Loury, bir bireyin sosyal kökenlerinin, kişinin gelişimine yatırılan kaynakların miktarı üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle, standart insan sermayesi özelliklerinin bireysel olarak edinilmesini kolaylaştırmada sosyal sermaye kavramı oldukça önemlidir. Bir diğer deyişle, kişinin beşerî sermayesinin oluşturulmasında sosyal sermaye önemli bir kaynaktır.⁶⁵ Sosyal sermaye kavramının tanınırlığının artması ve yıllar içinde dikkat çeken bir konu olmasında Bourdieu, Coleman ve Putnam'ın çalışmaları oldukça önemlidir. Sosyal sermayenin daha iyi anlaşılması ve bu düşünürlerin sosyal sermayeye bakışlarındaki farkların veya benzerliklerin ortaya konması amacıyla bu alanda yapılan tanımlar ayrı başlıklarda sunulmuştur.

Bourdieu ve Sosyal Sermaye

Bourdieu, 1986 yılında yayımlanan "*The Forms of Capital*" adlı kitabında, sosyal sermayenin tanımını oldukça geniş bir şekilde yapmıştır. Bourdieu'ya göre, sosyal bağlantıların hem yoğunluğu hem de sürekliliği çok önemlidir: sosyal sermaye, "*kalıcı bir ağa sahip olmakla bağlantılı olan gerçek veya potansiyeli olan kaynakların toplamını*" temsil etmektedir.⁶⁶ Bir gruptaki üyeler birbirlerine güvenlik ve statü kredisi sağlamaktadır. Grup üyeleri arasındaki ilişkiler, maddi ve/veya sembolik değiş tokuşlarla (örneğin, hediyeler veya sokakta karşılaşınca selamlaşma) sürdürülür. Bu değiş tokuşlar, mevcut ilişkileri güçlendirir ve bunları sosyal olarak garanti altına almak veya kurumsallaştırmak için kullanılabilir. Bu durumda, değiş tokuşlar kurum eylemleri olarak hizmet etmektedir.⁶⁷ Bourdieu'nun sosyal sermaye fikri sınıf çatışmalarına vurgu yapar:

⁶⁴ Jane Jacobs, *The Death and Life of Great American Cities*, First Edition, New York: Vintage Book, A Division of Random House, 1961, s.137-138.

⁶⁵ Glenn C. Loury, "A Dynamic Theory of Racial Income Differences", *Discussion Paper* 225, 1976, s.46.

⁶⁶ John Field, *Social Capital*, First Edition, London and New York: Routledge is an Imprint of the Taylor & Francis Group, 2004, s.17.

⁶⁷ Julia Häuberer, *Social Capital Theory*, First Edition, Germany: Springer Fachmedien, 2011, s.38.

sosyal ilişkiler bir aktörün çıkarlarını ilerletme yeteneğini artırmak için kullanılır ve sosyal sermaye, sosyal mücadelelerde bir kaynak haline gelir.⁶⁸

Bourdieu, sermayeyi ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye olmak üzere üçe ayırmaktadır. Ekonomik sermaye, hemen ve doğrudan paraya çevrilebilen ve mülkiyet hakları biçiminde kurumsallaştırılmış sermaye iken, kültürel sermaye, belirli koşullarda ekonomik sermayeye dönüştürülebilen ve eğitimsel nitelikler şeklinde kurumsallaştırılabilen sermayedir. Sosyal sermayeyi ise sosyal bağlantılardan oluşan, belirli koşullarda ekonomik sermayeye dönüştürülebilen bir sermaye türü olarak tanımlamaktadır.

“Sosyal sermaye, az ya da çok kurumsallaşmış karşılıklı tanışma ve tanınma ilişkilerinden oluşan kalıcı bir ağa sahip olmak ya da başka bir deyişle bir gruba üye olmakla bağlantılı olmak anlamına gelmektedir”.

Bir kişinin sahip olduğu sosyal sermayenin hacmi sahip olduğu bağlantı ağının büyüklüğüne ve kişinin sahip olduğu ekonomik, kültürel ve sembolik sermayesinin boyutuna bağlıdır. Sosyal sermaye, ekonomik ve kültürel sermayeden ayrı olarak düşünülmemelidir.⁶⁹ Bourdieu’nun vurgusu, farklı sermaye biçimlerinin ikame edilebilirliği ve tüm biçimlerin nihai olarak birikmiş insan emeği olarak tanımlanan ekonomik sermayeye indirgenmesi üzerinedir. Dolayısıyla, sosyal sermaye aracılığıyla aktörler, ekonomik kaynaklara (sübvansiyonlu krediler, yatırım tüyoları, korunan piyasalar) doğrudan erişim elde edebilirler; uzmanlarla (yani somutlaşmış kültürel sermaye) temas kurarak kültürel sermayelerini artırabilirler veya alternatif olarak, değerli referanslar (yani kurumsallaşmış kültürel sermaye) sağlayan kurumlarla ilişki kurabilirler.⁷⁰ Bourdieu, ekonomik sermayeyi göz ardı etmeden sermayenin ekonomik olmayan biçimlerinin özgüllüğüne de sahip çıkarak, bunlar arasında bir denge kurmaya çalışmıştır.⁷¹

⁶⁸ Fabio Sabatini, s.5.

⁶⁹ Pierre Bourdieu, “The Forms of Capital”, J. Richardson (Ed.) **Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education** içinde (15-29), 1986, s. 16-21.

⁷⁰ Alejandro Portes, “Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology”, **Annual Review of Sociology** Vol.24, (1998), s.4.

⁷¹ Ben Fine, “Social Capital versus Social Theory, Political Economy and Social Science at the Turn of Millennium”, **Routledge Taylor and Francis Group**, 2001, s.63.

James S. Coleman ve Sosyal Sermaye

80'lerin sonunda, sosyal sermaye kavramı için önemli çalışmalar yapan bir diğer düşünür James S. Coleman'dır. "*Social Capital in the Creation of Human Capital*" (1988) ve "*Foundations of Social Theory*" (1990) adlı eserlerinde, sosyal sermaye kavramının tanımlarını yapmış ve bu kavram ile ilgili çeşitli örnekler sunarak sosyal sermayenin önemini vurgulamıştır.⁷² Coleman'a göre (1988), sosyal sermaye, işleviyle tanımlanır. Tek bir varlık değil, iki ortak özelliği olan farklı varlıkların çeşitliliğidir; hepsi sosyal yapının bazı yönlerinden oluşur ve yapı içindeki bireylerin belirli eylemlerini kolaylaştırır.⁷³ Bu, sosyal sermayenin her zaman sosyal yapının üyesi olan aktörlerin eylemlerini destekleyen bir sosyal yapı unsuru olduğu anlamına gelmektedir. Bu nedenle sosyal sermaye özel bir kaynaktır. Diğer sermaye türleri gibi sosyal sermaye de üretkendir ve yokluğunda imkânsız olacak belirli amaçlara ulaşılmasını kolaylaştırır. Sosyal sermaye, yerleşik aktörlerin hiçbiri için özel bir mal değildir; kamu malı niteliğindedir.⁷⁴ Coleman'ın sosyal sermayeyi kamusal mal olarak tanımlamasındaki amaç, sosyal sermayeyi ortaya çıkarmak için sadece çaba gösterenlerin faydalanabileceği bir kavram olması değil, yapının tüm parçasını oluşturanlar tarafından kullanılabilmesidir.⁷⁵

Sosyal sermaye, karşılıklılık beklentisini içerdiği ve ilişkileri yüksek derecede güven ve paylaşılan değerler tarafından yönetilen daha geniş ağları içerecek şekilde herhangi bir bireyin ötesine geçtiği için bir kaynağı temsil eder.⁷⁶ Ayrıca, Bourdieu gibi Coleman da sermayeyi üç başlığa ayırmış ve sosyal sermayenin yaratıldığı kaynaklardan bahsetmiştir. Fiziksel sermayenin, üretimi kolaylaştıran araçlar oluşturmak için malzemelerde yapılan değişikliklerle yaratıldığını, beşerî sermayenin yeni şekillerde hareket etmelerini sağlayan beceri ve yetenekler getiren kişilerde değişikliklerle yaratıldığını vurgulamıştır. Ancak sosyal sermaye, kişiler arasındaki ilişkilerde eylemi kolaylaştıran değişiklikler yoluyla yaratılmaktadır. Fiziksel sermaye tamamen somutsa,

⁷²Ben Fine "Social Capital versus Social Theory, Political Economy and Social Science at the Turn of Millennium" adlı eserinde Coleman'ın sosyal sermaye tanımını ilk olarak "Economic Imperialism: The Economic Method Applied Outside the Field of Economics" adlı kitapta yer alan "Norms as Social Capital" makalesiyle yaptığını belirtmiştir (bk. s.72).

⁷³James S. Coleman, "Social Capital in the Creation of Human Capital", *The American Journal of Sociology*, Vol.94, (1988), s.98.

⁷⁴Julia Häuberer, s.40.

⁷⁵James S. Coleman, s.116.

⁷⁶John Field, s.20.

yani gözlemlenebilir maddi biçimde somutlaşmışsa ve beşerî sermaye fiziksel sermayeden daha az somutsa, bir bireyin edindiği bilgi ve becerilerde somutlaşmışsa, sosyal sermaye hepsine nazaran daha az somuttur çünkü sosyal sermaye kişiler arasındaki ilişkilerde mevcuttur. Fiziksel sermaye ve beşerî sermayenin üretken faaliyeti kolaylaştırması gibi, sosyal sermaye de üretken faaliyeti kolaylaştırmaktadır. Örneğin, içinde yoğun bir güven ilişkisi bulunan bir grup, bu güvenilirliğe sahip olmayan karşılaştırılabilir bir gruptan çok daha fazlasını başarabilmektedir.⁷⁷

Coleman (1988), sosyal sermaye ve eğitim ilişkisine de özellikle vurgu yapmaktadır. Ona göre, bir çocuğun gelişimi için aile içindeki sosyal sermaye oldukça önemlidir. Çünkü çocuklar ailelerin sahip olduğu beşerî sermayeden etkilenmektedir. Ailenin sosyal sermayesi ise çocuklar ve ebeveynler arasındaki ilişkilerdir. Ebeveynlerin sahip olduğu beşerî sermaye, aile ilişkilerinde somutlaşan sosyal sermaye ile tamamlanmıyorsa, ebeveynin çok veya az miktarda beşerî sermayeye sahip olması çocuğun eğitimsel gelişimine herhangi katkısı yoktur. Coleman, bu durumu çalışmasında bir örnekle açıklamaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde okul yetkilileri, bazı Asyalı göçmen ailelerin çocuklarının ihtiyaç duyduğu her ders kitabından iki nüsha satın aldıklarını fark etmişler ve bunun sebebi olarak, çocuklarının okulda başarılı olmalarına yardımcı olmak için ekstra nüshayı satın aldıklarını tespit etmişlerdir. Bu örnekte önemli bir nokta ebeveynlerin beşerî sermayesinin düşük olduğu, ancak ailede çocuğun eğitimi için mevcut olan sosyal sermayenin son derece yüksek olduğu bir durum söz konusu olduğudur.⁷⁸

Hem Bourdieu hem de Coleman, sosyal sermayenin diğer sermaye biçimlerine göre soyut karakterini vurgulamaktadır. Ekonomik sermaye, insanların banka hesaplarında yer almaktadır. İnsan sermayesi kişilerin akıllarında bulunurken, sosyal sermaye ise insanların ilişkilerinde yer almaktadır. Sosyal sermayeye sahip olmak için, bir kişinin başkalarıyla ilişkili olması gerekir ve avantajının asıl kaynağı kendisi değil, diğerleridir.⁷⁹ İki düşünürün ayrıldığı noktaya ayrıca değinmek gerekmektedir. Bourdieu, sosyal sermayeyi seçkin bireylerin diğer seçkin bireylerle bağlantılarını kullanarak kendi

⁷⁷ James S. Coleman, s.100-101.

⁷⁸ James S. Coleman, s.110.

⁷⁹ Alejandro Portes, s.7.

durumlarını sürdürmesi olarak tanımlarken, Coleman'ın görüşü ise tam tersidir. Coleman, sosyal sermayeyi bireylerin karşılıklı faydaları için iş birliğine imkân veren kavram olarak tanımlamaktadır.⁸⁰

Robert D. Putnam ve Sosyal Sermaye

Sosyal sermaye çalışmalarının arasında dikkat çeken bir diğer isim “*Making Democracy Work*” (1993) adlı ünlü eseriyle Robert Putnam’dır. Putnam, İtalya’nın güneyi ve kuzeyi arasındaki gelişmişlik farklarının nedenlerini araştırdığı bu kitabında, ülkedeki ekonomik ve idari etkinliğin arkasındaki faktörleri incelemiş ve bu doğrultuda bir sivil topluluğun etkinliğini, oy verme etkinliğini, gazete okuma ve spor kulüplerine ve gönüllü kültürel derneklere katılımlarını ele almıştır. Ülkenin kuzeyinde önemli sosyal, politik ve hatta dini bağlılıklar ve ittifaklar yatay yapıdayken, güneyinde ise bu yapının dikey olduğunu belirtmiştir. İş birliği, karşılıklı yardımlaşma, yurttaşlık yükümlülüğü ve güven ülkenin kuzeyinde ayırt edici özellikler iken, güneyde başlıca erdem, hiyerarşi ve düzen gizli anarşiye dayatılmaktadır.⁸¹ Putnam’a göre, sosyal sermayenin biçimleri, topluluğun genel ahlaki kaynaklarıdır ve bunlar üç ana bileşene ayrılabilir: birincisi, güven; ikincisi, sosyal normlar ve yükümlülükler ve üçüncüsü, vatandaş faaliyetlerinin sosyal ağları, özellikle gönüllü derneklerdir.⁸² Kuzey İtalya’nın Güney İtalya’ya karşı üstün yönetiminin daha büyük sosyal sermaye stoklarına atfedileceğini savunurken aynı zamanda bu çalışmasını Amerika için de gerçekleştirmiştir. “*Bowling Alone, the Collapse and Revival of American Community*” (2000) isimli kitabında, 1950’lerden itibaren Amerika’daki sosyal sermayenin düşüşünün nedenlerini araştırmıştır.⁸³

Putnam (2000), sivil katılımdaki azalmayı sosyal sermayenin azalması ile ilişkilendirmiştir. Okul-aile birliği örneği ile bu durumu açıklamaktadır. Okul-aile birliğine katılımın artmasını Amerikan tarihindeki en etkileyici örgütsel başarı öykülerinden biri olarak görürken, ona göre bu başarının sebebi, Amerikalı ailelerin

⁸⁰ John Field, s.28.

⁸¹ Robert D. Putnam, **Making Democracy Work Civic Tradition in Modern Italy**, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1993, s.1-258.

⁸² Martti Siisiäinen, “Two Concepts of Social Capital: Bourdieu vs. Putnam”, **Presented at ISTR Fourth International Conference** "The Third Sector: For What and for Whom?" Trinity College, Dublin, Ireland, 2000, s.2-3.

⁸³ Terrence Casey ve Kevin Christ, “Social Capital and Economic Performance in the American States”, **Social Science Quarterly**, 2005, s.827.

çocuklarının eğitimine dahil olmasıdır. Okul-aile birliğine katılımın 1960 yılından itibaren azaldığını, 1960'ların başında on sekiz yaşından küçük çocuğu olan her yüz aileden ellisinin bu birliğe üye olduğunu, 1980'lerin başından itibaren bu sayının 20'den daha az olduğunu belirtmiştir.⁸⁴ Putnam'ın sivil katılımın azalmasına verdiği bir diğer örnek ise kulüp toplantılarına olan katılımdır. 1975-76 yıllarında Amerika'da kadınlar ve erkekler her yıl ortalama olarak on iki kulüp toplantısına katılım gösterirken (ayda bir kez), 1999'da bu rakamın yüzde 58 oranında azalarak yılda beş toplantıya düştüğünü belirtmiştir.⁸⁵ Putnam'ın (2000) eserinden alıntı yapan Glover ve Hemingway (2005), sivil katılımda meydana gelen düşüşü ve bunun verdiği zararı şu şekilde açıklamaktadır;⁸⁶

“Yemek yerken birbirimizle sohbet etmek için daha az zaman harcıyoruz, birbirimize ziyaretleri daha az gerçekleştiriyoruz, birbirimizle etkileşime girebildiğimiz boş zaman aktivitelerine daha az zaman zaman ayırıyoruz ve bir şeyler izlemeye daha fazla zaman ayırıyoruz. Komşularımızla ve eski arkadaşlarımızla daha az zaman harcıyoruz. Sivil faaliyetler sadece “iyi değildir aynı zamanda birbirimizle bağlantılar kurmaya da yardımcı olur.”

Putnam, sivil katılımda meydana gelen düşüşle birlikte Amerika'da güvenin düşüşüne de dikkat çekmektedir. 1960'lardan bu yana, Amerikan toplumsal güveninde yaşanan düşüşün tamamı olmasa da büyük bir kısmı kuşaklar arası geçişten kaynaklanmaktadır. Yetişkinler ve yüksekokul öğrencilerinin güven düzeylerini karşılaştıran Putnam, 1985 ve 1995 yılları arasında yüksekokul öğrencilerinin güven düzeyindeki düşüşün yetişkinlerdeki güven düzeyindeki düşüşten daha fazla olduğunu ortaya koymuştur.⁸⁷ Putnam, sosyal sermaye için arkadaşlarla vakit geçirmenin de önemli olduğunu ve Amerika'da bu durumun yıllar boyunca değişim gösterdiğini belirtmiştir. 1970'lerin ortalarından sonlarına kadar, ortalama bir Amerikalı, arkadaşlarını yılda yaklaşık on dört ila on beş kez evinde ağırlarken, bu rakamın 1990'ların sonunda yılda sekize düştüğünü ve bu durumun sadece yirmi yılda yüzde 45'lik bir düşüş anlamına

⁸⁴ Robert D. Putnam, 2000, s.56-58.

⁸⁵ Robert D. Putnam, s.62.

⁸⁶ Troy, D. Glover, John, L. Hemingway, “Locating Leisure in the Social Capital Literature”, **Journal of Leisure Research**, Vol.37, No.4, (December 2005), s.393.

⁸⁷ Robert D. Putnam, s.146.

geldiğini ifade etmektedir.⁸⁸ Putnam'ın en önemli amacı, Amerikan toplumunda meydana gelen sosyal sermayenin düşüşünün nedenlerini tespit etmektedir. Bu düşüşün sebepleri olarak da yukarıda bahsedildiği gibi sosyal sermayeyi meydana getiren sivil katılım ve güven gibi kavramlara dikkat çekerek sosyal sermayenin yıllar içinde değişimini çarpıcı bir şekilde gözler önüne sermiştir.

Putnam'ın, Amerikan halkının sosyal sermayesinde meydana gelen azalmayı açıklamak için kullandığı bir diğer unsur televizyon izlemenin yaygınlaşmasıdır. Putnam'a göre, televizyon izleme oranı arttığında, kişiler ev dışındaki faaliyetlerini azaltmaktadır.⁸⁹ Putnam'ın bu görüşünün tersini savunan, 1996 yılında "*Does Television Erode Social Capital? A Reply to Putnam*" adlı çalışmasıyla Pippa Norris'tir. Norris, televizyonda özellikle haberlerin takip edilmesinin toplumun demokratik sağlığına zarar vermediğini, aksine topluma fayda sağladığını belirtmiştir.⁹⁰

Putnam, 1993 yılında kaleme aldığı "*The Prosperous Community Social Capital And Public Life*" adlı çalışmasında da sosyal sermaye tanımında herhangi bir değişiklik yapmamış, aynı şekilde sosyal sermayeyi karşılıklı fayda için koordinasyon ve iş birliğini kolaylaştıran ağlar, normlar ve sosyal güven gibi sosyal organizasyonun özelliklerini ifade eden kavram olarak tanımlamıştır. Sivil katılım ağları, genelleştirilmiş karşılıklılık normlarını güçlendirmekte ve sosyal güvenin ortaya çıkmasını teşvik etmektedir. Bu tür ağlar, koordinasyonu ve iletişimi kolaylaştırmakla birlikte itibarı artırmakta ve böylece kolektif eylem ikilemlerinin çözülmesine izin vermektedir. Yoğun etkileşim ağları katılımcıların benlik algısını genişletmekte "ben" duygusunu "biz" duygusuna dönüştürmektedir.⁹¹

Bourdieu ve Coleman gibi Putnam da sermaye türlerini incelemiş, fiziksel, beşerî ve sosyal sermaye olmak üzere üç sermaye türü üzerinde durmuştur. Fiziksel sermaye, fiziksel nesnelerde mevcuttur. Beşerî sermaye, bireylerin bir özelliği iken, sosyal sermaye bireyler arasındaki ilişkilerde bulunmaktadır. Sosyal sermaye,

⁸⁸ Robert D. Putnam, s.104.

⁸⁹ Ben Fine, s.90.

⁹⁰ Pippa Norris, "Does Television Erode Social Capital? A Reply to Putnam", **Political Science and Politics**, Vol.29, No.3, (September 1996), s.479.

⁹¹ Robert D. Putnam, s.2.

katılımcıların ortak hedeflere ulaşmaları için daha etkin bir şekilde birlikte hareket etmelerini sağlar. Sosyal sermaye “sivil erdeme” benzer ve siyasi katılımı yakın bir ilişkisi vardır. Ancak siyasi katılım siyasi kurumlarla olan ilişkilere, sosyal sermaye ise insanlar arasındaki ilişkilere bağlıdır. Bireyler kendi çıkarlarını destekleyen ilişkiler üretirler. Örneğin, birçok insan sermayesi nedeniyle değil, ağ oluşturma nedeniyle iş bulmaktadır. Putnam, sosyal sermayenin istikrar, hükümetlerin etkinliği ve ekonomik kalkınma için fiziksel ve beşerî sermayeden daha önemli olduğunu belirtmiştir.⁹² Bu durumda sosyal sermaye, iyi bir hükümet varlığını ve ekonomik ilerlemeyi nasıl destekler? sorusu önem kazanır. Putnam, bu ilişkiyi şu şekilde açıklamıştır: ilk olarak sivil katılım ağları, sağlam genelleştirilmiş karşılıklılık normlarını teşvik eder. Sivil katılım ağları ayrıca koordinasyonu ve iletişimi kolaylaştırır ve diğer bireylerin güvenilirliği hakkındaki bilgileri güçlendirir. Son olarak da sivil katılım ağları, gelecekteki iş birliğine katkı sağlayarak ekonomik ilerlemeyi desteklemektedir.⁹³

Tüm bu açıklamalar doğrultusunda, Bourdieu, Coleman ve Putnam’ın sosyal sermaye görüşlerinin üç farklı boyutu ortaya çıkarmaktadır. Bourdieu, Marksist teoride belirtildiği gibi kaynaklara ulaşmada eşitsizlik ve iktidarın sürdürülmesi sorununu ön planda tutarken, Coleman, her bireyin kendi çıkarını düşündüğünü ve bu doğrultuda rasyonel davranışlarda bulunduğunu savunmuştur. Putnam ise derneklere üyeliğin ve sivil katılımın toplumda bir bütünleşme yaratacağını ve bunun sonucunda refahın artacağını belirtmiştir. Üçünün de ortak açıklaması, kişilerarası iletişimin ve kişisel bağlantıların önemidir.⁹⁴

Putnam’ın sosyal sermayeyi tanımlarken kullandığı ağlar, sosyal güven ve normlar kavramları kimi yazarlar tarafından kabul görürken, kimi yazarlar bu tanımın eksik olduğunu belirtmiştir. Bu yazarlardan biri, sosyal sermayeye kurum üyelikleri formunda bakılmaması gerektiğini vurgulayan Corwin Smith (1999)’tir. Smith, sosyal sermayenin dine bağlı olduğunu vurgular. Her şeyden önce, dini yaşam sosyal bağlılığı teşvik eder, çünkü kilise hayatı bireyleri bir araya getiren ve ilişkisel bağlar kuran önemli

⁹² Julia Häuberer, s.53.

⁹³ Robert D. Putnam, “The Prosperous Community Social Capital And Public Life”, **The American Prospect**, 1993, s.3-4.

⁹⁴ John Field, s.13.

bir mekanizmadır. Bu tür sivil katılım ağları, sosyal sermayenin temel bir biçimidir; ayrıca, ağlar ne kadar yoğunsa, topluluk üyelerinin karşılıklı yarar sağlayan bir şeyler elde etmek için birlikte çalışması o kadar olasıdır. Özellikle kilise hayatı, nispeten yoğun sosyal ağlara katkıda bulunabilir, çünkü cemaat üyeleri yalnızca birlikte ibadet etmekle kalmaz, aynı zamanda bu tür kilise katılımına dayalı arkadaşlık ağları da geliştirir.⁹⁵

Putnam'ın sosyal sermaye kavramını açıklarken bazı konularda eksik olduğunu vurgulayan bir diğer yazar Margaret Levi'dir. 1996 yılında yazdığı "*Social and Unsocial Capital: A Review Essay of Robert Putnam's Making Democracy Work*" adlı makalesinde, Putnam'ın sivil toplum, kurumsal performans ve demokrasi arasındaki ilişkiyi açıklamadığını, sadece sosyal sermaye teorisinden değil, aynı zamanda hükümetin taleplerinin ve tepkilerinin doğasındaki değişkenliğinden de yoksun olduğunu belirtmektedir.⁹⁶ Bir başka deyişle yazar, devletin ve kurumların varlığını ihmal ettiğini vurgulamaktadır.

Francis Fukuyama ve Sosyal Sermaye

Sosyal sermaye kavramına katkıda bulunan önemli düşünürlerden biri de Francis Fukuyama'dır. 2002 yılında gerçekleştirdiği "*Social Capital and Development: The Coming Agenda*" adlı çalışmasında Fukuyama, sosyal sermayeyi gerçek ilişkilerde somutlaşan, sosyal iş birliğini teşvik eden paylaşılan norm ve değerler olarak tanımlamıştır. Fukuyama'ya göre sosyal sermaye kamusal bir mal değildir, özel bir maldır ve kapsamlı negatif ve pozitif dışsallıklar üretebilmektedir. Belirli bir grup veya ağ içindeki sosyal sermaye, kişilere daha sonra diğer kişilerle ilişkilerine uygulayabilecekleri dürüstlük, karşılıklılık ve güvenilirlik gibi sosyal erdemleri öğreterek olumlu dışsallıklar üretebilir. Sosyal ağlar, kredibilitiyi belirleyen bilgilerin yayılmasında son derece etkili olduğu için sosyal sermayenin asıl devreye girdiği yer burasıdır. Sosyal sermaye, paylaşılan norm ve değerlerin aşılmasını gerektirir ve genellikle alışkanlık, paylaşılan deneyim ve liderlik yoluyla ortaya çıkmaktadır. Ayrıca Fukuyama, çalışmasında birçok düşünürün kalkınma için kurumların önemini tamamen

⁹⁵ Corwin Smidt, "Religion and Civic Engagement: A Comparative Analysis", **The Annals of the American Academy**, 1999, s.178.

⁹⁶ Margaret Levi, "Social and Unsocial Capital: A Review Essay of Robert Putnam's Making Democracy Work", **Politics and Society**, 1996, s.51.

kabul ettiğini belirtirken, ancak çok azının sosyal sermaye gibi kültürel faktörlerin de kritik rol oynadığına inandığını düşünmektedir. Fukuyama'ya göre eksik olan şey, hukukun üstünlüğü ve ticari mahkemeler sistemi gibi büyümenin gerçekleşmesine izin veren doğru kurumların varlığıdır. Kültür ve kurumlar arasındaki ilişki çok daha karmaşıktır çünkü kurum inşa etmek tek başına sosyal sermaye gerektirmektedir. Fukuyama, çalışmasında buna güzel bir örnek de sunmuştur. Doğu Asya ülkelerinde yüksek büyüme oranlarının gerçekleşme sebepleri arasında sadece ülkelerin uyguladığı ekonomik politikaların değil, kaliteli kurumlara sahip olmalarının da etkili olduğu görülür. İnsanların iş birliği yapmaya ve büyük organizasyonlarda birlikte çalışmaya alışkın olduğu toplumların güçlü ve verimli devlet kurumları geliştirmesi daha olasıdır. Özetle, sosyal sermaye, insanların ekonomik amaçlar için örgütlenme yeteneğini doğrudan etkiler; kurumların oluşturulmasını ve hukukun üstünlüğünü destekler ve demokrasinin hayati bir dayanağıdır.⁹⁷

Diğer Düşünürler ve Sosyal Sermaye

Sosyal sermayenin günümüzdeki tanımlarında güven, normlar ve sivil katılıma olan vurgunun devam ettiği görülmektedir. Ostrom ve Ahn (2001), sosyal sermayenin güveni, karşılıklılık normlarını, sivil katılım ağlarını, kuralları ve kanunları kapsayan bir kavram olduğunu belirtmiştir. Sosyal sermayeyi diğer sermaye türlerinden ayıran farkları şu şekilde özetlemektedirler: sosyal sermayenin kullanıldıkça değil, kullanılmadıkça yıpranır; sosyal sermayenin görülmesi ve ölçülmesi kolay değildir; sosyal sermayenin dış müdahaleler yoluyla inşa edilmesi zordur ve ayrıca ulusal, bölgesel ve yerel hükümet kurumları, uzun vadeli kalkınma çabalarını sürdürmek için bireylerin kullanabileceği sosyal sermayenin düzeyini ve türünü güçlü bir şekilde etkiler. Katılımcıların önceki taahhütlerini yerine getirmeye devam ettikleri ve karşılıklılık ve güveni sürdürdükleri sürece, sosyal sermayenin kullanımla gelişebildiği vurgulanmıştır.⁹⁸

Dünya Bankası için yapmış oldukları çalışmada Woolcock ve Narayan (2000), sosyal sermayeyi, insanların topluca hareket etmesini sağlayan normlar ve ağlar olarak

⁹⁷ Francis Fukuyama, "Social Capital and Development: The Coming Agenda", **SAIS Review**, Vol.22, No.1, (2002), s. 23-37.

⁹⁸ Elinor Ostrom ve T. K. Ahn, "A Social Science Perspective on Social Capital: Social Capital and Collective Action" **Workshop in Political Theory and Policy Analysis**, 2001, s.13-14.

tanımlamışlardır. Çalışmada, sosyal sermaye dört farklı bakış açısıyla değerlendirilmektedir. Bunlardan ilki *toplumcu* bakıştır. Burada sosyal sermaye, kulüpler, dernekler ve sivil gruplar gibi organizasyonlarla bir tutulmaktadır. Belirli bir topluluktaki bu grupların sayısına ve yoğunluğuna bakan toplulukçular, sosyal sermayenin doğası gereği iyi olduğunu, daha fazlasının daha iyi olduğunu ve varlığının her zaman bir topluluğun refahı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu savunurlar. İkinci bakış açısı ise “ağ” bakışıdır. Sosyal sermayeye ilişkin bu bakış açısı, insanlar arasındaki yatay ilişkilerin yanı sıra dikey ilişkilerin ve topluluk grupları ile firmalar gibi örgütsel varlıklar içindeki ve arasındaki ilişkilerin önemini vurgulamaktadır. Üçüncü bakış açısı *kurumsal* bakıştır. Bu görüş, topluluk ağlarının ve sivil toplumun canlılığının büyük ölçüde siyasi, yasal ve kurumsal çevrenin ürünü olduğunu savunur. Son olarak *sinerji* bakış açısı ise devletlerin, firmaların ve toplulukların tek başına geniş tabanlı, sürdürülebilir kalkınmayı desteklemek için gereken kaynaklara sahip olmadığını, bu farklı sektörlerin hem kendi içinde hem de arasında kurulan tamamlayıcılıkların ve ortaklıkların gerekli olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla, bu sinerjilerin ortaya çıktığı (veya ortaya çıkmadığı) koşulların belirlenmesi, kalkınma araştırması ve uygulamasının merkezi bir görevidir. Sinerji görüşü teorisyenler, araştırmacılar ve politika yapımcılar için üç temel görev önermektedir: bir topluluğun sosyal ilişkilerinin ve resmi kurumlarının doğasını ve kapsamını ve bunlar arasındaki etkileşimi belirlemek; bu sosyal ilişkilere, özellikle de bağlayan ve köprü kuran sosyal sermayenin kapsamına dayalı kurumsal stratejiler geliştirmek; ve sosyal sermayenin olumlu göstergelerinin -işbirliği, güven ve kurumsal verimlilik- mezhepçilik, izolasyonizm (yalnızcılık) ve yolsuzluğu nasıl dengeleyebileceğini belirlemektir.⁹⁹

Ben Fine (2001), sosyal sermayeyi açıklarken ebeveynlerin ayrı olup olmaması, ailenin herhangi bir derneğe veya kültürel cemaate üye olup olmaması, ailelerin bulundukları ülkede göçmen olup olmamaları ve bu aileler eğer göçmense kaçınıcı kuşak oldukları, anne ve babanın çocuklarıyla hangi sıklıkta iletişim kurduğu ve ne sıklıkla televizyon izledikleri gibi unsurlardan faydalanmıştır. Fine’ın sosyal sermaye tanımını benimseyen bir diğer yaklaşım Ramsay ve Clark (1990)’a aittir. Ramsey ve Clark,

⁹⁹ Michael Woolcock ve Deepa Narayan, “Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy, *The World Bank Research Observer*, Vol.15, No.2, (2000), s.229-238.

ailelerin sosyal sermayelerini artırmaları için birtakım önerilerde bulunmuştur. Yazarlar, ailelere piyano dersleri veya ailelerin üniversitede herhangi bir ders almaları konusunda tavsiyede bulunurken, tüm bunları aile üyelerin birbirleriyle paylaşmaları konusunda da öneride bulunmuşlardır.¹⁰⁰

OECD tarafından 2001 yılında yayınlanan “*The Well-Being of Nations the Role of Human and Social Capital*” raporunda, sosyal sermayenin tanımının diğer düşünürlerin görüşlerine ortak olarak yapıldığı görülmektedir. Sosyal sermaye, “gruplar içinde veya gruplar arasında iş birliğini kolaylaştıran ağlar, normlar, değerler ve anlayışları içeren” bir kavram olarak tanımlanmaktadır.¹⁰¹

Tüm bu tanımlar ve sosyal sermayeye ilişkin diğer görüşler Tablo 2.1’de sunulmuştur. Bu tanımlar, sosyal sermaye literatürünün tanımsal çeşitliliğini de özetlemektedir. Yapılan çalışmalarla yıllar içinde çeşitli düşünürler sosyal sermayenin gelişimine katkı sunmuş ve hepsinin genel olarak sosyal sermaye kavramını tanımlarken üzerine vurgu yaptığı kavramlar güven, sosyal ağlar, sosyal normlar ve derneklere üyelik olmuştur.

Tablo 2.1. Sosyal Sermaye Tanımları

Çalışma	Tanım
Coleman (1988, s.95)	“Yükümlülükler ve beklentiler, bilgi kanalları ve sosyal normlar.”
Coleman (1990, s.304)	“Sosyal organizasyon, yokluğunda ulaşılamayan veya ancak daha yüksek bir maliyetle ulaşılabilecek hedeflere ulaşılmasını kolaylaştıran sosyal sermayeyi oluşturur.”

¹⁰⁰ Ben Fine, s.101.

¹⁰¹ OECD, “*The Well-being of Nations: The Role of Human and Social Capital*”, <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/9789264189515en.pdf?expires=1716498140&id=id&accname=guest&checksum=1E731F713D76AEC0088CC6FB9C604C30>, Executive Summary, (2001) s.4.

Putnam (1993, s.1-2)	“Toplumun verimliliğini artırabilecek güven, normlar ve ağlar gibi sosyal organizasyonun özellikleri.”
Fukuyama (1997, s.378-379)	“Bir grubun üyeleri arasında paylaşılan ve aralarında iş birliğine izin veren belirli bir dizi resmi olmayan kural veya normların varlığı. Değerlerin ve normların paylaşımı kendi başına sosyal sermaye üretmez, çünkü normlar yanlış olabilir [...] Sosyal sermaye üreten normlar [...] güven verme, yükümlülüklerin yerine getirilmesi ve karşılıklılık gibi erdemleri esasen içermelidir.”
Knack and Keefer (1997, s.1251)	“Güven, işbirlikçi normlar ve gruplar içindeki ilişkiler.”
Putnam (2000, s.19)	“Bireyler arasındaki bağlantılar- sosyal ağlar ve bunlardan kaynaklanan karşılıklılık ve güvenilirlik normları.”
Ostrom (2000, s.176)	“Birey gruplarının tekrarlayan bir faaliyete getirdiği etkileşim kalıpları hakkında paylaşılan bilgi, anlayışlar, normlar, kurallar ve beklentiler.”
Whiteley (2000, s.450)	“Vatandaşların kendi aile üyeleri, yurttaşlar ve genel olarak insanlar dahil olmak üzere diğerlerine güvenme istekliliği.”
Woolcock (2001, s.9)	“Kolektif eylemi kolaylaştıran normlar ve ağlar [...] sosyal sermayenin herhangi bir tanımının sonuçlardan çok kaynaklara odaklanması önemlidir [...] bu yaklaşım,

	“güven” gibi bir varlığı sosyal sermaye tanımından çıkarır.”
Lin (2001, s.24–25)	"Sosyal ağlara gömülü olan ve aktörler tarafından eylemler için erişilen ve kullanılan kaynaklardır. Dolayısıyla kavramın iki önemli bileşeni vardır: (1) bireylerden ziyade sosyal ilişkilere gömülü kaynakları temsil eder ve (2) bu tür kaynaklara erişim ve kullanım aktörlere aittir.”
Bowles ve Gintis (2002, s. 2)	“Sosyal sermaye, genel olarak güven, kişinin iş arkadaşlarına duyduğu ilgi, topluluğunun normlarına göre yaşama ve uymayanları cezalandırma isteği anlamına gelir.”
Dünya Bankası (2005)	“Kolektif eylemi mümkün kılan normlar ve ağlar.”
Groot vd. (2007, ss.1)	“Sosyal ağın boyutu, sosyal güvenlik ağının kapsamı ve derneklere üyelik.”

Kaynak: Christian Bjørnskov ve Kim Mannemar Sønderskov, “Is Social Capital a Good Concept?”, **Soc Indic Res**, (November 2013), s.1228.

3.2.Sosyal Sermayenin Türleri

Sosyal sermayenin farklı tanımları olduğu gibi, literatürde zamanla farklı türlere de ayrılmıştır. Sosyal sermayenin bu türlerinden en önemlileri bağlayan, köprü kuran ve birleştiren sosyal sermaye iken, bazı düşünürler sosyal sermaye türlerine güçlü bağlar ve zayıf bağlar kavramlarını da eklemişlerdir. Bu sebeple, öncelikle bu sermaye türleri açıklanacak ve sermaye türleri ile ilgili literatürden örnekler sunulacaktır.

3.2.1. Bağlayan, Köprü Kuran ve Birleştiren Sosyal Sermaye

Putnam'a göre, iki temel sosyal sermaye türü vardır. Bunlardan ilki, birbirini tanıyan insanları birbirine yaklaştıran tür olan bağlayan (bonding) sosyal sermaye, diğeri ise daha önce birbirini tanımayan insanları veya grupları bir araya getiren köprü kuran (bridging) sosyal sermayedir.¹⁰² Bağlayan sosyal sermaye grup içi bağlantıları ifade ederken, köprü kuran sosyal sermaye gruplar arası bağlantıları ifade etmektedir. Lancee (2010), bağlayan yapısal sermayeyi “*insanları birbirine bağlayan ve ağın kapanma derecesini artıran bağlar*” olarak tanımlamış ve yüksek derecede kapalılığa sahip bir ağın en açık örneğinin aile olduğunu belirtmiştir. Yapısal köprü oluşturan sosyal sermaye ise bir bireyin “geniş” sosyal ağını oluşturan bağların toplamını ifade etmektedir.¹⁰³

Bağlayan sosyal sermayeye örnek olarak etnik kardeşlik örgütleri, kilise temelli kadın okuma grupları ve modaya uygun şehir kulüpleri verilebilir. Diğer ağlar ise dışa dönüktür ve farklı sosyal bölünmelerdeki insanları kapsar. Köprü oluşturan sosyal sermaye örnekleri arasında sivil haklar hareketi, birçok gençlik hizmet grubu ve dini kuruluşlar verilebilir.¹⁰⁴

Field (2004), Putnam’ın bağlayan ve köprü kuran sosyal sermaye tanımından yola çıkarak çalışmasında bu kavramlara örnekler vermiştir. Bağlayan sosyal sermaye, yakın aile, yakın arkadaşlar ve komşular gibi benzer durumlarda benzer insanlar arasındaki bağları ifade ederken, gevşek arkadaşlıklar ve iş arkadaşları gibi benzer kişilerin daha uzak bağlarını kapsayan sosyal sermaye ise köprü kuran sosyal sermayedir. Putnam, bağlayan sosyal sermayenin “geçinmek” için iyi olmasına karşın, köprü kuran sosyal sermayenin “ilerlemek” için çok önemli olduğuna inanmaktadır.¹⁰⁵

Bağlayan sosyal sermaye, belirli karşılıklılığı desteklemek ve dayanışmayı harekete geçirmek için önemlidir. Örneğin, etnik yerleşim bölgelerindeki yoğun ağlar, yerel girişimciler için başlangıç finansman imkânı ve güvenilir iş gücü sağlarken,

¹⁰² Ross Gittel ve Avis Vidal, “Community Organizing, Building Social Capital as a Development Strategy”, **SAGE Publications**, 1998, s. 15.

¹⁰³ Bram Lancee, “The Economic Returns of Immigrants’ Bonding and Bridging Social Capital: The Case of the Netherlands”, **International Migration Review**, Vol.44, No.1, (2010), s.205-207.

¹⁰⁴ Robert D. Putnam, 2000, s.20.

¹⁰⁵ John Field, s.42.

topluluğun daha az şanslı üyeleri için çok önemli sosyal ve psikolojik destek sunmaktadır. Köprü kuran ağlar ise aksine, dış varlıklara bağlantı kurma ve bilgi yayılımı için daha uygundur.¹⁰⁶

Rosemary Leonard ve Jenny Onyx (2003), “*Networking Through Loose and Strong Ties: An Australian Qualitative Study*” isimli çalışmada, bağlayan sosyal sermayeyi genellikle yoğun, çok işlevli bağlara, güçlü ve yerelleştirilmiş güvene sahip olarak tanımlarken, köprü kuran sosyal sermayeyi Granovetter (1986)’den alıntı yaparak, zayıf bağlar ve yabancıların zayıf, kişisel olmayan güveni ile tanımlamıştır.¹⁰⁷ Van Oorschot vd. (2006), bağlayan ve köprü kuran sosyal sermayeyi Putnam’a benzer şekilde tanımlamışlardır. Bağlayan sosyal sermaye genellikle koruyucudur ve yakın üyelik uygular ve bu nedenle belirli karşılıklılığı desteklemek ve gayri resmi dayanışmayı harekete geçirmek için iyidir; başka bir deyişle, homojen grupları pekiştirir ve ekonomik açıdan dezavantajlı birey ve grupların “geçinmesini” kolaylaştırır. Bununla birlikte, köprü kuran sosyal sermaye, genellikle sivil olarak devreye girer, farklı topluluklar arasındaki uçurumu daraltır ve açık üyelik uygular ve bu nedenle, örgütlü dayanışma ve “ilerlemek” için çok önemlidir.¹⁰⁸

Victor Nee ve Jimmy Sanders (2001), bağlayan sosyal sermayeye göçmenler üzerinden bir yorum getirmiştir. Başka bir ülkeye yeni göç eden göçmenler, yeni bir ülkeye yerleşmenin getirdiği maliyetleri azaltmak için sosyal sermayeye güvenir. İşe alım süreçleri ve işgücü piyasası koşulları hakkında (onlara) bilgi almak için genellikle geniş ailelerine ve etnik gruplarına başvururlar. Örneğin, aile üyeleri veya tanıdıklar, iş görüşmeleri için uygun görgü kuralları hakkında ipucu ve yerel firmalar hakkında bilgi verebilir. Örneğin, bir aile üyesi, göçmene iş yerine kadar eşlik edebilir ve onu işveren ile tanıştırebilir. Göçmenler, akrabalarından destek istediklerinde de sosyal sermayelerinden yararlanırlar. Akrabaları, arkadaşları veya etnik ağları tarafından sağlanan bilgilerle iş ve konut edinmek, ehliyet almak, telefon hizmeti almak, banka hesabı açmak ve krediye başvurmak ve diğer sosyal eylemlerini gerçekleştirmek için ülkenin kurumlarıyla nasıl

¹⁰⁶ Robert D. Putnam, s.20.

¹⁰⁷ Rosemary Leonard ve Jenny Onyx, “Networking Through Loose and Strong Ties: An Australian Qualitative Study”, **International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations**, Vol.14, No.2, (2003), s.191.

¹⁰⁸ Wim van Oorschot, Wil Arts and John Gelissen, “Social Capital in Europe: Measurement and Social and Regional Distribution of a Multifaceted Phenomenon”, **Acta Sociologica**, Vol.49, No.2, (2006), s.151.

başa çıkılacağını öğrenirler.¹⁰⁹ Bu çalışmada ayrıca, göçmenlerin finansal, beşerî ve sosyal sermayelerinin iş gücü piyasasındaki etkileri incelenmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, Amerika'da ailesi olmayan göçmenlerin düşük ve yarı vasıflı işgücü piyasasında daha az arzu edilen işlere girme olasılığının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.¹¹⁰ Yapılan bu çalışma ile bağlayan sosyal sermayenin göçmenlerin yaşamında önemli olduğu vurgulanmıştır.

Nannestad vd. (2008), “*Bridge Over Troubled Water? Migration and Social Capital*” adlı çalışmada, Danimarka'daki göçmenler arasında bağlayan ve köprü kuran sosyal sermayenin ölçülmesinde güven, arkadaşlık bağları ve gönüllü derneklere katılım için çeşitli değişkenler kullanmıştır. Bu göçmen gruplarında köprü kuran ve bağlayan sosyal sermaye seviyeleri arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiş ve bağlayan sosyal sermayenin, entegrasyon için gerekli olan köprü kuran sosyal sermayenin gelişimine bir engel teşkil etmediği belirtilmiştir. Yazarlar, çalışmada öneri olarak kısa vadede, gruplar arası köprü kurma aracı olarak gönüllü kuruluşların teşvik edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Güven sorularında olduğu gibi entegrasyon perspektifinden bakıldığında sorun, Danimarka'daki göçmenlerin arzu edilen köprü kuran sosyal sermaye pahasına çok fazla bağlayan sosyal sermayeye sahip olmaları gibi görünmemektedir.¹¹¹

Haug'un (2003), “*Interethnische Freundschaftsbeziehungen und soziale Integration. Unterschiede in der Ausstattung mit sozialem Kapital bei jungen Deutschen und Immigranten*” isimli çalışmasından alıntı yapan Bram Lancee (2012), köprü kuran sosyal sermayenin göçmenlerin hayatında oldukça önemli olduğunu belirtmiştir. Almanya'da işverenlerin çoğu Alman olduğundan, göçmenlerin Almanlarla temas kurmaları onlar için faydalıdır. Ayrıca, yerliler ortalama olarak daha yüksek eğitime ve daha iyi işlere sahip olduklarından, daha iyi bilgi sahibi olmaları ve iyi iş fırsatlarını gösterebilmeleri daha olasıdır. Yapılan çalışmalar, yerli halkla kurulan temasların,

¹⁰⁹ Victor Nee ve Jimmy Sanders, “Understanding the Diversity of Immigrant Incorporation: a Forms-of-Capital Model”, *Ethnic and Racial Studies*, Vol.24, No.3, (2001), s. 390-391.

¹¹⁰ Victor Nee ve Jimmy Sanders, s.407.

¹¹¹ Peter Nannestad, Gunnar Lind Haase Svendsen, Gert Tinggaard Svendsen, “Bridge Over Troubled Water? Migration and Social Capital”, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, Vol.34, No.4, (March 2008), s.607-631.

göçmenlerin hem istihdam hem de mesleki statü açısından işgücü piyasasında ilerleme kaydetmelerine yardımcı olduğunu ortaya koymuştur.¹¹²

Bağlayan ve köprü kuran sosyal sermaye türlerine ek olarak, bir diğer sosyal sermaye türü birleştiren (linking) sosyal sermayedir. Putnam'ın bağlayan ve köprü kuran sosyal sermaye kavramlarına ek olarak Woolcock, birleştiren sosyal sermayeyi literatüre kazandırmıştır. Woolcock'a göre, "*Birleştiren sosyal sermaye, insanların kendi sosyal çevrelerinin dışındaki bağlantılardan kaynak, fikir ve bilgi edinmelerini sağlar.*"¹¹³ Poortinga'ya (2012) göre, birleştiren sosyal sermaye, toplulukların kurumlar ve siyasi yapılarla nasıl "dikey" bir ağ oluşturduğunu yansıtır. Portinga aynı zamanda bağlayan, köprü kuran ve birleştiren sosyal sermayenin belirleyicilerini ele aldığı bu çalışmasında bağlayan sosyal sermayeyi politik katılım, politik aktivizm (Son 12 ay içinde halka açık bir toplantı veya mitinge, (...) halka açık gösteri veya protestoya katıldınız veya bir dilekçe imzaladınız mı?), politik etkinlik (Yerel bölgenizi etkileyen kararları etkileyebilir misiniz?) ve politik güven değişkenleri ile açıklamayı hedeflemiştir.¹¹⁴

Simon Szreter ve Michael Woolcock (2004), "*Health by Association? Social capital, Social Theory, and the Political Economy of Public Health*" isimli çalışmada, "birleştiren" sosyal sermayenin özellikle yoksul topluluklarda, resmi kurum temsilcileriyle (örneğin bankacılar, kolluk kuvvetleri, sosyal hizmet görevlileri, sağlık hizmeti sağlayıcıları) saygılı ve güvene dayalı bağların niteliği ve kapsamının (ya da eksikliğinin) kişilerin refahları üzerinde önemli bir etkisi olduğunu belirtmiştir. Burada tanımlandığı şekliyle sosyal sermaye, refah ve esenliğin (özellikle yoksul toplumlarda) şekillendirilmesinde merkezi bir öneme sahip olan bireylerin genel sosyal ilişkiler portföyüne ilişkin kavramsal ve ampirik bir ayrım getirmeyi amaçlamaktadır. Buna göre, nasıl ki sağlık sonuçları bağlayan sosyal sermayenin (arkadaşlar, aile ve komşular arasında) ve köprü kuran sosyal sermayenin (farklı demografik ve mekânsal gruplardan gelenler arasındaki güvene dayalı ilişkiler) nitelik ve niceliğinin artırılmasıyla iyileştirilebiliyorsa, aynı şekilde, güç farklılıkları arasında birleştiren sosyal sermayenin

¹¹² Bram Lancee, "The Economic Returns of Bonding and Bridging Social Capital for Immigrant Men in Germany", *Ethnic and Racial Studies*, Vol.35, No.4, (May 2012), s.667.

¹¹³ John Field, s.42.

¹¹⁴ Wouter Poortinga, "Community Resilience and Health: The Role of Bonding, Bridging and Linking Aspects of Social Capital", *Health and Place*, 2012, s.287 ve 290.

oluşturulmasını kolaylaştırmak, özellikle de sürekli olarak isteğe bağlı yüz yüze etkileşim gerektiren temel hizmetleri sunmaktan sorumlu kurumların temsilcileri için çok önemlidir.¹¹⁵

3.2.2. Güçlü Bağlar ve Zayıf Bağlar

Köprü kuran, bağlayan ve birleştiren sosyal sermaye türleriyle birlikte bazı düşünürler sosyal sermayeyi güçlü ve zayıf bağlar doğrultusunda açıklamaktadır. Lin, güçlü bağları “homophily”¹¹⁶ ilkesinden hareketle kişileri kendilerine benzer kişilerle bağlayan bağlar olarak tanımlarken, zayıf bağları ise farklı sosyal ve kültürel geçmişlerden gelen insanları bir araya getiren kavram olarak açıklamaktadır. Lin ayrıca, farklı sosyal sermaye türlerinin sağlayabileceği kaynak ve amaç türlerini de karşılaştırır. Güçlü bağlar, kural koyan ve kimliğe dayalı hedeflerin peşinden gitmek için oldukça benzer kaynaklara sahip bireyleri ve grupları bir araya getirirken, zayıf bağlar, yeni kaynaklara erişim sağlayabildikleri için araçsal hedeflere hizmet etmede daha iyidir.¹¹⁷

Coleman (1990)’dan alıntı yapan Sandra Enns vd. (2008), güçlü bağlardan oluşan kapalı bir ağın en iyi sosyal sermaye kaynağı olduğunu, ağ içindeki herkese yararlı bilgilerin hızlı ve verimli bir şekilde sağlandığını belirtmişlerdir. Herkesin birbirini tanınması, ağ içinde yükümlülükler yaratır, bu da güveni artırır. Bu tür güçlü bağlar, karşılıklılık normları ve davranışları izleyip yönlendirebilen bir dizi etkili yaptırım yaratmaktadır. Bir bireyin sosyal destek, güvenlik ve karşılıklılık ihtiyacı olduğu durumlarda, yoğun bir sosyal ağ içindeki güçlü bağlar, sosyal sermaye analizi için önemli bir kaynaktır. Bireylerin sosyal hareketlilik veya ekonomik istikrar sağlamaya çalıştıkları yerlerde, kendi ağlarında bulunmayan kaynaklara erişim için en iyi strateji ise zayıf bağlar kurmaktır. Zayıf bağlar, yaygın ve daha fazla sayıda insanı kapsayıcı olma eğilimindedir. Böylece, birçok zayıf bağı olan kişilerin, kendilerinden farklı olan kişilerle iletişim kurma olasılığı daha yüksektir ve arkadaşlarından edinemedikleri bilgilere bu sayede erişebilirler. Zayıf bağlar, sosyal uyum yaratmada önemli bir rol oynar. İnsanlar bir

¹¹⁵ Simon Szreter ve Michael Woolcock, “Health by Association? Social capital, Social Theory, and the Political Economy of Public Health”, *International Journal of Epidemiology*, Vol.33, No.4, (2004), s.655.

¹¹⁶ Bireyin sosyo-demografik olarak kendisine benzer olanlarla ilişki kurma eğiliminde olması.

¹¹⁷ John Field, s.66.

topluluk içinde zayıf bağlardan ve köprülerden oluşan ağlar kurdukça, bu durum bilgi ve fikirlerin daha kolay akmasına izin verir ve ardından gelen etkileşimler aracılığıyla güven oluşturulur.¹¹⁸

Leonard ve Onyx (2003), güçlü ve zayıf bağlar arasındaki temel farklılığı güven kavramı üzerinden açıklar. Düşünürler, güçlü bağları uzun vadeli ilişkiler ve karşılıklı güven ile açıklarken, zayıf bağları daha az tanınan ve bu nedenle aynı derecede güvenilmeyen insanlarla olma eğiliminde olmak şeklinde tanımlamışlardır. Yazarlar ayrıca, güçlü bağların hem bağ hem de köprü kuran bağlantılar için kullanıldığını belirtmişlerdir. Kişiler güvendikleri ve iyi tanıdıkları diğer kişilerle güçlü bağlar aracılığıyla çalıştıklarında, bilgi ve kaynak arayışında diğer ağlarla köprü kurma konusunda risk almaya daha isteklidir.¹¹⁹

Çalışmada, sırasıyla sosyal sermayenin tanımı yapıldıktan ve sosyal sermaye türlerinin açıklanmasının ardından, sosyal sermayenin en önemli açıklayıcısı olan güvene ayrı başlık altında değinilecektir. Güvenin piyasaların etkin işlemesi, girişimcilere işlerinde katkı sağlaması, iş birliğini kolaylaştırması, kurumların etkin çalışmasına yardımcı olması, inovasyon ve yatırımların artışını desteklemesi sebebiyle ekonomik büyüme ve gelişme anlamında oldukça önemli etkisi vardır. Bu sebeple bu çalışmada sosyal sermayeyi temsilen güven ele alınacak ve yaşam memnuniyeti ve güveni etkileyen unsurlar incelenecektir.

3.3. Güven

Sabel (1993) güveni, bir alışverişte taraflardan hiçbirinin diğerinin zayıf noktalarından faydalanmaması olarak tanımlarken,¹²⁰ Yamagishi ve Yamagishi'ye (1994) göre güven, ortaklardan birinin diğerinin iç normları ve değerleri hakkında bilgi sahibi olmasından dolayı ortağının kendi zafiyetini istismar etmeyeceğinden emin

¹¹⁸ Sandra Enns, Todd Malinick ve Ralph Matthews, "It's Not Only Who You Know, It's Also Where They Are: Using the Position Generator to Investigate the Structure of Access to Embedded Resources", Nan Lin ve Bonnie H. Erickson (Ed.), **Social Capital An International Research Program** içinde (255-281), Oxford University Press, 2008, s. 257-258.

¹¹⁹ Sandra Enns, Todd Malinick ve Ralph Matthews, s.260.

¹²⁰ Charles F. Sabel, "Studied Trust: Building New Forms of Cooperation in a Volatile Economy", **Human Relations**, Vol.46, No.9, (September 1993), s.1133.

olmasıdır.¹²¹ Fafchamps (2004), güveni diğer aktörlerin davranışlarına ilişkin iyimser bir beklenti veya inanç olarak tanımlamıştır.¹²² Bu tanımlardan yola çıkılarak, güvenin temelde anlayış, dürüstlük ve karşılıklı saygı üzerine kurulu bir ilişki biçimi olduğu ve ilişkilerde istikrar ve başarı için önemli bir unsur olduğu söylenebilmektedir. Ayrıca, güvenin sadece iki kişi arasındaki ilişkiye dayanmadığını vurgulamak önemlidir. Güven, bireylerin, grupların ve kurumların doğasında bulunabilir ve genellikle üçüncü bir taraf aracılığıyla tekrarlanan deneyimlere dayanır.¹²³

Fukuyama (1998), “*Güven, Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması*” adlı kitabında sosyal sermaye için en önemli unsurun güven olduğunu belirtmiştir. “Sosyal sermaye tarihsel alışkanlıklar, gelenek veya din gibi kültürel mekanizmalar aracılığıyla yaratıldığı ve iletiildiği için, insan sermayesinin diğer türlerinden farklılık göstermektedir. Sosyal sermayenin en faydalı türü, çoğu kez geleneksel bir topluluk veya grubun otoritesi altında çalışabilme yeteneği değil, yeni kurumlar oluşturabilme kapasitesi ve yerleştirdikleri değerler kümesi çerçevesinde iş birliği yapabilmesidir”.¹²⁴ Fukuyama’ya göre, güven kavramı anlam olarak daha geniştir. Bir ulusun refahı ve rekabet yeteneği, tek ve yaygın bir kültürel özelliğe bağlıdır: güven.¹²⁵

Uslaner (1999), “*Democracy and Social Capital*” adlı eserinde, güven için Fukuyama ile aynı görüşü benimsemiştir. Ona göre güven, sosyal sermaye için en önemli unsurdur. Sosyal sermaye değerler sistemi içinden özellikle sosyal güveni yansıtmaktadır. Güven iş birliğini teşvik eder, kişileri toplum içinde aktif roller almaya, ahlaki davranmaya ve uzlaşmaya yönlendirir. Kişiler başkalarına duydukları güven sayesinde gönüllü derneklere katılımlarını da artırır. Güven, aynı zamanda ahlaki davranışı da şekillendirir. Güven düzeyi yüksek olan kişilerin, çalıntı mal satın almanın, hak etmeği

¹²¹ Toshio Yamagishi ve Midori Yamagishi, “Trust and Commitment in the United States and Japan”, **Motivation and Emotion**, Vol.18, No.2, (1994), s.136.

¹²² Marcel Fafchamps, “Social Capital and Development”, **University of Oxford, Discussion Paper Series**, 2004, s.5.

¹²³ John Field, 2004, s.63.

¹²⁴ Francis Fukuyama, **Güven, Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması**, Ahmet Buğdaycı (çev.), Ankara:Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998, s.37-38.

¹²⁵ Gallup, *Many World Citizens Trust Neighbors More Than Police, Trust in Neighbors and Police about Equal in 21 Countries*, 2007, <https://news.gallup.com/poll/102346/many-world-citizens-trust-neighbors-more-than-police.aspx>, (29 Nisan 2024).

devlet yardımlarını talep etmenin ve birisinin arabasına çarptıktan sonra rapor vermemenin yanlış olduğunu söyleme olasılığı daha yüksektir.¹²⁶

Güven, kendimizden farklı olan insanlara yönelik duyguları yansıttığı için, toplumların diğer ülkelere ulaşmasını ve onlarla anlaşmasını kolaylaştırır. Diğer kişilere güvenenler serbest ticaretten yanadır ve güvenen toplumlar yabancılara ulaşmaya daha isteklidir. Yüksek güven, açık ekonomiler ve ticarete daha az kısıtlama ile refaha yol açmaktadır.¹²⁷

Güven, ekonomik eşitliğe bağlıdır ve daha da fazla eşitliğe yol açar. Güven veren toplumlar, zenginlerden yoksullara serveti yeniden dağıtan, eğitime daha fazla harcama yapan ve ekonomik büyümeyi teşvik eden politikalar izleyen büyük hükümetlere sahiptir. Dolayısıyla, güvenden ekonomik eşitliğe doğrudan bir bağlantı olmasa da demokratik rejimlere güvenen toplumlar dolaylı olarak başkalarına olan güveni artıracak programları takip ederler. Güvenen toplumlar, toplam gelirlerinin daha büyük bir kısmını genel olarak hükümet programlarına ve özellikle de eğitime harcamaktadırlar. Ayrıca, toplam nüfuslarının daha büyük bir kısmı devlet tarafından istihdam edilmektedir. Son olarak, güvenen toplumlar daha açık ekonomilere sahiptir ve ticaret ekonomik büyümeyi teşvik eder.¹²⁸

Fukuyama çalışmasında, güven için önemli çıkarımlarda bulunmuştur. Bir işletmede birlikte çalışan kişiler ortak ahlaki kuralları benimseyip bu kurallara göre hareket etmeleri ve birbirlerine güvenmeleri durumunda, işin devamında katlanılacak maliyetin daha az olduğunu vurgulamaktadır. Güven duygusunun yüksek olduğu toplumlarda, organizasyonel yenilikler bakımından daha başarılı olunur. Çünkü yüksek güven duygusu çok çeşitli nitelikteki sosyal ilişkileri oluşturmaktadır. Bu duruma yazarın verdiği örnek ülkeler Amerika ve Japonya'dır. Yüksek güven sayesinde Amerika'da sosyalleşen toplum modern kurumsal şirket yapısını geliştirmiş, aynı şekilde Japonya'da ağ organizasyonlarından faydalanmıştır. Güven duygusunun olmadığı durumda ise kişiler

¹²⁶ Eric M. Uslaner, "Democracy and Social Capital", Warren, Mark E. (Ed.), **Democracy and Trust** içinde (121-150) Australia: Cambridge University Press, 1999, s.122-129.

¹²⁷ Eric M. Uslaner, **The Moral Foundations of Trust**, First Edition, United Kingdom: Cambridge University Press, 2002, s.245.

¹²⁸ Eric M. Uslaner, 2002, s.245.

iş birliği yapabilmek için anlaşma, dava etme gibi bir dizi formel kuralların ve düzenlemelerin var olduğu bir sistemin hâkim olduğu toplumda kendilerini bulacaklardır. Bazı durumlarda sistemin baskıcı kurallarına da maruz kalacaklar ve kurallara uygun davranmaya zorlanacaklardır. Toplumda güvenin yerini alan bu yasal aygıt, “işlem maliyeti” yaratarak ekonomik faaliyetlere bir çeşit vergi olarak eklenecektir.¹²⁹

Arrow’a (1972) göre, her ticari işlemin (özellikle belli bir süreyi alan) içinde bir güven unsuru bulunmaktadır. Dünya’da ekonomik olarak gelişmemiş toplumlarda güven eksikliğinden kaynaklanan problemlerin varlığı dikkat çekicidir.¹³⁰ Dünyada ekonomik alışverişler için kapsamlı sözleşmelerin oluşturulması ve uygulanması her zaman mümkün değildir. Güvenin oluşturduğu resmi olmayan kuralların olmaması durumunda piyasaların etkin işleyişi söz konusu olmazken, ekonomik alışverişlerden elde edilen kazançlarda azalma ya da yok olma meydana gelmekte ve kaynakların tahsisinde yanlışlıklar söz konusu olabilmektedir. Tüm bu sebeplerden dolayı, güven ekonomik etkinliği ve işbirlikçi davranışı desteklemektedir. Böylece, eksik sözleşmeler ve kusurlu bilgi varlığında güven, karşılıklı olarak avantajlı alışverişleri kolaylaştırarak ekonomik gelişmeye önemli katkı sunar.¹³¹

Coleman, sosyal sermayeyi açıklarken sosyal sermaye ve güven arasındaki ilişkiye atıfta bulunmuştur. Çalışmasında eşi ve çocuklarıyla birlikte Detroit banliyösünden Kudüs'e taşınan altı çocuklu bir annenin durumunu anlatan bir örnek sunmuştur. Kadın, çocuklarının Kudüs'te daha fazla özgürlüğe sahip olduğunu ve burada çocuklarının daha güvenle seyahat etmelerinden dolayı kendini daha iyi hissettiğini ve ayrıca çocuk parkında herhangi bir gözetim olmadan çocuklarının oyun oynamasını daha güvende bulduğunu belirtmiştir. Ailelerin bu güven duygusu nedeniyle Kudüs'te sosyal sermayelerinin daha yüksek olduğunu vurgulayan yazar, güven duygusunun sosyal sermaye üzerindeki önemine dikkat çekmiştir.¹³²

¹²⁹ Francis Fukuyama, s.38-39.

¹³⁰ Kenneth J. Arrow, s.357.

¹³¹ OECDiLibrary, “Trust and Social Capital”, <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/9789264307278-12-en/index.html?itemId=/content/component/9789264307278-12-en>, (11 Nisan 2024).

¹³² James S. Coleman, s.100.

3.4.Güvenin Çeşitleri

Sosyal sermayenin en önemli temsilcisi olan güvenin üç farklı sınıflandırılması yapılmıştır. Bunlar, kişisel, genel ve kurumsal güvendir. Bu güven türleri arasındaki farkları ve bu güven türlerinin birbirleriyle ilişkilerini anlamak önemlidir. Bu sebeple bu kısımda güven türleri tanıtılacak ve bu türlerin birbirleriyle ilişkilerinden bahsedilecektir.

Kişisel Güven

Kişisel güven, diğeriyle yakın ve sürekli temas sonucu elde edilen bilgiye ve yakın temasa dayanan güveni ifade etmektedir. Hardin'in (2000) eserinden alıntılanan Newton ve Zmerli (2011), insanların birbirlerine güvenebilmeleri için birbirleri hakkında makul miktarda bilgi sahibi olması gerektiğini belirtmişlerdir.¹³³ Bu sebeple kişisel güven temelde ilişkisel ve bilgi temelli olarak kabul edilmektedir.¹³⁴

Uslaner (2003), kişisel güveni “stratejik güven” olarak adlandırmaktadır. Ona göre stratejik güven, yalnızca tanıdığınız insanlar arasında iş birliğine yol açabilir; bu nedenle yalnızca az sayıda insan arasındaki güven sorunlarını çözebilir.¹³⁵ Kişisel güven, bir toplumda homojen üyelerden oluşan bağ kuran sosyal sermaye ile ilgilidir.¹³⁶

Akrabalar veya tanıdıklar gibi belirli kişilere duyulan güven olarak kabul edilen kişisel güven, akrabalık bağları, jeopolitik bağlar da dahil olmak üzere önceden var olan özel sosyal bağlar üzerine inşa edilmektedir. Kişilerin tanıdıkları ile ilişkileri ne kadar samimi olursa, güven yarıçapı genişledikçe kişisel güvenin oluşma olasılığı da o kadar artmaktadır. Genel güvenden daha küçük bir güven yarıçapına sahip olan kişisel güvenin, genel güvenin olası temeli olduğu düşünülmektedir.¹³⁷

¹³³ Ken Newton ve Sonja Zmerli, “Three Forms of Trust and Their Association” **European Political Science Review**, Vol.3, No. 2, 2011, s.170.

¹³⁴ Blaine G. Robbins, “Measuring Particularized Trust: A Name Generator Approach”, **Social Networks**, 2023, s. 122.

¹³⁵ Eric Uslaner, “Trust in the Knowledge Society”, **Conference on Social Capital, Cabinet of the Government of Japan**, Tokyo, Japan, March 24-25, 2003, s.170.

¹³⁶ H.H.-S Kim, “Particularized trust, generalized trust, and immigrant self-rated health: cross-national analysis of World Values Survey”, **Public Health**, 2018, s.94.

¹³⁷ Jiansong Zheng, Tulips Yiwen Wang, Tao Zhang, “The Extension of Particularized Trust to Generalized Trust: The Moderating Role of Long-term Versus Short-term Orientation, **Social Indicators Research**, 2023, s.270.

Kişisel güvenin ölçülmesinde literatürde yaygın olarak aile, arkadaşlar ve komşulara duyulan güven olarak üç kategoriye ayrılmaktadır. Bu üç kategori, bireylerin en yakın çevresinden başlayarak daha geniş sosyal çevrelerine kadar olan güven ilişkilerini değerlendirmek için kullanılmaktadır. Çoğu çalışmada, kişisel güven sorusu ölçek farklılığı gösterse de çalışmaların çoğunda genel olarak aynı soruya odaklanılmaktadır. “*Her biri için bu gruptaki insanlara tamamen, biraz, pek değil yoksa hiç mi güvendiğinizi söyler misiniz?*” şeklinde sorulan soru aile, mahalledeki kişiler ve kişisel olarak tanınan kişileri ele alacak şekilde tekrar edilerek sorulmaktadır.¹³⁸

Dünya Değerler Araştırmasının (World Values Survey-WVS) son üç dalgasında (2005-2009, 2010-2014, 2017-2022), kişisel güvenin ölçülmesinde aileye, komşuya ve kişisel olarak tanınan kişilere olan güvenlerini ayrı ayrı değerlendirmeleri istenmiştir. Elde edilen cevaplar, kişisel güvenin belirlenmesinde önemli bir veri kaynağı olarak kullanılmaktadır.¹³⁹

Genel Güven

Genel güven, bizden farklı olan insanlara duyulan güveni ifade etmektedir. Kişisel olarak tanımasak ve sosyal olarak bize benzemeseler bile çoğu insana güvenilebileceğine dair inanç genel güvenin kendisidir.¹⁴⁰ Olumlu bir bilişsel önyargı olarak genel güven, ortaklar hakkında yeterli bilgi olmadığında önemli bir rol oynar. Kişinin tanıdık ilişkilerin dışına çıkmasına yardımcı olur. Bu, genel güveni kişisel güvenden ayıran önemli bir noktadır. Çünkü kişisel güven, kişiyi bağlılık ilişkilerinin dışına çıkmaya teşvik etmemektedir.¹⁴¹

Uslaner (2003) genel güveni “ahlaki güven” olarak adlandırmıştır. Ona göre, ahlaki güven, insanlara güvenilirler gibi davranmaya yönelik ahlaki bir emirdir. Ahlaki güvenin arkasındaki ana fikir, çoğu insanın bizimle temel ahlaki değerlerini paylaştığı inancıdır ve diğerinin iyi niyetine olan inanca dayanmaktadır. Ayrıca, sivil katılıma ve başkalarına olan inancın diğer faydalarına ulaşmak için kişiler ahlaki güvene ihtiyaç

¹³⁸ Blaine G. Robbins, 2023, s.122.

¹³⁹ World Values Survey, <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp>, (23 Nisan 2024).

¹⁴⁰ Ken Newton ve Sonja Zmerli, s.171.

¹⁴¹ Toshio Yamagishi ve Midori Yamagishi, s.139.

duymaktadır. Ayrıca ahlaki güven, göçmenlere karşı daha hoşgörölü olunmasına destek olabilmektedir. Çünkü ahlaki güvenin kökleri, iyimserlik ve kontrol duygusudur. Dünyanın iyi bir yer olduğunu ve daha iyiye gideceğini vurgular. İnsanların dünyayı daha iyimser bir yer haline getirmeye yardımcı olabileceği fikri ön plana çıkmaktadır.¹⁴²

Freitag ve Traunmüller (2009), genelleştirilmiş güveni, yabancılar (sokakta rastgele karşılaşılan insanlar, yurttaşlar, yabancılar, vb.) dahil olmak üzere, yakın tanıdıkların ötesindekileri de kapsayan, genel olarak insanlara yönelik oldukça soyut bir tutum olarak ifade etmiştir.¹⁴³ Genelleştirilmiş güven, toplumlar heterojen hale geldikçe özellikle önemli rol oynamaktadır. Günlük etkileşimlerimiz sonucunda az tanıdığımız insanlara güvenmemiz gerekir ve genelleştirilmiş güven, kişilerin yabancılarla verimli bir alışveriş için yabancılarla uğraşırken daha rahat olmalarını sağlamaktadır.¹⁴⁴

Genelleştirilmiş güven, farklı toplumlarda yaşamı kolaylaştıran bir unsur olarak görülmektedir. Hoşgörü eylemlerini daha çok teşvik eder ve ötekiliğin kabulünü destekler. Genelleştirilmiş güvenin varlığında farklı toplumlarda yaşam daha kolay, daha mutlu ve daha güvenlidir. Ayrıca genelleştirilmiş güven, sosyal sermayenin önemli bir temsilcisidir ve sosyal sermaye ile ilgili yapılan çalışmalarda odak noktası haline gelmiştir.¹⁴⁵

Ankete dayanan genelleştirilmiş güven çalışmaları, ölçüm aracı olarak “*Genel olarak konuşmak gerekirse, çoğu insana güvenilebileceğini mi yoksa insanlarla ilişkilerde çok dikkatli olunması gerektiğini mi söylersiniz?*” şeklindeki güven sorusunu kullanmaktadır. Bu soru, Amerikan Genel Sosyal Anketinden (General Social Survey-GSS), Avrupa Değerler Anketine (çeşitli dalgalar için) ve Avrupa Sosyal Anketine (European Social Survey-ESS) taşınmış ve diğer anketlerde de kullanılmıştır. Katılımcıların yanıtları ya GSS ve WVS’de olduğu gibi ikili ölçekte (Çoğu insana

¹⁴² Eric Uslaner, 2003, s.1-41.

¹⁴³ Markus Freitag ve Richard Traunmüller, “Spheres of Trust: An Empirical Analysis of the Foundations of Particularised and Generalised Trust”, **European Journal of Political Research**, Vol.48 (September 2009), s.784.

¹⁴⁴ Amber Hye-Yon Lee, “Social Trust in Polarized Times: How Perceptions of Political Polarization Affect Americans’ Trust in Each Other”, **Political Behavior**, 2022, s.1536.

¹⁴⁵ Dietlind Stolle, “Trusting Strangers: The Concept of Generalized Trust in Perspective”, **Osterreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft**, 2002, s.398.

güvenilebilir ya da çok dikkatli olmak gerekir) ya da ESS’de olduğu 11’li Likert ölçeğinde (0 “çok dikkatli olmalısın”-10 “çoğu insan güvenilirdir”) kaydedilmektedir.¹⁴⁶

Kurumsal Güven

Kurumsal güvenin önemi ve ölçümüne değinmeden önce kurumların tanımlarını incelemek ekonomik anlamda kurumların rolünü anlamamızı kolaylaştırır. Bu sebeple, ilk olarak, kurumların tanımı ve kurumların ekonomik anlamda öneminin vurgulanması önemlidir. North (1990), kurumları “*Bir toplumdaki oyunun kuralları veya insan etkileşimini şekillendiren insan eliyle tasarlanmış kısıtlamalar*” olarak tanımlamıştır. Kurumların bir toplumdaki en önemli rolü, insan etkileşimi için istikrarlı bir yapı oluşturarak belirsizliği azaltmaktır.¹⁴⁷

Greif (2006), kurumları “*Bir davranışın düzenli hale gelmesini müşterek bir şekilde sağlayan toplumsal faktörler sistemi*” olarak tanımlamıştır. “*Bu sistemin her bir bileşeni insan yapımı, fiziksel olmayan ve davranışların etki ettiği her bir bireye dışsal olan faktörler olması bakımından toplumsaldır*”. Burada, Greif, davranışın sürekli hale gelmesini, belirli toplumsal konumlardaki kişilerin belli toplumsal durumların mevcut olması sonucunda izlediği ve izlemesini beklediği davranışların sınırlı olması ile açıklamaktadır. Davranışın düzenliliğini, kurumsal analizin aynı kişiler arasında zaman içerisindeki veya farklı bireyler arasındaki yinelenen durumlarla ilgili olduğunu belirtmektedir. Davranışı etkileyen fiziksel olmayan faktörler ise dini inançlar, normlar ve trafik kurallarına uyulmadığında ceza verileceği beklentisidir. Davranışların etki ettiği her bir bireye dışsal olan faktör ise bir örnekle açıklanmaktadır. Britanya’da araç kullanan kişilerin yolun solundan sürmesi ve buna yönelik beklentinin herkes tarafından bilinmesi, kuralların ve bu kurallarla bağlantılı beklentilerin her birey için dışsal bir özellik taşıdığı anlamına gelmektedir.¹⁴⁸

¹⁴⁶ Peter Nannestad, “What Have We Learned About Generalized Trust, If Anything?”, **The Annual Review of Political Science**, 2008, s.417.

¹⁴⁷ Douglass C. North, **Institutions, Institutional Change And Economic Performance**, United States of America: Cambridge University Press, 1990, s.3-4.

¹⁴⁸ Avner Greif, “**Institutions and the Path to the Modern Economy, Lessons from Medieval Trade**, First Edition, United States of America: Cambridge University Press, 2006, s.30-35.

Kurumlar, bir ülkede belirsizliği en aza indirerek işlem maliyetlerinin azaltılması, ekonomik faaliyetlerin etkin alanlara yönlendirilmesi, güven oluşturulması ve iş birliğinin artırılması bakımından ülkelerin makro ekonomik performanslarını etkilemektedir. Ülkelerin gelişmişlik seviyelerindeki farklılıkların açıklanmasında kurumların oluşumu, işleyişi ve gelişimi göz önünde bulundurulmakta ve bu sayede ülkeler arası farklılıkların sebebi açıklanabilmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kurumların kalitesi gelişmiş ülkelere nazaran daha düşüktür ve bu ülkelerdeki kurumlar yatırımları destekleme ve mülkiyet haklarını koruma konusunda daha başarısızlardır.¹⁴⁹ İşlem maliyetlerini azaltması ve iş birliğini artırmasına ek olarak kurumların, mülkiyet haklarını koruması ve yaptırım gücü olması bakımından ekonomik performansı artırarak ekonomik büyüme üzerinde önemli etkisi bulunmaktadır.¹⁵⁰

Ülkelerde mevcut olan iyi kurumlar üretimi teşvik etmektedir. Üretimi tasarruflara, beşerî ve fiziksel sermayeye yapılan yatırımlara ve kullanışlı bilginin benimsenip geliştirilmesine yaptığı olumlu katkı yoluyla da teşvik eder. Nüfusun daha sürdürülebilir oranda artışına katkı sağlamasının yanında kurumlar ayrıca, refahı artıran barış, kaynakların ortak kullanımı ve kamu mallarının tedarik edilmesi gibi yararlı politikalar için uygun ortam oluşturmaktadır.¹⁵¹ Bu sayede kurumların ekonomiye katkısı daha da genişletilmektedir.

Kurumlar, bireysel yeteneklerin desteklenmesi ve bu sayede ekonomik kalkınmanın teşvik edilmesinde önemli bir rol oynar. Acemoğlu ve Robinson (2012), bireysel yeteneklerin ülke ekonomisine katkıda bulunması için kurumlara ihtiyaç duyduğunu belirtmişlerdir. Bunun için verdikleri örnekte, Microsoft'un Amerika'nın büyümesini körükleyen bilgi teknolojileri sanayisi olduğunu belirten yazarlar, Bill Gates'in başarısının arkasında kurumların yer aldığını vurgulamışlardır. Gates'in Amerika'daki eğitim sistemi sayesinde başarılı olduğunu ve Amerika'daki kurumların aslında bu başarıyı teşvik ettiğini belirtmişlerdir. Şirket kurarken devlet tarafından sağlanan faydalar, projelerin finansmanın desteklenmesi, hukukun üstünlüğü, mülkiyet

¹⁴⁹ Aynur Yıldırım ve Mehmet Faysal Gökalp, "Institutions and Economic Performance: A Review on the Developing Countries", **Procedia Economics and Finance**, İstanbul: İstanbul Conference of Economics and Finance, 22-23 October 2015, s.348.

¹⁵⁰ Devrim Dumludağ, "Kalkınma Sürecinde Kurumlar", **İktisat ve Toplum**, Sayı: 49, 2014, s.21.

¹⁵¹ Avner Greif, s.4.

haklarının güvenliği ve yönetimin değişmesi halinde servetlerine el konmama garantisi bu şirketin başarılı olmasında oldukça önemli rol oynamıştır.¹⁵²

Kurumlara güven, *“Bir ilişkinin yer aldığı kurumsal çevreye yapısal olarak gömülü olan, güvenilen kişinin gelecekteki davranışları hakkında olumlu varsayımlar üzerine inşa edilen bireysel veya kolektif bir eylem biçimidir”*. Potansiyel bir güvenenin, ister son derece soyut bir kurallar bütünü olsun isterse daha somut örgütsel yapılar olarak görülsün, sosyal sistemlerin işleyişine genel ve yaygın bir güven duymasıdır. Kişiler arası düzeydeki güvene benzer şekilde, kurumlara duyulan güven de potansiyel bir güvenenin deneyimlerine dayanabilir, ancak aynı zamanda, herhangi bir deneyimsel temeli olmayan siyasi ve ideolojik dünya görüşlerine de derinden bağlıdır. Bu nedenle, örneğin, bir ülkedeki kişiler, yabancı ülkelerin kurumlarına genellikle yerel kurumlardan daha az güvenirler ve bu kişiler uluslararası iş ilişkilerindeki ciddi anlaşmazlıkları kendi ülkelerindeki mahkemeye taşımayı tercih ederler.¹⁵³ Örneğin, Türkiye’de Dünya Değerler Araştırması’nın son dalgasında (2017-2022), hükümete pek çok ve çok güvenirim yanıtını verenler %68,8’i oluştururken, Avrupa Birliğine pek çok ve çok güvenenlerin yüzdesi toplam %31,4’tür.¹⁵⁴ Özetle, kişilerin kurumlara duydukları güven, somut gözlemlerden ziyade kültürel gelenekler, kolektif inançlar ve benzeri faktörler tarafından belirlenmektedir.

Kurumlara güveni ölçen çalışmalardan en önemlilerinden biri Dünya Değerler Araştırmasıdır. Hükümete, siyasi partilere, polise, parlamentoya, yasal sistem/mahkemelere, televizyona, basına vb. başlıca kurumlara duyulan güven bu çalışmada ölçülmektedir. Katılımcılardan her bir kurum için pek çok, çok, çok değil ve hiç güvenmem şeklindeki yanıtlardan birinin verilmesi istenmektedir.¹⁵⁵

Avrupa Sosyal Çalışmasında, Dünya Değerler Araştırmasındaki gibi kurumlara güven sorusu mevcuttur. *“Çalışmada yer alan ve kurumların her birine kişisel olarak ne kadar güvendiğinizi 0-10 arasında bir puan ile değerlendirir misiniz? 0, bir kuruma hiç*

¹⁵² Daron Acemoğlu ve James A. Robinson, *Ulusların Düşüşü, Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri*, 17. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap, 2012, s.46-47.

¹⁵³ Bachmann Reinhard, “Institutions and Trust”, Searle, R. H., Nienaber, A. M. I., Sitkin, S. B. (Ed.), *The Routledge Companion To Trust*, Taylor and Francis, s.218-227.

¹⁵⁴ World Values Survey, <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp>, (28 Nisan 2024).

¹⁵⁵ World Values Survey, <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp>, (28 Nisan 2024).

güvenmediğinizi, 10 ise tam güvendiğinizi ifade etmektedir.” şeklindeki soru ile ülkenin parlamentosuna, polise, siyasi partilere, yasal sisteme, Avrupa Parlamentosuna vb. güven ölçülmektedir.¹⁵⁶

Gallup Araştırması, Amerika’da kurumsal güvenin ölçülmesinde önemli çalışmalardandır. Kiliseye, orduya, yüksek mahkemeye, bankalara, devlet okullarına, gazetelere, kongrelere, televizyon haberlerine, işçi sendikalarına, başkanlığa, polise, sağlık sistemine, ceza adalet sistemine, büyük şirketlere, küçük şirketlere, büyük teknoloji şirketlerine, yüksek öğretime, internet haberlerine ve sağlık bakım organizasyonlarına güvenin ölçüldüğü bu çalışmada katılımcılardan pek çok, bir hayli çok, biraz, çok az ve hiç seçeneklerinden birini tercih etmeleri beklenmektedir.¹⁵⁷

3.5. Güvenin Ölçümü

Genel güvenin ölçülmesi ilk kez Rosenberg (1956) tarafından gerçekleştirilmiştir.¹⁵⁸ Guttman ölçeğinin bir parçası olarak geliştirilen ölçümde katılımcılara *“Bazı insanlar, çoğu insanın güvenilir olduğunu söyler. Diğerleri ise insanlarla ilişkilerde çok dikkatli olunması gerektiğini belirtir. Bu konuda siz ne düşünüyorsunuz?”* sorusu yöneltilerek genel güven düzeyi ölçülmüştür.¹⁵⁹ Rosenberg’in güven ölçümünden bu yana genel güven sorusu, Genel Sosyal Araştırması, Dünya Değerler Araştırması ve Avrupa Sosyal Araştırması ve bu çalışmalar gibi çeşitli çalışmalarda geliştirilerek kullanılmıştır.¹⁶⁰ Örneğin, Avrupa Sosyal Çalışmasında güven sorusu Dünya Değerler Araştırması ile aynıdır ve bu soru *“Çoğu insana güvenilebilir ya da çok dikkatli olunması gerektiğini mi söylersiniz”* şeklindedir. Katılımcılardan 0 ile 10 arasında bir değerlendirme yapmaları istenmektedir. “0”, çok dikkatli olunması gerekir

¹⁵⁶ ESS Portal, <https://ess.sikt.no/en/variable/query/trust/page/2>, Erişim Tarihi: (01 Mayıs 2024).

¹⁵⁷ Gallup, <https://news.gallup.com/poll/1597/confidence-institutions.aspx>, (28 Nisan 2024).

¹⁵⁸ Blaine G. Robbins, “Measuring Generalized Trust: Two New Approaches”, *Sociological Methods & Research*, Vol.5, No.1, (2022), s.306-307.

¹⁵⁹ Morris Rosenberg, “Misanthropy and Political Ideology”, *American Sociological Review*, Vol.21, No.6, (1956), s.690.

¹⁶⁰ Blaine G. Robbins, 2022, s.306.307.

iken, “10” çoğu insan güvenilirdir şeklinde sıralanmıştır ve 0’dan 10’a yaklaştıkça kişiler arası güvenin yükselmektedir.¹⁶¹

Rosenberg’in güven ölçümünün genel güveni ölçmediğini, yani katılımcının başkalarına güvenip güvenmediğinden ziyade güvenilir olup olmadığını belirlemede daha iyi olduğunu belirten Glaeser vd. (2000), çalışmalarında anketlerde geçmişteki güvene dayalı davranışlarla ilgili sorular gibi araçlarla deneysel olarak geliştirilmiş ve doğrulanmış güven sorularının uygulanmasını önermişlerdir.¹⁶²

Güveni ölçen bir diğer çalışma Eurobarometer’dır. Bu çalışmada, bir ülkenin vatandaşlarının diğer Avrupa ülkelerinin vatandaşlarına ne kadar güvendiğini ölçen bir soru kullanılmaktadır. Katılımcılara, “*Size çeşitli ülkelerden insanlara ne kadar güvendiğinizle ilgili bir soru sormak istiyorum. Her bir ülke için lütfen bana şunu söyleyiniz...*” sorusunu yöneltilmektedir. Bu soru, güvenilirliği değerlendirilen kişiyi tanımlama avantajına sahiptir ancak Rosenberg sorusunda olduğu gibi, söz konusu davranışın türünü belirtmemektedir. Bununla birlikte, bu soru muhtemelen insanların gerçek davranışlarını yorumlamakla ilgili bilgi sağlamaktan ziyade belirli etnik gruplara veya milliyetlere ilişkin kalıplaşmış güvensizliğin bir göstergesi olarak düşünülmelidir.¹⁶³

Gallup Dünya Anketinde, 86 ülkede güven seviyelerini ölçmek için katılımcıların bir komşunun, polisin veya bir yabancının kayıp cüzdanlarını veya değerli eşyalarını kendilerine iade etme ihtimallerinin olup olmadığı incelenmiştir. Katılımcılara “*Yaşadığınız şehirde ya da bölgede cüzdanınızı ya da kimliğinizi veya adresinizi taşıyan bir şeyi kaybettiğinizi ve bir başkası tarafından bulunduğunu düşünün. Sizce cüzdanınız (ya da değerli eşyalarınız) bir komşunuz/polis/yabancı tarafından bulunsaydı size geri verilir miydi?*” sorusu sorularak ülkelerin güven seviyeleri ölçülmüştür. Örneğin, 2007 yılında gerçekleştirilen çalışmada güven düzeyleri en yüksek olan ülkeler Avusturya, Finlandiya, İrlanda, Yeni Zelanda, Norveç, Ruanda ve İsviçre’dir. Bu ülkeler her üç soruda da en yüksek güvenilirlik açısından sürekli olarak ilk 10’da yer almıştır. Yirmi bir

¹⁶¹ESS Data Portal, [https://ess.sikt.no/en/datafile/2dc0634d-eb82-47c1-9e7a-83c9ec2e9130/7?tab=1&elements=\[%2241da80f1-1f62-4e6e-8ec2-015417ec0667/1%22\]](https://ess.sikt.no/en/datafile/2dc0634d-eb82-47c1-9e7a-83c9ec2e9130/7?tab=1&elements=[%2241da80f1-1f62-4e6e-8ec2-015417ec0667/1%22]), (01 Mayıs 2024).

¹⁶² Edward L. Glaeser, David I. Laibson, Jose’ A. Scheinkman, Christine L. Soutter, “Measuring Trust”, **Quarterly Journal of Economics**, Vol.115, No.3, (2000), s. 841.

¹⁶³ Adolfo Morrone, Noemi Tontoranelli ve Giulia Ranuzzi, “How Good is Trust? Measuring Trust and its Role for the Progress of Societies”, **OECD Statistics Working Papers**, 2009, s.11-14.

ülkede değerli eşyaların iadesi konusunda polise ve komşulara neredeyse eşit derecede güvenilirken, ülkelerin çoğunda vatandaşlar komşularına polisten daha fazla güvendiklerini belirtmişlerdir. Yabancılar güvne ise en düşük olasılıktır, ancak bazı ülkelerde nispeten yüksek olduğu görölmüştür.¹⁶⁴ Cüzdan sorusu spesifik ve yarı davranışsaldır. Deneyime dayanmaktadır ve katılımcının beklentilerinin ve günlük etkileşimlerinde sergilemesi muhtemel olan başkalarına duyduğu güvenin bir göstergesi olarak daha uygundur.¹⁶⁵

3.6. Sosyal Sermayeyi Ölçen Çalışmalar

Sosyal sermayenin ölçülmesi için yapılan en önemli çalışmalardan biri Dünya Değerler Araştırmasıdır. İlk dalgası 1981-1984 yıllarında, son dalgası ise 2017-2022 yıllarında gerçekleştirilen bu araştırma toplam yedi dalgadan oluşmaktadır. İlk dalgası sadece on bir ülkede gerçekleştirilirken, son dalgasında bu sayı doksan ülkeye çıkmıştır.¹⁶⁶ Sosyal sermayenin ölçülmesinde Dünya Değerler Araştırmasının en önemli sorularından biri, güveni ölçmek için sorulan “*Genel olarak konuşursak, çoğu insana güvenilebileceğini mi yoksa insanlarla ilişkilerde çok dikkatli olunması gerektiğini mi söylersiniz?*” sorusudur. Bu soruya kişiler “çoğu insan güvenilirdir”, “çok dikkatli olmak gerekir”, “bilmiyorum” ve “cevap yok” şeklinde cevaplar vererek diğer kişilere karşı güven düzeylerini bildirmektedir. Literatürde görüldüğü gibi kişilerin diğer kişilere güveni ne kadar yüksekse, sosyal sermaye de o kadar yüksek olmaktadır. Bu sebeple, Tablo 2.2’de, ülkelerin sosyal sermayeleri için fikir vermesi nedeniyle ülkelerin güven düzeyleri sunulmaktadır. Tablo 2.2’de güven düzeyi yüksek olan ilk sekiz ve güven düzeyi en düşük olan son üç ülkeye ve Türkiye’ye yer verilecektir.

¹⁶⁴ Gallup, Many World Citizens Trust Neighbors More Than Police, Trust in Neighbors and Police about Equal in 21 Countries, <https://news.gallup.com/poll/102346/many-world-citizens-trust-neighbors-more-than-police.aspx>, (29 Nisan 2024).

¹⁶⁵ Adolfo Morrone, Noemi Tontoranelli ve Giulia Ranuzzi, s.15.

¹⁶⁶ World Values Survey, <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSOnline.jsp>, (20 Nisan 2023).

Tablo 2.2. Ülkelerin 2017-2022 (7. Dalga) Güven Düzeyleri

Sıra	Ülkeler	Çoğu Güvenilirdir	İnsan Çok Dikkatli Olmak Gerekir	Bilmiyoru m	Cevap Yok
1	Danimarka	73,9	25,8	0,1	0,2
2	Norveç	72,1	26,9	0,9	0,1
3	Finlandiya	68,4	29,6	2	0
4	Çin	63,5	35,7	0	0,8
5	İsveç	62,8	35,7	1,2	0,4
6	İzlanda	62,3	36,2	1,1	0,5
7	İsviçre	57,1	41,7	0,4	0,9
8	Hollanda	57	37,6	3,4	0,5
...	...	...	...	...	...
55	Fas	16,5	83,5	0	0
...	...	...	...	...	...
63	Türkiye	14	84,1	1,6	0,2
...	...	...	...	...	...
89	Peru	4,2	95,6	0,2	0,1
90	Arnavutluk	2,8	96,8	0,1	0,4
91	Zimbabve	2,1	97,8	0,1	0

Kaynak: World Values Survey, <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp>, (01 Mayıs 2024).

Tablo 2.2’de, Dünya Değerler Araştırmasının 7. dalgasından alınan güven düzeyi verileri sunulmuştur. Güven düzeyinin en yüksek olduğu ülke yaklaşık %74 ile Danimarka iken, ikinci sırada yer alan ülke %72,1 ile Norveç’tir. Hollanda %57 ile sekizinci sırada yer almaktadır. Hollanda’da Türkler ve Faslılar önemli göçmen gruplarını oluşturmaktadır. Fas’ta “çoğu insan güvenilir” yanıtını verenlerin yüzdesi 16,5’tir. Türkiye, %14 ile 63. sırada yer alırken, en son sırada yer alan ülke ise %2,1 ile Zimbabve olmuştur. Dünya değerler araştırması’nda, sosyal sermayenin diğer önemli temsilcileri olan değişkenlerden bazıları ise kilise veya dini kuruluşlara, spor veya eğlence organizasyonlarına, sanat, müzik, eğitim kuruluşlarına vb. üyeliklerdir.

Sosyal sermayeyi ölçen bir diğer çalışma, Legatum Refah Endeksidir.¹⁶⁷ Legatum Ulusal Refah Merkezi tarafından yapılan çalışmada, sosyal sermaye, bir ülkedeki kişisel ve sosyal ilişkilerin, kurumsal güvenin, sosyal normların ve sivil katılımın gücünü ölçmektedir. Çalışmada, sosyal sermaye endeksinin yanı sıra kişisel özgürlük (temel yasal haklara, bireysel özgürlüklere ve sosyal hoşgörüye yönelik ilerleme), yatırım ortamı (yatırımların ne ölçüde yeterince korunduğunu ve kolayca erişilebilir olduğu), yaşam koşulları (maddi kaynaklar, barınak, temel hizmetler ve bağlanabilirlik dahil olmak üzere herkes tarafından makul bir yaşam kalitesinin deneyimlenme derecesi) gibi endeksleri de içermektedir. Tablo 2.3’te sosyal sermaye endeksinin ülkeler için sıralamasına yer verilmiştir.

Tablo 2.3. Sosyal Sermaye Endeksi (2023)

Sıra	Ülkeler	Sosyal Sermaye Endeksi (0-100)
1	Danimarka	82,56
2	Yeni Zelanda	79,88
3	Norveç	79,03
4	İsveç	78,29

¹⁶⁷ The Legatum Prosperity Index, <https://www.prosperity.com/rankings>, (22 Nisan 2024).

5	İzlanda	77,75
6	Avustralya	77,42
7	Finlandiya	77,27
8	Hollanda	74,03
...	...	...
137	Türkiye	45,02
...	...	...
162	Fas	36,51
163	Güney Sudan	36,10
164	Sudan	34,84
165	Lübnan	33,69
166	Afganistan	31,17
167	Suriye	23,01

Kaynak: *The Legatum Index*, 2023, <https://www.prosperity.com/rankings?pinned=&rankOrScore=1&filter=&v=gap>, (01 Mayıs 2024).

Tablo 2.3'te, sosyal sermaye endekslerine göre Dünya'da ilk 8 ülke, son sırada yer alan 6 ülke ve Türkiye'nin sırası sunulmuştur. Birinci sırada yer alan Danimarka'nın sosyal sermaye endeks değeri 82,56 iken, ikinci sırada 79,88 endeks değeri ile Yeni Zelanda yer almaktadır. Hollanda ise 74,03 endeks değeri ile sekizinci sırada yer almaktadır. Tablo 2.2'de sunulan Dünya Değerler Araştırmasının 7. dalgasında da Danimarka güven düzeyi en yüksek olan ülke konumunda bulunmaktaydı. Bu iki çalışma bu anlamda birbirini destekler durumdadır. Türkiye, sosyal sermaye endeksi sıralamasında 45,02 ile 137. sırada yer alırken, en düşük sosyal sermaye seviyesine sahip olan ülke 23,01 ile Suriye'dir. Dünya Değerler Araştırmasının sonucuna göre de güven

seviyesi düşük bir ülke olan Türkiye’de, sosyal sermaye seviyesinin bu kadar düşük seviyelerde olması beklenen bir durumdur.

Sosyal sermayeyi ölçen önemli çalışmalardan biri de Alman Sosyo-Ekonomik Panel (Socio-Economic Panel-SOEP) çalışmasıdır. SOEP, Almanya'daki özel hane halklarına ilişkin geniş kapsamlı, temsili bir boylamsal çalışmadır. 1984 yılından beri her yıl gerçekleştirilen bu çalışma, ankete katılan her hanenin her üyesi hakkında bilgi sağlamaktadır. Bu anket, çalışma hayatı, aile ve sosyal ağlar, eğitim, sağlık vb. başlıklar altında kişilere sorulan farklı sorular ile her yıl kişiler hakkında bilgi toplanması bakımından önemlidir. Çalışmada, sosyal sermayenin ölçümünde kullanılan önemli sorulardan biri, güven düzeyini ölçen “*İnsanlara genellikle güvenilebilir*” sorusudur. Katılımcılardan bu soruya 1 ve 4 arasında puan vermeleri istenmekte, katılımcılar, 1 ile “tamamen katılıyorum”, 2 ile “katılıyorum”, 3 ile “katılmıyorum” ve 4 ile “kesinlikle katılmıyorum” şeklinde cevap verebilmektedirler. Güvenin yanı sıra bu çalışma ile kişilerin bir haftada hobilerine ayırdıkları süre, opera, tiyatro, konser ziyaretleri, derneklerde gönüllü çalışma, dini etkinliklere katılım, arkadaşlarına borç para verme sıklığı vb. sorularla kişilerin sosyal sermaye düzeyleri hakkında bilgi sahibi olunmaktadır. Ayrıca sosyal sermaye oluşturulmasında önemli olan kişiler arasındaki ilişkiler de bu çalışmada ölçülmektedir. Örneğin, “*Son 12 ay içinde Alman kökenli kişileri evlerinde ziyaret ettiniz mi?*” veya “*Son 12 ay içerisinde, sizi evinizde Alman kökenli kişiler ziyaret etti mi?*” şeklindeki sorular, özellikle göçmenlerin entegrasyonu için oldukça önemlidir ve sosyal sermayeyi oluşturan önemli unsurlardandır. Ayrıca bu çalışmada göçmenlerin dil yeterliliğini ölçen sorular da mevcuttur. “*Almancayı ne kadar iyi biliyorsunuz?*” sorusu göçmenlerin entegrasyonunun ölçülmesini kolaylaştırmaktadır.¹⁶⁸

5.000 hanede 7.500 kişi ile gerçekleştirilen LISS Panel çalışması, Hollanda’da kişilerin sosyal sermayesinin ölçülmesinde önemli bir çalışmadır. Bu çalışma, her yıl tekrarlanmakta ve panele üye olan kişilerin yaşam seyri ve yaşam koşullarındaki değişiklikler bu sayede takip edilmektedir. Çalışmada, kişilerin çeşitli kulüplere üyelikleri, dini etkinliklere katılımları, eğitim durumları, opera, konser, müze

¹⁶⁸ German Socio-Economic Survey, SOEP, https://companion.soep.de/Topics_of_SOEPcore/Integration%2C%20Migration%2C%20Transnationalization.html, (22 Nisan 2023).

ziyaretlerinin sıklığı, spor faaliyetleri, kişilerin güven düzeyleri, kişilerin sağlık durumlarından memnuniyetleri gibi sosyal sermayeye ait sorular yer almaktadır. Ayrıca çalışmada, katılımcıların kulüplerin etkinliklerinde gönüllü çalışmaları, kulüplerin etkinliklerine katılımları veya herhangi bir kulüple bağlantılarının olmaması da ölçülmektedir. Aynı zamanda kişilerin sosyal sermayelerini artıran kişiler arası iletişim değişkenleri de çalışmada mevcuttur. “*Mahallenizden biriyle bir akşam görüşme sıklığınız nedir?*” veya “*Mahallenizin dışından biriyle bir akşam görüşme sıklığınız nedir?*” soruları ile kişilerin sosyal sermaye seviyeleri ölçülmektedir. Tüm bunlara ek olarak, bu çalışmada göçmenlerin dil yeterliliği soruları da mevcuttur. Kişilerin iş arkadaşlarıyla ve arkadaşlarıyla Hollandaca konuşabilme yetenekleri, Hollandaca okuma veya yazmada zorluk çekip çekmediklerinin ölçülmesiyle, entegrasyonları hakkında bilgi sağlanması kolaylaşmaktadır.¹⁶⁹

İngiltere’de sosyal sermayenin ölçülmesinde Ulusal İstatistik Merkezi önemli rol oynamaktadır. İstatistik Merkezi, İngiltere’de kişilerin genel güven düzeyleri, sivil katılımları, herhangi bir kuruluşa üyelikleri, komşularıyla olan ilişkileri vb. sosyal sermaye göstergelerini sunmaktadır.¹⁷⁰

İngiliz Hanehalkı Paneli (British Household Panel Survey-BHPS), çok çeşitli sosyal bilimler disiplinlerini kapsamakta ve önemli bir araştırma kaynağıdır. Birçok konu hakkında disiplinler arası araştırmayı desteklemektedir. İngiliz Hanehalkı Panelinde de “*Genel olarak konuşmak gerekirse, insanların çoğunun güvenilir olduğunu mu düşünüyorsunuz, yoksa insanlarla ilişkilerde çok dikkatli olunması gerektiğini mi?*” sorusu mevcuttur. Katılımcılardan “1, Çoğu insan güvenilirdir”, “2, Dikkatli olunması gerekir”, seçeneklerinden birini seçmeleri istenmekte, bu sayede kişilerin genel güven seviyelerinin ölçülmesi hedeflenmektedir. Bu çalışmada ayrıca, “*Sizinle yaşamayan arkadaşlarınız veya akrabalarınızla ne sıklıkta görüşüyorsunuz?*”, “*Yerel gruplar/gönüllü kuruluşlar için toplantılara katılıyor musunuz?*” ve “*Ne sıklıkla bir konsere, tiyatroya veya başka bir canlı performansa katılıyorsunuz?*” gibi sorular

¹⁶⁹ LISS Panel, <https://www.lissdata.nl/liss-core-study#overlay-context=about-panel>, (22 Nisan 2024).

¹⁷⁰ Office for National Statistics, <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/wellbeing/datasets/socialcapitalheadlineindicators>, (22 Nisan 2024).

mevcuttur ve diğer çalışmalarda olduğu gibi sosyal sermayenin ölçülmesinde önemli değişkenler olarak göze çarpmaktadır.¹⁷¹

Sosyal sermayenin ölçülmesinde kullanılan diğer başlıca endeksler Tablo 2.4'te sunulmuştur. Endekslerde sosyal sermayeyi oluşturan bileşenlerin tümü ortak olmamakla birlikte, ortak olan bileşenlerin güven, sosyal ağlar ve derneklere üyelik olduğu görülmektedir. Sosyal sermayenin geliştirilmesinde bu unsurların dikkate alınması ve bunlara yönelik politikaların üretilmesi önemlidir.

Tablo 2.4. Sosyal Sermayenin Ölçümünde Kullanılan Endeksler

Endeks	Kaynak ve Yılı	Bileşenler
Putnam'ın Sosyal Sermaye Endeksi Aracı	• Putnam (2000)	• Topluluk örgütsel yaşam • Kamu işlerine katılım • Toplum gönüllülüğü • Gayri resmi sosyallik • Sosyal güven
Genel Sosyal Araştırması (General Social Survey-GSS)	• National Opinion Research Center	• Güven • Adalet (“Sence çoğu insan eline bir fırsat geçtiğinde senden yararlanmaya çalışır mı yoksa adil olmaya mı çalışır?”) • Yardımseverlik
Küresel Sosyal Sermaye Anketi (Global Social Capital Survey)	• Narayan ve Cassidy (2001)	• Grup özellikleri (dernek üyeliği dâhil) • Genelleştirilmiş normlar • Birliktelik • Günlük sosyallik • Komşuluk bağlantıları ve topluluk katılımı • Gönüllülük

¹⁷¹ Institute for Social and Economic Research, ISER, https://www.iser.essex.ac.uk/bhps/documentation/pdf_versions/survey_docs/, (01 Mayıs 2024).

			Güven (kurumsal güven dâhil)
Sosyal Sermayenin Barometresi (The Barometer of Social Capital)	Sudarsky (1999)	- Kurumsal güven - Sivil katılım - Karşılıklılık - Yatay ilişkiler - Hiyerarşi - Sosyal kontrol - Sivil Cumhuriyetçilik - Politik katılım	
Dünya Bankası Sosyal Sermaye Değerlendirme Aracı (SOCAT)	Grootaert ve Van Bastelaer (2002)	- Yapısal sosyal sermaye - Yerel derneklere üyelik (dernek üyeliklerinin sayısı, iç heterojenlik, demokratik karar alma derecesi) - Ağlar (ağların kapsamı, ağ üyeliğinin dahili çeşitliliği) - Bilişsel sosyal sermaye - Güven göstergeleri (güven beklentileri; güven gerektiren davranışlar) - Normlara bağlılık - Sosyal dayanışma - Kolektif eylem göstergesi (gönüllü iş birliği)	
Sosyal Sermayenin Ölçümü için Dünya Bankası Bütünleşik Anketi (SC-IQ)	Grootaert, Narayan, Jones ve Woolcock (2004)	- Gruplar ve ağlar - Güven ve dayanışma - Kolektif eylem ve iş birliği - Sosyal uyum ve katılım - Bilgi ve iletişim - Güçlendirme ve politik eylem	

Kaynak: Moses Acquah, Kwasi Amoako-Gyampah ve Nceku Q. Nyathi, s.29-30.

4. YAŞAM MEMNUNİYETİ

Yaşam memnuniyeti, bireylerin yaşam kalitelerini kendi kriterleri özelinde değerlendirdikleri yargısal süreci ifade etmektedir. Kişinin algıladığı yaşam koşullarının, kendi belirlediği bir standart ya da standartlar dizisi ile karşılaştırıldığı ve bu koşulların bu standartlara uyduğu ölçüde kişinin yüksek yaşam memnuniyetine sahip olduğu varsayılmaktadır. Bu nedenle, yaşam memnuniyeti, kişinin yaşamına ilişkin bilinçli bir bilişsel yargıdır ve bu yargının ölçütleri kişiye bağlıdır.¹⁷²

Ruut Veenhoven (1996) yaşam memnuniyetini “*Bir kişinin yaşamının genel kalitesini bir bütün olarak olumlu olarak değerlendirme derecesidir*” şeklinde tanımlamıştır. Başka bir deyişle, bu, kişinin yaşadığı hayatı ne kadar sevdiği anlamına gelmektedir. Yaşam memnuniyetinin eş anlamlıları “mutluluk” ve “özel iyi oluş”tur. Mutluluk kelimesi, özellikle filozoflar tarafından nesnel bir iyiyi ifade etmek için de kullanılmaktadır. Ayrıca, yaşam memnuniyeti teriminin “özel iyi oluş” kavramına göre avantajı, yaşam memnuniyetinin mevcut duygulara değil, yaşamın genel bir değerlendirmesine atıfta bulunmasıdır.¹⁷³

Christoph ve Noll (2003), yaşam memnuniyetini özel iyi oluşun ölçülmesinde kullanılan önemli bir gösterge olarak tanımlamışlardır. Kişilerin yaşam memnuniyetleri kısmen dış etkenler tarafından belirlenir ve aynı zamanda yaşam memnuniyeti, kişilerin bu dış etkenleri nasıl algıladığını yansıtan bir özel iyi oluş göstergesidir. Yaşam memnuniyeti kişilerin arzularının, beklentilerinin ve değerlerinin arka planına karşı tüm yaşamlarının kişisel bir değerlendirmesini içerir.¹⁷⁴

Daniel Heller vd. (2006), yaşam memnuniyetini, kişilerin yaşamlarından duydukları memnuniyetin genel bir bilişsel değerlendirmesi olarak tanımlamışlardır. Bir

¹⁷² William Pavot ve Ed Diener, “Review of the Satisfaction With Life Scale”, **Psychological Assessment**, Vol.5, No.2, (1993), s.164.

¹⁷³ Ruut Veenhoven, “The Study of Life Satisfaction”, Willem E. Saris, Ruut Veenhoven, Annette C. Scherpenzeel ve Brendan Bunting (Ed.), **A Comparative Study of Satisfaction with Life in Europe** içinde (11-48), Budapest: Eötvös University Press, 1996, s.6.

¹⁷⁴ Bernhard Christoph ve Heinz-Herbert Noll, “The Development of Subjective Well-Being in the 90s”, **Social Indicators Research**, Vol. 64, No.3, (December 2003), s.523.

başka deyişle, yaşam memnuniyeti bir tutum olarak tanımlanabilmektedir. Bu yaklaşıma göre, "*Nesnelerin olumludan olumsuzu doğru değişen bir boyutta özet bir değerlendirmesidir*". Bir diğer ifadeyle, yaşam memnuniyeti, kişinin hayatından hoşlanma veya hoşlanmama durumlarının bir özetidir.¹⁷⁵

Yaşam memnuniyeti durağan ve değişken bileşenlerden oluşan bir kavram olarak kavramsallaştırılmaktadır. Kişinin memnuniyeti, yaşam koşullarındaki değişikliklerin bir sonucu olarak değişebilirken zaman geçtikçe kişinin sabit kalan pek çok yaşam deneyimi de olabilir. Böylece yaşam memnuniyeti söylemlerinde bir düzeyde süreklilik meydana gelir.¹⁷⁶

Frisch'a göre (2006), kişilerin yüksek ortalama mutluluğa ve yüksek ortalama yaşam memnuniyetine sahip olması, hayatın değerli alanlarında memnuniyet sağladıklarını ve bu konuda başarılı olduklarını göstermektedir. Bu içsel, istikrarlı mutluluk ve memnuniyet durumu, özgüvenimizi, iyimserliğimizi ve başkalarına ilişkin olumlu yorumlarımızı, sosyalliğimizi, etkinliğimizi, bağışıklığımızı ve fiziksel refahımızı, zorluklarla ve stresle etkili bir şekilde başa çıkmamızı ve iyi oluşumuzu artırdığı için başarı başarıyı doğurmaktadır. Çok mutlu kişilerin bu özellikleri yaşamın değerli alanlarında hedeflerine ulaşmalarında daha başarılı olmalarına yol açmaktadır.¹⁷⁷ Frisch, Ruut Veenhoven gibi, öznel iyi oluş, mutluluk ve yaşam memnuniyeti kavramlarının birbirleri yerine kullanılabileceğini belirtmiştir.¹⁷⁸

Diener'in 1984 yılında kaleme aldığı "*Subjective Well-Being*" eserinden alıntılanan Frisch, yaşam memnuniyetinin kişisel mutluluk tanımının içinde yer aldığını belirtmiştir. Bu yaklaşıma göre mutluluk, yaşam memnuniyeti, olumlu duygulanım ve olumsuz duygulanımdan oluşmaktadır. Yüksek öznel iyi oluş veya mutlulukta, olumlu duygusal deneyim olumsuz duygusal deneyime göre daha üstündür. Başka bir deyişle, mutluluk seviyemiz, yaşam memnuniyeti derecesinin ve bir kişinin günlük

¹⁷⁵ Daniel Heller, David Watson ve Remus Iles, "The Dynamic Process of Life Satisfaction", **Journal of Personality**, 2006, s.1422.

¹⁷⁶ E. Scott Huebner, Benjamin A. Funk III ve Rich Gilman, "Cross-sectional and Longitudinal Psychosocial Correlates of Adolescent Life Satisfaction Reports", **Canadian Journal of School Psychology**, Vol.16, No.1, 2000, s.55.

¹⁷⁷ Michael B. Frisch, "Quality of Life Therapy, Applying a Life Satisfaction Approach to Positive Psychology and Cognitive Therapy", **John Wiley & Sons, Inc.**, 2006, s. 19.

¹⁷⁸ Michael B. Frisch, s.21.

deneyimindeki olumlu duygulanım üstünlüğünün derecesinin olumlu bir fonksiyonudur.¹⁷⁹

Literatürde, birçok yazar mutluluk, yaşam memnuniyeti ve iyi oluş kavramlarının birbirleriyle özdeş ve birbirini tamamlayan unsurlar olduğunu vurgularken, bazı yazarlar ise bu kavramlar arasında fark olduğunu belirtmiştir. Ruut Veenhoven, mutluluk, yaşam memnuniyeti ve öznel iyi oluşu çalışmalarında aynı anlamda kullanmaktadır.¹⁸⁰ Aynı şekilde Özge Gökdemir Dumludağ (2011), çalışmasında yaşam memnuniyeti ve mutluluğun birbiri yerine kullanılabileceğini belirtmiştir.¹⁸¹

Kahneman ve diğerleri, ise mutluluk ve yaşam memnuniyetinin farklı kavramlar olduğunu vurgulamıştır. Mutluluk kendiliğinden ortaya çıkan anlık bir deneyim olarak tanımlanırken, yaşam memnuniyeti ise yaşam boyunca kişilerin hedeflerine ulaşmalarına dayanan uzun vadeli bir duygu olarak tanımlanmıştır.¹⁸²

Bu farklı değerlendirmelerden yola çıkarak, bu bölümde öznel iyi oluş, mutluluk ve yaşam memnuniyeti kavramlarına detaylıca yer verilecek; aynı zamanda yaşam memnuniyeti, mutluluk ve öznel iyi oluş ile ilgili literatür detaylı şekilde ele alınacaktır.

4.1. Öznel İyi Oluş

Diener, öznel iyi oluşu kişilerin yaşamlarını hem olumlu hem de olumsuz anlamda çeşitli değerlendirmelerinin tümü olarak ifade etmiştir. “*Öznel iyi oluş, kişilerin yaşam memnuniyeti ve iş memnuniyeti, ilgi ve bağlılık gibi yansıtıcı bilişsel değerlendirmeleri ve neşe ve üzüntü gibi yaşam olaylarına yönelik duygusal tepkileri içerir.*” Bu nedenle, öznel iyi oluş, kişilerin yaşamları sürecinde başlarına gelen olayları, bedenleri, zihinleri ve hayat şartları hakkında yaptıkları farklı değerlendirmeler için

¹⁷⁹ Michael B. Frisch, s.22.

¹⁸⁰ Ruut Veenhoven, “The Science of Subjective Well-being: A tribute to Ed Diener”, Michael Eid ve Randy Larsen (Ed.), **Sociological Theories of Subjective Well-Being** içinde (44-61), New York: Guilford Publications, 2008, s. 45.

¹⁸¹ Özge Gökdemir Dumludağ, “Mutluluk ve İktisadi Parametreler Üzerine Bir İnceleme”, (**Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi, SBE, 2011), s.38.

¹⁸² Kahneman, Daniel, Schkade, David A., Fischler, Claude, Krueger, Alan B., Krilla, Amy. “The structure of well-being in two cities: Life satisfaction and experienced happiness in Columbus, Ohio; and Rennes, France”, Ed Diener, John Helliwell, Daniel Kahneman (Ed.), **International Differences in Well-Being** içinde (16-33), Oxford University Press, 2010, s.16.

kullanılan şemsiye bir terimdir. Öznel iyi oluş yerine iyi oluş terimi de literatürde sıkça kullanılmaktadır.¹⁸³

Ruut Veenhoven'ın öznel iyi oluş tanımı, “*Sociological Theories of Subjective Well-Being*” çalışmasında belirttiği gibi, Diener'in öznel iyi oluş tanımıyla benzerdir. Ancak, bu görüş tek bir konuda farklılaşmaktadır: Veenhoven, yaşam memnuniyetini sadece bilişsel bir değerlendirme olarak değil, iki bilgi kaynağına dayanan genel bir yaşam yargısı olarak görmektedir. Bu iki bilgi kaynağı, iyi yaşam standartlarıyla bilişsel karşılaştırma (memnuniyet) ve kişinin çoğu zaman nasıl hissettiğinden elde edilen duygusal bilgidir (hedonik etki düzeyi).¹⁸⁴

Richard E. Lucas' a göre, öznel iyi oluş, “*Bireylerin yaşam kalitelerine ilişkin öznel değerlendirmeleriyle ilgili geniş bir koleksiyonu içeren kapsayıcı bir alandır.*” Lucas'a göre, psikologların ve diğer sosyal bilimcilerin bu konu üzerinde önemle durmalarının dört sebebi vardır. Bunlardan ilki, iyi oluşun kişiler üzerinde refahı artırıcı etkisinin olmasıdır. Öznel iyi oluş, temel insan ihtiyaçlarının tanımlanmasına imkân sağlarken, kişilerin temel duygularının ve değerlendirme sistemlerinin işleyişine ilişkin bir kavrayış da sunmaktadır. Son olarak, araştırmacılar, öznel iyi olma durumunu sonuçlarla ilişkilendirerek, duygusal süreçlerin eylemi nasıl etkilediğini gösterebilmektedir.¹⁸⁵

Kai Ruggeri ve diğerlerine göre, iyi oluş, iyi hissetmenin ve iyi işleyişin birleşimidir. Mutluluk ve memnuniyet gibi olumlu duyguların yanı sıra kişinin potansiyelini geliştirmesi, yaşamı üzerinde kontrol sahibi olması, bir amacının olması ve olumlu ilişkiler yaşamasıdır.¹⁸⁶

James Konow ve Joseph Earley (2008) tarafından gerçekleştirilen “*The Hedonistic Paradox: Is Homo Economicus Happier?*” isimli çalışmada, öznel iyi oluşun

¹⁸³ Ed Diener, “Guidelines for National Indicators of Subjective Well-Being and Ill-Being”, **Applied Research in Quality of Life**, 2006, s.153.

¹⁸⁴ Ruut Veenhoven, 2008, s.45.

¹⁸⁵ Richard E. Lucas, “Personality and Subjective Well-Being”, Michael Eid ve Randy Larsen (Ed.) **The Science of Subjective Well-being: A tribute to Ed Diener** içinde (75-102), New York: Guilford Publications, 2008, s. 171.

¹⁸⁶ Kai Ruggeri, Eduardo Garcia-Garzon, Áine Maguire, Sandra Matz ve Felicia A. Huppert, “Well-Being is More than Happiness and Life Satisfaction: a Multidimensional Analysis of 21 Countries”, **Health and Quality of Life Outcomes**, 2020, s.1

belirli nesnel koşullarla yüksek ilişkiye sahip olduğunu literatür taraması yaparak ortaya koymuşlardır. Farklı çalışmaların çok detaylı bir şekilde incelendiği bu çalışmada, öznel iyi oluşun diğer kavramlarla ilişkisi daha detaylı görülmektedir. Öznel iyi oluşun yüksek korelasyonlu olduğu bu nesnel koşullarından bazılarının işsizlik ve enflasyon, kişilerin siyasi katılım fırsatları, yaşamlarında deneyimledikleri olumlu olaylar yerine olumsuz olayları hatırlaması ve kişilerin Duchenne gülüşlerinin (kişilerin içten gülüşü) ortalaması olduğunu belirtmişlerdir.¹⁸⁷ Duchenne gülüşü, kişilerin mutlu olduklarının anlaşılması adına önemli bir kavramdır. Kişinin en içten gülüşü anlamına gelen bu kavram, beynin pozitif duyguları içeren kısmıyla, yani mutlu duygularla ilişkilidir.¹⁸⁸

James E. Maddux'a göre öznel iyi oluş, kişinin olumlu ve olumsuz yaşam koşullarının (hem günlük yaşam deneyimleri hem de sosyoekonomik durum, eğitim ve sağlık gibi olumlu veya olumsuz demografik faktörler) bir sonucudur. Bu yaklaşıma göre, avantajlı koşullarda dünyaya gelen ve başına kötü şeylerden çok iyi şeylerin geldiği kişiler, daha az şanslı insanlara göre daha fazla öznel iyi oluşa sahip olur.¹⁸⁹

4.2. Mutluluk

Mutluluk, bilimsel literatür için oldukça önemli bir kavram olmasının yanında, kişilerin pozitif ruh hali, yaşam memnuniyetlerinin genel bir değerlendirmesi, kişinin iyi bir yaşam sürmesi veya kişilerin mutlu olmasını sağlayan nedenler anlamına gelebilmektedir. Ancak, bu yorum durumlara göre değişebilmektedir. Çalışmalarda bazı yazarlar “mutluluk” terimini kullanmayı tercih ederken, bazıları iyi oluşun farklı yönleri için daha spesifik terimler kullanmayı seçebilmektedir.¹⁹⁰

Richard Layard, mutluluğu, kişilerin kendini iyi hissetmesi, yaşadığı hayattan zevk alması ve bu duygunun sürekli hissedilmesi durumu olarak tanımlarken,

¹⁸⁷ James Konow ve Joseph Earley, “The Hedonistic Paradox: Is Homo Economicus Happier?”, **Journal of Public Economics**, 2008, s.3.

¹⁸⁸ Özge Gökdemir Dumludağ, s.36.

¹⁸⁹ James E. Maddux, “Subjective Well-Being and Life Satisfaction: An Introduction to Conceptions, Theories, and Measures”, James E. Maddux (Ed.), **Subjective Well-Being and Life Satisfaction** içinde (1-29), New York: A Psychology Press Book, 2018, s.12.

¹⁹⁰ Ed Diener, 2006, s. 153-154.

mutluluğu, kişilerin kendini kötü hissetmesi ve her şeyin farklı olmasını istemesi olarak tanımlamıştır. Layard'a göre, kişilerin yaşamında mutlu ve mutsuz olmaları için birçok sebep vardır. Ayrıca bu çalışmada Layard, farklı insanlarla iletişimin mutluluğu nasıl etkilediğini araştırmış ve kişinin arkadaşlarıyla iletişim kurmasının ortalama mutluluğunu etkilediğini ve bu sayının 3,7 olduğunu belirtmiştir. Kişilerin akrabaları ile iletişiminin 3,4, eş ile 3,3, kişilerin patronları ile iletişiminin ise ortalama mutluluğu üzerinde etkisinin 2,4 olduğunu belirtmiştir.¹⁹¹ Kişilerin arkadaşları ile ilişkileri, Layard'ın çalışmasında da görüldüğü gibi hem mutlulukları hem de sosyal sermayelerinin kazanımları için oldukça önemlidir.

Ruut Veenhoven (2007), mutluluğu, iyi olan her şeyi kapsayan bir kavram olarak tanımlayarak, mutluluğun geniş anlamda tanımını yapmıştır. Bu sebeple, mutluluk kavramı “iyi oluş” ve “yaşam kalitesi” kavramlarının yerine de kullanılır. Yaşamın dört özelliğini vurguladığı çalışmasında, mutluluğun bu özellikler içinden biri ile özdeşleştiğini belirtmiştir. Kişinin bulunduğu çevrenin yaşanabilir olması, yaşam becerileri, yaşam olanakları ve kişilerin yaşamdan memnuniyeti yaşamın dört niteliğini oluşturmaktadır. Mutluluk, bu nitelikler içinden kişilerin yaşamdan memnuniyetlerine dahildir.¹⁹²

Daniel M. Haybron, “*Philosophy and the Science of Subjective Well-Being*” isimli çalışmasında, mutluluğun pek çok anlamı olduğunu, ancak bilimsel çalışmaların önemli bir kısmının bu anlamlar arasından ikisi üzerinde yoğunlaştığını belirtmiştir. Mutluluğun literatürde sıkça kullanıldığı ilk anlamı “refah” iken, ikinci anlamı ise “eudaimonia”dır.¹⁹³ Burada “eudaimonia” kavramından ayrıca bahsetmek gerekmektedir. Kökeni antik Yunan felsefesine dayanan kavram Plato, Aristo ve diğer önemli filozofların mutluluk için kullandığı bir kavramdır. “Eudaimonia”, antik Yunan felsefesinde kişinin ruhsal durumunun iyi olmasını, aynı zamanda kişinin sağlıklı ve

¹⁹¹ Richard Layard, **Happiness Lessons from a New Science**, First Edition, New York: **The Penguin Press**, 2005, s.12-16.

¹⁹² Ruut Veenhoven, “Measures of Gross National Happiness”, **Presentation at OECD Statistics, Knowledge and Policy, Roundtable on “Measuring Happiness and Making Policy”**, İstanbul, Türkiye: June 27-30, 2007, s.4-6.

¹⁹³ Daniel M. Haybron, “Philosophy and the Science of Subjective Well-Being”, Michael Eid ve Randy Larsen (Ed.) **The Science of Subjective Well-being: A tribute to Ed Diener** içinde (17-43), New York: Guilford Publications, 2008, s. 27.

zengin olmasını belirtir ve kişinin iyi oluşu için önemli bir göstergedir. “Eudaimon” ise mutlu olan kişiye verilen isimdir. Bu kavram daha sonra “mutluluk” ve “refah” için kullanılır duruma gelmiştir.¹⁹⁴

Daniel M. Haybron bir diğer çalışmasında mutluluğu önemsemek için geçerli dört neden ileri sürmüştür. Haybron’a göre, hayatta önemli kararlar üzerinde düşünüp taşınırken genellikle mutluluğa başvururuz (bu partnerle mutlu olacak mıyım? veya başka yere taşınırsam mutlu olacak mıyım? gibi). Kendimizin veya yakınlarımızın durumunu genellikle mutluluk açısından değerlendiririz (çocuklarım mutlu mu? veya arkadaşımızdan biraz uzak kaldığımızda hakkında öğrenmek istediğimiz ilk şey mutlu olup olmadığıdır). Mutluluk tahminde bulunmamızda bize yardım eder (bir arkadaşımın mutsuz olduğunu bilirim, birlikte gidilen bir gezide neler yaşanacağını tahmin edebilirim). Son olarak, mutluluk, davranışların açıklaması için faydalıdır (örneğin, mutsuz olan birinin neden hayatında büyük değişiklikler yapmaya çalıştığını açıklayabilir).¹⁹⁵

Von Wright’ın 1963 yılında yayımladığı “*The Varieties of Goodness*” kitabından alıntı yapan Doh Chull Shin ve D. M. Johnson, mutlu hayatın bilinen üç açıklamasından bahsetmektedir. Bu açıklamalardan ilkinin “Epikürcü idealler” olarak adlandırır; buna göre mutluluk, kişiye pasif haz veren belirli şeylere sahip olmaktır. Örneğin, bireyler bazı şeylere sahip olmaktan zevk alabilir. O halde, böyle bir birey için mutluluk, bu zevk veren şeylere yeterince sahip olarak yeterli zevki almaktan ibarettir. Von Wright’a göre, mutlu yaşam idealinin ikincisi, mutluluğu arzunun tatminine bağlayan faydacıların çalışmalarında mevcuttur. Bu görüşe göre mutluluk, esasen bir yandan ihtiyaçlar ve istekler arasındaki denge, diğer yandan da memnuniyettir; ihtiyaçların hemen karşılanması mutluluk yaratırken, ihtiyaçların karşılanmamaya devam etme durumu ise mutsuzluk yaratmaktadır. Üçüncü ideal ise, mutluluğu ne mülk sahibi olmak gibi pasif zevkte ne de arzunun tatmin edilmesine bağlamaktadır. Aristoteles’in “eudaimonia” kavramında bulunan bu görüş, mutluluğu yaratıcı faaliyetle bir tutar.

¹⁹⁴ Ruut Veenhoven ve Devrim Dumluoğlu, 2018, s.225.

¹⁹⁵ Daniel M. Haybron, “What Do We Want from a Theory of Happiness”, **Metaphilosophy LLC and Blackwell Publishing**, Vol.34, No.3, (2003), s.314-317.

*“Mutluluğun, kişinin istekli olduğu şeyi yaparak kapasitesini gerçekleştirmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir”.*¹⁹⁶

Mutluluk, Storrs McCall’a göre, tatmin ile yakından ilişkilidir ve hatta tatmin ile aynı bile olabilir. Her insan belirli yeteneklere veya potansiyellere sahiptir. Kişilerin mutlu olup olmaması büyük ölçüde bu yeteneklerin veya potansiyellerin gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğine bağlıdır.¹⁹⁷

Max Haller ve Markus Hadler, 2006 yılında kaleme aldıkları *“How Social Relations and Structures Can Produce Happiness and Unhappiness: An International Comparative Analysis”* isimli çalışmada, mutluluğu açıklarken beş farklı yaklaşımdan yola çıkmışlardır. Bu yaklaşımların ilki, bireylerin istikrarlı bir özelliği olan mutluluk yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, mutluluğun bireylerin istikrarlı bir özelliği ve kişiliklerinin kalıcı bir karakteristiği olduğunu savunmaktadır. Fakat, kişilerin hayatlarında önemli dönüm noktaları olduğu ve bu yaşanan olayların kişilerin mutluluğunu etkilediği de ayrıca belirtilmiştir. İkinci yaklaşıma göre mutluluk, nesnel yaşam durumunun bir sonucudur. Örneğin, gelir, refahın temel göstergesidir. Birçok iktisatçı daha yüksek gelirin daha fazla mutluluğa sebep olduğunu belirtmiştir. Üçüncü yaklaşım, bireylerin fayda fonksiyonu olan mutluluktur. Burada, bildirilen refah (kardinal ölçekte ölçülen), katılımcının sadece kendisinin bildiği “gerçek” refahı (fayda), kişilik özellikleri, sosyal ağlar ve ekonomik faktörler de dahil olmak üzere bir dizi belirleyicinin bir fonksiyonu olarak görülmektedir. Diğer gruplarla karşılaştırma işlemlerinin sonucu olarak mutluluk yaklaşımında (göreceli memnuniyet) ise kişilerin mevcut durumlarını kendilerinden çok daha iyi veya daha kötü durumdakilerle değil, benzer durumdaki diğer kişilerle karşılaştırdıkları için tatmin oldukları belirtilmiştir. Son olarak, kalıcı bir ulusal veya kültürel özellik olarak mutluluktan bahsedilmiştir. Bu yaklaşım Durkheim’in *“Sosyal intihar oranının bir toplumun ahlaki yapısından kaynaklandığı”* şeklindeki ifadesi ile desteklenmiştir.¹⁹⁸

¹⁹⁶ Doh Chull Shin ve D. M. Johnson, “Avowed Happiness as an Overall Assessment of the Quality of Life”, **Social Indicators Research**, 1978, s.478-479.

¹⁹⁷ Storrs McCall, “Quality of Life”, **Social Indicators Research**, 1975, s.232.

¹⁹⁸ Max Haller ve Markus Hadler, “How Social Relations and Structures Can Produce Happiness and Unhappiness: An International Comparative Analysis”, **Social Indicators Research**, 2006, s.172-175.

4.3.Yaşam Memnuniyeti ve Fayda

4.3.1. Klasik Dönemde Fayda

Jeremy Bentham

Jeremy Bentham (1871), “*An Introduction to the Principles of Morals and Legislation*” isimli ünlü eserinde faydayı, herhangi bir nesnenin içinde bulunduğu özellik olarak tanımlamıştır. Bu özellik, bir tarafın çıkarlarına fayda, avantaj, haz, iyi veya mutluluk sağlama (tümü aynı şeyi ifade eder) veya (tekrar aynı şeyi ifade eden) zarar, acı, kötülük veya mutsuzluğun oluşmasını engelleme eğilimindedir. Taraflardan kastedilen genel topluluk ise, o zaman topluluğun mutluluğu; eğer belirli bir bireyse, o zaman o bireyin mutluluğu” ifade edilmektedir. Fayda, ilgili tarafın mutluluğunu artırmaya veya azaltmaya yönelik eğilimine göre her eylemi onaylayan veya onaylamayan ilkedir veya başka bir deyişle, o mutluluğu teşvik etmeye veya karşı çıkmaya yönelik bir ilkedir.¹⁹⁹

Bir eylemin, topluluğun mutluluğunu artırma eğilimi, azaltma eğiliminden daha fazla olduğunda, o zaman fayda ilkesine ya da kısaca faydaya (genel olarak topluluk açısından anlamında) uygun olduğu söylenebilir. Ayrıca, bir insanın bir eylemi onaylaması veya onaylamaması, o eylemin toplumun mutluluğunu artırma veya azaltma eğilimine, başka bir deyişle, bu eylemin fayda yasasına uygunluğuna ya da uygunsuzluğuna göre belirleniyorsa, o insan için fayda ilkesinin bir parçası olduğu söylenebilir.²⁰⁰

Bentham acıyı ve hazzı faydacı yaklaşımın temeline koymuştur. Bundan hareketle, hazlar ve acılar bireylerin karar alma sürecini etkiler ve yönlendirir. Aynı zamanda objektif olarak da ölçülebilirler. Faydacı yaklaşımın “fayda” analizi bugünkü “mutluluk” kavramına ile benzerdir. Standart iktisat teorisinin tanımına göre fayda sadece karar almaya yönelik faydayı (decision utility) içermektedir. Mutluluk, aynı zamanda

¹⁹⁹ Jeremy Bentham, *An Introduction to Principles of Morals and Legislation*, Batoche Books Kitchener, 1871, s.14-15.

²⁰⁰ Jeremy Bentham, s.15.

Bentham'ın vurguladığı deneyimlenmiş faydayı da (experienced utility) içermektedir.²⁰¹ Deneyimlenen faydayı değerlendirmek için birçok araştırma sorusu bulunmakta ve öznel iyi oluşun ölçümü için yaygın olarak kullanılan bir gösterge olarak kabul edilmektedir.

Bentham, hangi tür eylemlerin veya politikaların daha fazla yarar veya haz sağladığının ya da acıya neden olduğunun bilinmesi için mutluluk/haz terazisini tanımlamıştır. Kısaca, mutluluk terazisiyle birtakım ölçütler (yoğunluk, süre, kesinlik ve yakınlık gibi) toplanır, ardından birbirleriyle kıyaslanır. Haz ve acıları iyi bir şekilde kıyas eden kişiler, uzun vadede daha büyük haz elde etmeyi başaran kişiler haline gelir.²⁰²

John Stuart Mill

Ahlakın temeli olarak faydayı ya da en yüksek seviyede mutluluk ilkesini gören öğretiyi benimseyen Mill, eylemlerin doğruluğunu mutluluğa katkıda bulunma seviyelerine göre değerlendirmektedir. Herhangi bir eylem, eğer mutluluğun tersini yaratıyorsa, o eylemi yanlış olarak tanımlamaktadır. Mutluluk, hazzın kendisidir ve aynı zamanda acının olmamasıdır. Mutsuzluk ise acının ve hazzın olmamasıdır.²⁰³ Faydacı öğretiyeye göre, mutluluk arzulanan bir şeydir ve bir amaç için tek arzulanan şey mutluluktur. Diğer tüm şeyler bu amacın araçlarıdır. Her bir kişinin mutlu olması kendisi için en iyi olandır ve bu sebeple genelin mutluluğu da herkes için iyidir.²⁰⁴

Mill, Bentham'ın fayda ilkesini devam ettirmiştir. Kişilerin temel amacının hazzı elde etmek ve acıdan kaçınmak olduğu düşüncesini savunarak faydacı ilkenin mutluluğu temel amaç olarak benimsemesini sürdürmüştür. Mill'i Bentham'dan ayıran bir nokta, hazzı nitelik olarak iki ayrı türe ayırmış olmasıdır. Hazları, “yüksek haz (*the higher pleasures*)” ve “alçak haz (*the lower pleasures*)” olarak ayıran Mill, yüksek hazların entelektüel yetilere, düşük hazların ise bedensel hazlara hitap ettiğini belirtmiştir. Yüksek hazların sağladığı mutluluk, düşük hazların sağladığı mutluluktan daha önemli ve daha üstündür. Bunun için verdiği örnek ise, “*Halinden memnun olan bir domuz*

²⁰¹ Ruut Veenhoven ve Devrim Dumludağ, s.235.

²⁰² Emine Cengiz, “Haz ve Acının Matematiği: J. Bentham'ın Faydacı Ahlakının İmkânı”, **Dört Öge**, Sayı.15, (2019), s. 145-146.

²⁰³ John Stuart Mill, **Faydacılık**, G. Murteza (çev.), İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2021, s.28.

²⁰⁴ John Stuart Mill, s.63-64.

*olmaktansa, halinden memnun olmayan bir insan olmak, mutlu bir aptal olmaktansa mutsuz bir Sokrates olmak daha iyidir.”*²⁰⁵ şeklindedir.

Mill’in fayda ilkesine göre, erdemin hedefi mutluluğun çoğalmasdır. Herhangi bir kişinin genelin mutluluğunu artırması istisnai bir durumdur ve böyle bir şey kendisinden sadece özel durumlarda beklenir. Diğer tüm durumlarda, özel faydaya veya birkaç kişinin mutluluğuna dikkat edilmesi gerekmektedir.²⁰⁶

4.3.2. Marjinal Devrim Sonrasında Fayda

Faydacı yaklaşım, uzun yıllar boyunca refah ekonomisini etkisi altında bırakmıştır. Faydacılık ilkesi, Bentham, Mill, Marshall, Edgeworth ve Pigou gibi önemli iktisatçıların katkılarıyla genişletilmiş, ekonomide mutluluk kavramının kullanılmasının yolu açılmış ve ekonomik politikalar belirlenirken fayda ve mutluluk kavramları birbirlerinin yerine kullanılmıştır. Mutluluk, marjinal fayda kavramının ortaya çıkmasıyla birlikte yerini daha dar anlamda faydaya bırakmıştır.²⁰⁷

1871'den 1874'e kadar William Stanley Jevons, Carl Menger ve Léon Walras, metaların değişim değerine (yani temelde fiyatlarına) ilişkin olarak, o dönemde hâkim olan emek değer teorisiyle çelişen bir açıklamayı bağımsız olarak geliştirmişlerdir. Jevons, Menger ve Walras, bir malın değişim değerinin marjinal faydası tarafından belirlendiğine ilişkin yeni bir teori ortaya koymuşlardır. Marjinal fayda, bir bireyin ek bir birim mal tüketimiyle ilişkili ek faydadır. Düşünürler, bir malın marjinal faydasının bireyin o maldan daha fazla tüketmesine karşı azaldığını belirtmişlerdir. Aynı zamanda, su-elmas paradoksunu da azalan marjinal fayda ilkesi ile açıklamışlardır. Su, genellikle elmasa göre daha bol olduğundan dolayı marjinal faydası küçüktür ve bu nedenle değişim değeri de küçüktür. Elmaslar ise tam tersi daha az bulundukları için marjinal faydaları ve değişim değerleri daha yüksektir. Kuru bir çölde ise su daha kıt olduğundan dolayı suyun

²⁰⁵ Emine Aydoğan, “Hoşgörünün Liberal Yorumu: John Stuart Mill, **Kaygı**, 2018, s.87.

²⁰⁶ John Stuart Mill, s.43-44.

²⁰⁷ Ruut Veenhoven ve Devrim Dumludağ, s.235.

marjinal faydası artmaktadır.²⁰⁸ Walras'ı, Jevons ve Menger'den ayıran fark, kişinin talep fiyatının malın marjinal faydasına eşit olduğunu savunmamasıdır. Şöyle ki, bir malın fiyatında meydana gelen düşüş, tüketilen mal miktarını artıracak, tam tersi durumda yani malın fiyatının yükselmesi sonucunda maldan tüketilen miktar azalacaktır. Böylece, her malın talep eğrisi negatif eğimlidir.²⁰⁹

Marshall, Walras, Jevons ve Menger'den farklı olarak, Ricardo'nun değeri üretim maliyeti ile açıklayan teorisinden etkilenerek, üretim maliyeti ile marjinal fayda ilkesinin “değeri (faydayı)” birlikte belirlediğini göstermiş ve farklı dönemlerde hangisinin değeri belirlemede daha önemli rol oynadığını araştırmıştır.²¹⁰ Faydanın ölçülebilir olduğunu ve marjinal fayda kavramını tanımlayarak Marshall, Walras, Jevons ve Menger, kardinal faydanın önemli düşünürleri arasında yer almışlardır.

1930'larda, ordinal düşünce kardinal düşünceye karşı ortaya çıkmıştır. Kardinal faydadan ordinal faydaya geçiş için öne sürülen en önemli gerekçe, faydanın ölçülmesinin bir başka deyişle, bireylerarası fayda karşılaştırmasının yapılmasının mümkün olmamasıdır.²¹¹ Pareto'nun 1910 yılında yayınladığı “*Manual of Political Economy*” isimli çalışmasında, fayda analizi için ordinal yaklaşımı standart referans noktası haline gelmiştir. Pareto'nun sıralı yaklaşımının temel kavramları, faydadan ziyade tercih ve kayıtsızlık kavramlarıdır. Pareto, bireylerin her zaman iki mal kombinasyonunu karşılaştırabileceklerini ve hangisini tercih ettiklerini veya alternatif olarak bu mallar arasında kayıtsız olduklarını belirtebileceklerini varsaymıştır. Pareto faydayı, bir bireyin tercih sıralamasını temsil eden ve sadece pratik nedenlerle, “ekonomik denge teorisini ortaya koymayı çok daha kolay hale getirdiği için” ekonomik analize dahil edilen bir endeks olarak tanımlamıştır.²¹²

Özellikle, Pareto'nun fayda endeksi, marjinal faydayı değil toplam faydayı ifade etmektedir. Marjinal faydayı, toplam fayda endeksinin matematiksel türevi olarak

²⁰⁸ Ivan Moscati, *From The Marjinal Revolution to Behavioral Economics, Measuring Utility*, New Yor: Oxford University Press, 2019, S.26.

²⁰⁹ Gülten Kazgan, *İktisadi Düşünce, Politik İktisadın Evrimi*, 21. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2018, s.127.

²¹⁰ Gülten Kazgan, s.133.

²¹¹ Gülten Kazgan, s.138.

²¹² Ivan Moscati, s.80-82.

tanımlamıştır. Pareto'nun yaklaşımında marjinal fayda kavramı, Jevons, Menger ve Walras'ınki gibi erken dönem fayda teorilerinde sahip olduğu merkezi önemi kaybetmiştir. İlk teorilerde marjinal fayda, “tüm ekonomi teorisinin üzerine döneceği” anahtar kavram iken, Pareto'nun yaklaşımında marjinal faydanın toplam faydadan, onun da tercihten elde edilmesi anlamında kullanılan bir kavram haline gelmiştir.²¹³

Hicks ve Allen, Pareto'dan farklı olarak azalan marjinal faydayı, marjinal faydayı ve hatta faydanın kendisini de ortadan kaldırmışlardır. Talep teorisini açıklarken kayıtsızlık eğrilerini kullanmışlar; yani, mallar arasındaki tercih ve kayıtsızlık ilişkilerini temsil etmek için fayda endeksleri kullanmadan oluşturmaya çalışmışlardır. Analizlerinde, kayıtsızlık eğrisinin eğimine karşılık gelen marjinal ikame oranını kullanmışlar ve faydacı bir çerçevede, x ve y malları arasındaki marjinal ikame oranını, x'in marjinal faydası ile y'nin marjinal faydası arasındaki oranla ifade etmişlerdir. Ancak Hicks ve Allen, marjinal ikame oranını bu şekilde tanımlamaktan açıkça kaçınmışlar, marjinal faydaların oranını devreye sokmanın, iki marjinal faydayı birbirinden ayırmak ve tek bir marjinal faydanın artan ya da azalan eğiliminden bahsetmek anlamına geleceğini savunmuşlardır. Bu nedenle Hicks ve Allen, x ve y malları arasındaki marjinal ikame oranını, bireyin marjinal x biriminin kaybını telafi eden y malının miktarı olarak tanımlamışlardır. Bu, mal miktarları açısından bir tanımdır ve faydadan bağımsız bir ifadedir.²¹⁴

4.3.3. Yakın Dönemde Fayda

Mutluluğa olan ilginin artmasındaki temel sebeplerden biri, yakın dönem iktisatçıları için, hâkim iktisat teorisinin sadece ekonomik büyümeye odaklanması ve diğer sosyal göstergelere gereken ilgiyi göstermemesidir. 1960'lı yıllardan itibaren, ekonomik kalkınmışlık göstergeleri önemli hale gelmiş, kişilerin mutluluğu, yaşadıkları çevre şartları, özgürlükleri gibi kavramlar üzerinde yoğunlaşmaya başlanmıştır.

²¹³ Ivan Moscati, s.82.

²¹⁴ Ivan Moscati, s.98.

Özellikle, bazı iktisatçıların bu dönemde kalkınmaya ilişkin önemli katkılarının olduğu bilinmektedir. Bu iktisatçılardan biri Gunnar Myrdal'dir.²¹⁵

Zengin ülkelerden yoksul ülkelere sermaye akışının devam etmesiyle yoksul ülkelerin kendi kendilerine sürdürülebilir bir büyümeyi sürdüreceklerine inanılırken, Myrdal'a göre, yoksul ülkelerin nasıl yoksullaştıklarının araştırılması her şeyden önemliydi. Bu sebeple, sermayeyi ekonomi için tek çare olarak görmenin önüne geçilmesi gerektiğini belirterek bu anlamda önemli bir katkı sunmuştur.²¹⁶ Güney Asya'daki ülkeleri belirli koşullara sahip bir sosyal sistem değerlendirmesi yaparak incelediği "*Asian Drama, An Inquiry into the Poverty of Nations*" isimli eserinde, bu koşulları, çıktı ve gelirler, üretim koşulları, yaşam düzeyi, yaşama ve çalışmaya yönelik tutumlar, kurumlar ve politikalar olmak üzere altı kategoride sınıflandırmıştır. Özellikle, kurumların analizinde Güney Asya ülkeleri için önemli değerlendirmelerde bulunmuştur. Hükümet kurumlarının otoritesindeki kusurlar, ulusal politikada istikrarsızlık ve düşük etkinlik, kamu yönetiminde düşük verimlilik gibi sorunlar, kurumların etkinliğinde önemli değerlendirmeleridir.²¹⁷

Kalkınmaya olan katkıları bakımından bilinen bir diğer önemli düşünür, Albert O. Hirschman'dır. Hirschman, kırsal eksik istihdam ve geç sanayileşme kavramları üzerinden, az gelişmiş ülkelerin ekonomik dönüşüm süreçlerinde sadece ekonomik büyümeye odaklanmalarının yetersiz olduğunu göstermiş ve kalkınma sürecinde çeşitli faktörlerin rol oynadığını vurgulamıştır.²¹⁸

Myrdal ve Hirschman gibi kalkınma teorilerine önemli katkıda bulunan düşünürlerin bu değerlendirmelerinden yola çıkarak, kalkınma teorilerinin geleneksel büyüme odaklı yaklaşımdan uzaklaşarak daha geniş perspektifte ekonomik değerlendirmeler sundukları görülmektedir. Kalkınma teorilerinde asıl yapılan vurgu,

²¹⁵ Ruut Veenhoven ve Devrim Dumludağ, s.236.

²¹⁶ Lloyd G. Reynolds, "Gunnar Myrdal's Contribution to Economics, 1940-1970", **The Swedish Journal of Economics**, Vol.76, No.4, (December 1974), s.484.

²¹⁷ Gunnar Myrdal, "*Asian Drama, An Inquiry into the Poverty of Nations*", New York: Pantheon A Division of Random House, https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/7580941/mod_resource/content/2/MYRDAL%20-%20Asian%20Drama.pdf s.1859-1863.

²¹⁸ Albert O. Hirschman, "Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Gerilemesi", **Kalkınma İktisadı Yükselişi ve Gerilemesi**, Fikret Şenses (drl. ve hzl.), İstanbul: İletişim Yayınları, s.13-33.

büyümenin sadece gelir üzerinden olmayacağı, çeşitli sosyal göstergelerin de ülkelerin gelişmişlik seviyelerinde önemli olduğu hususudur. Bu göstergeler arasında eğitim, sağlık, yaşam kalitesi ve mutluluk gibi faktörler yer almaktadır. Ayrıca, mutluluk ve refah kavramları bu sayede kendilerine bu alanda yer bulmuş ve ekonomik büyümenin sadece gelir artışı ile ilgili olmadığı, aynı zamanda sosyal refahın ve insanların mutluluklarına odaklanılması gerektiği anlaşılmıştır.

Mutluluk ve fayda tartışmalarında Amartya Sen, faydanın sadece mutluluk ve maddi refah ile sınırlandırılmasına karşı çıkması bakımından önemli bir düşündürür. Amartya Sen'e göre, faydacılık çok uzun bir süre boyunca refah ekonomisinin benzersiz bir şekilde "resmi" teorisi olmuştur. Genel olarak refahçılık, sosyal etiğe çok özel bir yaklaşım getirmektedir. Bu yaklaşımın en önemli sınırlamalarından biri, aynı bireysel refahlar toplamının çok farklı sosyal düzenlemeler, fırsatlar, özgürlükler ve sonuçlarla birlikte gidebileceği gerçeğinde yatmaktadır ve refahçılık, değerlendirmenin bu farklı özelliklerin hiçbirine doğrudan dikkat etmemesini talep eder. Refahçılık yalnızca fayda veya mutluluğa odaklanmaktadır. Ona göre, alternatif durumların veya politikaların değerlendirilmesinde faydadan başka hiçbir şeye önem verilmemesi yönündeki ısrar yanlıştır. Refahçılık, normatif değerlendirme ve refah ekonomisine çok sınırlı bir bakışı gerektirir. Fayda ya da mutluluğu önemli görmek önemlidir ancak başka hiçbir şeyin önemli olmadığı ısrar etmek doğru değildir. Özellikle, sosyal düzenlemelerin değerlendirilmesinde özgürlükle ilgili hususların dikkate alınması gerekmektedir.²¹⁹ Özgürlükler kavramı ile Sen'in, Pareto optimumunu sorgulaması, mutluluk ve refah üzerinden yeni bir yaklaşımın gelişimine katkıda bulunmuştur.²²⁰

Yakın dönemlerdeki çalışmalarda ise mutluluk ve faydanın aynı anlama geldiği ve birbirlerinin yerine kullanılabilir olduğu belirtilmektedir. Frey (2008), çalışmasında ölçülebilir mutluluk veya yaşam memnuniyeti kavramının fayda kavramının önemli bir

²¹⁹ Amartya Sen, "The Economics of Happiness and Capability", Luigino Bruni, Flavio Comim ve Maurizio Pugno (Ed.), **Capabilities and Happiness**, içinde (16-27), Oxford University Press, 2008, s.1-237.

²²⁰ Ruut Veenhoven ve Devrim Dumludağ, s.236-237.

temsilcisi olduğunu vurgulamıştır. Böylelikle, faydanın ölçülemez ve ölçülmesinin gereksiz olduğu düşüncesinden uzaklaşmıştır.²²¹

Easterlin (2003) çalışmasında, iyi oluş, fayda, mutluluk, yaşam memnuniyeti ve refah terimlerini birbirinin yerine kullanılabileceğini belirtmiştir. Bu kavramları, Genel Sosyal Araştırması'nda sorulan soruya verilen yanıtla ölçülebilir olarak kabul etmiştir. *“Hepsini birlikte ele aldığınızda, bugünlerde durumunuzun nasıl olduğunu söylersiniz”* sorusuyla, *“çok mu mutlusunuz, oldukça mı mutlusunuz, yoksa pek mutlu değil misiniz?”* yanıtlarından yola çıkarak” fayda ya da onunla aynı anlama geldiğini belirttiği yaşam memnuniyetini ölçmektedir.²²²

Bruno S. Frey ve Alois Stutzer, refahın mutluluk ile ölçülebileceği konusuna çalışmalarında yer veren düşünürlerdendir. Frey ve Stutzer’e göre, öznel refah, karar faydasından çok daha geniş bir kavramdır. Öznel refah, sürece yönelik faydanın (procedural utility) yanı sıra deneyimsel faydayı (experienced utility) da içerir ve birçok insan için nihai bir hedeftir. Kişilerin iş güvenliği, statü, güç ve özellikle para (gelir) gibi istekleri için durum böyle değildir. Bunları kişiler kendileri için değil, kendilerini daha mutlu etme imkânı sağlamak için istemektedirler. İkinci olarak, öznel mutluluk kavramı insan refahının doğrudan yakalanmasını sağlar. Bu da ekonomi teorisindeki temel varsayım ve önermelerin açıkça test edilmesi için bir temel oluşturmaktadır.²²³ Böylece faydanın ölçülebilirliğinde mutluluk kavramının önemi vurgulanmış ve kişilerin değerlendirmelerine dayalı ölçümünün gelişmesiyle mutluluk çalışmalarına olan ilgi artmıştır.

4.4.Yaşam Memnuniyetinin Ölçümü

Toplumların refahlarının artışı için büyümenin tek başına yeterli olmadığı, kişilerin yaşam kaliteleri, mutlulukları, sağlıkları gibi parametrelerin de refahları için

²²¹ Bruno S. Frey, 2008, s.x.

²²² Richard A. Easterlin, “Building a Better Theory of Well-Being”, **IZA Discussion Paper**, No.742, (2003), s.1.

²²³ Bruno S. Frey ve Alois Stutzer, “What Can Economists Learn from Happiness Research?”, **Journal of Economic Literature**, Vol.40, No. 2, (June 2002), s.405.

dikkate alınması gerektiğinin vurgulanması mutluluğun ölçülmesinin önünü açmıştır. Kişilerin mutlulukları veya yaşam memnuniyetlerinin ölçülmesi, toplumun ihtiyaçlarının belirlenmesine ve uygulanacak politikaların bu alana odaklanmasına katkıda bulunmaktadır. Mutluluğun veya yaşam memnuniyetinin ölçülmesi için önemli çalışmalar mevcuttur. Bu kısımda, bu ölçümleri yapan çalışmalar incelenecek ve bu çalışmalar hakkında bilgiler sunulacaktır.

Panel Yaşam Memnuniyeti/Mutluluk Çalışmaları

Alman Sosyo-Ekonomik Panel, Almanya'daki özel hanehalklarına yönelik geniş kapsamlı temsili bir boylamsal çalışmadır. 1984 yılından bu yana gerçekleştirilen çalışmada, istihdam, aile ve sosyal ağlar, sağlık, demografi ve nüfus, eğitim, ev ve olanaklar, tutumlar, değerler, kişilik, boş zaman kullanımı ve göç ve entegrasyon gibi ana başlıklar altında kişilerin tutumları, değerleri ve yaşamlarına dair bilgiler elde edilmektedir. Katılımcıların yaşam memnuniyetlerinin ölçülmesinde ise “*Şu anda genel olarak hayatınızdan ne kadar memnunsunuz?*” sorusu sorulmakta ve 0'dan 10'a kadar katılımcılardan puan verilmesi istenilmektedir.²²⁴

LISS Panel, Hollanda nüfusunu temsil eden önemli bir çalışmadır. Sağlık, politik ve değerler, din ve etnik köken, sosyal entegrasyon ve boş zaman, aile, istihdam ve okul, kişilik, ekonomik durum (varlıklar, gelir ve konut) olmak üzere 10 ana başlık altında katılımcılara çeşitli sorularak yöneltilmekte ve kişilerin yaşamları hakkında bilgiler toplanmaktadır. Yaşam memnuniyeti ve mutluluk sorularının ayrı ayrı sorulduğu çalışmada kişilerin yaşam memnuniyetlerinin ölçümünde kullanılan “*Hayatımdan Memnunum*” değerlendirmesine katılımcılardan 1'den 7'ye kadar yanıt vermeleri beklenmektedir. “*Genel olarak ne kadar mutlu olduğunuzu söyleyebilirsiniz?*” sorusuna ise katılımcılardan 0'dan 10'a kadar puanlama yapmaları beklenmekte verilen yanıtlar ile genel mutluluk değerlendirmesi yapılabilmektedir.²²⁵

²²⁴ German Socio-Economic Panel, “Current Life Satisfaction”, <https://paneldata.org/soep-core/datasets/pl/plh0182>, (07 Mayıs 2024).

²²⁵ LISS Panel, LISS Core Study, <https://www.lissdata.nl/liss-core-study>, (08 Mayıs 2024).

İngiliz Hanehalkı Panel Anketi, Birleşik Krallık'ta yaşamın yıllar içinde nasıl değiştiğinin ve yıllar boyunca nelerin aynı kaldığının incelendiği boylamsal bir anket çalışmasıdır. İlk dalgası 1991 yılında gerçekleştirilen ve günümüze kadar devam eden bu çalışma, sosyal, ekonomik ve davranışsal faktörleri kapsamı bakımından önemlidir. Yaşam memnuniyetinin ölçümünde kullanılan “*Genel olarak hayatınızdan ne kadar memnunsunuz?*”, sorusuna, katılımcılardan 1’den (tamamen memnun değilim) 7’ye (tamamen memnunum) kadar ölçekte yanıt vermeleri istenmektedir.²²⁶

Avustralya Hanehalkı, Gelir ve İşgücü Dinamikleri Anketi (The Household, Income and Labour Dynamics in Australia-HILDA), ilk dalgası 2001 yılında gerçekleştirilen ve ekonomik ve kişisel refah, işgücü piyasası dinamikleri ve aile hayatı hakkında önemli bilgiler toplayan hanehalkı temelli bir panel çalışmasıdır.²²⁷ Yaşam memnuniyetinin de ölçüldüğü bu çalışmada, katılımcılara “*Her şey düşünüldüğünde, hayatınızdan ne kadar memnunsunuz?*” sorusu sorulmakta ve 1’den 10’a kadar bir puanlama yapmaları beklenmektedir.²²⁸

Rusya Boylamsal İzleme Anketi (Russia Longitudinal Monitoring Survey-RLMS), Rusya reformlarının Rusya Federasyonu'ndaki hanelerin ve bireylerin sağlık ve ekonomik refahı üzerindeki etkilerini takip etmek için tasarlanmış bir dizi ulusal temsili araştırmadır. “*Şu anda genel olarak hayatınızdan ne ölçüde memnunsunuz?*” sorusu ile katılımcıların yaşam memnuniyetleri ölçülmektedir. Katılımcılardan yaşam memnuniyetlerini belirten bir cevabı seçmeleri istenmektedir. Bu seçenekler şunlardır: “1- tamamen memnun”, “2- oldukça memnun”, “3- hem evet hem hayır”, “4- memnun değil” ve “5- hiç memnun değil”. Bu yanıtlarla katılımcıların yaşam memnuniyetleri ölçülmektedir.²²⁹

²²⁶ Understanding Society The UK Household Longitudinal Study, “Questionnaires”, <https://www.understandingsociety.ac.uk/documentation/mainstage/questionnaires/>, (08 Mayıs 2024).

²²⁷ Melbourne Institute: Applied Economic & Social Research, “HILDA Survey”, <https://melbourneinstitute.unimelb.edu.au/hilda>, (08 Mayıs 2024).

²²⁸ Melbourne Institute: Applied Economic & Social Research, “HILDA Survey”, Questionnaires and Fieldwork Materials, <https://melbourneinstitute.unimelb.edu.au/hilda/for-data-users/questionnaires-and-fieldwork-materials>, (08 Mayıs 2024).

²²⁹ Russia Longitudinal Monitoring Survey of HSE, <https://rlms-hse.cpc.unc.edu/>, (08 Mayıs 2024).

Diğer Yaşam Memnuniyeti/Mutluluk Çalışmaları

Dünya Değerler Araştırması, yıllar boyunca insanların inançları, ekonomik kalkınma, demokratik kurumların ortaya çıkması ve gelişmesi, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin artması ve toplumların ne ölçüde etkili bir yönetime sahip olduğu konularında kilit bir rol oynamıştır. Kişilerin mutluluğu, birbirlerine olan güvenleri, kurumlara duydukları güvenleri, kuruluşlara üyelikleri çeşitli etkinliklere katılımları gibi çok çeşitli sorularla kişilerin yaşam tarzlarına, inanışlarına, değerlerine ilişkin önemli bilgilerin elde edildiği bir çalışma olması bakımından ayrıca önemlidir. Aynı zamanda bu araştırma ile kişilerin yaşam memnuniyetleri de ölçülmektedir. “*Her şey düşünüldüğünde, bugünlerde bir bütün olarak hayatınızdan ne kadar memnunsunuz?*” sorusu ile katılımcılardan 1’den 10’a kadar değerlendirme yapmaları istenmiştir. Bu değerlendirmede, “1- tamamen memnuniyetsiz”, “10- tamamen memnun” olacak şekilde verilen yanıtlarla mutluluk seviyelerinin elde edilmesi amaçlanmıştır.²³⁰

Avrupa Değerler Araştırması, 2001 yılından bu yana Avrupa’da sürdürülen akademik odaklı, uluslararası bir araştırmadır. Bu çalışma ile 30’dan fazla ülkedeki farklı nüfusların tutumları, inançları ve davranış kalıpları ölçülmektedir.²³¹ Mutluluğun ölçülmesinde, “*Her şeyi bir araya getirdiğinizde ne kadar mutlu olduğunuzu söyleyebilirsiniz?*”, sorusu kullanılmakta ve bu soru ile çeşitli ülkelerdeki katılımcılardan hayatlarındaki mutluluk seviyelerini bildirmeleri istenmektedir. “0- son derece mutsuz”, “10- son derece mutlu”, olacak şekilde kodlanan cevaplar sonucunda ülkelerin genel mutluluk seviyeleri karşılaştırılmaktadır.²³²

Genel Sosyal Araştırması, 1972’den beri Amerika’da toplumun sosyal özelliklerini ve tutumlarındaki değişimlerinin izlendiği ulusal bir anket çalışmasıdır. Bu çalışmada incelenen başlıca konular, sivil özgürlükler, suç ve şiddet, gruplar arası hoşgörü, ahlak, ulusal harcama öncelikleri, psikolojik refah, sosyal hareketlilik, stres ve

²³⁰ World Values Survey, Online Data Analysis, <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp>, (07 Mayıs 2024).

²³¹ European Social Survey, “About ESS”, <https://www.europeansocialsurvey.org/about-ess>, (07 Mayıs 2024).

²³² European Social Survey, “ESS Data Portal”, [https://ess.sikt.no/en/datafile/b2b0bf39-176b-4eca-8d26-3c05ea83d2cb/270?tab=1&elements=\[%22a5c95af9-6037-4e52-9156-2ceac708eb3f/4%22\]](https://ess.sikt.no/en/datafile/b2b0bf39-176b-4eca-8d26-3c05ea83d2cb/270?tab=1&elements=[%22a5c95af9-6037-4e52-9156-2ceac708eb3f/4%22]), (07 Mayıs 2024).

travmatik olaylardır.²³³ Kişilerin psikolojik refahının ölçülmesinde kullanılan “*Hepsini bir araya getirdiğinizde, bugünlerde durumunuzun nasıl olduğunu söyleyebilirsiniz- çok mutlu, oldukça mutlu ya da çok mutlu olmadığınızı söyleyebilir misiniz?*” şeklindeki soru ile katılımcıların yaşam memnuniyetlerinin ölçülmektedir.²³⁴

OECD tarafından oluşturulan Daha İyi Yaşam Endeksi (Better Life Index), sağlık, eğitim, yerel çevre, kişisel güvenlik, genel yaşam memnuniyetine ve gelir gibi daha geleneksel ölçütlere kadar refah için gerekli olan 11 boyut içermektedir. “*Hayattan genel olarak ne kadar memnunsunuz*” sorusuna katılımcılardan 0’dan 10’a kadar puan vermeleri beklenmekte böylece ele alınan ülkelerde kişilerin yaşam memnuniyeti seviyelerinin ölçülmesi hedeflenmektedir.²³⁵

Oxford Mutluluk Anketi (The Oxford Happiness Questionnaire-OHQ), Peter Hills ve Michael Argyle (2002) tarafından Oxford Mutluluk Envanterinden²³⁶ (Oxford Happiness Inventory-OHI) türetilmiştir. OHI, her biri her madde için farklı olan dört seçenekten birinin seçilmesini içeren 29 maddeden oluşmaktadır. OHQ ise OHI’dekilere benzer maddeler içermekte ve her biri tek tip altılı likert ölçeğinde onaylanabilen tek bir ifade olarak sunulmuştur.²³⁷ Katılımcılardan, “*Hayatımdaki her şeyden gayet memnunum*”, “*Çok mutluyum*”, “*Geçmişe dair mutlu anılarım yok*” gibi ifadelere kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, kısmen katılıyorum, kısmen katılmıyorum, katılmıyorum, kesinlikle katılmıyorum” şeklinde yanıt vermeleri beklenmektedir.²³⁸

Dünya Mutluluk Raporu (World Happiness Report), dünyadaki mutluluk durumunu inceleyen ve mutluluk biliminin mutluluktaki kişisel ve ulusal farkları nasıl açıkladığını gösteren önemli bir çalışmadır. Gallup Dünya Anketinden elde edilen yaşam değerlendirmeleri bu raporun temelini oluşturmaktadır. Mutluluğun ölçülmesinde ise “Cantril Merdiveni” kullanılmaktadır. Katılımcılardan kendileri için mümkün olan en iyi

²³³ The General Social Survey, “About the GSS”, <https://gss.norc.ox.ac.uk/About-The-GSS>, (07 Mayıs 2024).

²³⁴ The General Social Survey, “GSS Questionnaires”, https://gss.norc.ox.ac.uk/Documents/quex/GSS2022_Ballot1_English.pdf, Erişim Tarihi: (07 Mayıs 2024).

²³⁵ OECD Better Life Index, <https://www.oecdbetterlifeindex.org/>, (17 Mayıs 2024).

²³⁶ Oxford Mutluluk Envanteri, 1989 yılında Argyle, Martin ve Crossland tarafından oluşturulmuştur. Detaylı bilgi için bk. <https://psytests.org/life/ohien.html>

²³⁷ Peter Hills ve Michael Argyle, “The Oxford Happiness Questionnaire: a Compact Scale for the Measurement of Psychological Well-Being”, *Personality and Individual Differences*, 33, 2002, 1073-1082.

²³⁸ How Happy Are You?, <https://happiness-survey.com/>, (07 Mayıs 2024).

yaşamın “10” ve mümkün olan en kötü yaşamın “0” olduğu bir merdiven düşüncelerini ve kendilerinin bu merdivende nerede olduklarını değerlendirmeleri istenmektedir.²³⁹

Mutluluğun ölçülmesinde bir diğer önemli çalışma Avrupa Birliği vatandaşlarının tutum ve davranışlarının ölçülmesinde kullanılan Eurobarometer Anketi’dir. Katılımcılara, “*Her şeyi bir araya getirdiğinizde, bugünlerde işlerin nasıl gittiğini söyleyebilirsiniz; bu günlerde çok mu mutlu olduğunuzu, oldukça mutlu olduğunuzu mu, yoksa pek mutlu olmadığınızı mı söylersiniz?*” sorusu sorularak katılımcıların mutluluk seviyeleri ölçülmektedir.²⁴⁰

Latino-Barometer, 18 Latin Amerika ülkesinde 600 milyondan fazla nüfusu temsil eden yaklaşık 20.000 görüşmeyi içeren yıllık bir kamuoyu araştırmasıdır. Bu çalışma ile fikir, tutum, davranış ve değer göstergeleri kullanılarak demokrasinin, ekonomilerin ve toplumların gelişimi araştırılmaktadır. Çalışmada, yaşam memnuniyetinin ölçülmesi için katılımcılara “*Genel olarak, hayatınızdan memnun olduğunuzu söyleyebilir misiniz?*” sorusu sorulmakta ve “1-çok memnun”, “2-oldukça memnun”, “3-çok memnun değil”, “4-oldukça memnun değil”, yanıtlarından birinin verilmesi beklenmektedir.²⁴¹

Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası (European Bank for Reconstruction and Development-EBRD) ve Dünya Bankası (World Bank-WB) iş birliği ile gerçekleştirilen Geçiş Sürecinde Yaşam Anketi (Life in Transition Survey-LITS), 2006, 2010 ve 2016 yılında olmak üzere üç kez yapılmıştır. Anket, en son Orta ve Doğu Avrupa’daki “geçiş ülkeleri” ile Türkiye olmak üzere 34 ülkede 51.000 hanede gerçekleştirilmiştir. Çalışmanın üç dalgasında da katılımcıların yaşam memnuniyetlerinin ölçülmesinde “*Her şey düşünüldüğünde, şu an hayatımdan memnunum*”, değerlendirilmesi katılımcılara sunulmuş ve “Kesinlikle katılıyorum, katılıyorum, ne katılıyorum ne katılmıyorum,

²³⁹ World Happiness Report, About, <https://worldhappiness.report/about/>, (08 Mayıs 2024).

²⁴⁰ GESIS, Eurobarometer Data Service, Happiness, <https://www.gesis.org/en/eurobarometer-data-service/search-data-access/eb-trends-trend-files/list-of-trends/happiness>, (08 Mayıs 2024).

²⁴¹ Latino-Barometer, <https://www.latinobarometro.org/lat.jsp?Idioma=0>, (08 Mayıs 2024).

katılmıyorum ve kesinlikle katılmıyorum”, seçeneklerinden birinin katılımcılardan seçmeleri istenmiştir.²⁴²

Tablo 2.5. Mutluluğu Ölçen Diğer Çalışmalar

Yazar/Yazarlar	Çalışmanın Adı	Mutluluk Sorusu
Frank M. Andrews ve Stephen B. Withey (1976) (D-T Ölçeği)	Social Indicators of Well - Being, Americans' Perceptions of Life Quality	“Ne kadar mutlu olduğunuz konusunda kendinizi nasıl hissediyorsunuz?” “1-Memnun”, “7-Çok kötü”
Hadley Cantril (1965) (Cantril Merdiveni)	The Pattern of Human Concerns	“Bir ucunda sizin için mümkün olan en iyi hayat, diğer ucunda ise sizin için mümkün olan en kötü hayat” ifadelerinin yer aldığı dokuz basamaklı bir merdiven sorusu...
Gerald Gurin, Joseph Veroff ve Sheila Feld (1960)	Americans View Their Mental Health: A Nationwide Interview Survey	“Her şeyi bir arada ele aldığımızda, bugünlerde işlerin nasıl olduğunu söylersiniz?” “Çok mutluyum, Oldukça mutluyum ve Pek mutlu değilim”
Ed Diener, Robert A. Emmons, Randy J. Larsen ve Sharon Griffin (1985)	The Satisfaction With Life Scale	“Hayatım çoğu yönden ideallerime yakın” “Yaşam koşullarım mükemmel”

²⁴² European Bank for Reconstruction and Development, “Life in Transition Survey (LITS)”, <https://www.ebrd.com/what-we-do/economic-research-and-data/data/lits.html>, (08 Mayıs 2024).

(Satisfaction With Life Scale) (SWLS)		“Hayatımdan memnunum” “Şimdiye kadar hayatta istediğim önemli şeyleri elde ettim” “Hayatımı baştan yaşayabilseydim, neredeyse hiçbir şeyi değiştirmezdim” “1-Kesinlikle Katılıyorum”, “2-Katılıyorum”, “3-Kısmen Katılıyorum”, “4- Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum”, “5-Kısmen Katılmıyorum”, “6-Katılmıyorum”, “7”- Kesinlikle Katılmıyorum”
Michael W. Fordyce(1987) ²⁴³	A Review of Research on the Happiness Measures: A Sixty Second Index of Happiness and Mental Health	“Genel olarak ne kadar mutlu ya da mutsuzsunuz?” “0-Son derece mutsuz”, “10-Son derece mutlu”

Kaynak: Randy J. Larsen, Ed Diener ve Robert A. Emmons, “An Evaluation of Subjective Well-Being Measures”, **Social Indicators Research**, 1984, s.3-4.

²⁴³ Çalışmada bu eserin tarihi 1978 olarak verilmiştir. Çalışmanın orijinaline ulaşamadığından yazarın farklı tarihteki çalışması kontrol edilmiş ve o çalışmasına atıf yapılmıştır.

5. LİTERATÜR

5.1.Yaşam Memnuniyeti ve Güven

Christian Bjørnskov (2003), “*The Happy Few: Cross-Country Evidence on Social Capital and Life Satisfaction*” isimli çalışmasında, bazı ulusların (beş İskandinav ülkesi, İsviçre ve Hollanda) diğer uluslardan neden daha mutlu olduğunu açıklarken güçlü bir faktör olarak belirttiği sosyal sermayeyi modeline dahil etmiştir. Yazar, sosyal sermaye değişkenlerini 1993 yılında ikinci dalgası gerçekleştirilen Dünya Değerler Anketi’nden elde etmiş ve sosyal sermayeyi doğrudan temsil ettiği için genel güven değişkenini ve dolaylı olarak temsil ettiği için yolsuzluk endeksini ele almıştır. Bjørnskov, çalışmasında genelleştirilmiş güvenin ulusal mutluluk düzeyi üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu tespit ederken, yolsuzluk endeksinin ulusal mutluluk düzeyi üzerinde karşılaştırılabilir, ancak önemsiz bir etkiye sahip olduğunu belirlemiştir. Yazara göre bunun sebebi, yolsuzluk sorunları daha küçük ulusal sosyal sermaye stoklarına yol açabilmesi ve bu nedenle endeksin, genelleştirilmiş güven ile aynı şeyi daha az kesinlikle ölçebilmesidir. Kısaca, bu çalışmada ele alınan ulusların neden diğerlerinden daha mutlu olduğunu açıklarken sosyal sermayenin güçlü bir faktör olduğu vurgulanmıştır.²⁴⁴

Małgorzata Mikucka ve Francesco Sarracino (2014), “*How Do Economic Growth and Social Capital Shape Subjective Well-Being? Old Question, New Method*”, isimli çalışmada, ekonomik büyüme ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkiyi açıklarken sosyal sermaye değişkenlerinden sosyal güven, gruplara ve derneklere katılım değişkenlerini kullanmışlardır. 1981-2009 dönemini kapsayan bu çalışmada, veriler Dünya Değerler Anketi ve Avrupa Değerler Anketi’nden alınmış olup, 19 gelişmiş, 10 gelişmekte olan ve 17 geçiş ülkesi dahil 46 ülke analize dahil edilmiştir. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre, sosyal sermaye, ekonomik büyümenin öznel iyi oluş üzerindeki etkisinin önemli bir açıklayıcısı olduğu şeklindedir. Özellikle, ekonomik büyüme; artan

²⁴⁴ Christian Bjørnskov, “The Happy Few: Cross-Country Evidence on Social Capital and Life Satisfaction”, **KYKLOS**, Vol.56, (2003), s. 3-16.

sosyal katılım, başkalarına daha yüksek güven düzeyi ve ekonomik eşitsizliğin azalması ile birleştirildiğinde ekonomik büyümenin gelişmiş ülkelerde refahın artmasıyla ilişkili olduğu belirtilmiştir.²⁴⁵

Bum J. Kim vd. (2015) “*Social Capital and Life Satisfaction Among Chinese and Korean Elderly Immigrants*” isimli çalışmada, Amerika’da yaşayan yaşlı Çinli ve Koreli göçmenler arasında yaşam memnuniyetini açıklamak için sosyal sermaye ve sosyo-demografik değişkenlerini kullanmıştır. Bağımlı değişkenin yaşam memnuniyeti olduğu bu çalışmada, sosyal sermaye beş endeks olarak ele alınmıştır. Bunlar, sosyal normlar (mahallemdeki insanlar yasalara uyar, yasalarımızda çok fazla tutarsızlık var, milletimde sosyal ahlak iyice yerleşmiştir...), güven (mahalleme güveniyorum, akrabalarım ve arkadaşlarıma güvenirim, yerel yönetimlere ve kuruluşlara güveniyorum...), topluluk ile ortaklık (insanları nereli olduklarına göre ayırmıyorum, farklı gruplardan çeşitli görüşlere saygı duymaya ve bunları yansıtmaya çalışırım...), bilgi paylaşımı (mahallem hakkında yeterli bilgiye sahibim, yerel yönetimler veya kuruluşlar, bilmem gerekenler hakkında bilgi sağlar...) ve politik katılım (siyasi seçimler sırasında siyasi toplantılara katılıyorum, siyaset, ekonomi ve sosyal konularla ilgili tartışmalara aktif olarak katılıyorum...) şeklindedir. Çalışmada, sosyal sermaye ve yaşam memnuniyeti modelinin daha yaşlı Koreli göçmenler arasında daha uygulanabilir olabileceği tespit edilmiş, normlar, güven, toplulukta ortaklık ve bilgi paylaşımı, yaşlı Koreli göçmenler arasında yaşam memnuniyeti ile pozitif ilişkili olduğu belirtilmiştir.²⁴⁶

Francesco Sarracino (2011), çalışmasında 1980 ve 2005 yılları arasında Batı Avrupa, Avustralya, Kanada ve Japonya’da sosyal sermayedeki değişiklikler ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkiyi araştırırken iki soruya odaklanmaktadır. Bunlardan ilki; “Batı Avrupa, Kanada, Avustralya ve Japonya’da sosyal sermaye azalıyor mu?” ve ikincisi “Sosyal sermaye eğilimi öznel iyi oluş eğilimini açıklamaya yardımcı olabilir mi?” şeklindedir. Çalışmada, veriler Dünya Değerler Araştırması ve Avrupa Değerler

²⁴⁵ Malgorzata Mikucka ve Francesco Sarracino, “How Do Economic Growth and Social Capital Shape Subjective Well-Being? Old Question, New Method”, **The 4th LCSR International Workshop “Social and Cultural Changes in Cross-National Perspective: Values and Modernization”** Moscow, Russia, 2014, s.1-26.

²⁴⁶ Bum J. Kim, Kristen F. Linton ve Wesley Lum, “Social Capital and Life Satisfaction among Chinese and Korean Elderly Immigrants”, **Journal of Social Work**, Vol.15, No.1, (2015), s.87-100.

Araştırması'ndan elde edilmiştir. Sosyal sermayeyi temsilen kişilere güven, kuruluşlara üyelik ve gönüllü çalışma ve kurumlara güven değişkenleri kullanılmıştır. Çalışmada, sosyal sermaye eğilimlerinin, öznel iyi oluş eğilimlerinin önemli bir belirleyicisi olduğu hipotezinin göz ardı edilemeyeceği görülmüştür. Avustralya, Kanada, Japonya ve Batı Avrupa'daki ilişkisel sosyal sermaye eğilimleri genellikle olumludur; 1980'lerin başı ile 2000'lerin ikinci yarısı arasında, ele alınan tüm ülkelerde halkın yargı sistemine, dini kurumlara, parlamentoya ve kamu hizmetine olan güveni ise azalmaktadır.²⁴⁷

Marta Portela vd. (2013)'nin, Avrupa'da sosyal sermaye ve yaşam memnuniyeti üzerine gerçekleştirdikleri çalışmada, Avrupa Sosyal Anketi'nin dört dalgası kullanılmıştır. Sosyal sermayeyi ölçerken güven, ağlar ve normlardan yola çıkılmıştır. Güven değişkeni için kurumlara güven ve genel güven düzeyi; ağlar için hem sosyal hem de resmi ağlar, arkadaşlarla, iş arkadaşlarıyla ve akrabalarla buluşma, borç para alma, kuruluşlarda gönüllü çalışma... vb. değişkenler kullanılmıştır. Norm değişkeni için ise halk gösterilerine katılma, politikacılar ve hükümet yetkilileri ile iletişim kurma... gibi değişkenler kullanılmıştır. Çalışmada elde edilen sonuçlara göre, güven düzeyi yaşam memnuniyeti ile pozitif ilişkilidir ve bu sonuç hem kurumsal hem de sosyal güven bileşenleri için geçerlidir. Ağ boyutu da yaşam memnuniyeti ile pozitif yönde ilişkilidir ve sosyal ağlar bu sonuçlara yön veren ilgili bileşendir. Resmi ağlar bileşeni, daha düşük korelasyon ve anlamlılık düzeyleri göstermekte olup yaşam memnuniyeti ile anlamlı bir ilişkiye sahip olmadığı görülmüştür.²⁴⁸

Stefano Bartolini vd., (2012) "*How Do Economic Growth and Social Capital Shape Subjective Well-Being? Old Question, New Method*" isimli çalışmasında, 1996-2007 yılları arasında Almanya'da iyi oluşu gelir (mutlak gelir, referans gelir ve geçmiş gelir), demografik özellikler ve sosyal sermaye ile açıklamışlardır. Çalışmada, hanehalkı gelirinin öznel iyi oluş ile pozitif ilişkili olduğu, referans ve geçmiş gelirin ise öznel iyi oluş ile negatif ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Sosyal sermayenin temsilcilerinden olan

²⁴⁷ Francesco Sarracino, "Money, Sociability and Happiness: Are Developed Countries Doomed to Social Erosion and Unhappiness? Time-series Analysis of Social Capital and Subjective Well-being in Western Europe, Australia, Canada and Japan", **Soc Indic Res**, 2011, s.135-188.

²⁴⁸ Marta Portela, Isabel Neira ve Maria del Mar Salinas-Jime'nez, "Social Capital and Subjective Wellbeing in Europe: A New Approach on Social Capital", **Soc Indic Res**, 114, (2012), s.493-511.

kültürel veya dini etkinliklere katılım, sosyal toplantılara katılım, spor yapma ve arkadaşlara yardım etme ise öznel iyi oluş ile pozitif ilişkilidir. Yaşlanan nüfusun yaşam memnuniyetinin daha düşük olduğu, çalışma durumunda bir iyileşmenin ise öznel iyi oluşu artırdığı sonucuna ulaşılmıştır.²⁴⁹

Bruno Arpino ve Helga de Valk (2017), “*Comparing Life Satisfaction of Immigrants and Natives Across Europe: The Role of Social Contacts*” isimli çalışmada, üç hedef doğrultusunda göçmenler ve yerlilerin yaşam memnuniyetleri ve sosyal sermayeleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. İlk olarak çalışmada, Avrupa'daki göçmenlerin ve yerli halkın yaşam memnuniyeti düzeyleri arasındaki farklılıkların incelenmesi amaçlanmaktadır. İkinci olarak, göçmenler ve yerliler arasındaki farklılıklar, bireylerin sosyal sermayesi ve sosyal yerleşikliği göz önüne alınarak açıklanmaya çalışılmaktadır. Üçüncü olarak, sosyal sermayenin farklı nesilden göçmenler ve yerliler arasında yaşam memnuniyeti için farklı bir rol oynayıp oynamadığının belirlenmesi amaçlanmaktadır. Çalışmanın verileri Avrupa Sosyal Araştırması'nın ilk altı dalgasından (2002-2012) elde edilmiştir. Göçmenler üç kuşağa (G1, G2 ve G2.5) ayrılmış ve “sosyal yerleşiklik”, kavramı arkadaşlar ve akrabalarla görüşme sıklığı, sosyal faaliyetlere katılım sıklığı ve güven duyulan kişilerin varlığı değişkenleri ile temsil edilmiştir. Her üç yerleşiklik göstergesinde de birinci nesil göçmenlerin diğer göçmen grupları ile karşılaştırıldığında daha düşük sosyal yerleşiklik seviyelerine sahip oldukları tespit edilmiştir. Göçmenlerin yerlilerden önemli ölçüde daha düşük yaşam memnuniyetine sahip olduğu ve birinci nesil göçmenlerin en düşük ortalama yaşam memnuniyeti seviyesine sahip oldukları görülmüştür. Göçmenler ve yerliler arasındaki fark, sonraki nesiller için azalmaktadır. G2 ve G2.5 nesil göçmenler için diğer insanlarla tanışmanın oldukça önemli olduğu görülürken, faaliyetlere katılımın yerlilere kıyasla bu nesiller için yaşam memnuniyeti ile daha az güçlü bir şekilde ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Mahrem

²⁴⁹ Stefano Bartolini, Ennio Bilancini ve Francesco Sarracino, “Predicting the Trend of Well-Being in Germany: How Much Do Comparisons, Adaptation and Sociability Matter?”, *Soc Indic Res*, 114, (2012), s.169–191.

konuları tartışacakları güvenilir kişilerin hayatlarında bulunması ise tüm gruplar için eşit derecede önemlidir.²⁵⁰

5.2.Panel-Yatay Kesit Veri Kullanılan Çalışmalar

Rainer Winkelmann (2009), “*Unemployment, Social Capital, and Subjective Well-Being*” adlı çalışmasında, 1984-2004 yılları arasında Alman Sosyo-Ekonomik Panel çalışmasından elde ettiği verilerle öznel iyi oluş üzerinde işsizlik ve sosyal sermayenin etkisini incelemiştir. Sosyal sermayeyi temsil eden değişkenler, kültürel faaliyetlere katılım, eğlenceli etkinliklere katılım, spor, arkadaş ve akraba ziyareti, gönüllü çalışmalarda bulunma ve kilise hizmetlerine katılımıdır. Yazar çalışmasında, eğlenceli etkinliklerine katılım dışında, tüm sosyal sermaye değişkenlerinin öznel iyi oluş üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğunu tespit etmiştir.²⁵¹

Jan Fidrmuc ve Klarita Gërkhani’nin (2004) “*Formation of Social Capital in Eastern Europe: Explaining the Gap vis-à-vis Developed Countries*” adlı eserinde Avrupa ülkelerinde sosyal sermayenin belirleyicileri araştırılmıştır. Bu çalışmada, Avrupa Birliğine hali hazırda üye olan (Batı Avrupa) ve yeni katılan (Doğu Avrupa) ülkeler örnekleme dahil edilmiş ve veriler Eurobarometer’den alınmıştır. Sosyal sermayenin ölçülmesinde 2002 yılında Eurobarometer’de güven sorusu olmaması nedeniyle “güven değişkeni” modele dahil edilmemiş, sivil katılım, sosyal ağlar ve yardımseverlik sorularıyla sosyal sermaye ölçülmüştür. Çalışmada, Batı ve Doğu Avrupa ülkeleri arasında sosyal sermayede farklılık tespit edilmiştir. Bu farkın önemli ölçüde ekonomik ve kurumsal farklılıklardan kaynaklandığı belirtilirken, Doğu Avrupa ülkelerinin ekonomik gelişme ve kurumlar açısından Batı Avrupa ülkelerini yakalamaları

²⁵⁰ Bruno Arpino ve Helga de Valk, “Comparing Life Satisfaction of Immigrants and Natives Across Europe: The Role of Social Contacts”, *Soc Indic Res*, 2017, s. 1163-1184.

²⁵¹ Rainer Winkelmann, “Unemployment, Social Capital, and Subjective Well-Being”, *J Happiness Stud*, 2009, s.421-430.

durumunda sosyal sermayedeki açığı da kapatmalarının muhtemel olduğu görülmektedir.²⁵²

Bram Lancee ve Jaap Dronkers (2011), Hollanda'daki mahallelerde etnik, dini ve ekonomik çeşitliliğin sosyal sermaye üzerindeki etkilerini inceledikleri bu çalışmada, Hollanda'da 1998 yılında gerçekleştirilen SPVA (Sociale Positie en Voorzieningengebruik van Allochtonen) anketinden elde edilen verileri kullanmışlardır. Ankette, dört büyük göçmen etnik azınlık grubundan (Türkler, Faslılar, Surinamlılar ve Antilliler) ve yerli Hollandalılardan veri toplanmıştır. Çalışmanın en önemli sonuçlarından biri, etnik çeşitliliğin, etnik gruplar arası güven üzerinde anlamlı bir negatif etkiye sahip olmadığıdır. Aksine, etnik açıdan farklı komşulara sahip olmanın, etnik gruplar arası güveni artırdığı gözlemlenmiştir. Ekonomik çeşitliliğin ise mahalledeki genel güven ve etnik gruplar arası güven üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.²⁵³

Marloes M. Hoogerbrugge ve Martijn J. Burger (2018), Hollanda'da mahalle tabanlı sosyal sermaye ile bireylerin yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkiyi inceledikleri çalışmalarında verileri Rotterdam Belediyesi Halk Sağlığı Departmanı'nın 2012 yılında gerçekleştirdiği sağlık anketinden elde etmişlerdir. Bireylerin komşularıyla olan sosyal temasları ve mahalledeki algılanan sosyal uyum, yaşam memnuniyetini artırıcı bir etkiye sahiptir. Komşularla sık sık etkileşimde bulunan ve mahalle içinde güçlü bir sosyal uyum algısına sahip bireyler, genel olarak daha yüksek yaşam memnuniyeti bildirmişlerdir.²⁵⁴

Stefano Bartolini ve Francesco Sarracino (2015), Çin'de büyümenin hızla yükselmesiyle sosyal sermaye ve iyi oluşun azalmasının nedenlerini araştırdıkları çalışmada 1990-2001 ve 2001-2007 dönemlerini ele almışlardır. 1990-2001 döneminde Çin'de ortalama yaşam memnuniyetindeki düşüşün sebepleri olarak, mutlak gelirin artışına rağmen maddi tatminsizliğin artması ve sosyalliğin azalması gösterilmiştir.

²⁵² Jan Fidrmuc ve Klarita Gërkhani, "Formation of Social Capital in Eastern Europe: Explaining the Gap vis-à-vis Developed Countries", **William Davidson Institute Working Paper**, 2004, s. 1-20.

²⁵³ Bram Lancee ve Jaap Dronkers, "Ethnic, Religious, and Economic Diversity in Dutch Neighbourhoods: Explaining Quality of Contact with Neighbours, Trust in the Neighbourhood, and Inter-Ethnic Trust", **Journal of Ethnic and Migration Studies**, Vol.37, No.4, (2011), s.597-618.

²⁵⁴ Marloes M. Hoogerbrugge ve Martijn J. Burger, "Neighborhood-Based Social Capital and Life Satisfaction: The Case of Rotterdam, The Netherlands", **Urban Geography**, 2018, s.1-26.

Özellikle bu dönemde alt ve orta gelir sınıfında yaşam memnuniyetinin düşmesinin nedenleri olarak yayılan materyalizm, sosyal karşılaştırmalar ve sosyal sermayenin azalması belirtilmiştir. 2001-2007 döneminde ise ülkede finansal memnuniyetsizliğin yumuşaması sonucunda yaşam memnuniyetinin kısmen de olsa toparlanmasına özellikle vurgu yapılmıştır.²⁵⁵

David G. Blanchflower ve Andrew J. Oswald (2004), 1970’lerden 1990’a kadar olan dönemde Amerika ve İngiltere’deki mutluluğu araştırdıkları çalışmada, Amerika’da siyahi bireylerin beyaz bireylere göre daha az mutlu olduğunu ve bunun da ayrımcılığın bir kanıtı olduğunu belirtmişlerdir. Yüksek gelir seviyesi daha yüksek yaşam memnuniyeti ile ilişkiliyken, kadınların, evlilerin ve yüksek eğitilmiş kişilerin yaşam memnuniyetinin diğerlerine göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Yaşam memnuniyetinin yaşla birlikte U şeklini aldığını hem İngiltere’de hem de Amerika’da yaşam memnuniyetinin 40 yaş civarında minimuma ulaştığını tespit etmişlerdir.²⁵⁶

Christian Dustmann (1996), “*The Social Assimilation of Immigrant*”, isimli eserinde Alman Sosyo-Ekonomik Panel Çalışmasından elde ettiği verilerle çalışmanın ilk dalgası olan 1984 yılını baz almıştır. Çalışmanın örneklemini Almanya’da yaşayan İspanyol, Türk, İtalyan, Yunan ve Yugoslav vatandaşları oluşturmaktadır. Sıralı Probit yönteminin kullanıldığı araştırmada Türklerin ve Yunanlıların Almanya’da daha düşük aidiyet duygusuna sahip oldukları belirlenmiştir. Yugoslav vatandaşları hem kadınlarda hem de erkeklerde güçlü aidiyet duygusuna sahiptir. Göçmenlerin yaşamlarında aile kavramı oldukça önemlidir. Özellikle daha geniş hanelerde yaşayan göçmenlerin ev sahibi topluma daha entegre olduğu görülmüştür. Araştırmada, göçmenlerin aidiyet duygusunun gelirlerine bağlı olmadığı tespit edilmiştir. Göçmenlerin ekonomik durumlarının eğitim, göç edilen ülkede geçirilen yıl ve dil yeterliliği gibi değişkenlerden etkilendiği çalışmada bulunan önemli sonuçlardandır.²⁵⁷

²⁵⁵ Stefano Bartolini ve Francesco Sarracino, “The Dark Side of Chinese Growth: Declining Social Capital and Well-Being in Times of Economic Boom”, **World Development**, (2015), 74, s.333-351.

²⁵⁶ David G. Blanchflower ve Andrew J. Oswald, s.1359-1386.

²⁵⁷ Christian Dustmann, “The Social Assimilation of Immigrants”, **Journal of Population Economics**, 1996, s. 37-54.

David Bartram (2010), “*Economic Migration and Happiness: Comparing Immigrants’ and Natives’ Happiness Gains from Income*”, isimli çalışmasında, Dünya Değerler Araştırmasının üçüncü dalgasından (1995) elde ettiği verilerle Amerika Birleşik Devletlerindeki göçmenlerin gelirleri ve mutlulukları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada “Sıralı Logit” yöntemi kullanılmış ve göçmenlerin gelirleri ve mutlulukları arasında yerlilere göre daha güçlü ilişki tespit edilmiştir. Çalışmada evli veya bir partnerle birlikte yaşayanların daha yüksek yaşam memnuniyetine sahip olduğu bildirilirken, işsizlerin yaşam memnuniyetinin düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca daha dindar olan bireyler daha yüksek yaşam memnuniyetine sahiptir. Amerika’ya Avrupa ve Kanada’dan gelen göçmenler, yaşam memnuniyetlerinde önemli farklılıklar bildirmezken, Asya, Latin Amerika ve Afrika’dan gelen göçmenlerin daha düşük yaşam memnuniyeti bildirdiği tespit edilmiştir. Yazara göre, zengin ülkelerdeki göçmenler için mutluluk, bu ülkelerdeki yerlilere göre farklı süreçlerden kaynaklanabilir. Gelir artışlarının genel olarak daha fazla mutlulukla sonuçlandığı tespit edilse bile, göç yoluyla sağlanan gelir artışlarının daha fazla mutluluk getirdiği sonucu çıkmamaktadır.²⁵⁸

5.3. Güven ve Sosyal Sermaye

Thomas de Vroome ve diğerlerinin (2013), Hollanda’da göçmenler ve yerliler arasındaki genelleştirilmiş güven ve politik güven seviyelerindeki farklılıkların, göçmenlerin (Türkler ve Faslılar) toplumdaki görece dezavantajlı sosyo-ekonomik konumlarıyla ilişkisini araştırdıkları çalışmada, genelleştirilmiş güveni bağımlı değişken olarak modele dâhil etmişlerdir. Çalışmada kullanılan veriler Hollanda Boylamsal Yaşam Seyri Çalışması’ndan (NELLS-Netherlands Longitudinal Lifecourse Study) alınmıştır. Bağımsız değişkenler olarak derneklere katılım, derneklere üyelik ve ek olarak göçmenlerin göç ettikleri ülkeye entegrasyonlarını içeren değişkenler de kullanılmıştır. Genelleştirilmiş güvenin, gönüllü kuruluşlarda aktif olanlar, daha fazla sosyal kaynağa sahip olanlar (yani daha entegre olmuş ve daha az izole hissedenler) ve daha fazla kolektif

²⁵⁸ David Bartram, “Economic Migration and Happiness: Comparing Immigrants’ and Natives’ Happiness Gains from Income”, **Social Indicators Research**, 2010, s.1-32.

etkinliklere katılanlar arasında daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.²⁵⁹ Göçmenlerin derneklere katılım aracılığıyla kendilerini topluma daha entegre hissetmeleri sonucu güven duygularının da gelişmesi bu çalışma ile bir kez daha vurgulanmıştır.

Hülya Ekşi Uğuz vd. (2011), tarafından yapılan “*Sosyal Sermayenin Ölçümü: Türkiye Deneyimi*” isimli çalışmada, Türkiye’de sosyal sermayenin ölçülmesinde sadece katılım ve güven değişkenlerine odaklanılmaması gerektiğini, sosyal sermayenin ölçülmesinde diğer faktörlerin de önemli olduğu vurgulanmıştır. Yazarlar, sosyal sermayenin ölçülmesinde, topluma yararlı faaliyetlere katılım, sivil toplum kuruluşlarına üyelik, genel seçimlere katılım, genel güven düzeyi, aile üyelerine duyulan güven, kurumlara duyulan güven, komşuluk ilişkileri, bireylerin çeşitli aktiviteler için bir araya gelme sıklıkları vb. konulardaki sorular katılımcıların verdiği yanıtlar doğrultusunda değerlendirmişlerdir. Çalışmada dikkat çeken sonuçlardan biri, Türkiye’de bireylerin ailelerine duydukları güven düzeyinde sorun yaşamadıkları, genel güven düzeylerinin düşük olduğudur. Türk halkı yabancılara güvenme konusunda temkinlidir. Çalışmada ayrıca, sivil toplum kuruluşlarına üyeliğin oldukça düşük olduğu ve bireylerin iletişim kurdukları kişilerin kendilerine benzemelerinden dolayı bireylerin ağlarının homojen özellik gösterdiği de vurgulanmaktadır.²⁶⁰

5.4. Göçmenlerin Yaşam Memnuniyeti

Yoosun Chu vd.’nin (2018), “*Country-Level Bonding, Bridging, and Linking Social Capital and Immigrants’ Life Satisfaction*” adlı çalışmalarında, ülke düzeyindeki sosyal sermayenin göçmenlerin ev sahibi toplumlardaki yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkilerinin incelenmesi hedeflenmektedir. Dünya Değerler Araştırması’nın altıncı dalgasının (2010-2014) kullanıldığı çalışmada, sosyal sermaye türlerine göre bağlayan, köprü kuran ve birleştiren olarak üçe ayrılmıştır. Bağlayan sosyal sermayeyi

²⁵⁹ Thomas de Vroome, Marc Hooghe ve Sofie Marien, “The Origins of Generalized and Political Trust among Immigrant Minorities and the Majority Population in the Netherlands”, *European Sociological Review*, Vol.29, No.6, (2013), s.1336-1350.

²⁶⁰ Hülya Ekşi Uğuz, Erhan Örselli ve Esra Banu Sipahi, “Sosyal Sermayenin Ölçümü: Türkiye Deneyimi”, *Akademik İncelemeler Dergisi*, Vol.6, No.1, (2011), s.8-40.

temsil eden yedi değişken kullanılmıştır. Bunlar; kilise veya dini kuruluşlara, spor veya eğlence organizasyonlarına, sanat, müzik veya eğitim kurumlarına, insani yardım veya hayır kurumlarına üyelik, aileden, çevreden ve şahsen tanınan kişilere güvendir. Köprü kuran sosyal sermayeyi temsilen kullanılan değişkenler, ilk kez tanışan insanlara, başka bir dinden insanlara ve başka bir milletten insanlara güven, genelleştirilmiş güven, farklı ırktan, farklı dinden, farklı dilden insanlar ve göçmenler/yabancı işçilerden herhangi birinin komşu olmasını isteyip istememeleri, hak edilmeyen devlet yardımlarını talep etmek, toplu taşımada ücret ödemekten kaçınmak, vergilerde hile yapmak ve görevleri sırasında rüşvet almak da ele alınan değişkenlerdendir. Birleştiren sosyal sermayeyi temsilen ise polise güven, mahkemelere güven, hükümete güven ve ulusal seçimlerde oy kullanma değişkenleri ele alınmıştır. Çalışmanın sonunda, tüm sosyal sermaye değişkenlerinin (bağlayıcı, köprü kurucu ve birleştirici) göçmenlerin daha yüksek yaşam memnuniyeti ile ilişkili olduğu belirtilmiştir.²⁶¹

Brittney F. Wagner (2014), “*Trust: The Secret to Happiness? Exploring Social Capital and Subjective Well-Being among Immigrants*” isimli çalışmasında Kanada Etnik Çeşitlilik Anketi’nden aldığı verileri kullanarak 2002 yılında Kanada’da yaşayan göçmenlerin Kanada’ya göç ettikten sonraki sosyal sermayelerinin yaşam memnuniyetleriyle ilişkisini araştırmıştır. Bu çalışmada, Putnam’ın çalışması takip edilerek sosyal sermaye bağlayan ve köprü kuran şeklinde ikiye ayrılarak modele dahil edilmiştir. Köprü kuran sosyal sermayeyi ölçmek için sorulan sorular; son on iki ay içinde herhangi bir kuruluşa veya topluluğa üye olma veya herhangi bir faaliyete katılım, genelleştirilmiş güven ve arkadaş çevresinin ne kadarının başka bir etnik kökenden oluştuğu şeklinde iken, bağlayan sosyal sermayeyi ölçmek için ise genelleştirilmiş güven ve aile ile ne sıklıkta iletişim kurulduğu sorularından oluşmuştur. Çalışmanın sonuçlarına göre, bir topluluğa veya bir etkinliğe katılım, güven ve komşulara güven yaşam

²⁶¹Yoosun Chu, Ce Shen ve Jie Yang, “Country-Level Bonding, Bridging, and Linking Social Capital and Immigrants’ Life Satisfaction”, **Applied Research Quality Life**, 2018, s. 745-759.

memnuniyeti ile pozitif ilişkilidir. Aile üyelerine güven arttıkça yaşam doyumu da artmaktadır.²⁶²

Fırat Yaman, Patricia Cubi-Molla ve Anke C. Plagnol, 2022 yılında gerçekleştirdikleri “*Why Do Immigrants Report Lower Life Satisfaction? Explanations for the Decrease in Life Satisfaction of Immigrants in Germany over Time*” isimli çalışmada, Alman Sosyo-Ekonomik Panel çalışmasından elde ettikleri verilerle 1984-2015 yıllarını kapsayan dönemi incelemişlerdir. Çalışmanın örneklemini Türkiye, Eski Yugoslavya, Polonya, İtalya, Yunanistan, İspanya ve Eski Sovyet Birliği ülkelerinden gelen göçmenler oluşturmaktadır. Almanya'daki göçmenlerin ortalama yaşam memnuniyet düzeylerinin ev sahibi ülkede kaldıkları süre boyunca değişiminin incelendiği çalışmada yöntem olarak “havuzlanmış en küçük kareler (HEKK), sabit etkiler, sıralı logit ve sabit etkili sıralı logit” kullanılmıştır. Çalışmanın en önemli sonuçlarından biri, göçmenlerin göç ettikleri ülkeye varışlarından kısa bir süre sonra yerlilere göre daha yüksek yaşam memnuniyeti seviyeleri bildirmelerine rağmen, göçmenlerin yaşam memnuniyetlerinin zaman içinde yerlilerin yaşam memnuniyetine göre azalış gösterdiğidir. Bir başka deyişle, göçmenlik süresi ile yaşam memnuniyeti arasında negatif bir ilişki mevcuttur. Göçmenlerin entegrasyonu (dil bilme) ve Almanya’da yaşamak istemeleri de bu sonucu değiştirmemiştir. Ayrıca, bir partnerle yaşamak, daha fazla gelir elde etmek, daha sağlıklı olmak, işsiz olmamak ve çocuk sahibi olmak yaşam memnuniyetini artırmaktadır.²⁶³

Hasan Kirmanoğlu ve Cem Başlevent, (2013), “*Life Satisfaction of Ethnic Minority Members: An Examination of Interactions with Immigration, Discrimination, and Citizenship*”, isimli çalışmada, 25 ülkede birinci ve ikinci kuşak göçmenlerin yaşam memnuniyetlerini incelemiş ve analiz için 2012 yılını ele almışlardır. Yazarlar, verileri Avrupa Sosyal Araştırma Anketi’nden elde etmiştir. Sıralı probit yönteminin kullanıldığı çalışmada, göçmen statüsünde olmanın olumsuz etkisinin, kendilerini etnik azınlık

²⁶²Brittney F. Wagner, “Trust: The Secret to Happiness? Exploring Social Capital and Subjective Well-Being among Immigrants”, **Population Association of America 2014 Annual Meeting Program**, 2014, s.1-29.

²⁶³Fırat Yaman, Patricia Cubi-Molla, Anke C. Plagnol, “Why Do Immigrants Become Less Happy? Explanations for the Decrease in Life Satisfaction of Immigrants in Germany over Time”, **Migration Studies**, Vol.10, No.4, (November 2022), s.1-49.

mensubu olarak görenler için daha önemli olduğu ve bu sonucun hem birinci hem de ikinci kuşak göçmenler için geçerli olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, göçün olumsuz psikolojisini yansıtırken; göçmenlerin, göç ettikleri ülkede bir azınlığa ait olduklarını algıladıklarında, bu olumsuzluğu daha yoğun deneyimlediklerini göstermektedir. Kadınlar, daha eğitilmiş kişiler ve sağlıklı olan bireyler daha yüksek yaşam memnuniyeti bildirirken, yalnız yaşayan ve işsiz olan bireylerin daha düşük yaşam memnuniyetine sahip olduğu görülmüştür. Vatandaşlık statüsünün yaşam memnuniyeti üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığını belirten yazarlar, ikinci nesil göçmenlerin yerlilerin yaşam memnuniyetlerine yakın yaşam memnuniyeti bildirdiklerini tespit etmiş ve bu sonucu göçmenler için asimilasyon teorisi ile açıklamışlardır.²⁶⁴

Mirna Safi (2010), *“Immigrants’ Life Satisfaction in Europe: Between Assimilation and Discrimination”*, isimli çalışmada, Avrupa Sosyal Araştırması’nın üç dalgasından (2002, 2004, 2006) elde ettiği verileri kullanmıştır. Yazar, on üç Avrupa ülkesinde birinci ve ikinci kuşak göçmenler ile yerliler arasındaki yaşam memnuniyeti farklılıklarını araştırmıştır. Çalışmanın sonucunda, kadınların erkeklerden daha yüksek yaşam memnuniyetine sahip olduğu, yaşın yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisinin doğrusal olmadığını yani en genç ve en yaşlı kesimin daha yüksek yaşam memnuniyetine sahip olduğu tespit edilmiştir. Yaşam memnuniyeti yıllık gelirle birlikte artış gösterirken işsizlik ile karşılaştırıldığında tüm istihdam türleri daha yüksek yaşam memnuniyeti ile ilişkilidir. Her iki ebeveyni de göçmen olan ikinci kuşak göçmenlerin yaşam memnuniyeti yerlilere göre daha düşükken, ebeveynlerinden birinin yerli olması durumunda, ikinci nesil göçmenlerin de daha iyi bir yaşam memnuniyetine sahip olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla, ikinci kuşak göçmenlerin psikolojisini etkileyen kuşaklar arası asimilasyon süreci değil, daha çok ait oldukları etnik grupla ilgilidir. Ev sahibi ülkede yirmi yıldan fazla zaman geçirdikten sonra bile, göçmenlerin hâlâ yerlilerden daha düşük yaşam memnuniyeti bildirdiğini belirten yazar, Avrupalı olmayan göçmenlerin, özellikle Afrikalıların, Türklerin ve Asyalıların daha düşük yaşam memnuniyetine sahip

²⁶⁴ Hasan Kirmanoğlu ve Cem Başlevent, “Life Satisfaction of Ethnic Minority Members: An Examination of Interactions with Immigration, Discrimination, and Citizenship, *Soc Indic Res*, 2013, s.173-184.

olduklarını tespit etmiştir. Bu düşük yaşam memnuniyeti, onların ayrımcılık algılarıyla doğrudan ilişkilidir.²⁶⁵

“*The Patterns of Satisfaction Among Immigrants in Germany*” isimli çalışmasıyla Ognjen Obucina, Alman Sosyo-Ekonomik çalışmasından edindiği verilerle göçmenlerin yerlilere göre hem gelir hem de yaşam memnuniyetlerindeki farkı araştırmıştır. Çalışmanın kapsadığı yıllar 1994-2009’dur. Çalışmanın örneklemini Almanya’da yaşayan Batı Avrupalılar, Doğu Avrupalılar, Türkler ve yerli halk olan Almanlar oluşturmaktadır. Sabit etkiler yönteminin kullanıldığı araştırmanın önemli bir sonucu, Türkiye doğumlu göçmenlerin yaşam memnuniyetlerinin yerlilere göre 0,10 puan daha az, Doğu Avrupalı göçmenlerin yaşam memnuniyetlerinin ise yerlilere göre 0,23 puan daha fazla olduğunu göstermektedir. Çocuk sayısı ile yaşam memnuniyeti arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur ve yaş ile yaşam memnuniyeti arasında literatüre uygun olarak doğrusal olmayan bir ilişki tespit edilmiştir. İşsiz bireyler, bir işe sahip olan kişilere göre daha düşük memnuniyet seviyeleri bildirdikleri için gelir kaynağı büyük ölçüde önemlidir. Tasarruf, yaşam memnuniyetini artırırken, kötü sağlık ise yaşam memnuniyeti üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. Almanya’da kalış süresi otuz yılı aşan göçmenler, yerlilere göre daha düşük yaşam memnuniyet düzeyleri bildirirken hem gelir memnuniyeti hem de yaşam memnuniyeti modeli ayrı ayrı incelendiğinde, her üç gruptaki yeni göçmenlerin, daha eski göçmenlere göre daha memnun oldukları görülmektedir. Ayrıca, Güney Avrupalılar ve Doğu Avrupalılar gibi bazı göçmen grupları yıllar geçtikçe yerlilere yaşam memnuniyeti bakımından daha çok benzemektedir.²⁶⁶

Miai Sung, Meejung Chin, Jaerim Lee ve Soyoung Lee’nin 2013 yılında gerçekleştirdikleri “*Ethnic Variations in Factors Contributing to the Life Satisfaction of Migrant Wives in South Korea*” isimli çalışmada Kore’ye evlenip yerleşen dört farklı milletten (Chosun Jok “Kuzeydoğu Çin’e göç eden etnik Koreli”, Han Çinlileri, Vietnamlı ve Filipinli) kadınların yaşam memnuniyetlerini incelemişlerdir. Dört gruba ait

²⁶⁵ Mirna Safi, “Immigrants’ Life Satisfaction in Europe: Between Assimilation and Discrimination”, **European Sociological Review**, Vol. 26, No. 2, (April 2010), s.159-176.

²⁶⁶ Ognjen Obucina, “The Patterns of Satisfaction Among Immigrants in Germany”, **Soc Indic Res**, 2013, s.1105-1127.

tüm kadınların, dile hakimiyetleri ne kadar fazlaysa hayatlarından daha memnun oldukları tespit edilmiştir. Kendi ülkesinden arkadaşlarla görüşme sıklığı, yalnızca Vietnamlı kadınlar arasında yaşamdan memnuniyet düzeyiyle pozitif olarak ilişkilendirilmiştir. Topluluk toplantılarına katılım sıklığı, Vietnamlılar ve Filipinliler için anlamlı olmamakla birlikte, Chosun Jok ve Han Çinlileri için yaşam memnuniyeti düzeyi ile anlamlıdır. Algılanan ayrımcılık düzeyi, üç etnik grup olan Chosun Jok, Han Çinlileri ve Vietnamlılar için yaşam memnuniyeti ile negatif ilişkilidir. Yaşam doyumu düzeyi Vietnamlılar arasında en yüksek, Filipinliler arasında en düşük olarak tespit edilmiştir. Ailedeki büyük maddi sıkıntı, etnik köken ne olursa olsun daha düşük yaşam doyumu ile ilişkilendirilmiştir.²⁶⁷

Angela Paparusso (2018) “*Studying Immigrant Integration Through Self-Reported Life Satisfaction in the Country of Residence*” isimli çalışmada, Göçmen Vatandaşlar Anketi’ni (ICS) kullanarak yedi Avrupa ülkesinde²⁶⁸ ikamet eden göçmenlerin yaşam memnuniyetlerinin üzerinde demografik, beşerî sermaye ve göç değişkenlerinin etkisini incelemiştir. Örneklemede, Doğu Avrupa, Latin Amerika, Asya, Sahra altı Afrika, Kuzey Afrika ve Orta Doğu’dan gelen göçmenler yer almaktadır. Modelde, göçmenler 1. ve 1.5. kuşak göçmenler şeklinde ayrılmıştır. En küçük kareler yönteminin kullanıldığı çalışmada, yaşın yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisinin negatif olduğu; yani daha yaşlı kişilerin daha düşük yaşam memnuniyetine sahip olduğu belirlenmiştir. Evli olmanın yaşam memnuniyeti ile pozitif yönde ilişkili olduğu gözlemlenmiştir. Evli olmanın özellikle daha fazla sosyal sermayeye (güçlü aile bağları vs.) sahip olmak anlamına gelmesi bakımından önemlidir. Latin Amerika ve Doğu Avrupa ülkelerinden gelen göçmenlerin yaşam memnuniyetleri daha yüksekken, Sahra Altı Afrika ülkelerinden gelen göçmenlerin en düşük yaşam memnuniyetine sahip olduğu görülmüştür. Daha küçük kültürel farklılıklar ve özellikle aynı dilin kullanılması, göçmenlerin yerlilerle etkileşimini kolaylaştırırken iş gücü piyasasına dâhil olma şanslarını artırmaktadır. Eğitim yaşam memnuniyeti ile pozitif ilişkilidir, daha yüksek

²⁶⁷ Miai Sung, Meejung Chin, Jaerim Lee ve Soyoung Lee, “Ethnic Variations in Factors Contributing to the Life Satisfaction of Migrant Wives in South Korea”, **Family Relations**, 2013, s.226-240.

²⁶⁸ Belçika, Fransa, Almanya, Macaristan, İtalya, Portekiz ve İspanya.

eğitime sahip olan kişiler yaşamlarından daha memnundur. Daha yüksek eğitime sahip olan göçmenlerin göç ettikleri topluma daha iyi entegre oldukları görülmüştür. Göçmenlik yılı yaşam memnuniyeti ile pozitif ilişkilidir. Göçmenler göç ettikleri ülkede daha uzun zaman geçirdiklerinde daha fazla yaşam memnuniyetine sahiptir. 1.5. kuşak göçmenlerin ise 1. kuşak göçmenlere göre hayatlarından daha memnun olduğu görülmüştür.²⁶⁹

Thomas de Vroome ve March Hooghe, 2013 yılında gerçekleştirdikleri “*Life Satisfaction among Ethnic Minorities in the Netherlands: Immigration Experience or Adverse Living Conditions?*” isimli çalışmada, Hollanda’da yaşayan birinci ve ikinci nesil Türklerin ve Faslıların 2009 yılına ait yaşam memnuniyetlerini incelemişlerdir. Çalışmanın verileri, Hollanda Boylamsal Yaşam Seyri Çalışması’ndan alınmıştır. Göçmenler ve yerliler arasındaki yaşam memnuniyeti düzeylerindeki farklılıkları ekonomik, sosyal ve toplum kaynaklarındaki farklılıklar ile açıklayan bu çalışmada, ekonomik kaynaklar için işsizlik verileri ve Uluslararası Sosyo-Ekonomik Endeksi (International Socio-Economic Index-ISEI); sosyal kaynaklar için arkadaşlar ve komşularla yüz yüze görüşme sıklığı; toplum kaynakları için ise sosyal yardım alanların oranı modele dahil edilmiştir. Kontrol değişkenleri olarak yaş, cinsiyet ve medeni durum modele eklenmiştir. Analiz sonuçlarına göre, birinci ve ikinci kuşak göçmenlerin yaşam memnuniyet düzeyleri yerlilere göre daha düşüktür. Eşi olan ve yüksek eğitimli kişiler ile yaşam memnuniyeti pozitif ilişkilirken, yaşın yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi negatiftir. İşsiz ve maddi yönden sorunlu kişilerin yaşam memnuniyeti daha düşükken, arkadaşları ile daha sık görüşen göçmenlerin yaşam memnuniyeti de önemli derecede yüksektir. Tüm bu değerlendirmeler doğrultusunda göçmenlerin görece elverişsiz ekonomik ve sosyal yaşam koşullarının daha düşük yaşam memnuniyeti ile ilişkili olduğu araştırmanın en önemli bulgularındandır.²⁷⁰

²⁶⁹ Angela Paparusso, “Studying Immigrant Integration Through Self-Reported Life Satisfaction in the Country of Residence”, **Applied Research Quality Life**, 2018, s. 479-505.

²⁷⁰ Thomas de Vroome ve March Hooghe, “Life Satisfaction Among Ethnic Minorities in the Netherlands: Immigration Experience or Adverse Living Conditions?”, **Journal of Happiness Studies**, 2013, s. 1-25.

Zsóka Kóczán, 2016 yılında gerçekleştirdiği “(Why) Are Immigrants Unhappy?” isimli çalışmada, Alman Sosyo-Ekonomik Panel çalışmasından elde ettiği verilerle 1984-2010 dönemini ele almış ve birinci nesil göçmenlerin yaşam memnuniyetlerini incelemiştir. Çalışmada, göçmen örneklemini Türkler, İtalyanlar, İspanyollar, Yunanlılar ve Eski Yugoslavyalılar oluşturmaktadır. Havuzlanmış en küçük kareler ve sabit etkiler yöntemleri uygulanarak elde edilen sonuçlara göre, yaşın ve boşanmış olmanın yaşam memnuniyeti üzerinde olumsuz etkisi olduğu, iş sahibi olmanın ise yaşam memnuniyeti üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Almancaya hâkim olmanın, yaşam memnuniyeti üzerinde beklentiler doğrultusunda pozitif bir etkisi vardır. Dile hakimiyet hem yerlilerle sosyal temasın sağlanmasında hem de iş gücü piyasasında fayda sağlaması bakımından bu önemli bir sonuçtur. Göçmenlerin Almanya’ya ait olmama ve vatansız hissetme duygularının yaşam memnuniyetleri üzerinde olumsuz etkileri olduğuna dair kanıt bulunamamıştır. Çalışmanın önemli bir sonucu olarak, göçmenlerin entegrasyonunun yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisinin, kültürel faktörlerden ziyade ekonomik faktörler aracılığıyla ortaya çıktığı ve istihdam koşullarına ilişkin detayların özellikle önemli olduğu belirtilmiştir.²⁷¹

Beata Nowok vd. (2013), “Does Migration Make You Happy? a Longitudinal Study of Internal Migration and Subjective Well-Being” isimli çalışmada göçmenlerin göç etmeden önceki ve göç ettikten sonraki yaşam memnuniyetlerini karşılaştırmışlardır. İngiliz Hanehalkı Panel Anket Çalışması’ndan elde edilen verilerle, 1996-2008 yıllarını kapsayan dönemde sabit etkiler yöntemi kullanılarak, göçmenlerin ortalama olarak yerlilerden daha az yaşamlarından memnun oldukları belirlenmiştir. Birden fazla göç eden göçmenler, bir kere göç eden göçmenlere göre daha az mutlu iken, mutluluk ile yaş arasında doğrusal bir ilişki tespit edilememiştir. En düşük mutluluk seviyeleri orta yaşta görülmektedir. Göçmenlerin mutluluk seviyelerinin, göç ettikten sonra göç etmeden öncesine göre daha yüksek olduğu görülmüştür. Göç etmeden önceki mutluluk seviyesindeki düşüşün nedeni taşınmanın vermiş olduğu olumsuz etkilerin (sosyal ağların bozulması, tanıdık çevreyi terk etme ve yeni ortama uyum sağlama ilgili olarak kişilerin

²⁷¹ Zsóka Kóczán, “(Why) Are Immigrants Unhappy?”, *IZA Journal of Migration*, 2016, s.1-25.

stres altında olması) varlığı olarak kabul edilmektedir. Beklentilerin aksine, uzun mesafeye göç eden göçmenlerin, yüksek sosyal maliyetlere rağmen kısa mesafeye göç eden göçmenler kadar mutlu oldukları tespit edilmiştir. Kadınlar, iş fırsatlarını yakalamak konusunda erkeklere nazaran daha az avantaja sahip olmalarına rağmen, kadınların erkeklerden daha az yaşam memnuniyetine sahip olmadıkları görülmüştür.²⁷²

Debayan Pakrashi ve Paul Frijters, 2013 yılında gerçekleştirdikleri “*Happiness Assimilation Amongst Migrants: Evidence from Australia*” isimli çalışmada, göçmenlerin mutluluk seviyelerinin kendi ülkeleriyle mi yoksa göç ettikleri ülkeyle mi uyum sağladığını araştırmışlardır. Avustralya panel veri setinin kullanıldığı çalışmada sabit etkiler yöntemi kullanılmış ve Avustralya'ya daha yakın zamanda taşınan göçmenlerin menşe ülkelerindeki mutluluk değişimlerinden göç ettikleri ülkeye kıyasla daha fazla etkilendiklerine dair kanıtlar bulunmuştur. Ancak, göçmenlerin mutluluk seviyelerinin Avustralyalıların mutluluk seviyeleriyle uyum sağlama hızı çok yüksektir. Varıştan sonraki bir yıl içinde göçmenlerin mutluluk seviyeleri yerlilerle yaklaşık %93, menşe ülkede ikamet edenlerle ise sadece %7 oranında birlikte hareket etmektedir. Göçmenlerin sosyal desteğinin, ekonomik durumunun, göç ettikleri yaşın ve aile yapısının, göçmenlerin ev sahibi topluma entegre olma hızlarını açıklamada önemli bir rol oynadığı bulunmuştur. Daha az sosyalleşen bireyler daha düşük bir yaşam memnuniyetine sahiptir. Göçmenlerin asimilasyon süreci üzerinde yılların önemli bir etkisi olmadığı, ancak gelir durumu daha yüksek olanların daha fazla asimile olduğu belirlenmiştir. Avustralya'da mutluluk asimilasyon derecesi çok yüksektir. İngilizce konuşulmayan ülkelere gelen göçmenler için varıştan sonraki aylarda bu oran %85 civarındayken, Kuzey Amerika ve diğer İngilizce konuşulan ülkelere gelen göçmenler için %98'e yakın olduğu tespit edilmiştir. Göçmenlerin mutluluk seviyelerinin göç ettikleri ülkeye varduktan sonra hızla yükselmesinin sebebi, Avustralya'nın göçmenleri özellikle istihdam edilebilirlik ve İngilizce dil yeterliliği gibi arzu edilen özelliklere göre seçmesinden kaynaklanmaktadır.

²⁷² Beata Nowok, Maarten van Ham, Allan M. Findlay ve Vernon Gayle, “Does Migration Make You Happy? A Longitudinal Study of Internal Migration and Subjective Well-Being”, **Environment and Planning A**, 2013, s.986-1002.

Ayrıca beklentiler doğrultusunda, daha yüksek gelirli ve daha sosyal olan göçmenlerin mutluluk asimilasyon derecelerinin daha yüksek olduğu görülmüştür.²⁷³

Viola Angelini, Laura Casi ve Luca Corazzini, 2015 yılında gerçekleştirdikleri “*Life Satisfaction of Immigrants: Does Cultural Assimilation Matter?*” isimli çalışmada, 1985 ve 2003 yıllarını ele almış ve ev sahibi kültürle asimilasyon ve öznel iyi oluş arasındaki pozitif ilişkinin, entegre olan göçmenler için entegre olmayan göçmenlere göre daha güçlü olup olmadığını tespit etmişlerdir. Sabit etkilerin kullanıldığı modelde, göçmenlerin refahı üzerinde ekonomik koşulların önemli olduğu tespit edilmiştir. Tam zamanlı çalışan ve yüksek gelire sahip olan göçmenler yaşam doyumu açısından ortalamadan daha iyi durumdadır. Evli göçmenler yaşamlarından daha memnunken, çocuk sahibi olmanın yaşam memnuniyeti üzerinde anlamlı bir etkisi tespit edilememiştir. Almanca dil yeterliliğinin ise yaşam memnuniyeti üzerinde önemli ve olumlu bir etkisi mevcuttur. Alman kültürüyle asimilasyon sadece yerleşik ve ikinci kuşak göçmenlerin yaşam memnuniyeti ile önemli ölçüde ilişkilidir. Yeni göçmenlerde bu durumun tam tersi olduğu tespit edilmiştir. Yeni göçmenlerin, ev sahibi ülkenin farklı kültürüne maruz kaldıklarında yaşadıkları zorluklar bu sonucu doğrulamaktadır. Almanca konuşulan ülkeden gelen göçmenlerde ise ev sahibi ülke ile asimilasyon olumludur. Çünkü, göçmenlerin hem kültür olarak hem de dil yeterliliği olarak ev sahibi ülke ile yabancılık çekmedikleri görülmüştür.²⁷⁴

5.5. Göçmenlerin Güveni

Peter Thisted Dinesen (2012) çalışmasında, Kuzey Avrupa’daki yüksek güven düzeyine sahip ülkelere göç eden daha düşük güvene sahip üç ülkeden (Türkiye, Polonya ve İtalya) gelen birinci nesil göçmenlerin göçten sonraki güvenlerini incelemiştir. Yazar, bağımlı değişken olarak üç sorudan oluşan güven ölçeği oluşturmuştur. Çalışmanın sonunda yazar, güvene ilişkin deneyimsel perspektifi destekleyen sonuçlara ulaşmıştır.

²⁷³ Debayan Pakrashi ve Paul Frijters, “Happiness Assimilation Amongst Migrants: Evidence from Australia”, **Job Market Paper**, 2013, s. 1-43.

²⁷⁴ Viola Angelini, Laura Casi ve Luca Corazzini, “Life Satisfaction of Immigrants: Does Cultural Assimilation Matter?”, **J Popul Econ**, 2015, s. 817-844.

Bir başka deyişle, göçmenlerin göç ettikleri ülkedeki yüksek güven düzeyine uyum sağladıkları ve güvenlerini artırdıkları bildirilmiştir. Kuzey Avrupa ülkelerine göç eden göçmenlerin, güven anlamında daha homojen bir grupla karşı karşıya kalmalarının, kendi güvenleri üzerinde olumlu etki yaratmış olabileceği belirtilmiştir. Ayrıca yazar, kişilerin siyasi kurumlara güvenlerinin, ülkelerdeki kurumsal adaletten kaynaklandığını ve bu ortamın göçmenlerin güvenini artırdığını öne sürmüştür.²⁷⁵

Peter Nannestad vd. (2013), Batılı olmayan ve çeşitli ülkelerden Danimarka'ya göç eden göçmenlerin sosyal güvenleri üzerinde kurumların mı yoksa kendi kültürlerinin mi etkili olduğunu araştırmışlardır. Veriler, Dünya Değerler Araştırması'nın 1999-2000 yıllarını içeren dalgası ve Danimarka'da Batılı olmayan göçmenler arasında yapılan sosyal sermaye araştırmasından (SoCap04) elde edilmiştir. Çalışmanın sonunda, sosyal güven üzerinde kurumsal güvenin göçmenler için önemli bir etkisinin olduğu, ancak kültürel farklılıkların sosyal güven üzerinde bir etkisinin tespit edilemediği bildirilmiştir. Yazarlar, kurumların kalitesini artırarak sosyal güvenin artırılabilirliğini de belirtmişlerdir.²⁷⁶

Andrew Leigh (2006), Avustralya genelinde yerleştirilmiş güven ve genelleştirilmiş güvenin belirleyicilerini araştırmıştır. Yazar iki farklı güven türüne odaklanmıştır. Yerleştirilmiş güven, aynı mahallede yaşayanlara duyulan güven iken, genelleştirilmiş güven aynı ülkede yaşayanlara duyulan güveni ifade etmektedir. Yazar, göçmenlerin daha az yerleştirilmiş güven gösterme eğiliminde olduğunu tespit etmiştir. Mahalle düzeyinde, güven daha zengin mahallelerde daha yüksekken, etnik veya dilsel olarak heterojen mahallelerde ise daha düşüktür. Dilsel heterojenliğin etkisi göçmenler üzerinde yerlilere göre daha güçlüdür. Dilsel çeşitliliğe sahip mahallelerdeki

²⁷⁵ Peter Thisted Dinesen, "Does Generalized (Dis)Trust Travel? Examining the Impact of Cultural Heritage and Destination-Country Environment on Trust of Immigrants", **International Society of Political Psychology**, Vol. 33, No. 4, (May 2012), 495-511.

²⁷⁶ Peter Nannestad, Gert Tinggaard Svendsen, Peter Thisted Dinesen ve Kim Mannemar Sønderskov, "Do Institutions or Culture Determine the Level of Social Trust? The Natural Experiment of Migration from Non-western to Western Countries", **Journal of Ethnic and Migration Studies**, Vol.40, No.4, (September 2013), s.544-565.

göçmenlerin, bu mahallelerdeki göçmen olmayanlara göre daha az güvenme eğiliminde oldukları görülmüştür.²⁷⁷

5.6. Yaşam Memnuniyeti ve Gelir Karşılaştırması

Gelir karşılaştırması, kişilerin yaşam memnuniyetlerini veya mutluluklarını etkileyen önemli faktörlerdendir. Kişiler hem içsel hem de dışsal karşılaştırma yapabilmekte ve bunun sonucunda yaşam memnuniyetleri bu karşılaştırmadan etkilenmektedir. İçsel karşılaştırma, bireylerin kendi geçmiş gelirleriyle şu anki gelirlerini karşılaştırmalarını; dışsal karşılaştırma ise, kişilerin gelirlerini çevrelerindeki diğer kişiler (arkadaşları, aileleri, iş arkadaşları, komşuları gibi) ile karşılaştırmalarını ifade etmektedir. Ayrıca, kişilerin geleceğe dair gelir beklentileri ile de karşılaştırma yapmaları mümkündür. Literatürde, gelir karşılaştırması ile yaşam memnuniyeti veya mutluluk arasındaki ilişkiyi inceleyen önemli çalışmalar mevcuttur ve bu çalışmalar, bu ilişkinin belirlenmesinde oldukça farklı ve dikkat çekici sonuçlar sunmaktadır.

McBride (2001), görelî gelirin öznel iyi oluş üzerindeki etkisinin negatif olduğunu tespit etmiştir. Görelî gelir etkileri, daha yüksek gelir seviyelerinde çok daha güçlüdür. Düşük gelir seviyelerinde, görelî gelir etkileri daha küçük görünmekte ve gelir daha önemli hale gelmektedir.²⁷⁸ Ferrer-i-Carbonell (2005), görelî gelirin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisini incelediği çalışmasında, bir bireyin kendi gelirinin referans grubunun gelirine kıyasla ne kadar büyükse, bireylerin o kadar mutlu olduğunu belirtmiştir. Referans grubunun gelirindeki aynı artışlarla birlikte aile gelirindeki artışlar refahta önemli değişikliklere yol açmazken, daha yoksul bireylerin refahı, gelirlerinin referans gruplarınınkinden daha düşük olmasından olumsuz etkilenmektedir. Daha

²⁷⁷ Andrew Leigh, "Trust, Inequality and Ethnic Heterogeneity", **The Economic Record**, Vol. 82, No. 258, (August 2006), s.268-280.

²⁷⁸ Micheal McBride, "Relative-Income Effects on Subjective Well-Being in the Cross-Section", **Journal of Economic Behavior & Organization**, Vol. 45, (2001), s.251-278.

zengin bireyler ise ortalamanın üzerinde bir gelire sahip olmaktan daha mutlu olmamaktadır. Bir başka deyişle, gelir karşılaştırmaları çoğunlukla yukarı doğrudur.²⁷⁹

Luttmer (2005), kişilerin çevrelerindeki insanların daha yüksek gelir elde etmelerinin mutlulukları üzerindeki etkisini incelediği çalışmada, en küçük kareler yöntemi kullanarak, kendi hanehalkı gelirin logaritmasını ve yerel ortalama hane gelirin logaritmasını (bir kişinin yaşadığı bölgede ortalama hane gelirin logaritması) modele dahil etmiştir. Hanehalkı gelirin logaritmasının mutluluk ile pozitif ilişkili olduğunu, hanehalkı gelirin logaritmasındaki bir artışın mutluluk düzeyini 0,20 birim artırdığını tespit etmiştir. Yerel ortalama hane gelirin logaritması ile yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkinin ise negatif ilişkili olduğu, bu katsayının -0,17 olduğu belirtilmiştir. Ek olarak, referans gelirden daha aşağıda olma durumu ile mutluluk arasındaki ilişkiyi inceleyen Luttmer, yerel ortalama hane gelirin logaritmasının medyanını kullanarak, medyanın üstünde ve altında kalmanın mutluluk ile ilişkisini analiz etmiş ve iki durumda da mutluluk üzerindeki etkisinin negatif olduğunu tespit etmiştir.²⁸⁰

Richard Ball ve Kateryna Chernova, 2005 yılında gerçekleştirdikleri “*Absolute Income, Relative Income, and Happiness*” isimli çalışmada, bireylerin mutluluğunun kendi gelirine ve başkalarının gelirine ne kadar bağlı olduğunu araştırmışlardır. Dünya Değerler Araştırması’nın üçüncü dalgasından faydalanan yazarlar, ayrıca yaş, cinsiyet, istihdam durumu gibi demografik değişkenleri de analize dahil etmişlerdir. Araştırmanın sonucunda, kişinin mutluluğunun kişilerin hem kendi gelirinden hem de diğer kişilerin gelirlerinden etkilendiğini ve mutluluk üzerinde göreceli gelirdeki değişikliklerin, mutlak gelirdeki değişikliklerden daha etkili olduğunu belirtmişlerdir. Bu sonuç ile herkesin mutlak gelirin arttığı bir ekonomik büyüme döneminde bile, göreceli gelir kaybı yaşayanların refah kayıplarının büyük olabileceği gösterilmiştir.²⁸¹

²⁷⁹ Ada Ferrer-i-Carbonell, *Income and Well-Being: an Empirical Analysis of the Comparison Income Effect*, **Journal of Public Economics**, 2005, s.997-1019.

²⁸⁰ Erzo F. P. Luttmer, “Neighbors as Negatives: Relative Earnings and Well-Being”, **The Quarterly Journal of Economics**, 2005, s.963-1002.

²⁸¹ Richard Ball ve Kateryna Chernova, “Absolute Income, Relative Income, and Happiness”, **Social Indicators Research**, 2005, s.1-54.

Clark ve Senik (2009), gelir karşılaştırmasının mutluluk ile ilişkisini inceledikleri çalışmada, zenginlerin daha az karşılaştırma yaptıklarını ve karşılaştırma yaptıklarında ise ortalamadan daha mutlu olduklarını belirtmişlerdir. İş arkadaşları en sık kıyaslama yapılan gruptur ve iş arkadaşlarıyla kıyaslama yapanlar, diğer referans gruplarıyla kıyaslama yapanlara göre daha mutludur. Arkadaşlarla yapılan kıyaslamaların ise hem daha az yaygın hem de yaşam memnuniyetini düşürücü etkisinin olduğunu bildirmişlerdir.²⁸²

Mayraz vd. (2009) çalışmalarında, erkeklerin yaşam memnuniyetinin görece gelirleriyle önemli ölçüde ilişkili olduğunu, ancak aynı durumun kadınlarda için geçerli olmadığını tespit etmişlerdir. Bireysel olarak en önemli karşılaştırmaların ya genel (tüm erkekler) ya da işle ilgili olduğunu, arkadaşlarla, aynı yaştaki diğer bireylerle ve komşularla yapılan karşılaştırmaların ise çok daha az önemli olduğunu belirtmişlerdir. Yazarlar, çalışmada insanların komşularından daha az kazandıklarında daha mutlu göründüklerini belirtmişlerdir. Bu durumun, insanların iyi bir mahallede yaşamaktan önemli ölçüde fayda sağladığını ve olumsuz görece karşılaştırma ile çok az şey kaybettiklerini göstermişlerdir.²⁸³

Senik (2009), gelir karşılaştırmasının yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisini incelediği çalışmasında, kişinin kendi geçmiş yaşam standardıyla yaptığı içsel karşılaştırmaların, diğer karşılaştırma ölçütlerine göre daha ağır bastığını belirtmiştir. Kişilerin ebeveynleri, eski meslektaşları ve arkadaşlarıyla yaptıkları yerel karşılaştırmaların, sosyal merdivendeki kendi sıralamalarından daha güçlü olduğunu ifade ederken, olumsuz karşılaştırmaların refah üzerindeki etkisinin her zaman olumlu olanlardan daha güçlü olduğunu vurgulamıştır.²⁸⁴ Vendrik (2013), sosyal referans

²⁸² Andrew E. Clark ve Claudia Senik, "Who Compares to Whom? The Anatomy of Income Comparisons in Europe", **IZA Discussion Paper No. 4414**, 2009, s.1-30.

²⁸³ Guy Mayraz, Gert G. Wagner ve Jürgen Schupp, "Life Satisfaction and Relative Income: Perceptions and Evidence", **CEP Discussion Paper No 938**, 2009, s.1-22.

²⁸⁴ Claudia Senik, "Direct Evidence on Income Comparisons and Their Welfare Effects", **Journal of Economic Behavior & Organization**, 2009, s.408-424.

gelirinin yaşam memnuniyeti üzerinde uzun vadede anlamlı, negatif ve güçlü bir etkisinin olduğunu, ancak kısa vadede bu etkinin mevcut olmadığını bildirmiştir.²⁸⁵

Devrim Dumludağ (2012), “*Life Satisfaction and Income Comparison Effects in Turkey*”, isimli çalışmasında kişilerin yaşam memnuniyetinin tüketim düzeyi, gelir karşılaştırmaları ve diğer sosyoekonomik faktörlerle ilişkisini araştırmıştır. LITS’den elde edilen veriler doğrultusunda elde edilen sonuçlara göre yaşam memnuniyeti ile yaş, sağlık, ev harcamaları ve eğitim arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Mutluluk yaş arttıkça artarken, tüketim de mutluluğu artırmaktadır. Aynı zamanda, çalışmada iyi oluşun önemli ölçüde gelir karşılaştırmaları ve gelir değerlendirmeleriyle bağlantılı olduğu tespit edilmiştir. Kişilerin öznel iyi oluşlarının gelir karşılaştırma düzeylerinden olumsuz etkilendiği ortaya konmuştur. Ayrıca, çalışmada ekonomik merdivendeki öz sıralamanın, ebeveynlerle yerel kıyaslamadan ve hanehalkı değerlendirmesinden daha etkili olduğu tespit edilmiştir.²⁸⁶

Caner (2014), “*Happiness, Comparison Effects, and Expectations in Turkey*” isimli çalışmasında, Türkiye’de mutluluğun belirleyicilerini en küçük kareler yöntemi ile incelemiştir. Türkiye’de kriz yıllarında, ekonomik genişleme yıllarına kıyasla, yüksek mutlak gelire sahip olmanın mutluluk için önemli olduğu, ancak yüksek nispi gelire veya yüksek gelir beklentilerine sahip olmanın öneminin daha düşük olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, Caner, Türkiye’de kişilerin, gelecekte daha yüksek mutlak gelire sahip olmaktan ziyade toplumdaki göreceli konumları konusunda daha fazla endişe duyduklarını ifade etmiştir.²⁸⁷

Dumludağ (2014), geçiş ülkeleri ve gelişmiş Avrupa ülkelerinde farklı gelir karşılaştırma türlerinin öznel refah üzerindeki etkisini değerlendirdiği çalışmasında, karşılaştırmaların geçiş ülkelerinde yaşam memnuniyeti üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu, gelişmiş Avrupa ülkelerinde ise karşılaştırma ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkinin belirsiz olduğunu belirtmiştir. Çalışmada, kıyaslamaların etkisinin

²⁸⁵ Maarten C.M. Vendrik, “Adaptation, Anticipation and Social Interaction in Happiness: An Integrated Error-Correction Approach”, *Journal of Public Economics*, 2013, s.131-149.

²⁸⁶ Devrim Dumludağ, “Life Satisfaction and Income Comparison Effects in Turkey”, *Soc Indic Res*, 2012, s.1-12.

²⁸⁷ Asena Caner, “Happiness, Comparison Effects, and Expectations in Turkey”, *J Happiness Stud*, 2015, s.1323-1345.

asimetrik olduğu belirtilmiş bir başka deyişle, kişinin kıyaslama ölçütünün altında performans göstermesinin, üstünde performans göstermesine göre daha büyük etkiye sahip olduğu bildirilmiştir. Geçiş ölkelerinde aşağı ve yukarı yönlü değerlendirmelerin her birinin yaşam memnuniyeti üzerinde etkisi mevcutken, Avrupa ölkelerinde yukarı doğru değerlendirmelerin yaşam memnuniyetleri üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığı tespit edilmiştir.²⁸⁸

Dumludağ vd. (2015), Türkiye için gelir karşılaştırmasının yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmalarında, sosyal merdivende yüksek bir sırada yer almanın bireylerin yaşam memnuniyetleri üzerinde pozitif bir etkisi olduğunu belirtmişlerdir. Yaşam memnuniyeti üzerinde olumsuz değerlendirmelerin olumlu değerlendirmelerle karşılaştırıldığında daha etkin olduğu görölmüştür. Ayrıca yukarı yönlü kıyaslamaların yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitif bulunmuştur.²⁸⁹

Goerke ve Pannenberg (2015), gelir karşılaştırma yoğunluğu ve öznel iyi oluş arasındaki ilişkinin negatif olduğunu, gelir karşılaştırmaların çoğunlukla yukarı doğru olduğunu belirtmişlerdir. Aynı zamanda referans gruptan daha az kazandığını düşünmenin öznel iyi oluş ile negatif ilişkili olduğunu tespit etmişlerdir.²⁹⁰ Dumludağ ve Gökdemir (2022), Hollanda'daki Türk göçmenlerin yaşam memnuniyetleri üzerinde gelir beklentisi ve sosyal ve ekonomik karşılaştırmanın etkilerini inceledikleri çalışmalarında, Hollanda yerlilerinden daha kötü yaşam standardına sahip olmanın Türk göçmenlerin yaşam memnuniyetleri üzerinde anlamlı ve negatif bir etkisi olduğunu tespit etmişlerdir. Ayrıca, Türk göçmenlerin Türkiye'deki kişilerle gelir karşılaştırmasının önemini yitirmediği ve aile üyelerinden daha kötü sosyo-ekonomik düzeyde olmanın

²⁸⁸ Devrim Dumludağ, "Satisfaction and Comparison Income in Transition and Developed Economies", *Int Rev Econ*, Vol.61, 2014, s.127-152.

²⁸⁹ Devrim Dumludağ, Özge Gökdemir ve Selay Giray, "Income Comparison, Collectivism and Life Satisfaction in Turkey", *Qual Quant*, 2015, s.1-26.

²⁹⁰ Laszlo Goerke ve Markus Pannenberg, "Direct Evidence for Income Comparisons and Subjective Well-Being Across Reference Groups", *Economics Letters*, 2015, s.95-101.

katılımcıların yaşam memnuniyetleri üzerinde anlamlı ve negatif bir etkisi olduğu vardıkları bir diğer önemli sonuçtur.²⁹¹

²⁹¹ Devrim Dumludağ ve Özge Gökdemir, “Income Aspiration, Income Comparison and Life Satisfaction: The Case of Turkish Migrants in the Netherlands”, **Journal of Happiness Studies**, 2022, s.1359-1378.

6. UYGULAMA

Literatürde sıkça değinilen bulgulardan biri, göçmenlerin yerlilere kıyasla daha düşük sosyal sermayeye sahip olmalarıdır. Yapılan çalışmalar, göçmenlerin düşük sosyal sermayeye sahip olmaları nedeniyle daha düşük yaşam memnuniyeti bildirdiklerini ortaya koymuştur. Bu sonuçlardan yola çıkarak, bu bölümde hem yerlilerin hem de göçmenlerin Covid-19 pandemi döneminden önce (2011-2019) ve pandemi döneminde (2020-2022) yaşam memnuniyetleri ve sosyal sermayelerine odaklanılmıştır. İlk olarak, 2011-2019 ve 2020-2022 dönemlerinde Hollanda'da göçmenlerin ve yerlilerin yaşam memnuniyetleri incelenecektir. Bu doğrultuda, yapılan ilk modelde yaşam memnuniyeti ile genel güven ve kurumlara güven ilişkisi ele alınırken, ikinci modelde kişilerin kulüplere bağış yapması, kulüplere üye olması, kulüplerin etkinliklerine katılımları, kulüplerde gönüllü çalışmaları, herhangi bir kulüple bağlantısı olmaması ve sosyal ağlarının yaşam memnuniyeti ile ilişkisi analiz edilecektir.

Göçmenlerin yerli halkla iletişim kurarak sosyal entegrasyonlarını kolaylaştırmaları bakımından dil bilmeleri çok önemlidir. Bu sebeple, üçüncü modelde göçmenlerin dil yeterlilikleri ve yaşam memnuniyeti ile ilişkisi de incelenecektir. Aynı zamanda, kişilerin yaşam memnuniyetlerinde Covid-19 pandemisi (2020-2022) süresince kulüplere olan üyeliklerinin, bağışlarının, etkinliklere katılımlarının, gönüllü çalışmalarının ve herhangi bir kulüple bağlantılı olmama durumundaki değişimin etkisi de dördüncü modelde ayrıca incelenecektir. Tüm bunlara ek olarak, beş büyük kişilik özelliklerinden (big five personality traits) olan uyumluluk (agreeable), duygusal denge (emotional stability), dışa dönüklük (extraversion), açıklık (openness/intellect) ve sorumluluğun (conscientiousness) yanı sıra sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik değişkenler de eklenerek tüm nihai model tahmin edilmiştir.

Yaşam memnuniyeti ve genel güveni ölçen anketlerin yıl boyutunun nedensellik ilişkisinin incelenmesine imkân vermeyecek kadar kısa olmasından ve yanıtların sürekli olarak verilmemesinden dolayı, bu çalışmada ayrıca genel güven seviyesi de bağımlı değişken olarak ele alınacaktır. Yaşam memnuniyeti modelinde kullanılan tüm

değişkenler, genel güven için oluşturulan bu modellerde yer alacaktır. Böylece, yaşam memnuniyeti ve genel güvenin ilişkisi iki yönlü olarak analiz edilecektir. Yaşam memnuniyeti modellerinde kullanılan tüm değişkenler genel güven modeline de dahil edilmiştir.

Kişilerin finansal durumları, geçmişe ve geleceğe yönelik finansal beklentileri ve diğer kişilerle gelir karşılaştırmaları, yaşam memnuniyetlerini ve güven seviyelerini etkilemektedir. Bu sebeple merdivenin beşinci basamağının altında olmanın, hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre beşinci seviyenin altında olmasının, gelecekte daha iyi finansal beklentilerin ve gelecekte daha kötü finansal beklentilerin hem yaşam memnuniyeti hem de güven üzerindeki etkileri incelenecektir. Böylece, kişilerin yaşam memnuniyetlerinin hem sosyal sermayelerinden hem de finansal durumlarından ne yönde etkilendiği incelenecektir. Aynı zamanda, finansal durumun güven için de önemi ortaya konacaktır.

6.1. Veri Seti

Analizde kullanılan veriler Hollanda’da yapılan LISS panel çalışmasından elde edilmiştir.²⁹² LISS panel çalışması, Hollanda nüfusunun temsil edilmesinde önemli bir çalışmadır. Çalışma, 16 yaş ve üzeri yaklaşık 7.500 kişiden oluşan 5.000 haneyi kapsamaktadır. Bu boyamsal çalışma her yıl tekrarlanmaktadır ve panel üyelerinin yaşam tarzlarındaki ve yaşam koşullarındaki değişiklikleri takip etmek amacıyla tasarlanmıştır. İlk olarak 2007 yılında yapılan bu çalışma, günümüze kadar her yıl tekrarlanmış ve sağlık, politika ve değerler, din ve etnik köken, sosyal entegrasyon ve boş zaman, aile ve hanehalkı, iş ve okul, kişilik, ekonomik durum, gelir ve konut başlıkları altında kişiler hakkında detaylı bilgiler elde etmiştir. Hanehalkından bir kişi, hanehalkı verilerini sağlamak ve bu bilgileri düzenli aralıklarla güncellemektedir.²⁹³

²⁹² Verilerin elde edilmesi ve daha fazlası için bk., <https://www.lissdata.nl/liss-core-study>

²⁹³ <https://www.lissdata.nl/how-it-works>

Panel çalışmasına katılan her bir katılımcının kişisel kimlik numarası mevcuttur. Bu çalışmada, bu kimlik numaralarıyla on iki yıl boyunca ankette kalan katılımcılar belirlenmiştir. Çalışmaya toplamda 25,259 kişi katılmıştır. Ancak, ele alınan yıllar boyunca tüm katılımcılar her soruya düzenli olarak yanıt vermemiştir. Bu sebeple, anket çalışmasında bazı sorularda eksik yanıtlar mevcuttur. Örneğin, yaşam memnuniyeti sorusunda 2,624, güven sorusunda ise 2,960 boş yanıt bulunmaktadır. Bu durum, dengeli bir panel veride her bir yatay kesit biriminin aynı sayıda zaman serisi gözlemine sahip olduğu durumdan farklıdır ve bu nedenle dengesiz bir panel olarak adlandırılır.²⁹⁴ Çalışmada dengesiz panel veri kullanıldığı için havuzlanmış en küçük kareler yöntemi tercih edilmiştir.

LISS panel çalışmasında, kişilerin etnik kökenlerinin belirlenmesi, özellikle bu çalışma için ayrıca önemlidir. Analizin 2011 yılından başlamasının sebebi, kişilerin kökenlerinin bu yıl itibarıyla incelenmesinin mümkün olmasıdır. Bu çalışmada, örneklemi yerliler ve Hollanda’da yaşayan göçmenler (birinci ve ikinci kuşak Batılı ve Batılı olmayan) oluşturmaktadır. Batılı göçmenleri Avrupalılar, Kuzey Amerikalılar, Endonezyalılar ve Okyanusyalılar oluştururken, Batılı olmayan göçmenleri Afrikalılar, Latin Amerikalılar, Endonezya ve Japonya dışındaki Asyalılar oluşturmaktadır.

Tablo 6.1. Yıllara göre Katılımcıların Etnik Kökenlerinin Dağılımı (2011-2016)

Etnik Köken	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Hollandalı	1,649	1,649	1,649	1,649	1,650	1,650
Birinci Kuşak Batılı Göçmenler	64	64	64	64	63	63
Birinci Kuşak Batılı	81	81	81	81	82	82

²⁹⁴ Damodar N. Gujarati, **Basic Econometrics**, 4. Baskı, The McGraw-Hill Companies, 2004, s.640.

Olmayan Göçmenler						
İkinci Kuşak	100	100	100	100	100	100
Batılı Göçmenler						
İkinci Kuşak	26	26	26	26	25	25
Batılı Olmayan Göçmenler						
Toplam	1,920	1,920	1,920	1,920	1,920	1,920

Tablo 6.2. Yıllara göre Katılımcıların Etnik Kökenlerinin Dağılımı (2017-2022) Devamı

Etnik Köken	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Toplam
Hollandalı	1,650	1,650	1,650	1,650	1,650	1,650	19,796
Birinci Kuşak Batılı Göçmenler	63	63	63	63	63	63	760
Birinci Kuşak Batılı Olmayan Göçmenler	82	82	82	82	82	82	980
İkinci Kuşak	100	100	100	100	100	100	1,200

Batılı Göçmenler							
İkinci Kuşak Batılı Olmayan Göçmenler	25	25	25	25	25	25	304
Toplam	1,920	1,920	1,920	1,920	1,920	1,920	23,040

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 6.1 ve 6.2’de Hollanda’da 2011 ve 2022 yıllarında ankete katılanların etnik kökenlerine göre dağılımı sunulmaktadır. Ele alınan dönemde ankete katılan Batılı göçmenlerin sayısının Batılı olmayan göçmenlere göre daha fazla olduğu görülmektedir. Göçmenlerin ankete katılımları Hollandalılara göre daha düşüktür. Bu sebeple analizlerde daha sağlıklı sonuçlar almak adına birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler, birinci kuşak Batılı göçmenler “1”, ikinci kuşak Batılı göçmenler “3” olarak kodlanmış ve modele birleştirilerek dahil edilmiştir. Aynı yöntem birinci kuşak ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler için de kullanılmıştır. Birinci kuşak Batılı olmayan göçmenler “2”, ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler ise “4” olarak kodlanmış ve modele birlikte dahil edilmiştir. Hollandalılar ise “0” olarak kodlanmıştır.

6.2. Veri Setinin Düzenlenmesi

Bu bölümde modele dahil edilen değişkenlerin analize uygun hale getirilmesi için yapılan düzenlemelere yer verilmektedir. Yapılan bu düzenlemeler, analiz sürecinin doğruluğunu artırmak ve sonuçların daha anlaşılır ve güvenilir olmasını sağlamak amacıyla yapılmıştır. Daha anlaşılır olması açısından bağımlı ve bağımsız değişkenler için yapılan düzenlemeler ayrı başlıklarda detaylı bir şekilde incelenmiştir.

6.2.1. Bağımlı Değişkenler için Yapılan Düzenlemeler

LISS panel çalışmasında katılımcıların yaşam memnuniyetlerinin ölçülmesinde kullanılan “*Hayatımdan memnunum*” değerlendirilmesi baz alınmıştır. Katılımcılar bu soruya “1-kesinlikle katılmıyorum, 2-katılmıyorum, 3-biraz katılmıyorum, 4-ne katılıyorum ne de katılmıyorum, 5-biraz katılıyorum, 6-katılıyorum, 7-kesinlikle katılıyorum” şeklinde yanıt vererek yaşamdan memnuniyetlerini bildirmişlerdir. “1- en düşük” memnuniyeti bildirirken, “7- en yüksek” yaşam memnuniyetini bildirmektedir. Bu çalışmada da yaşam memnuniyeti değişkeni 1’den 7’ye kadar kodlanmıştır.

Diğer bağımlı değişken olan genel güven için “*Genel olarak konuşursak, çoğu insana güvenilebileceğini mi yoksa insanlarla ilişkilerde fazla dikkatli olunması gerektiğini mi söylersiniz?*” sorusu yönlendirilmekte ve katılımcılardan en düşük “0” ve en yüksek “10” yanıtının verilmesi beklenmektedir. “0” yanıtı ile katılımcılar genel olarak insanlara güvenmekte zorlandıklarını ve insan ilişkilerinde dikkatli olmanın önemli olduğunu belirtirken, “10” ile çoğu insana güvenilebilir yargısını desteklemektedirler. Bu soru ile kişilerin genel güvenlerine yönelik tutumları ortaya konulmakta ve güven algıları değerlendirilmektedir.

6.2.2. Bağımsız Değişkenler için Yapılan Düzenlemeler

Çalışmada kullanılan sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik değişkenler incelendiğinde cinsiyet değişkeni için “erkek” referans grubu olarak seçilmiştir. Medeni durum değişkeninde evli, ayrı yaşıyor, boşanmış, dul ve hiç evlenmemiş kategorilerinden “evli” grubu referans alınmış ve modele dahil edilmiştir. Ankette, ikamet edilen yerin kentsel olarak tanımının yapıldığı soruda “1-son derece kentsel, 2-çok kentsel, 3-kısmen kentsel, 4-biraz kentsel ve 5-kentsel değil” olarak kodlanmıştır. Bu çalışmada ise “1-son derece kentsel” olan ilk seçenek “1” diğerleri “0” olacak şekilde tekrar kodlama yapılmıştır. İstihdam durumunun ölçüldüğü soruda, 1’den 14’e kadar çeşitli meslek grupları sıralanmıştır. Çalışmada, katılımcıların verdiği yanıtların fazlalığı dikkate

alınarak “ücretli çalışan” ve “emekli” kategorileri ayrı ayrı modele dahil edilmiştir. Eğitim değişkeni de istihdam değişkeni gibi birden fazla kategoriye ayrılmıştır. Bu nedenle, sadece “üniversite mezunu” kategorisi modele dahil edilmiştir. Katılımcıların hanehalkı geliri, modele “ln” alınarak dahil edilmiştir. Ayrıca, gelir karşılaştırması için ln alınarak modele dahil edilen hanehalkı gelirinin tüm panelde ortalaması alınmış; ortalamanın üstünde kalanlar “1”, altında kalanlar ise “0” olacak şekilde kodlanarak “ortalama hanehalkı gelirinin üstünde olma (ln)” isimli yeni bir değişken oluşturulmuştur.

Kurumlara güvenin ölçüldüğü modelde kullanılan değişkenler, Hollanda hükümetine, Hollanda parlamentosuna, yasal sisteme, polise, siyasi partilere ve orduya güvendir. Bu kurumlara güvenin ölçülmesi için 0’dan 10’a kadar katılımcılardan bir seçim yapmaları istenmiş “0” hiç güvenmem, “10” ise tamamen güvenirim olacak şekilde kodlanmıştır. Çalışmada da tüm kurumlara güven değişkenleri 1’den 10’a kadar kodlanmıştır.

Kulüplere veya kuruluşlara bağış yapma değişkeni için LISS Panel çalışmasında katılımcılara, “*Bir spor kulübüne, kültürel bir dernek veya hobi kulübüne, bir sendikaya, ticari, mesleki veya tarımsal bir kuruluşa, bir tüketici organizasyonu veya otomobil kulübüne, insani yardım veya insan hakları kuruluşuna, göçmenlere yönelik bir kuruluşa, bir çevre koruma, barış veya hayvan hakları kuruluşuna, bir dini kuruluşa veya kiliseye, bir siyasi partiye, bir bilim, eğitim, öğretmen veya veli derneğine, gençler, emekliler, kadınlar için bir dernek veya arkadaş kulüplerine ve serbestçe katılınabilecek diğer kuruluşlara bağış yaptınız mı?*” soruları sorulmuş; katılımcıların her evet yanıtı “1” ve hayır yanıtı için “0” şeklinde kodlanmıştır. Bu değerlendirme sonucunda, tüm bu farklı kulüplere veya kuruluşlara bağış yapan katılımcıların toplam sayısı tek bir değerle ifade edilmiş ve kulüplere bağış yapma değişkeni oluşturulmuştur.

Kulüplerin veya kuruluşların etkinliklerine katılım, kulüplerin veya kuruluşların etkinliklerinde gönüllü çalışma ve kulüplere veya kuruluşlara üye olma değişkenleri de kulüplere veya kuruluşlara bağış yapma değişkenindeki gibi her evet yanıtı için “1” ve hayır yanıtı için “0” şeklinde kodlanmış ve hepsi toplanarak tek bir değer elde edilmiştir. Yukarıda isimleri yazılan kulüplerle veya kuruluşlarla bağlantısının olmamasına evet

yanıtını verenler “1”, hayır yanıtını verenler ise “0” şeklinde kodlanmıştır. Her bir “evet” değeri toplanarak tek bir değer elde edilmiştir. Sırasıyla oluşturulan bu değişkenlerin isimleri, “kulüplerin etkinliklerine katılım, kulüplerde gönüllü çalışma, kulüplere üye olma ve herhangi bir kulüple bağlantılı olmama şeklindedir.

2020 ve 2022 (pandemi dönemi) yıllarında kulüplere ve kuruluşlara üye olma, kulüplerin veya kuruluşların etkinliklerine katılım, kulüplerin ve kuruluşların etkinliklerinde gönüllü çalışma ve kulüplerle veya kuruluşlarla herhangi bir bağlantının olmamasında yaşanan değişimin hesaplanması için her bir değişken için 2020 ve 2022 yılları arasındaki fark alınmış ve eksi çıkan değerler için ise sabit ekleme yöntemiyle eksili değerlerden kurtarılmıştır.

Aile üyelerinin dışında bir akraba ile bir akşam görüşme sıklığı, mahalleden biriyle bir akşam görüşme sıklığı ve mahallenin dışından biriyle bir akşam görüşme sıklığı değişkenleri “1-neredeyse her gün, 2-haftada bir veya iki kez, 3-ayda birkaç kez, 4-aşağı yukarı ayda bir kez, 5-yılda birkaç kez, 6-yaklaşık yılda bir kez, 7-hiç” şeklinde olan sıralama “1-hiç, 2-yaklaşık yılda bir kez, 3-yılda birkaç kez, 4-aşağı yukarı ayda bir kez, 5-ayda birkaç kez, 6-haftada bir veya iki kez, 7-neredeyse her gün” şeklinde değiştirilmiş ve tekrar kodlanmıştır. Değişkeni bu şekilde ters kodlayarak yeni bir değişken elde edilmiş ve bu değişkende sıklık arttıkça değerlerin artması sağlanmıştır.

Katılımcılara “*Son 12 ayda bir tiyatro gösterisi, dans veya bale gösterisi, sinema, pop, rock, caz, rap, hip-hop konseri/festivali, müze ziyareti gibi etkinliklere katıldınız mı?*” sorusu sorulmuş, katılımcıların katıldıkları etkinliklerin toplamı hesaplanarak, bu değişkenlerden bir endeks oluşturulmuş ve elde edilen toplam değer beşe bölünmüştür. Oluşturulan bu değişkene “tüm etkinlikler” ismi verilmiştir.

LISS panel çalışmasında “*Arkadaşlarınızla ve tanıdıklarınızla ve iş arkadaşlarınızla Hollandaca konuşuyor musunuz?*” sorusu “1-evet, sık sık/her zaman, 2-evet, bazen, 3-hayır, hiç” şeklinde iken bu çalışmada “1-evet, sık sık” kategorisi baz alınmıştır. “*Hollandaca konuşmakta zorluk çekiyor musunuz ve gazete vs. okurken zorluk çekiyor musunuz?*” soruları ise “1-evet, sıklıkla sorun yaşıyorum/Hollandaca

konusamıyorum, 2-evet, bazen, 3-hayır, hiç” şeklinde iken bu çalışmada “3-hayır, hiç” kategorisi baz alınmıştır.

Ankette, “İlk basamağın mümkün olan en kötü yaşamı, onuncu (en üst) basamağın ise mümkün olan en iyi yaşamı temsil ettiği bir “hayat merdiveni” hayal ederseniz, kendinizi hangi basamağa yerleştirirsiniz?” sorusuna katılımcılardan 0’dan 10’a kadar yanıt vermesi beklenmektedir. Oluşturulan bu değişken, merdivenin 5’in altındaki yanıtlar için “1”, diğerleri “0” olacak şekilde yeniden kodlanmıştır. “5” referans kategori olarak seçilmiştir. Hanenin finansal durumunun ölçüldüğü “Hanenizin finansal durumunun bir yıl öncesine göre iyiye mi yoksa kötüye mi gittiğini 0’dan 10’a kadar bir ölçekte belirtebilir misiniz?” sorusunda ise yanıtlayanlardan 1’den 10’a kadar bir cevap vermeleri istenmiştir. Hayat merdiveni sorusunda olduğu gibi hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin altında olması şeklinde yorumlanması için 5’in altındaki yanıtlar “1” diğerleri “0” olacak şekilde tekrardan kodlanmıştır.

“Önümüzdeki 12 ay içinde finansal durumunuzun iyileşmesini mi yoksa kötüleşmesini mi bekliyorsunuz?” sorusu “1-daha iyi olacak, 2-biraz daha iyi olacak, 3-aşağı yukarı aynı kalacak, 4-biraz daha kötüleşecek, 5-çok daha kötüleşecek” şeklindedir. Çalışmada, “1” ve “2” kategorileri birleştirilmiş ve “gelecekte daha iyi finansal beklenti” değişkeni elde edilmiştir. Aynı zamanda “4” ve “5” kategorileri de birleştirilerek “gelecekte daha kötü finansal beklenti” isimli yeni iki değişken oluşturulmuştur.

Merdivenin 5. basamağının altında olma ve güvenin beşinci seviyenin üstünde olması değişkenlerinin çarpımı sonucu elde edilen, “merdivenin 5. basamağının altında olma X güvenin beşinci seviyenin üstünde olması” gibi karşıtlık bildiren etkileşim terimleri de modele dahil edilmiştir. Elde edilen bu etkileşim terimleriyle pozitif ve negatif ifadeler arasındaki farklar daha iyi anlaşılmakta ve yaşam memnuniyeti ve genel güven üzerinde hangi ifadenin baskın olduğu daha detaylı bir şekilde ortaya konmaktadır. Diğer etkileşim terimleri de aynı yöntemle elde edildiğinden, tekrarları önlemek adına tümü ayrı ayrı anlatılmamış, yalnızca bir örnekle özetlenmiştir.

6.3. Değişkenlere Ait Betimleyici İstatistikler

Bu bölümde, bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait betimleyici istatistikler sunulmaktadır. Bu betimleyici istatistiklerin sunulmasıyla, araştırmanın temel bulgularını anlamak ve yorumlamak için önsel bilgi sağlanması amaçlanmaktadır.

Tablo 6.3. Yaşam Memnuniyetinin Yıllara Göre Dağılımı (2011-2015)

Yaşam Memnuniyeti	2011	2012	2013	2014	2015
1	13	8	14	18	15
2	39	39	36	43	43
3	70	77	77	87	79
4	157	143	147	159	165
5	432	464	412	435	432
6	982	938	925	944	954
7	211	227	229	224	235
Toplam	1,904	1,896	1,840	1,910	1,923

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 6.4. Yaşam Memnuniyetinin Yıllara Göre Dağılımı (2017-2022) (devamı)

Yaşam Memnuniyeti	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Toplam
1	15	16	16	18	17	14	176
2	34	38	50	43	40	34	474
3	76	70	93	79	90	78	940
4	165	155	158	164	178	172	1,912
5	462	445	414	419	443	385	5,160
6	939	930	925	961	895	930	11,294
7	219	242	213	226	218	200	2,679
Toplam	1,910	1,896	1,896	1,910	1,881	1,813	22,635

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 6.3 ve 6.4'te, LISS panel çalışmasındaki 2011 ve 2022 yıllarına ait yaşam memnuniyeti dağılımı sunulmuştur. Katılımcılar, “*Hayatımdan memnunum*” değerlendirmesine en fazla “6” yanıtını vermişlerdir. Başka bir deyişle, 22,635 kişiden 11,294’ü “6” puanı vererek “*Hayatımdan memnunum*” değerlendirmesine “katılıyorum” yanıtını vermiştir. İkinci sırada “5” değeri gelmektedir ve 22,635 kişiden 5,160’ı “*Hayatımdan memnunum*” değerlendirmesine “biraz katılıyorum” yanıtını vermiştir. Üçüncü sırada ise 2,679 kişi ile yaşamdan “kesinlikle memnun” olanlar yer almaktadır. Ankete katılanların 176’sı, en düşük yaşam memnuniyeti değeri olan “1”i seçmiş ve “*Hayatımdan memnunum*” değerlendirmesine “kesinlikle katılmıyorum” şeklinde yanıt vermiştir. Bu veriler, ankete katılanlar arasında yaşam memnuniyetinin genel olarak yüksek olduğunu ve Hollanda’da hayattan memnun olanların çoğunlukta olduğunu göstermektedir.

Tablo 6.5. Katılımcıların Etnik Kökenine göre Yaşam Memnuniyeti

Yaşam Memnuniyeti			
Etnik Köken	Örneklem	Ortalama	Standart Hata
Hollandalılar	17,684	5.518831	1.117705
Birinci Kuşak Batılı Göçmenler	658	5.370821	1.050853
Birinci Kuşak Batılı Olmayan Göçmenler	863	4.827346	1.399898
İkinci Kuşak Batılı Göçmenler	1,046	5.373805	1.176664
İkinci Kuşak Batılı Olmayan Göçmenler	256	5	1.473957

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Farklı etnik kökene sahip katılımcıların yaşam memnuniyeti üzerindeki olası farklılıkları anlamak için önemli bilgiler sunan Tablo 6.5'te, en yüksek yaşam memnuniyeti ortalamasının yaklaşık 5,52 ile Hollandalılara ait olduğu görülmektedir. Birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenlerin, 5,37 ile aynı ortalamaya sahip olduğu görülürken, en düşük yaşam memnuniyeti ortalamasına sahip olanlar 4,83 ile birinci kuşak Batılı olmayan göçmenlerdir. İkinci kuşak Batılı olmayan göçmenler ise birinci kuşak Batılı olmayan göçmenlere göre daha yüksek yaşam memnuniyeti ortalamasına sahiptir ve bu değer 5'tir.

Batılı olmayan göçmenlerde, ikinci kuşak göçmenlerin daha yüksek yaşam memnuniyeti ortalamasına sahip olmasının bir açıklaması, bu kuşağın genellikle doğdukları ya da küçük yaşta göç ettikleri ülkelere daha kolay entegre olabilmesidir. Bu entegrasyon, göç edilen ülkenin diline daha hâkim olma ile de güçlenmektedir. Dile daha hâkim olma ve entegrasyon, ülkenin kültürüne daha uyum sağlama konusunda göçmenlere yardımcı olmakta ve bu doğrultuda yaşam memnuniyetlerini artırmaktadır. Bu sonuçları destekleyen bir çalışma Özge Gökdemir Dumludağ’a aittir. “*Mutluluk ve İktisadi Parametreler Üzerine Bir İnceleme*” isimli doktora tez çalışmasında Hollanda’da üçüncü kuşak Türkler ve Faslıların, birinci ve ikinci kuşaklara göre daha yüksek yaşam memnuniyetine sahip olduğunu belirtmiştir.²⁹⁵

Tablo 6.6. Yaşam Memnuniyetinin Yıllara Göre Ortalaması

Yaşam Memnuniyeti	Ortalama	Standart Hata	%95 Güven Aralığı	
2011	5.492647	.0255208	5.442625	5.54267
2012	5.498945	.0253231	5.44931	5.54858
2013	5.498913	.0265543	5.446865	5.550961
2014	5.449215	.0268906	5.396507	5.501922
2015	5.474259	.0263667	5.422578	5.52594
2017	5.470157	.0256975	5.419788	5.520526
2018	5.496308	.0261875	5.444979	5.547637
2019	5.424291	.0276881	5.37002	5.478562
2020	5.465969	.0267306	5.413575	5.518362
2021	5.417331	.0271642	5.364088	5.470575

²⁹⁵ Özge Gökdemir Dumludağ, 2011, s.109.

2022	5.465527	.0267521	5.413091	5.517963
------	----------	----------	----------	----------

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 6.6’da yaşam memnuniyetinin 2011-2022 yıllarındaki ortalamaları ve standart hataları sunulmuştur. Ele alınan yıllarda yaşam memnuniyetinin ortalamasının 5,4 olduğu görülmektedir. Yaşam memnuniyetinin 1 ile 7 ölçeğinde olduğu düşünüldüğünde ortalamanın 5,4 ile 7’ye yakın ve yüksek olması, yaşam memnuniyetinin de yüksek olduğu düşüncesini desteklemektedir.

2011, 2012, 2013 ve 2018 yıllarında yaşam memnuniyeti ortalaması 5,49 olarak belirlenmiştir; bu değer diğer yıllara kıyasla daha yüksektir. 2022 yılında ise yaşam memnuniyeti ortalaması 5,47 olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 6.7. Genel Güvenin Yıllara Göre Dağılımı (2011-2015)

Genel Güven	2011	2012	2013	2014	2015
0	29	49	56	56	38
1	44	27	42	38	51
2	71	91	76	89	77
3	87	104	109	101	108
4	97	94	102	93	82
5	208	179	189	205	199
6	287	257	254	295	262
7	557	562	496	511	541
8	404	404	375	395	390
9	82	71	91	77	106

10	17	30	25	23	28
Toplam	1,883	1,868	1,815	1,883	1,882

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 6.8. Genel Güvenin Yıllara Göre Dağılımı (2017-2022) (devamı)

Genel Güven	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Toplam
0	56	44	56	68	89	68	655
1	41	39	34	35	54	46	496
2	70	74	72	61	61	81	883
3	104	119	83	72	93	78	1,140
4	90	98	110	91	97	89	1,145
5	199	198	186	183	173	184	2,307
6	278	264	281	274	214	221	3,149
7	552	553	550	545	494	480	6,332
8	376	377	389	414	451	431	4,846
9	83	76	75	89	92	70	992
10	29	23	31	37	40	30	354
Toplam	1,878	1,865	1,867	1,869	1,858	1,778	22,299

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 6.7 ve 6.8’de, güven değişkeninin yıllara göre dağılımı sunulmuştur. Genel güvene tüm yıllarda en fazla verilen değer (1 ile 10 değerleri arasından) “7” olduğu görülmektedir. 22,299 kişiden 6,332’si “7” güven seviyesine sahip olduğunu bildirmiştir. İkinci sırada “8” değeri gelmektedir ve 22,299 kişiden 4,846’sı, “8”

seviyesinde kişilere güven duyduğunu bildirmiştir. En yüksek güven seviyesi olan “10” ise 354 kişi tarafından belirtilmiştir ve bu, en az kişi tarafından bildirilen değerdir. En fazla verilen değer 1 ile 10 arasından “7” olduğu göz önüne alındığında, ankete katılanların genel güven seviyesinin yüksek olduğu söylenebilmektedir.

Tablo 6.9. Katılımcıların Etnik Kökenlerine göre Genel Güveni

Genel Güven			
Etnik Köken	Örneklem	Ortalama	Standart Hata
Hollandalılar	17,470	6.194734	2.148336
Birinci Kuşak Batılı Göçmenler	644	5.451863	2.394105
Birinci Kuşak Batılı Olmayan Göçmenler	814	4.96683	2.421741
İkinci Kuşak Batılı Göçmenler	1,034	6.059961	2.231145
İkinci Kuşak Batılı Olmayan Göçmenler	248	5.504032	2.603327

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 6.9’da katılımcıların etnik kökenlerine göre genel güven değişkenine ait özet istatistikler sunulmuştur. En yüksek güven ortalamasına 6,19 ile Hollandalılar sahipken, Batılı göçmenler arasında ise ikinci kuşak Batılı göçmenlerin, birinci kuşak Batılı göçmenlere göre daha yüksek güven ortalamasına sahip olduğu görülmektedir. Aynı durum, Batılı olmayan göçmenler için de geçerlidir. İkinci kuşak Batılı olmayan

göçmenler 5,50 güven ortalamasına sahipken, birinci kuşak Batılı olmayan göçmenler yaklaşık 4,97 güven ortalamasına sahiptir.

Hem Batılı hem de Batılı olmayan ikinci kuşak göçmenlerin, birinci kuşak göçmenlere göre daha yüksek güven düzeyine sahip olmaları; toplumla daha fazla bütünleşmeleri, daha iyi eğitim ve iş imkanlarına sahip olmaları ve buna paralel olarak dil yeterliliklerinin daha yüksek olmasıyla açıklanabilir. Tüm bunlar sonucunda, özellikle dil yeterliliklerinin birinci kuşak göçmenlere göre daha yüksek olması, bu göçmenlerin kişilerle daha çok temas halinde olmasını sağlar. Bu durum, kulüplerin etkinliklerine katılımlarını artırır ve yaşam memnuniyetlerinin de artış göstermesine katkıda bulunur.

Tablo 6.10. Genel Güvenin Yıllara Göre Ortalaması

Genel Güven	Ortalama	Standart Hata	%95 Güven Aralığı	
2011	6.179501	.0468589	6.087654	6.271348
2012	6.123662	.0498148	6.026021	6.221302
2013	6.026997	.052497	5.924099	6.129895
2014	6.025491	.0504698	5.926567	6.124416
2015	6.145058	.0499641	6.047125	6.242992
2017	6.0836	.0502754	5.985056	6.182143
2018	6.064879	.0494744	5.967906	6.161853
2019	6.122121	.0498004	6.024509	6.219733
2020	6.203317	.0508027	6.10374	6.302894
2021	6.074273	.0556459	5.965204	6.183343
2022	6.064117	.0546686	5.956963	6.171271

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 6.10’da genel güvenin 2011-2022 yıllarındaki ortalamaları ve standart hataları sunulmuştur. Ele alınan yıllarda genel güvenin ortalamasının 6,1 olduğu görülmektedir. Genel güvenin 1 ile 10 ölçeğinde olduğu düşünüldüğünde, ortalamanın 6,1 ile 10’a yakın ve yüksek olması, genel güvenin de yüksek olduğu düşüncesini desteklemektedir.

Tablo 6.11. Sosyo-Demografik ve Sosyo-Ekonomik Değişkenlere Ait Betimleyici İstatistikler

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Hata	Minimum Değer	Maximum Değer
Cinsiyet (Ref. Erkek)	25,259	.4987925	.5000084	0	1
Yaş	25,259	56.65929	14.57433	16	98
Yaşın karesi	25,259	3422.678	1581.515	256	9604
Çocuk sayısı	25,259	.6219169	1.016323	0	5
Evli	25,259	.6588147	.4741169	0	1
Şehirde yaşama (çoğunlukla şehir)	25,144	.1359768	.3427707	0	1
Ücretli çalışan	25,256	.4339563	.4956288	0	1
Emekli	25,256	.2892382	.4534177	0	1
Hanehalkı geliri (ln)	24,257	7.902459	.5076526	3.367296	12.12329
Ortalama hanehalkı gelirinin üstünde olma (ln)	25,259	.5346609	.498807	0	1

Üniversite mezunu	25,259	.0916505	.2885377	0	1
-------------------	--------	----------	----------	---	---

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 6.11’de sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik değişkenlere ait betimleyici istatistikler sunulmuştur. Ankete katılanların yaş ortalaması yaklaşık 57 iken, katılımcıların sahip oldukları çocuk sayısı minimum 1, maksimum 5’tir ve ortalaması 0,62’dir. Şehirde yaşadığını bildirenlerin ortalaması ise 0,14’tür. Ücretli çalışanlar, ankete katılanlar arasında önemli bir kısmı oluşturmaktadır ve 0 ile 1 arasında değer alan bu değişkenin ortalaması 0,43’tür.

Tablo 6.12. Güven Modelindeki Değişkenlere Ait Betimleyici İstatistikler

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Hata	Minimum Değer	Maximum Değer
Yaşam memnuniyeti	22,635	5.474221	1.144999	1	7
Genel Güven	22,299	6.110184	2.193569	0	10
Hükümete güven	18,737	5.288894	2.148958	0	10
Hollanda parlamentosuna güven	18,737	5.400117	2.046029	0	10
Yasal sisteme güven	18,737	6.226877	2.090355	0	10
Polise güven	18,737	6.471153	1.854131	0	10
Siyasi partilere güven	18,737	4.623366	2.050717	0	10
Orduya güven	18,734	6.211007	1.902032	0	10

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 6.12’de güven modelinde yer alan değişkenlerin betimleyici istatistiklerine yer verilmiştir. Kurumlara güven değişkenlerinin her biri 0 ile 10 arasında değişen bir ölçekte değerlendirilmektedir. Bu değişkenlerden en yüksek ortalama güven, 6,47 ile polise duyulan güvendir. İkinci sırada, yaklaşık 6,23 ortalama ile yasal sisteme duyulan güven yer almaktadır. Siyasi partilere duyulan güven ise 4,62 ile en düşük ortalamaya sahip olan değişkendir.

Tablo 6.13. Sosyal Entegrasyon Modelindeki Değişkenlere Ait Betimleyici İstatistikler

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Hata	Minimum Değer	Maximum Değer
Kulüplere bağış yapma	24,559	.6017753	1.060768	0	12
Kulüplerin etkinliklerine katılım	24,559	.4286819	.9616144	0	12
Kulüplerde gönüllü çalışma	24,559	.3444358	.76264	0	11
Kulüplere üye olma	24,559	1.465369	1.530326	0	11
Herhangi bir kulüple bağlantılı olmama	24,559	9.57596	2.143348	0	12
Aile üyelerinin dışında bir akraba ile bir akşam görüşme sıklığı	23,956	4.336617	1.448648	1	7
Mahalleden biriyle bir akşam görüşme sıklığı	23,583	3.05364	1.609713	1	7
Mahallenin dışından biriyle bir akşam görüşme sıklığı	23,553	3.384452	1.420651	1	7
Tüm etkinlikler	25,259	.4885546	.4811862	0	3.2

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 6.13, sosyal entegrasyon modelinde kullanılan değişkenlere ait betimleyici istatistikleri göstermektedir. Katılımcıların herhangi bir kulüple bağlantısının olmadığını belirten değişkenin, kulüplere bağış yapma, kulüplerin etkinliklerine katılım, kulüplerde gönüllü çalışma ve kulüplere üye olma değişkenlerine göre yaklaşık 9,58 ile daha yüksek bir ortalamaya sahip olduğu görülmektedir. Aile üyelerinin dışında bir akraba ile bir akşam görüşme sıklığı değişkeninin ortalaması 4,34'tür ve bu, mahalleden biriyle bir akşam görüşme sıklığı ve mahallenin dışından biriyle bir akşam görüşme sıklığı değişkenlerinin ortalamasından daha yüksektir. Mahallenin dışından biriyle bir akşam görüşme sıklığının ortalaması 3,38 olup, mahalleden biriyle bir akşam görüşme sıklığının ortalamasından daha yüksektir.

Tablo 6.14. Göçmenler İçin Dil Yeterliliği Modelindeki Değişkenlere Ait Betimleyici İstatistikler

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Hata	Minimum Değer	Maximum Değer
Arkadaşlarla konuşma	Hollandaca 24,599	.8406846	.3659774	0	1
İş arkadaşlarla konuşma	Hollandaca 17,229	.7471705	.4346467	0	1
Hollandaca konuşmada zorluk çekme	24,599	.9090613	.2875277	0	1
Hollandaca okuma zorluk çekme	24,599	.9057685	.2921564	0	1

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Göçmenlerin dil yeterliliklerine ait betimleyici istatistiklerin sunulduğu tablo 6.14'e göre, göçmenlerin arkadaşlarıyla Hollandaca konuşma değişkeninin ortalaması 0,84 iken, iş arkadaşlarıyla Hollandaca konuşma değişkeninin ortalaması yaklaşık 0,75'tir. Hollandaca konuşmada ve okumada zorluk çekme değişkenlerinin ortalaması ise yaklaşık 0,91'dir.

Tablo 6.15. Değişim Modeline Ait Betimleyici İstatistikler²⁹⁶

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Hata	Minimum Değer	Maximum Değer
Kulüplere yapılan bağıştaki değişim	23,794	11.98869	1.094684	0	24
Kulüplerin etkinliklerine katılımdaki değişim	23,794	11.98411	1.049924	0	24
Kulüplerin faaliyetlerinde gönüllü çalışmadaki değişim	23,794	10.98987	.8021259	0	22
Kulüplere üye olmadaki değişim	23,794	11.97428	1.173802	2	21
Kulüplerle herhangi bir bağlantının olmamasındaki değişim	23,794	12.05905	1.631964	0	24

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

2020 ve 2022 yıllarında kulüplere yapılan bağış, kulüplerin etkinliklerine katılım, kulüplerin faaliyetlerinde gönüllü çalışma, kulüplere üye olma ve herhangi bir kulüple bağlantının olmamasına ait değişkenlerin ortalamalarını gösteren Tablo 6.15'e göre, en yüksek ortalama kulüplerle herhangi bir bağlantının olmamasına ait değişkene aittir.

²⁹⁶ Değişim modeli: 2020-2022 yıllarında kulüplere yapılan bağış, kulüplerin etkinliklerinde gönüllü çalışma ve kulüplerin etkinliklerine katılım, kulüplere üyelik ve herhangi bir kulüple bağlantılı olmama durumunun değişimi modeline ait betimleyici etkinlikler

Tablo 6.16. Beş Büyük Kişilik Özelliği (Big Five Personality Traits) Değişkenlerine Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Hata	Minimum Değer	Maximum Değer
Uyumluluk (Agreeable)	15,417	30.127	2.591343	16	46
Dışa dönüklük (Extraversion)	15,417	31.26127	2.609979	15	46
Açıklık (Openness/Intellect)	15,417	31.68509	3.160842	14	50
Sorumluluk (Conscientiousness)	15,417	29.5658	2.931313	14	44
Duygusal denge (Emotional stability)	15,417	26.6308	5.002481	10	50

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 6.16’da modele dahil edilen beş büyük kişilik özelliği değişkenlerinin betimleyici istatistiklerine yer verilmiştir. Uyumluluk, dışa dönüklük, açıklık ve sorumluluk değişkenlerinin ortalamalarının, duygusal denge değişkenine göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, katılımcıların uyumlu, dışa dönük, açık ve sorumluluk sahibi olabileceğini göstermektedir.

Tablo 6.17. Finansal Durum Modeline Ait Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Hata	Minimum Değer	Maximum Değer
Merdivenin 5. basamağının üstünde olma	23,703	.9167616	.2762481	0	1
Hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin üstünde olması	22,348	.4065241	.4911955	0	1
Gelecekte daha iyi finansal beklenti	22,077	.1184944	.3231999	0	1
Gelecekte daha kötü finansal beklenti	22,077	.2905286	.4540166	0	1

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcıların finansal durumlarının sunulduğu Tablo 6.17’de, merdivenin beşinci basamağının üstünde olma değişkeni, yaklaşık 0,92 ortalama ile diğer değişkenlerle kıyaslandığında en yüksek ortalamaya sahiptir. Gelecekte daha iyi finansal beklenti ise yaklaşık 0,12 ile diğer değişkenlere kıyasla en düşük ortalamaya sahiptir. Katılımcılar için merdivenin beşinci basamağının üstünde yer almak önemlidir.

6.4. Metodoloji ve Model

Mutluluk ile ilgili yapılan çalışmalarda sıralı logit veya probit ve en küçük kareler yöntemleri sıkça kullanılmaktadır. Literatürde, sıralı logit ve en küçük kareler yönteminin benzer sonuçlar verdiği ve en küçük kareler yönteminin, yorumlanmasının kolaylığı nedeniyle tercih edildiğini belirten çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalardan ilki, Ferrer-i Carbonell ve Frijters tarafından 2004 yılında gerçekleştirilmiştir. Yazarlar, çalışmalarında en küçük kareler yönteminin sıralı logit ve probit yöntemleriyle benzer

sonuçlar verdiğini tespit etmişlerdir.²⁹⁷ Bjørnskov vd. (2013), Ferrer-i Carbonell ve Frijters'in çalışmasını referans gösterdikleri çalışmalarında, kategorik olarak ölçülen mutluluk sorusunda değişkene ait katsayıların sıralı logit yöntemine göre daha kolay yorumlanması sebebiyle en küçük kareler yöntemini kullandıklarını bildirmişlerdir.²⁹⁸

Boris Nikolaev de (2016) çalışmasında, katsayı tahminlerinin aynı zamanda marjinal etkileri de temsil ettiği ve etkileşim terimlerinin yorumlanmasını kolaylaştırdığı için en küçük kareler yöntemini kullanmıştır.²⁹⁹ Caner (2014), "*Happiness, Comparison Effects, and Expectations in Turkey*" isimli çalışmada, Türkiye'de mutluluğun belirleyicilerini incelemek için Ferrer-i Carbonell ve Frijters'in çalışmalarına atıf yaparak en küçük kareler yöntemini kullanmıştır.³⁰⁰ Dumludağ (2014), "*Satisfaction and Comparison Income in Transition and Developed Economies*", isimli çalışmada, hem yorum kolaylığı hem de kardinal ve ordinal analizlerle genel olarak aynı sonucu vermesi bakımından en küçük kareler yöntemini kullanmıştır.³⁰¹ Bu çalışmada, hem yorum kolaylığı sağlaması hem de dengesiz panelde kullanılan yöntemlerden biri olması nedeniyle havuzlanmış en küçük kareler yöntemi kullanılmıştır.

6.5. Ampirik Analiz

Betimsel istatistikler, model ve metodolojinin ardından bu bölümde hem yaşam memnuniyeti hem de güvenin bağımlı değişken olarak ayrı ayrı ele alındığı modeller sunulacaktır. Öncelikle, yaşam memnuniyeti modelleri (güven ve kurumsal güven, sosyal entegrasyon, dil yeterliliği, değişim ve tüm model gibi) ayrı başlıklarda ele alınacak, ardından genel güven için aynı modeller oluşturulacaktır.

²⁹⁷ Ada Ferrer-i-Carbonell ve Paul Frijters, "How Important Is Methodology for the Estimates of the Determinants of Happiness?", **The Economic Journal**, Vol.114, No.497, (2014), s.641-659.

²⁹⁸ Christian Bjørnskov, Axel Dreher, Justina A.V. Fischer, Jan Schnellenbach ve Kai Gehring, "Inequality and Happiness: When Perceived Social Mobility and Economic Reality Do not Match", **Journal of Economic Behavior & Organization**, 2013, s.84.

²⁹⁹ Boris Nikolaev, "Does Higher Education Increase Hedonic and Eudaimonic Happiness?", **Munich Personal RePEc Archive**, 2016, s.1-2

³⁰⁰ Asena Caner, s.1323-1345.

³⁰¹ Devrim Dumludağ, 2014, s.134.

Ayrıca, yaşam memnuniyeti ve finansal durum ilişkisinin incelenmesi için modeller oluşturulacak ve bu modellerin sonuçları sunulacaktır. Ek olarak, finansal durum modelinde kullanılan değişkenlerden etkileşim terimleri elde edilip yaşam memnuniyeti üzerindeki etkileri incelenecektir. Tüm bu modeller, genel güven için de oluşturulacaktır.

6.5.1. Yaşam Memnuniyeti Modellerinin Denklemleri

Bu çalışmada yaşam memnuniyetinin belirleyicilerini incelediğimiz modeller (güven, sosyal entegrasyon, dil yeterliliği, değişim ve tüm model) sırasıyla 1, 2, 3, 4 ve 5. modellerdir:

Güven Modeli

$$\text{Yaşam Memnuniyeti}_{it} = \beta_0 + \beta_1 GG_{it} + \beta_2 KG_{it} + \beta_3 X_{it} + u_{it} \quad (1)$$

$$i=1, \dots, N; t=1, \dots, T$$

Yaşam memnuniyeti değişkeni, “*Hayatımdan memnunum*”, ifadesine dayanır ve katılımcılardan bu değerlendirmeye 1’den 7’ye kadar bir puan vermeleri beklenmektedir. Katılımcılar bu soruya, “1-kesinlikle katılmıyorum, 2-katılmıyorum, 3-biraz katılmıyorum, 4-ne katılıyorum ne de katılmıyorum, 5-biraz katılıyorum, 6-katılıyorum, 7-kesinlikle katılıyorum” şeklinde yanıt vererek yaşamdan memnuniyetlerini bildirmişlerdir. Modelde, i alt indisi, ankete katılan her bir bireyi, t alt indisi ise zamanı (burada yılları) ifade etmektedir. GG_{it} : Genel güveni, KG_{it} : Kurumlara (Hükûmete, Hollanda parlamentosuna, yasal sisteme, polise, siyasi partilere ve orduya) güveni temsil ederken X_{it} : Sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik değişkenleri (erkek, yaş, yaşın karesi, çocuk sayısı, evli olma, şehirde yaşama, ücretli çalışan, emekli, hanehalkı geliri (ln) ve eğitim durumu) temsil etmektedir. u_{it} : hata terimini temsil etmektedir.

Sosyal Entegrasyon Modeli

$$\text{Yaşam Memnuniyeti}_{it} = \beta_0 + \beta_1 KB_{it} + \beta_2 GS_{it} + \beta_3 EK_{it} + \beta_4 X_{it} + u_{it} \quad (2)$$

$$i=1, \dots, N; t=1, \dots, T$$

(2) numaralı denklemde KB_{it} : Kulüplerle bağlar (kulüplere bağış yapma, kulüplerin etkinliklerine katılım, kulüplerde gönüllü çalışma, kulüplere üye olma ve herhangi bir kulüple bağlantılı olmama), GS_{it} : Görüşme sıklığı (Aile üyelerinin dışında bir akraba ile bir akşam görüşme sıklığı, mahalleden biriyle bir akşam görüşme sıklığı ve mahallenin dışından biriyle bir akşam görüşme sıklığı), EK_{it} : Etkinliklere katılım, X_{it} : Sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik değişkenleri (erkek, yaş, yaşın karesi, çocuk sayısı, evli olma, şehirde yaşama, ücretli çalışan, emekli, hanehalkı geliri (ln) ve eğitim durumu) ve u_{it} : ise hata terimini temsil etmektedir.

Dil Yeterliliği Modeli

$$\mathbf{Yaşam Memnuniyeti}_{it} = \beta_0 + \beta_1 D1_i + \beta_2 D2_i + \beta_3 X_{it} + u_{it} \quad (3)$$

$i=1,...,N; t=1,...,T$

(3) numaralı modelde göçmenlerin dil yeterliliklerinin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi incelenmektedir. $D1$: Arkadaşlarla ve iş arkadaşlarıyla Hollandaca konuşma; sık sık/her zaman konuşma için 1, diğerleri için 0 değerini alan kukla değişkenleri, $D2$: Hollandaca konuşmada ve okuma zorluk çekme; hayır/hiç için 1, diğerleri için 0 değerini alan kukla değişkenleri; X_{it} : Sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik değişkenleri (erkek, yaş, yaşın karesi, çocuk sayısı, evli olma, şehirde yaşama, ücretli çalışan, emekli, hanehalkı geliri (ln) ve eğitim durumu) ve u_{it} : hata terimini temsil etmektedir.

Değişim Modeli

$$\mathbf{YM}_{it} = \beta_0 + \beta_1 BD_{it} + \beta_2 KD_{it} + \beta_3 GD_{it} + \beta_4 ÜD_{it} + \beta_5 BD_{it} + \beta_6 X_{it} + u_{it} \quad (4)$$

$i=1,...,N; t=1,...,T$

(4) numaralı modelde BD_{it} : Kulüplere yapılan bağıştaki değişimi, KD_{it} : Kulüplerin etkinliklerine katılımındaki değişimi, GD_{it} : Kulüplerin faaliyetlerinde gönüllü çalışmadaki değişimi, $ÜD_{it}$: Kulüplere üye olmadaki değişimi, BD_{it} : Herhangi bir kulüple bağlantının olmamasındaki değişimi, X_{it} : Sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik değişkenleri (erkek, yaş, yaşın karesi, çocuk sayısı, evli olma, şehirde yaşama, ücretli

çalışan, emekli, hanehalkı geliri (ln) ve eğitim durumu) ve u_{it} : hata terimini temsil etmektedir.

*Tüm Model*³⁰²

$$Y_{it} = \beta_0 + \beta_1 GG_{it} + \beta_2 KG_{it} + \beta_3 KB_{it} + \beta_4 GS_{it} + \beta_5 EK_{it} + \beta_6 D1_i + \beta_7 D2_i + \beta_8 TD_{it} + \beta_9 BF_{it} + \beta_{10} X_{it} + u_{it}$$

$$i=1,...,N; t=1,...,T \quad (5)$$

(5) numaralı modelde TD_{it} : Tüm değişim modelini, BF_{it} : Beş büyük kişilik özelliğini, $\beta_{10}X_{it}$: Sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik değişkenleri (erkek, yaş, yaşın karesi, çocuk sayısı, evli olma, şehirde yaşama, ücretli çalışan, emekli, hanehalkı geliri (ln) ve eğitim durumu) ve u_{it} : hata terimini temsil etmektedir.

Tüm modellerde modeller tahmin edilmeden önce varsayımdan sapmalar test edilmiştir. Çalışmada, panel veri kullanılması nedeniyle otokorelasyon ve heteroskedasitenin (değişen varyans) varlığı sınanmış ve bu doğrultuda varsayımdan sapmalar test edilmiştir. Klasik modelde heteroskedasitenin sınanması için Breusch Pagan/Cook-Weisberg testi kullanılmıştır. Otokorelasyonun sınanması için kullanılan test ise Wooldridge testidir.³⁰³

6.5.1.1. Yaşam Memnuniyeti, Genel Güven ve Kurumsal Güven Modeli

Yaşam memnuniyeti, genel güven ve kurumsal güven ilişkisinin incelendiği modelin sonuçları sunulmadan önce modeldeki varsayımlardan sapmaların testleri yapılmıştır. Tablo 6.18’de yaşam memnuniyeti, genel güven ve kurumsal güven modeli için öncelikle otokorelasyonun varlığı test edilmiştir. H_0 hipotezi, birinci mertebeden otokorelasyon yoktur³⁰⁴, şeklindedir ve bu bilgiler doğrultusunda 1 ve 6 numaralı modellerde otokorelasyon olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. Heteroskedasitenin

³⁰² ($\beta_1 GG_{it} + \beta_2 KG_{it} + \beta_3 KB_{it} + \beta_4 GS_{it} + \beta_5 EK_{it}$) Modeldeki bu parametreler tek tek modellerde kullanılmış ve açıklanmıştır. Tekrara düşmemek için tekrar açıklanmamıştır.

³⁰³ Ferda Yerdelen Tatoğlu, **Panel Veri Ekonometrisi Stata Uygulamalı**, Genişletilmiş 6. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım, 2021, s.230.

³⁰⁴ Jeffrey M. Wooldridge, “**Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data**”, London: The MIT Press, s.176.

sınanması için kurulan H_0 hipotezi, modelde sabit varyans (homoskedasite) vardır, bir başka deyişle H_0 hipotezi heteroskedasite yoktur, şeklindedir.³⁰⁵ Bu bilgiler doğrultusunda 1’den 6’ya kadar olan tüm modellerde H_0 reddedilir ve tüm modellerde heteroskedasitenin var olduğu görülmektedir.

Bir modelde Heteroskedasitenin varlığı katsayıların standart hatalarının yanlış hesaplanmasına ve sonuçların yanlış değerlendirilmesine yol açmaktadır. Bu sebeple, modelin güvenilirliğinin artırılması için heteroskedasiteyi dikkate alan testlerin kullanılması gerekmektedir. Huber, Eicker ve White tahmincisi, heteroskedasitenin varlığını dikkate alan bir tahmincidir ve robust (dirençli) standart hatalar oluşturarak bu problemi ortadan kaldırmaktadır.³⁰⁶ Yaşam memnuniyeti ve genel güven modelinde de heteroskedasitenin varlığını ortadan kaldırmak için bu test kullanılmıştır.

Bir modelde hem otokorelasyon hem de heteroskedasitenin birlikte görüldüğü (2,3,4 ve 5 numaralı modelde olduğu gibi) durumda ise varsayımlardan sapmaların ortadan kaldırılması için Arellano, Froot ve Rogers tahmincisi kullanılmıştır. Bu test ile heteroskedasite ve otokorelasyon varlığında kümelenmiş standart hatalar ile tahmin yapılmaktadır.³⁰⁷

Tablo 6.18. Yaşam Memnuniyeti ve Genel Güven ve Kurumsal Güven Modelinde Varsayımdan Sapmalar

H_0: Otokorelasyon yoktur		
Dönem ve katılımcıların etnik kökeni	Test İstatistiği	Prob>F
(1) Covid-19’den önce Hollandalılar	$F(1, 1345) = 1.265$	0.2610
(2) Covid-19 döneminde Hollandalılar	$F(1, 1634) = 17.928$	0.0000
(3) Covid-19’den önce birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	$F(1, 95) = 4.250$	0.0420

³⁰⁵ T. S. Breusch and A. R. Pagan, “A Simple Test for Heteroscedasticity and Random Coefficient Variation”, **Econometrica**, Vol. 47, No.5, (January 1979), s.1288.

³⁰⁶ Ferda Yerdelen Tatoğlu, s.328.

³⁰⁷ Ferda Yerdelen Tatoğlu, s.332.

(4) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	$F(1, 128) = 3.695$	0.0568
(5) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	$F(1, 57) = 3.663$	0.0607
(6) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	$F(1, 70) = 2.315$	0.1326

H₀: Değişen varyans yoktur

Dönem ve katılımcıların etnik kökeni	Test İstatistiği	Prob> chi2
(1) Covid-19'dan önce Hollandalılar	$\chi^2(1) = 934.50$	0.0000
(2) Covid-19 döneminde Hollandalılar	$\chi^2(1) = 485.21$	0.0000
(3) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	$\chi^2(1) = 120.05$	0.0000
(4) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	$\chi^2(1) = 47.35$	0.0000
(5) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	$\chi^2(1) = 26.74$	0.0000
(6) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	$\chi^2(1) = 12.65$	0.0004

*** $p < 0.01$; ** $p < 0.05$; * $p < 0.10$

Tablo 6.19. Yaşam Memnuniyeti ve Güven ve Kurumsal Güven Regresyon Sonuçları

Bağımlı Değişken	Yaşam Memnuniyeti (1-7)											
	Hollandalılar				Birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler				Birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler			
Değişkenler	Covid-19 Pandemisinden önce		Covid-19 döneminde		Covid-19 Pandemisind en önce		Covid-19 döneminde		Covid-19 Pandemisind en önce		Covid-19 döneminde	
	Katsayılar		Katsayılar		Katsayılar		Katsayılar		Katsayılar		Katsayılar	
	Robust Hata	Std.	Robust Hata	Std.	Robust Hata	Std.	Robust Hata	Std.	Robust Hata	Std.	Robust Hata	Std.
	(1)		(2)		(3)		(4)		(5)		(6)	
Erkek	-.1240025*** .0213565		-.0675268 .0443586		-.3209696** .1421539		-.4223092** .1540694		-.1158134 .2282605		-.0205451 .2004571	
Yaş	-.0198966*** .0047614		-.0002444 .0107913		-.0403587 .0303025		-.044114 .0431628		-.0778018 .0530303		.023803 .046244	
Yaş ²	.0001923*** .0000479		.0000238 .0000954		.0004128 .0002859		.000329 .0003875		.0009348 .0005942		-.0000718 .0004354	
Çocuk sayısı	-.0649441*** .0116654		-.0456415* .0252268		-.1232023 .0820218		-.0419038 .0961254		.0315229 .0858978		.1530747* .0795471	
Evli	.2851314*** .0258556		.2468575*** .0502499		.1583541 .1530138		.2044225 .1581766		.0656353 .2240931		-.1127617 .188423	
Şehirde yaşama (tümüyle şehirde yaşama 1 diğerleri 0)	.0381368 .0313567		-.0918663 .0639965		-.2619579 .1840212		-.0821692 .1966488		.2465851 .2087738		.2705079 .1860367	
Ücretli çalışan	.1175183*** .0286942		.1324909** .0649695		.2661617** .1336918		.1915308 .204039		.6794289** .218373		.4450436** .199859	

Emekli	.1946981*** .0326778	.0360825 .0648701	.1637854 .1367918	.6176897** .2633362	-.3967724 .4000605	.7990144** .3197695
Hanehalkı geliri (ln)	.2591398*** .0248933	.2685313*** .0497084	.4348133** .1349749	.3467131** .1553995	.3989779** .1831588	.5245073*** .1412365
Eğitim (üniversite mezunu 1, diğerleri 0)	-.0097394 .033053	-.0602532 .0671971	-.2081949 .1720897	-.1856163 .2397494	.1978054 .2436741	.5539163** .2029406
Güven Değişkenleri						
Genel güven	.113679*** .0063281	.1199201*** .0121528	.1084018*** .0283411	.092633** .0327497	.1292712** .0391714	.0227249 .03748
Hükümete güven	.0295536** .0115113	.0371437** .0173198	.0923609 .0587197	.081768 .0783654	.0084337 .0604367	.0310984 .0845864
Hollanda parlamentos una güven	-.015232 .0130579	-.0224053 .0199856	-.0557642 .0560759	-.0622668 .0726023	.0051514 .0582709	-.0555336 .0981959
Yasal sisteme güven	.0249638*** .0092926	.0027091 .0171565	.0197167 .0419627	-.0183541 .0408086	-.0706298 .0498138	.032024 .0641019
Polise güven	.0115461 .010281	.0279226 .0188127	-.0017477 .0425683	.038616 .0490572	.0655292 .0460639	-.0308874 .0624288
Siyasi Partilere güven	-.0077738 .009378	.0054111 .0153596	.0387638 .0417653	.0659277 .0498596	.0071034 .0476504	.0011647 .0615304
Orduya güven	.0033884 .0077556	.0016992 .014512	-.0239853 .0343285	.025938 .0516972	.0769935** .0376877	.0710468* .042923
Sabit	2.762948*** .2227416	2.052534*** .4829224	1.8985 1.331488	2.5495 1.689559	1.666219 1.927631	-1.256118 1.695837

Gözlem	Gözlem	Gözlem	Gözlem	Gözlem	Gözlem
Sayısı=10,360	Sayısı=5,210	Sayısı= 798	Sayısı= 410	Sayısı= 486	Sayısı= 239
R ² =0.12	R ² =0.12	R ² =0.19	R ² =0.23	R ² =0.21	R ² =0.22

*** p<0.01; ** p<0.05; * p<0.10

Tablo 6.19’da yaşam memnuniyeti ve güven modelinin sonuçları sunulmaktadır. Birinci ve ikinci kuşak Batılı³⁰⁸ göçmenlerde hem Covid-19 pandemi öncesi hem de Covid-19 pandemi döneminde, Hollandalılarda ise Covid-19 pandemisinden önce erkek olmanın yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisinin negatif ve anlamlı olduğu görülmektedir. Yaşın yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi incelendiğinde, sadece Covid-19 döneminden önce Hollandalılarda yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisinin anlamlı ve negatif olduğu görülmektedir. Yaşın karesi ise sadece Hollandalılarda ve Covid-19 döneminden önce anlamlıdır ve yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi pozitifdir. Bu durum, yaşam memnuniyeti ile yaş arasındaki ilişkinin “U” şeklinde olduğunu ve kişilerin yaşam memnuniyetinin belli bir yaşa kadar azaldığını, sonrasında ise artma eğilimi gösterdiğini ortaya koymaktadır. Benzer sonuca Blanchflower ve Oswald (2004) ulaşmıştır. Çalışmada, İngiltere ve Amerika’da yaş ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkinin “U” şeklinde olduğunu belirtmişlerdir.³⁰⁹

Çocuk sayısının Hollandalıların yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkisinin her iki dönemde de anlamlı ve negatif olduğu görülmektedir. Batılı olmayan göçmenlerde ise Covid-19 döneminde çocuk sayısının yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Evli olma sadece Hollandalılarda her iki dönemde yaşam memnuniyeti üzerinde anlamlı ve pozitif etkiye sahiptir. Elde edilen bu sonuç, Ruut Veenhoven’in (1983) çalışmasındaki bulgu ile benzerlik göstermektedir. Veenhoven, Hollanda da evli olmayanlar ve evli olanların mutluluklarındaki farklılığın azalmak yerine artış gösterdiğini ve evliliğin kişiler arasında vazgeçilmez bir sığınak haline geldiğini

³⁰⁸ Bu ifadedden sonra tekrara düşmemek adına sadece Batılı ve Batılı olmayan göçmenler ifadesi kullanılacaktır.

³⁰⁹ David G. Blanchflower ve Andrew J. Oswald, s.1359-1386.

belirtmiştir.³¹⁰ Helliwell (2003) de çalışmasında aynı sonuca ulaşmış ve en mutlu kişilerin evli olanlar olduğunu bildirmiştir.³¹¹

Ücretli çalışma sadece Batılı göçmenler için Covid-19 döneminde yaşam memnuniyeti ile ilişkili bulunamamıştır. Ücretli çalışmanın yaşam memnuniyetine etkisi diğer gruplara kıyasla Batılı olmayan göçmenlerde daha yüksektir. Özellikle Covid-19 döneminde bu katsayısı yaklaşık 0,68 iken Covid-19 döneminde yaklaşık 0,45'tir.

Tüm gruplarda ve her iki dönemde de hanehalkı gelirin (ln) yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu gözlemlenmiştir. Katsayılar incelendiğinde, hanehalkı gelirin Batılı ve Batılı olmayan göçmenler için yaşam memnuniyeti üzerinde, Hollandalılara kıyasla daha belirgin bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Göçmenler göç ettikleri ülkede ekonomik ve sosyal açıdan daha iyi fırsatlar arayışındadır ve buna bağlı olarak hanehalkı gelirin yüksek olması topluma daha iyi entegre olmaları ve daha iyi yaşam koşullarına sahip olmaları anlamında önemli bir göstergedir.

Covid-19 döneminde, Batılı olmayan göçmenler dışındaki tüm gruplarda genel güvenin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Covid-19 pandemisinden önce Batılı olmayan göçmenlerde bu katsayı yaklaşık 0,13 iken, Hollandalılarda ve Batılı göçmenlerde ise 0,11'dir. Covid-19 döneminde ise Hollandalılarda bu katsayı yaklaşık 0,12, Batılı göçmenlerde ise 0,09'dur. Özellikle Covid-19 pandemisinden önce, Batılı olmayan göçmenlerin yaşam memnuniyetleri üzerinde genel güvenlerinin etkisi diğer gruplarla kıyaslandığında daha yüksektir. Göçmenlerin göç ettikleri ülkelere entegre olabilmeleri için sosyal sermayeleri oldukça önemlidir. Özellikle göçmenlerin dil yeterlilikleri, kişilerle kurdukları iletişimin sıklığı ve kulüplerin çeşitli etkinliklerine katılım gibi sosyal sermayeyi artırıcı unsurların göçmenlerin yaşamında daha önemli olduğu bilinmektedir. Bu bulguyu destekleyen bir çalışma Du Plooy vd.'ye (2020) aittir. Avustralya'daki göçmenlerin sosyal

³¹⁰ Ruut Veenhoven, "The Growing Impact of Marriage", **Social Indicators Research**, Vol.12, No.1, (1983), s.49-63.

³¹¹ John F. Helliwell, "How's Life? Combining Individual and National Variables to Explain Subjective Well-Being", **Economic Modelling**, Vol.20, No.2, (March 2003), s.331-360.

sermayelerinin iyi oluşları üzerindeki etkisini araştırdıkları çalışmalarında göçmenlerin genel güvenlerinin iyi oluşları üzerinde olumlu etkileri olduğunu belirtmişlerdir.³¹²

Genel güven ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişkiye ek olarak, kurumlara güven ve yaşam memnuniyeti arasındaki ilişki de incelenmiştir. Hollandalıların her iki dönemde de hükümete güvenlerinin yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitif olduğu tespit edilmiş, Batılı ve Batılı olmayan göçmenler için ise bu ilişki anlamlı bulunamamıştır. Batılı olmayan göçmenlerin her iki dönemde de orduya olan güvenlerinin yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. Batılı olmayan göçmenlerin orduya duydukları güvenin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitif olmasının sebebi kişilerin güvenlik ihtiyaçlarından kaynaklanabilmektedir. Kendilerini güvende hisseden göçmenlerin yaşam memnuniyetleri buna bağlı olarak artış göstermektedir.

6.5.1.2.Yaşam Memnuniyeti ve Sosyal Entegrasyon Modeli

Tablo 6.20’de sosyal entegrasyon modelinde varsayımdan sapmalar test edilmiştir. 9, 10, 11 ve 12 numaralı modellerde otokorelasyon yoktur. Heteroskedasite ise her modelde mevcuttur. Bu modelde de sosyal güven modelinde olduğu gibi varsayımdan sapmaları düzelten testler kullanılmıştır.

³¹² Daniel R. du Plooy, Anthony Lyons ve Emiko S. Kashima, “Social Capital and the Well-Being of Migrants to Australia: Exploring the Role of Generalised Trust and Social Network Resources”, **International Journal of Intercultural Relations**, Vol.79, (2020), s.1-12.

Tablo 6.20. Yaşam Memnuniyeti ve Sosyal Entegrasyon Modelinde Varsayımdan Sapmalar**H₀: Otokorelasyon yoktur**

Dönem ve katılımcıların etnik kökeni	Test İstatistiği	Prob>F
(7) Covid-19'dan önce Hollandalılar	F(1, 1725) = 7.907	0.0050
(8) Covid-19 döneminde Hollandalılar	F(1, 1389) = 11.682	0.0006
(9) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	F(1, 133) = 0.543	0.4624
(10) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	F(1, 104) = 0.041	0.8398
(11) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	F(1, 77) = 0.082	0.7760
(12) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	F(1, 74) = 0.043	0.8363

H₀: Değişen varyans yoktur

Dönem ve katılımcıların etnik kökeni	Test İstatistiği	Prob>F
(7) Covid-19'dan önce Hollandalılar	chi2(1) = 797.28	0.0000
(8) Covid-19 döneminde Hollandalılar	chi2(1) = 145.64	0.0000
(9) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	chi2(1) = 329.02	0.0000
(10) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	chi2(1) = 25.16	0.0000
(11) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	chi2(1) = 31.16	0.0000
(12) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	chi2(1) = 28.13	0.0000

*** p<0.01; ** p<0.05; * p<0.10

Tablo 6.21. Yaşam Memnuniyeti ve Sosyal Entegrasyon Regresyon Sonuçları

Bağımlı Değişken	Yaşam Memnuniyeti (1-7)					
	Hollandalılar		Birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler		Birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	
Değişkenler	Covid-19 Pandemisi nden önce	Covid-19 döneminde	Covid-19 Pandemisinde en önce	Covid-19 döneminde	Covid-19 Pandemisinde en önce	Covid-19 döneminde
	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar
	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata
	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)
Kulüplere bağış yapma	.0576703* ** .017317	.0374805 .0280243	.0046441 .0455738	-.0068061 .0871323	-.164676 .1014899	.0302541 .1459905
Kulüplerin etkinliklerin e katılım	-.0195492 .0144359	-.0020198 .023246	.0694857 .0445663	.0084219 .0669304	-.0399024 .0750872	.1453001 .1556793
Kulüplerde gönüllü çalışma	.0463152* * .0199128	.0338954 .032097	.1402035*** .054243	.0443819 .0740386	.1252196 .1071602	-.1872728 .1666027
Kulüplere üye olma	.0389178* * .0158267	.0277871 .0266763	.0299849 .0377362	-.0710864 .0645331	.0880656 .0713769	.1307988 .1451234
Herhangi bir kulüple bağlantılı olmama	.017102 .01552	.013867 .0266908	.061196 .0406111	-.0804755 .0704458	.0287867 .068596	.1425002 .1623554
Aile üyelerinin dışında bir	.0498317* **	.0624791*** .0151979	.052857** .0260076	.0731364 .0450626	.1144973** .0540946	.126578* .0713514

akraba ile bir akşam görüşme sıklığı	.012164					
Mahalleden biriyle bir akşam görüşme sıklığı	.0035507	.0373933**	.0308869	.048778	-.0196583	-.0390906
Mahallenin dışından biriyle bir akşam görüşme sıklığı	.0105911	.0134587	.0221587	.0327489	.0512615	.0772965
Tüm etkinlikler	.0635713*	.0275416*	.0697581**	.0097345	.0131743	-.0311869
Sabit	**	.0160936	.029361	.0471248	.0569607	.0879605
	.01233					
	.1134912*	.1750585**	.4259046***	.2699741*	.0130172	-.0336359
	**	.0507439	.0690992	.1488236	.1665302	.2242628
	.0351546					
	2.599638*	2.164847**	.9121923	2.97864*	1.938127	-1.402463
	**	.6393587	.9816777	1.590022	1.974857	3.422333
	.4333564					
Gözlem Sayısı=	Gözlem Sayısı=	Gözlem Sayısı=1,006	Gözlem Sayısı=350	Gözlem Sayısı= 596	Gözlem Sayısı=204	
12,829	4,597					
R ² =0.09	R ² =0.08	R ² =0.18	R ² =0.23	R ² =0.15	R ² =0.24	

*** p<0.01; ** p<0.05; * p<0.10

Sosyal entegrasyonun yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisinin sunulduğu Tablo 6.21’de, Covid-19 pandemisinden önce Hollandalılar ve Batılı göçmenler için kulüplerde gönüllü çalışmanın yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. Özellikle Batılı göçmenlerde, Hollandalılarla kıyaslandığında bu etkinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu sonucu destekleyen bir çalışma Meier ve Stutzer’e (2008) aittir. Çalışmalarında, düzenli olarak gönüllülük faaliyetinde bulunan kişilerin

yaşam memnuniyetlerinin, hiç gönüllü olmayanlara göre daha yüksek olduğunu bildirmişlerdir.³¹³ Özellikle Batılı göçmenler için etkinliklere katılımın yaşam memnuniyetini pozitif etkilemesi önemli bir sonuçtur. Göçmenler, kulüplerin etkinliklerine katılarak diğer kişilerle iletişim kurabilmekte, sosyal entegrasyonlarını artırmakta ve bunun sonucunda yaşamlarından daha memnun olmaktadır. Batılı olmayan göçmenlerin kulüplerin etkinliklerine katılımları ile yaşam memnuniyetleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Kulüplere üye olmanın ve kulüplere bağış yapmanın, sadece Hollandalılarda Covid-19 döneminden önce yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir.

Aile üyelerinin dışında bir akraba ile bir akşam görüşme sıklığının yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi, Batılı göçmenler için Covid-19 dönemi hariç tüm gruplarda anlamlı ve pozitifdir. Özellikle Batılı olmayan göçmenler için akrabalar ile bir akşam görüşme sıklığı diğer gruplarla kıyaslandığında, yaşam memnuniyetini daha fazla artırmaktadır. Özellikle göçmenler için ailelerinin ve arkadaşlarının varlığı toplumla bütünleşmek ve bunun sonucunda daha yüksek yaşam memnuniyetine sahip olmak açısından oldukça önemlidir.³¹⁴

Mahalleden biriyle bir akşam görüşme sıklığının, Hollandalılar için Covid-19 döneminde yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlıdır. Mahallenin dışından biriyle bir akşam görüşme sıklığının, Hollandalılarda her iki dönemde de yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Batılı göçmenlerde ise mahallenin dışından biriyle bir akşam görüşme sıklığı yalnızca Covid-19 döneminde yaşam memnuniyetlerini pozitif etkilemektedir. Hong ve Park (2021) tarafından yapılan çalışmada, kişilerin arkadaşlarıyla sosyal bağlantılarının öznel iyi oluşları üzerindeki etkisinin oldukça önemli olduğunu ve öznel iyi oluşlarını artırdığı belirtilmiştir.³¹⁵ Batılı

³¹³ Stephan Meier ve Alois Stutzer, “Is Volunteering Rewarding in Itself?”, **Economica**, Vol.75, (2008), s.39-59.

³¹⁴ Isabel Hombrados-Mendieta Mario Millán-Franco , Luis Gómez-Jacinto , Felipe Gonzalez-Castro , María José Martos-Méndez ve Alba García-Cid, “Positive Influences of Social Support on Sense of Community, Life Satisfaction and the Health of Immigrants in Spain”, **Frontiers in Psychology**, 2019, s.1-17.

³¹⁵ Zhe Hong ve In Kwon Park, “Is the Well-Being of Neighboring Cities Important to Me? Analysis of the Spatial Effect of Social Capital and Urban Amenities in South Korea”, **Social Indicators Research**, Vol.154, (2021), s.169-190.

olmayan göçmenler için ise her iki değişken ile yaşam memnuniyetleri arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

Tüm etkinliklerin yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkisi, Hollandalılar ve Batılı göçmenlerde her iki dönemde de anlamlıdır ve yaşam memnuniyetini artırıcı etkisi mevcuttur. Özellikle Batılı göçmenlerde, Hollandalılara kıyasla katsayıların daha yüksek olması, göçmenlerin etkinliklere katılımları sonucu daha fazla sosyalleşebildiklerini ve bu sebeple yerlilere kıyasla bu etkinliklere katılımlarının yaşam memnuniyetlerini daha çok artırdığını göstermektedir. Elde edilen bu sonucu destekleyen bir çalışma ise Eleftherios Giovanis'e (2021) aittir. Yazar, klasik müzik veya tiyatro gibi etkinliklere katılan göçmenlerin ev sahibi ülkenin kültürel değerlerine daha yüksek düzeyde entegre olduklarını ve öznel iyi oluşlarının arttığını belirtmiştir.³¹⁶

Hollandalıların, özellikle Covid-19 döneminden önce, yaşam memnuniyetleri üzerinde kulüplere bağış yapmanın, kulüplerde gönüllü çalışmanın, kulüplere üye olmanın, mahallenin dışından biriyle bir akşam görüşme sıklığının ve tüm etkinliklere katılımlarının etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmüştür. Tüm bu kanallar güçlü (sosyal ağların varlığı, yüksek güven düzeyi, katılımlar) sosyal sermayenin önemli göstergelerindendir ve göçmenler ile kıyaslandığında, yerli halkın yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkilerinin daha güçlü olduğu söylenebilmektedir. Batılı göçmenler, Batılı olmayan göçmenler ile kıyaslandığında ise kulüplerde gönüllü çalışma, mahallenin dışından biriyle bir akşam görüşme sıklığı ve tüm etkinlikler kanalıyla sosyal sermayelerini artırmakta ve bunun sonucunda yaşam memnuniyetlerini artırmaktadırlar.

³¹⁶ Eleftherios Giovanis, "Participation in Socio-Cultural Activities and Subjective Well-Being of Natives and Migrants: Evidence from Germany and the UK", *International Review of Economics*, Vol.68, (2021), s.423-463.

6.5.1.3.Yaşam Memnuniyeti ve Göçmenler için Dil Yeterliliği Modeli

Tablo 6.22’de göçmenlerin yaşam memnuniyetleri üzerinde dil yeterliliklerinin etkisinin incelendiği modelde otokorelasyon ve heteroskedasitenin sonuçları sunulmuştur. 13, 15 ve 16 numaralı modellerde otokorelasyonun olmadığı görülmektedir. Tüm modellerde heteroskedasite mevcuttur ve modellerin tahmin edilmesinde varsayımdan sapmaları dikkate alan ve sapmaları ortadan kaldıran testler kullanılmıştır.

Tablo 6.22. Yaşam Memnuniyeti ve Göçmenler için Dil Yeterliliği Modelinde Varsayımdan Sapmalar

H₀: Otokorelasyon yoktur		
Dönem ve katılımcıların etnik kökeni	Test İstatistiği	Prob>F
(13) Covid-19’dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	F(1, 62) = 0.048	0.8272
(14) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	F(1, 126) = 3.019	0.0847
(15) Covid-19’dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	F(1, 54) = 0.942	0.3362
(16) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	F(1, 69) = 1.817	0.1821
H₀: Değişen varyans yoktu		
Dönem ve katılımcıların etnik kökeni	Test İstatistiği	Prob>F
(13) Covid-19’dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	chi2(1) = 31.61	0.0000
(14) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	chi2(1) = 10.91	0.0010
(15) Covid-19’dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	chi2(1) = 13.97	0.0002

(16) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	chi2(1) = 12.63	0.0004
--	-----------------	--------

*** p<0.01; ** p<0.05; * p<0.10

Tablo 6.23. Yaşam Memnuniyeti ve Göçmenler için Dil Yeterliliği Regresyon Sonuçları

Bağımlı Değişken	Yaşam Memnuniyeti (1-7)			
	Birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler		Birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	
Değişkenler	Covid-19 Pandemisinden önce	Covid-19 döneminde	Covid-19 Pandemisinden önce	Covid-19 döneminde
	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar
	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata
	(13)	(14)	(15)	(16)
Arkadaşlarla Hollandaca konuşma	.0851945	.1626301	.0881793	.0345751
İş arkadaşlarla Hollandaca konuşma	.3297859**	.2018583	.3680353**	.345959*
	.1398273	.15564	.2038912	.198921
Hollandaca konuşmada zorluk çekmeme	.0989459	.3783351	-.0474134	.030551
	.173115	.234885	.2133209	.2218754
Hollandaca okuma zorluk çekmeme	.2498862	-.1781453	.1728462	.0765162
	.2183094	.2642578	.2080441	.2160169

Sabit	1.17931	1.745532	2.903328**	-1.077893
	1.076909	1.757986	1.46287	1.7754
	Gözlem Sayısı=	Gözlem Sayısı=	Gözlem Sayısı=445	Gözlem Sayısı=236
	597	397		
	R ² = 0.13	R ² = 0.16	R ² = 0.11	R ² =0.23

*** p<0.01; ** p<0.05; * p<0.10

Tablo 6.23'te, göçmenlerin dil yeterliliğinin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi sunulmuştur. Batılı göçmenlerde, Covid-19 pandemisinden önce iş arkadaşlarıyla Hollandaca konuşmanın yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Aynı zamanda Batılı olmayan göçmenlerde her iki dönemde de iş arkadaşlarıyla Hollandaca konuşmanın yaşam memnuniyetini pozitif etkilediği görülmektedir. Arkadaşlarla Hollandaca konuşma, Hollandaca konuşmada ve okumada zorluk çekme değişkenleri ise her iki grupta ve her iki dönemde istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. Göçmenler için Hollandalı iş arkadaşlarıyla ortak bir dil paylaşmak, daha iyi bir sosyal ağ oluşturmayı sağlar ve bu da iş hayatındaki stresle başa çıkmalarına yardımcı olur. Bunun sonucunda ise göçmenler daha yüksek yaşam memnuniyeti bildirmektedirler. Elde edilen bu bulguyu destekleyen bir çalışma, Marsiglia vd. (2013)'ne aittir. Çalışmalarında, hem İngilizce hem de İspanyolca diline hâkim olan Amerika'da yaşayan Meksikalı göçmenlerin sadece İspanyolca'ya hâkim olan meslektaşlarına göre önemli ölçüde daha yüksek yaşam memnuniyeti bildirdiği tespit etmişlerdir.³¹⁷

6.5.1.4.Yaşam Memnuniyeti ve Değişim Modeli

Tablo 6.24'te Covid-19 döneminde (2020-2022 yıllarında) kulüplere yapılan bağıştaki, kulüplerin etkinliklerine katılımdaki, kulüplerde gönüllü çalışmadaki, kulüplere üye olmadaki ve herhangi bir kulüple bağlantının olmamasındaki değişimin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisinin sunulduğu modelde heteroskedasitenin varlığı

³¹⁷ Flavio F. Marsiglia, Jaime M. Booth, Adrienne Baldwin ve Stephanie Ayers, "Acculturation and Life Satisfaction Among Immigrant Mexican Adults", *Advances in Social Work*, 2013, Vol: 14, No: 1, s.49.

sınanmıştır. Tüm modelde heteroskedasitenin olmadığını belirten H_0 hipotezi reddedilmiştir. Model tahmin edilirken heteroskedasitenin varlığı dikkate alınmıştır.

Tablo 6.24. 2020-2022 Yıllarında Yaşam Memnuniyeti ve Değişim Modelinde Varsayımdan Sapmalar

H_0: Değişen varyans yoktur		
Dönem ve katılımcıların etnik kökeni	Test İstatistiği	Prob>F
(17) Hollandalılar	chi2(1) = 176.70	0.0000
(18) Birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	chi2(1) = 11.92	0.0006
(19) Birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	chi2(1) = 3.34	0.0674
*** p<0.01; ** p<0.05; * p<0.10		

Tablo 6.25. Yaşam Memnuniyeti ve Değişim Modeli Regresyon Sonuçları

Bağımlı Değişken	Yaşam Memnuniyeti (1-7)		
	Hollandalılar	Birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	Birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler
Değişkenler	2020-2022	2020-2022	2020-2022
	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar
	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata
	(17)	(18)	(19)
Kulüplere	.0209743	-.0467063	.003967
Bağış yapma	.0310132	.1200677	.227937
Kulüplerin etkinliklerine katılım	-.0150116 .0300561	-.1279149 .1135592	.1662596 .2059678

Kulüplerde gönüllü çalışma	.0682224** .0337445	.3128401** .108191	.0652525 .2756451
Kulüplere üye olma	.0174909 .0292033	-.005046 .0979822	.0652525 .2756451
Herhangi bir kulüple bağlantılı olmama	-.0271323 .0293823	-.1100514 .1058027	.2168971 .2181849
ΔBağış	.0081758 .0257621	-.058012 .1268641	-.1184054 .1897162
ΔKatılım	-.0037987 .0228287	-.0257729 .1065953	-.0828036 .1717487
ΔGönüllülük	.0014746 .026177	-.3102622** .1405163	-.3533022 .240515
ΔÜyelik	-.0114409 .025337	-.0201652 .1078087	-.0416159 .1748068
ΔBağlantılı olmama	.0263611 .0242003	.0147308 .1323068	-.096736 .184365
Sabit	2.650551** 1.125093	8.438866 5.859806	4.158237 8.233304
	Gözlem Sayısı= 3,211	Gözlem Sayısı=251	Gözlem Sayısı=154
	R ² = 0.07	R ² = 0.19	R ² = 0.29

*** p<0.01; ** p<0.05; * p<0.10

Covid-19 öncesi ve Covid-19 döneminde kulüplere bağış yapma, kulüplerin etkinliklerine katılım, kulüplerde gönüllü çalışma, kulüplere üye olma ve herhangi bir kulüple bağlantılı olmama durumundaki değişimin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi Tablo 6.25'te sunulmuştur. Kulüplerde gönüllü çalışma, 2020 ve 2022 dönemlerinde hem Hollandalılar hem de Batılı göçmenlerin yaşam memnuniyetinde anlamlı ve pozitif bir etkiye sahiptir. Bu sonucu destekleyen bir çalışma Weziak-Bialowolska ve Bialowolski

(2023)'e aittir. Yazarlar hem Covid-19 öncesi hem de Covid-19 döneminde gönüllük ile iyi oluş arasında pozitif bir ilişki tespit etmiştir.³¹⁸

2020 ve 2022 dönemlerinde, Batılı göçmenler için gönüllülük faaliyetlerindeki değişimin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi anlamlı ve negatiftir. Jack McDermott (2021), Covid-19 döneminde 12 ay öncesine kıyasla daha az gönüllülük faaliyetine katılan bireylerin bu durumdan olumsuz etkilendiğini belirtmektedir. Ayrıca çalışmada, Covid-19 döneminde gönüllülük faaliyetlerine katılamamanın sonucunda kişiler arasındaki sosyal temasın azaldığı, bireylerin izolasyon duygularının arttığı ve bu sebeple de yaşam memnuniyetlerinin negatif etkilendiği vurgulanmıştır.³¹⁹ Bu sonuç, Batılı göçmenlerin Covid-19 döneminde gönüllük faaliyetlerindeki değişimin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisinin neden negatif olduğunu açıklamaya yardımcı olmaktadır.

6.5.1.5.Yaşam Memnuniyeti (Tüm Model)

Tablo 6.26'da yaşam memnuniyetini etkileyen tüm faktörlerin sunulduğu modelde varsayımdan sapmalar test edilmiştir. 21 numaralı modelde otokorelasyonun olmadığını bildiren H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Heteroskedasite ise tüm modellerde mevcuttur. 21 numaralı modelde sadece heteroskedasitenin varlığını dikkate alan model ile tahmin edilmiştir. Diğer modellerde ise hem otokorelasyon hem de heteroskedasitenin varlığı dikkate alınarak model tahmin edilmiştir.

³¹⁸ Dorota Weziak-Bialowolska ve Piotr Bialowolski, "Helping and Volunteering During COVID-19: Associations With Well-Being and Psychological Distress", **American Journal of Preventive Medicine**, 2023, s.1-10.

³¹⁹ Jack McDermott, "Continuity and Change: Volunteering During the COVID-19 Pandemic", **Volunteering Australia**, 2021, s.1-16.

Tablo 6.26. Yaşam Memnuniyeti Modelinde Varsayımdan Sapmalar

H₀: Otokorelasyon yoktur		
Dönem ve katılımcıların etnik kökeni	Test İstatistiği	Prob>F
(20) Hollandalılar	F(1, 1344) = 13.328	0.0003
(21) Birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	F(1, 96) = 0.679	0.4120
(22) Birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	F(1, 46) = 17.756	0.0001
H₀: Değişen varyans yoktur		
Dönem ve katılımcıların etnik kökeni	Test İstatistiği	Prob>F
(20) Hollandalılar	chi2(1) = 881.69	0.0000
(21) Birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	chi2(1) = 84.28	0.0000
(22) Birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	chi2(1) = 23.03	0.0000
*** p<0.01; ** p<0.05; * p<0.10		

Tablo 6.27. Yaşam Memnuniyeti Modelinin Regresyon Sonuçları

Bağımlı Değişken	Yaşam Memnuniyeti (1-7)		
	Hollandalılar	Birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	Birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler
Değişkenler	2011-2022	2011-2022	2011-2022
	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar
	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata
	(20)	(21)	(22)

Genel güven	.0792753*** .0101325	.0788984*** .0208035	.0688977* .0373828
Hükümete güven	.02343 .01468	.1133865** .047469	.0421918 .0527677
Hollanda parlamentosuna güven	-.0031123 .0161567	-.107353** .0517279	-.0773751 .0761651
Yasal sisteme güven	.0007078 .0131253	.0079883 .0316414	-.0071068 .0537602
Polise güven	.0257501* .014433	.0230748 .0334143	.0980151* .0512673
Siyasi partilere güven	.0097128 .0121793	.0576223* .0339563	-.0774403 .0500541
Orduya güven	-.008932 .0117271	-.0164222 .0285125	.0249934 .0436227
Aile üyelerinin dışında bir akraba ile bir akşam görüşme sıklığı	.0438*** .0117435	.0646698** .0305614	.0943661 .0647051
Mahalleden biriyle bir akşam görüşme sıklığı	.0061941 .0095432	.0447091* .0242132	-.0057819 .0545007
Mahallenin dışından biriyle bir akşam görüşme sıklığı	.0337934** .0115134	.0344573 .0339066	-.034259 .0593255
Tüm etkinlikler	.0623087* .0334162	.2211032** .0893762	.1006903 .1880194
Kulüplere bağış yapma	.0197776 .0194908	.0397439 .0537647	.0929295 .1468876
Kulüplerin etkinliklerine katılım	-.0140826 .015497	.0351959 .0512143	.2839066* .1516375

Kulüplerde gönüllü çalışma	.0293849 .0205676	.1179811** .0580011	-.0689668 .1894543
Kulüplere üye olma	.0191996 .0182553	.0081482 .0425004	.1162477 .1454275
Herhangi bir kulüple bağlantılı olmama	.0205237 .0184116	.0585559 .0484161	.2373291 .1537977
Arkadaşlarla Hollandaca Konuşma	-	.031655 .1383458	.2725269 .2390884
İş arkadaşlarla Hollandaca Konuşma	-	.2481874** .1007281	.3624833* .2131569
Hollandaca konuşmada zorluk çekmeme	-	.1419594 .1899585	-.1983381 .2216916
Hollandaca okuma zorluk çekmeme	-	-.2621145 .2156524	.1273674 .2127456
Uyumluluk (Agreeable)	.0222676** .0064437	.0262905 .0168985	-.0490292 .0316008
Duygusal denge (Emotional stability)	-.0611422*** .0038106	-.0529479*** .0102496	-.0392982* .0204355
Dışa dönüklük (Extraversion)	.0156426** .0063204	.0599142*** .0170868	.1031201** .0310696
Açıklık (Openness/Intellect)	.0237152*** .0056168	.0255413* .0134251	.0328798 .0316529
Sorumluluk (Conscientiousness)	.007559 .0060148	-.021557 .0153545	-.0116596 .0343806
Sabit	1.951446*** .5388153	-1.884014 1.412375	-4.731246 3.674307
Gözlem Sayısı= 9,059		Gözlem Sayısı=561	Gözlem Sayısı= 315
R ² = 0.20		R ² = 0.39	R ² =0.36

*** p<0.01; ** p<0.05; * p<0.10

Tablo 6.27’de 2011-2022 yıllarını kapsayan yaşam memnuniyeti modeli sunulmuştur. Tüm gruplarda, genel güvenin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Hollandalılar ve Batılı göçmenlerde bu katsayı 0,79 iken, Batılı olmayan göçmenlerde 0,69’dur. Eric M. Uslaner, göçmenlerin göç ettikleri ülkedeki güven seviyelerinin, özellikle yerli halkın güven düzeyine göre farklı olacağını vurgulamıştır. Güven düzeyi yüksek/düşük olan bir ülkeden gelen göçmenlerin, göç ettikleri ülkede de kendi ülkelerindeki yüksek/düşük güven düzeyini sürdürmeye devam ettiklerini belirtmiştir.³²⁰ Batılı olmayan göçmenlerin, Batılı göçmenlere göre yaşam memnuniyetlerinde güven düzeyinin etkisinin daha az olması, hem sosyal sermayelerinin diğer gruplara göre daha düşük olmasından hem de düşük güven düzeyine sahip ülkelerden gelmelerinden kaynaklanabilmektedir. Güvenin tüm gruplarda yaşam memnuniyetini artırması ise oldukça önemlidir. Sosyal sermayenin yaratılması ve güçlendirilmesinde güven oldukça önemli bir unsurdur. Özellikle, göçmenler için de güvenin yaşam memnuniyeti üzerindeki pozitif etkisi, sosyal sermayenin geliştirilmesi ve sosyal entegrasyonun sağlanmasını kolaylaştırmaktadır.

Covid-19 pandemisinden önce, yaşam memnuniyeti üzerinde genel güvenin etkisinin en yüksek olduğu grup Batılı olmayan göçmenler olarak tespit edilmişti. Aynı zamanda, Covid-19 döneminde bu etki istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştı. Yaşam memnuniyeti ve tüm değişkenlerin modele dahil edilmesi ve pandemi öncesi ve pandemi dönemi ayrımı ortadan kaldırıldıktan sonra bu etkinin azalması önemli bir bulgudur. Tüm model, Covid-19 dönemini de içermektedir ve bu modelde Batılı olmayan göçmenlerin yaşam memnuniyetleri üzerinde genel güvenlerinin diğer gruplara göre daha çok etkilendiği değerlendirilebilir.

Hükümete güvenin yaşam memnuniyetindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu tek grup Batılı göçmenlerdir. Batılı olmayan göçmenler ve Hollandalılarda bu ilişki anlamlı bulunamamıştır. Joost Oude Groeniger vd. (2021), Hollanda da özellikle Covid-19 döneminde alınan karantina tedbirlerinin hükümete ve bilime olan güveni artırdığını

³²⁰ Eric M. Uslaner, “Where You Stand Depends Upon Where Your Grandparents Sat: The Inheritability of Generalized Trust”, *Public Opinion Quarterly*, Vol.72, No.4, (January 2008), s.725-740.

belirtmiştir. Hükümetin kriz zamanında harekete geçmesi güveni artırıcı bir unsur olarak görülmektedir.³²¹

Hollanda parlamentosuna güvenin, Batılı göçmenlerin yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkisinin anlamlı ve negatif olduğu görülmektedir. Hollanda’da parlamento’ya duyulan güvenin 2023 yılında son 10 yılın en düşük seviyesine ulaşması, yaşam memnuniyetini azaltıcı etkisinin açıklanmasında önemlidir.³²² Polise güvenin hem Hollandalılarda hem de Batılı olmayan göçmenlerde yaşam memnuniyetindeki etkisinin pozitif ve anlamlı olduğu görülmektedir. Batılı olmayan göçmenlerde polise duyulan güvenin yaşam memnuniyetini artırması önemli bir sonuçtur. Han vd. (2020), göçmenlerin polisler duydukları güveni araştırdıkları çalışmalarında, göçmenlerin polisi mahalle güvenliğinin sağlanması ve kurumsal güven aracılığıyla sosyal sermayenin geliştirilmesi için oldukça önemli gördüklerini tespit etmiştir.³²³

Batılı göçmenlerde siyasi partilere duyulan güvenin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlıdır. Hollandalılarda ve Batılı göçmenlerde, aile üyelerinin dışında bir akraba ile bir akşam görüşme sıklığının yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. Batılı olmayan göçmenler için bu ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. Kişilerin arkadaşları veya akrabalarıyla görüşmelerinin yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkisini inceleyen Nattavudh Powdthavee (2008) çalışmasında, arkadaşlarını ya da akrabalarını ayda bir kereden az gören veya hiç görmeyen bir kişinin, arkadaşlarını ya da akrabalarını sık sık gören bir kişi kadar hayatından memnun olabilmesi için yılda yaklaşık 63.000 £ daha fazla para harcaması gerektiğini tespit etmiştir. Bu bulgu, kişilerin arkadaşları ve akrabalarıyla sosyal iletişimde bulunmalarının yaşam memnuniyetleri üzerindeki önemini vurgulamaktadır.³²⁴

³²¹ Joost Oude Groeniger, Kjell Noordzij, Jeroen van der Waal ve Willem de Koster, “Dutch COVID-19 Lockdown Measures Increased Trust in Government and Trust in Science: A Difference-in-Differences Analysis”, **Social Science & Medicine**, 2021, s.1-8.

³²² *Statistics Netherlands (CBS)*, “Trust in Parliament at 10-year low”, <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2023/19/trust-in-parliament-at-10-year-low>, (17 Mart 2023).

³²³ Sungil Han, EuiGab Hwang, Matt R. Nobles, Sherah L. Basham ve Alex R. Piquero, “Immigrants’ Confidence in the Police in 34 Countries: A Multilevel Analysis”, **Police Quarterly**, Vol.23, No.1, (2020), s.106-137.

³²⁴ Nattavudh Powdthavee, “Putting a Price Tag on Friends, Relatives, and Neighbours: Using Surveys of Life Satisfaction to Value Social Relationships”, **The Journal of Socio-Economics**, Vol.37, (2008), s.1459-1480.

Mahalleden biriyle bir akşam görüşme sıklığının yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi, sadece Batılı göçmenlerde anlamlı ve pozitifdir. Batılı göçmenlerde, mahalle içinde görüşme sıklığı ile yaşam memnuniyeti arasındaki bu pozitif ilişki, kültürel benzerlikler ve paylaşılan deneyimlerle açıklanabilmektedir. Benzer kültüre sahip olan kişilerin birbirleriyle daha sık görüşmesi beklenen bir durumdur ve aynı zamanda yaşam memnuniyetini artırmaktadır. Mahallenin dışından biriyle bir akşam görüşme sıklığının, sadece Hollandalıların yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Batılı olmayan göçmenler için her iki değişkenin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. Amati vd. (2018), kişilerin sosyal ilişkilerinin yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkisini araştırdıkları çalışmada, arkadaşlarıyla haftada bir ya da ayda birkaç kez görüşen bir bireyin hayattan memnun olma olasılığının, arkadaşlarıyla düzenli olarak görüşen bir bireye göre %9 daha düşük olduğunu tespit etmiştir.³²⁵

Hollandalılar ve Batılı göçmenlerde, etkinliklere katılımın yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisinin pozitif ve anlamlı olduğu görülmektedir. Batılı göçmenlerde bu katsayı 0,22 iken, Hollandalılarda bu katsayı 0,06'dır. Batılı göçmenlerde bu katsayının yerlilere göre yüksek olması önemlidir. Göçmenlerin yerlilerle temas kurabildikleri etkinliklere katılımları, toplumla entegrasyonlarını artırmakta ve topluma daha iyi uyum sağlamaları ile sonuçlanmaktadır. Dolayısıyla bu durumda yaşam memnuniyetleri de artmaktadır. Ancak, Batılı olmayan göçmenler için bu katsayı istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır.

Batılı olmayan göçmenler için kulüplerin etkinliklerine katılımlarının yaşam memnuniyetleri üzerinde etkisi anlamlı ve pozitif bulunmuştur. Bu sonucu destekleyen bir çalışma Kim vd. (2014)'ne aittir. Koreli göçmenlerin özellikle spor kulüplerine katılımlarının iyi oluşları üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmalarında, kişilerle mülakat yaparak kulüplere katılımları sonrası iyi oluşlarını araştırmışlardır. Amerika'da yaşayan Koreli bir göçmenin, badminton kulübüne katıldıktan sonra yeni arkadaşlar

³²⁵ Viviana Amati, Silvia Meggiolaro, Giulia Rivellini, Susanna Zaccarin, "Social Relations and Life Satisfaction: the Role of Friends", *Genus*, 2018, s.1-18.

edindiğini ve bu sayede yalnızlık çekmediğini ve yaşamından daha memnun olduğunu belirtmişlerdir. Çalışmanın sonunda ise yazarlar, çeşitli kulüplere üye olan Koreli göçmenlerin iyi oluşlarının arttığını vurgulamışlardır.³²⁶ Ayrıca, kulüplerde gönüllü çalışmanın Batılı göçmenlerin yaşam memnuniyetini artırdığı görülmektedir.

İş arkadaşlarıyla Hollandaca konuşmanın hem Batılı hem de Batılı olmayan göçmenlerin yaşam memnuniyetleri için önemli olduğu ve yaşam memnuniyetini artırdığı görülmektedir. Batılı olmayan göçmenlerde bu katsayı 0,36 iken, Batılı göçmenler için ise yaklaşık 0,25'tir. Batılı olmayan göçmenlerin iş arkadaşlarıyla Hollandaca iletişim kurmasının, Batılı göçmenler ile kıyaslandığında yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkisi daha büyüktür. Batılı göçmenlere nazaran, Batılı olmayan göçmenlerin farklı kültür ve farklı dil geçmişine sahip olmalarından dolayı topluma entegrasyonları zor olabilmektedir. İş hayatında da kendilerini ispat edebilme ve daha kalıcı ilişkiler kurma, Batılı olmayan göçmenlerde daha önemli olabilmektedir. Elde edilen bu sonuç, bu yorumu doğrulamaktadır.

Beş büyük kişilik özelliklerinin yaşam memnuniyeti ile ilişkisi incelendiğinde, uyumluluğun Hollandalıların yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisinin literatüre uygun olarak anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. Duygusal denge, tüm gruplarda yaşam memnuniyetinde anlamlı ve negatif etkiye sahiptir. Dışa dönüklüğün yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisinin tüm gruplarda anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. Açıklığın ise hem Hollandalıların hem de Batılı göçmenlerin yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Elde edilen tüm bulgular, beş büyük kişilik özelliğinin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalarla benzerdir. Örneğin Yu vd. (2021), beş kişilik özelliğinin öznel iyi oluş ile önemli ölçüde ilişkili olduğunu belirtmiştir. Çalışmada, uyumluluk, dışa dönüklük, açıklık ve sorumluluğun iyi oluş

³²⁶ Junhyoung Kim, Jinmoo Heo ve Jun Kim, "The Benefits of In-Group Contact Through Physical Activity Involvement for Health and Well-Being Among Korean Immigrants", **International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being**, 2014, s.1-11.

üzerindeki etkisinin pozitif, duygusal dengenin ise iyi oluş üzerindeki etkisinin negatif olduğu tespit edilmiştir.³²⁷

6.5.2. Genel Güven Modelleri

Bu çalışmada genel güvenin belirleyicilerini incelediğimiz modeller (kurumsal güven, sosyal entegrasyon, dil yeterliliği, değişim ve tüm model) sırasıyla 1,2,3, 4 ve 5. modellerdir:

Kurumsal Güven Modeli

$$\text{Genel Güven}_{it} = \beta_0 + \beta_1 YM_{it} + \beta_2 KG + \beta_3 X_{it} + u_{it} \quad (1)$$

$$i=1, \dots, N; t=1, \dots, T$$

Genel güven değişkeni “*Genel olarak konuşursak, çoğu insana güvenilebileceğini mi yoksa insanlarla ilişkilerde fazla dikkatli olunması gerektiğini mi söylersiniz?*” sorusudur ve soruya katılımcılardan en düşük “0” ve en yüksek “10” yanıtının verilmesi beklenmektedir. “0” yanıtı ile katılımcılar genel olarak insanlara güvenmekte zorlandıklarını ve insan ilişkilerinde dikkatli olmanın önemli olduğunu belirtirken, “10” ile çoğu insana güvenilebilir yargısını desteklemektedirler. Modelde, i alt indisi, ankete katılan her bir bireyi, t alt indisi ise zamanı (burada yılları) ifade etmektedir. YM_{it} : Yaşam memnuniyetini, KG_{it} : Kurumlara (Hükümete, Hollanda parlamentosuna, yasal sisteme, polise, siyasi partilere ve orduya) güveni temsil ederken X_{it} : Sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik değişkenleri (erkek, yaş, yaşın karesi, çocuk sayısı, evli olma, şehirde yaşama, ücretli çalışan, emekli, hanehalkı geliri (ln) ve eğitim durumu) temsil etmektedir. u_{it} : hata terimini temsil etmektedir.

Sosyal Entegrasyon Modeli

$$\text{Genel Güven}_{it} = \beta_0 + \beta_1 KB_{it} + \beta_2 GS_{it} + \beta_3 EK_{it} + \beta_4 X_{it} + u_{it} \quad (2)$$

³²⁷ Yanghang Yu, Yuanyuan Zhao, Dongyan Li, Jingqiu Zhang ve Jiewei Li, “The Relationship Between Big Five Personality and Social Well-Being of Chinese Residents: The Mediating Effect of Social Support”, **Frontiers in Psychology**, 2021, s.1-8.

$$i=1,...,N; t=1,...,T$$

(2) numaralı denklemde KB_{it} : Kulüplerle bağlar (kulüplere bağış yapma, kulüplerin etkinliklerine katılım, kulüplerde gönüllü çalışma, kulüplere üye olma ve herhangi bir kulüp ile bağlantılı olmama), GS_{it} : Görüşme sıklığı (Aile üyelerinin dışında bir akraba ile bir akşam görüşme sıklığı, mahalleden biriyle bir akşam görüşme sıklığı ve mahallenin dışından biriyle bir akşam görüşme sıklığı), EK_{it} : Etkinliklere katılım, X_{it} : Sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik değişkenleri (erkek, yaş, yaşın karesi, çocuk sayısı, evli olma, şehirde yaşama, ücretli çalışan, emekli, hanehalkı geliri (ln) ve eğitim durumu) ve u_{it} : ise hata terimini temsil etmektedir.

Dil Yeterliliği Modeli

$$Genel\ Güven_{it} = \beta_0 + \beta_1 D1_i + \beta_2 D2_i + \beta_3 X_{it} + u_{it} \quad (3)$$

$$i=1,...,N; t=1,...,T$$

(3) numaralı modelde göçmenlerin dil yeterliliklerinin genel güven üzerindeki etkisi incelenmektedir. $D1$: Arkadaşlarla ve iş arkadaşlarıyla Hollandaca konuşma; sık sık/her zaman konuşma için 1, diğerleri için 0 değerini alan kukla değişkenleri, $D2$: Hollandaca konuşmada ve okuma zorluk çekme; -hayır/hiç için 1, diğerleri için 0 değerini alan kukla değişkenleri, X_{it} : Sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik değişkenleri (erkek, yaş, yaşın karesi, çocuk sayısı, evli olma, şehirde yaşama, ücretli çalışan, emekli, hanehalkı geliri (ln) ve eğitim durumu) ve u_{it} : hata terimini temsil etmektedir.

Değişim Modeli

$$GG_{it} = \beta_0 + \beta_1 BD_{it} + \beta_2 KD_{it} + \beta_3 GD_{it} + \beta_4 ÜD_{it} + \beta_5 BD_{it} + \beta_6 X_{it} + u_{it} \quad (4)$$

$$i=1,...,N; t=1,...,T$$

(4) numaralı modelde BD_{it} : Kulüplere yapılan bağıştaki değişimi, KD_{it} : Kulüplerin etkinliklerine katılımındaki değişimi, GD_{it} : Kulüplerin faaliyetlerinde gönüllü çalışmadaki değişimi, $ÜD_{it}$: Kulüplere üye olmadaki değişimi, BD_{it} : Herhangi bir kulüp ile bağlantının olmamasındaki değişimi, X_{it} : Sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik değişkenleri (erkek, yaş, yaşın karesi, çocuk sayısı, evli olma, şehirde yaşama, ücretli

çalışan, emekli, hanehalkı geliri (ln) ve eğitim durumu) ve u_{it} : hata terimini temsil etmektedir.

Tüm Model

$$GG_{it} = \beta_0 + \beta_1 YM_{it} + \beta_2 KG_{it} + \beta_3 KB_{it} + \beta_4 GS_{it} + \beta_5 EK_{it} + \beta_6 D1_i + \beta_7 D2_i + \beta_8 TD_{it} + \beta_9 BF_{it} + \beta_{10} X_{it} + u_{it}$$

$$i=1,...,N; t=1,...,T \quad (5)$$

(5) numaralı modelde TD_{it} : Tüm değişim modelini (Kulüplere yapılan bağıştaki değişim, kulüplerin etkinliklerine katılımdaki değişim, kulüplerin faaliyetlerinde gönüllü çalışmadaki değişim, kulüplere üye olmadaki değişim, Herhangi bir kulüple bağlantının olmamasındaki değişim), BF_{it} : Beş büyük kişilik özelliğini, $\beta_{10} X_{it}$: Sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik değişkenleri (erkek, yaş, yaşın karesi, çocuk sayısı, evli olma, şehirde yaşama, ücretli çalışan, emekli, hanehalkı geliri (ln) ve eğitim durumu) ve u_{it} : hata terimini temsil etmektedir.

6.5.2.1. Genel Güven ve Kurumsal Güven Modeli

Tablo 6.28’de genel güven ve kurumsal güven modelinde varsayımlardan sapmaların sonuçları sunulmuştur. 24 numaralı modelde otokorelasyon tespit edilmezken, 27 ve 28 numaralı modellerde hem otokorelasyon hem de heteroskedasite tespit edilmemiştir. Bu sebeple 27 ve 28 numaralı modellerde herhangi bir varsayımdan sapmaya rastlanmadığı için model “robust standart hataları” değil standart hataları içermektedir.

Tablo 6.28. Genel Güven ve Kurumsal Güven Modelinde Varsayımdan Sapmalar

H₀: Otokorelasyon yoktur		
Dönem ve katılımcıların etnik kökeni	Test İstatistiği	Prob>F
(23) Covid-19’dan önce Hollandalılar	F(1, 1261) = 0.548	0.4594
(24) Covid-19 döneminde Hollandalılar	F(1, 1447) = 5.266	0.0219

(25) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	$F(1, 94) = 0.007$	0.9342
(26) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	$F(1, 125) = 2.690$	0.1035
(27) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	$F(1, 55) = 0.269$	0.6061
(28) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	$F(1, 70) = 0.304$	0.5834

H₀: Değişen varyans yoktur

Dönem ve katılımcıların etnik kökeni	Test İstatistiği	Prob>F
(23) Covid-19'dan önce Hollandalılar	$\chi^2(1) = 540.34$	0.0000
(24) Covid-19 döneminde Hollandalılar	$\chi^2(1) = 341.03$	0.0000
(25) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	$\chi^2(1) = 8.22$	0.0042
(26) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	$\chi^2(1) = 4.00$	0.0455
(27) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	$\chi^2(1) = 0.35$	0.5538
(28) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	$\chi^2(1) = 0.18$	0.6748

*** $p < 0.01$; ** $p < 0.05$; * $p < 0.10$

Tablo 6.29. Genel Güven ve Kurumlara Güven Modelinin Regresyon Sonuçları

Bağımlı Değişken	Genel Güven (0-10)									
	Hollandalılar				Birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler				Birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	
Değişkenler	Covid-19 Pandemisinde n önce		Covid-19 döneminde		Covid-19 Pandemisinde n önce		Covid-19 döneminde		Covid-19 Pandemisinde n önce	
	Katsayılar		Katsayılar		Katsayılar		Katsayılar		Katsayılar	
	Robust Hata (23)	Std. (24)	Robust Hata (24)	Std. (25)	Robust Hata (25)	Std. (26)	Robust Hata (26)	Std. (27)	Std. Hata (27)	Std. Hata (28)
Erkek	.0027 .0417211		-.006894 .0922875		.0161173 .162114		-.0010771 .2471706		.1920791 .2343964	.4182592 .398029
Yaş	.0252699** .0089147		-.0017243 .0210017		-.1149828** .039247		-.1550111** .0509114		-.0476588 .0629989	-.0781577 .1169253
Yaş ²	-.0001408 .0000866		.0000834 .0001765		.0013093** .0003782		.0012666** .0004452		.0006306 .0007196	.0008997 .0011602
Çocuk sayısı	.024914 .0223688		-.0731906 .0559399		.1437107 .0944243		.0229774 .162877		-.1233318 .0978542	.0029514 .1880104
Evli	-.2207638*** .0484686		-.259601** .1074359		-.0625947 .1786137		-.1581712 .2177482		.0650417 .2493873	.3269697 .4357903

Şehirde yaşama (tümüyle şehirde yaşama 1 diğerleri 0)	-.0055191 .0633356	-.1399271 .1349142	.0701612 .1772943	-.7605359** .2987278	-.2928654 .2321013	-.0670516 .3857823
Ücretli çalışan	-.0872114 .0530174	-.0715508 .1333389	.3438291* .201718	-.5002512 .3249483	.3086157 .2611829	.5903416 .4174987
Emekli	-.0842878 .0619445	.0787915 .1203516	.0640991 .2399694	.1718915 .3078903	.1804629 .6589807	.4854024 .7963996
Hanehalkı geliri (ln)	.2791819*** .0469203	.4159322*** .09964	.213773 .1790951	.5136878* .2827319	.0112771 .2108487	-.2763317 .348775
Eğitim (üniversite mezunu 1, diğerleri 0)	.1292521** .0635148	.2522563* .131024	.48992** .2368423	.2780794 .3108608	.3734152 .3709306	.9856908* .5781807
Güven değişkenleri						
Yaşam memnuniyeti	.3704116*** .0215523	.4038247*** .0441322	.3646018*** .075304	.3555412*** .0933913	.3997288*** .081017	.0917717 .1444873
Hükümete güven	-.0193616 .0207366	-.1169359** .0399982	.0720247 .071777	-.3353029** .1103927	-.0094357 .094104	.052876 .1638095
Hollanda parlamentosu na güven	.0900894*** .0248011	.170678*** .0462623	.0975524 .0931753	.3112116** .1211952	.0301572 .102705	-.1057485* .1045681

Yasal sisteme güven	.1524667*** .0182668	.1730276*** .0365414	.0188425 .0623536	-.0657052 .0742698	.0447582 .0716545	.5016117*** .1261368
Polise güven	.1137195*** .0198301	.1005932** .0399727	.22395*** .0599173	.3868188*** .0832343	.0192507 .0705581	-.1406885 .1343061
Siyasi Partilere güven	.159314*** .0187116	.1557933*** .0322895	.0380626 .065935	.1637678* .0896885	.1293946* .0751841	.1222235 .1378925
Orduya güven	-.021242 .0153221	-.0343126 .031328	-.0387985 .0430477	-.0317608 .0728848	-.0181999 .0576174	.1059943 .1063509
Sabit	-1.515648*** .4244835	-1.962126** .9708518	1.802425 1.570819	2.224403 2.627611	2.847919 2.162518	5.271672 4.042802
	Gözlem Sayısı=9,017	Gözlem Sayısı=4,499	Gözlem Sayısı=776	Gözlem Sayısı=400	Gözlem Sayısı=465	Gözlem Sayısı=235
	R ² =0,23	R ² =0,24	R ² =0,24	R ² =0,26	R ² =0,14	R ² =0,18

*** p<0.01; ** p<0.05; * p<0.10

Tablo 6.29’da kurumlara güvenin genel güven üzerindeki etkisi incelenmiştir. Batılı göçmenlerde her iki dönemde de yaşın güven üzerindeki etkisi anlamlı ve negatiftir, ancak yaşın karesinin güven üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Hollandalılarda ise Covid-19 öncesinde yaşın güven üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. Hollandalılarda her iki dönemde de evli olmanın güven üzerindeki etkisi anlamlı ve negatiftir.

Batılı göçmenlerde Covid-19 döneminde, şehirde yaşamanın güven üzerindeki etkisinin anlamlı ve negatif olduğu görülmektedir. Ücretli çalışma, Covid-19

pandemisinden önce sadece Batılı göçmenlerde güveni pozitif etkilerken, hanehalkı geliri güveni Hollandalılarda her iki dönemde, Batılı göçmenlerde ise Covid-19 döneminde pozitif etkilemektedir. Üniversite mezunu olmanın güven üzerindeki etkisi Hollandalılar için her iki dönemde, Batılı göçmenlerde Covid-19 döneminden önce ve Batılı olmayan göçmenlerde Covid-19 döneminde anlamlı ve pozitifdir.

Yaşam memnuniyetinin güven üzerindeki etkisi, yalnızca Batılı olmayan göçmenlerde Covid-19 döneminde istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. Diğer gruplar ve dönemlerde yaşam memnuniyetinin güven üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Covid-19 döneminden önce, bu katsayısının tüm gruplar arasında en yüksek olduğu grup yaklaşık 0,40 ile Batılı olmayan göçmenlerdir. Covid-19 döneminde ise, bu katsayının en yüksek olduğu grup yaklaşık 0,40 ile Hollandalılardır. Yaşam memnuniyeti ve güven arasındaki ilişkinin incelendiği modelde de aynı sonuç tespit edilmiştir. Bu sonuç, yaşam memnuniyeti ve güven arasındaki ilişkinin nedensel bir ilişki olabileceği konusunda bize fikir verebilmektedir.

Covid-19 döneminde, Hollandalılar ve Batılı göçmenlerde hükümete güvenin genel güven üzerindeki etkisi anlamlı ve negatiftir. Rotterdam ve Leiden üniversitelerinde Covid-19 döneminde gerçekleştirilen anket çalışmasında, hükümete güvenin ve kişiler arası güvenin azaldığı tespit edilmiştir. Ankete katılan on kişiden yalnızca üçünün hükümete fazla güvendiğini belirten çalışmada, bu düşüşün sebebi olarak hükümet kurma süresinin uzaması ve çocuk yardımı skandalının etkili olduğu belirtilmiştir.³²⁸

Hollanda parlamentosuna güvenin genel güven üzerindeki etkisi Hollandalılarda her iki dönemde Batılı göçmenlerde ise yalnızca Covid-19 döneminde anlamlı ve pozitifdir. Covid-19 döneminde, Batılı olmayan göçmenlerin için parlamentoya olan güvenin genel güven üzerindeki etkisinin anlamlı ve negatif olduğu görülmektedir. Batılı olmayan göçmenlerin, Batılı göçmenlerden farklı olarak, Hollanda'daki deneyimleri ve siyasi süreçlere olan algıları farklılığı açıklayabilmektedir. Ayrıca, bu kurumlarda

³²⁸ *Universiteit Leiden, News*, "Declining Trust in Government: the Low-Trust Society", <https://www.universiteitleiden.nl/en/news/2021/11/declining-trust-in-government-the-low-trust-society>, 01 November 2021, (24 Mart 2024).

ayrımcılık ve eşitsizlikle karşılaşan Batılı olmayan göçmenlerin güveni de olumsuz etkilenmiş olabilir. Yasal sisteme güvenin genel güven üzerindeki etkisi, Hollandalılar için her iki dönemde anlamlı ve pozitiftir. Batılı olmayan göçmenler için ise Covid-19 döneminde genel güven üzerinde bu etkinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. Hollandalılara kıyasla, Batılı olmayan göçmenlerde Covid-19 döneminde bu katsayının (0,50) daha yüksek olduğu görülmektedir.

Polise güvenin genel güven üzerindeki etkisi, Hollandalılar ve Batılı göçmenlerde her iki dönemde anlamlı ve pozitiftir. Katsayılara bakıldığında, Batılı göçmenlerin polise duyduğu güvenin, genel güvenleri üzerindeki etkisinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Bradford ve diğerlerinin (2015) göçmenlik ve polise duyulan güveni araştırdıkları çalışmada, göçmenler arasında polise güvenin Birleşik Krallık doğumlu kişilere kıyasla daha yüksek olduğu, ancak ülkeye girişten beri geçen zamanla bu durumun değişebileceği tespit edilmiştir.³²⁹ Bu çalışmada, Batılı göçmenlerin polise duydukları yüksek güvenin devam ettiği ve genel güveni artırdığı görülmüştür. Siyasi partilere güvenin genel güven üzerindeki etkisi, Hollandalılar ve Batılı göçmenler için her iki dönemde anlamlı ve pozitiftir. Batılı olmayan göçmenler için bu ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır.

6.5.2.2. Genel Güven ve Sosyal Entegrasyon Modeli

Tablo 6.30, genel güven ve sosyal entegrasyon modelinde varsayımdan sapmaların sonuçlarını göstermektedir. 31, 33 ve 34 numaralı modelde otokorelasyonun olmadığını bildiren H_0 hipotezi kabul edilmektedir. Bir başka deyişle, bu modeller otokorelasyon içermemektedir. Tüm modellerde ise değişen varyansın olmadığını belirten H_0 hipotezi reddedilmiştir. Tüm modellerde heteroskedasite mevcuttur ve modeller tahmin edilirken heteroskedasitenin varlığını dikkate alan modeller kullanılmıştır.

³²⁹ Ben Bradford, Elise Sargeant, Kristina Murphy ve Jonathan Jackson, "A Leap Of Faith? Trust in the Police Among Immigrants in England and Wales", **British Journal of Criminology**, Vol.57, No.2, (March 2017), s.381-401.

Tablo 6.30. Genel Güven ve Sosyal Entegrasyon Modelinde Varsayımdan Sapmalar

H₀: Otokorelasyon yoktur		
Dönem ve katılımcıların etnik kökeni	Test İstatistiği	Prob>F
(29) Covid-19'dan önce Hollandalılar	F(1, 1553) = 19.723	0.0000
(30) Covid-19 döneminde Hollandalılar	F(1, 1255) = 3.510	0.0612
(31) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	F(1, 133) = 2.163	0.1437
(32) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	F(1, 104) = 5.207	0.0245
(33) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	F(1, 70) = 1.520	0.2217
(34) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	F(1, 50) = 0.006	0.9400
H₀: Değişen varyans yoktur		
Dönem ve katılımcıların etnik kökeni	Test İstatistiği	Prob>F
(29) Covid-19'dan önce Hollandalılar	chi2(1) = 501.99	0.0000
(30) Covid-19 döneminde Hollandalılar	chi2(1) = 300.85	0.0000
(31) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	chi2(1) = 32.48	0.0000
(32) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	chi2(1) = 10.53	0.0012
(33) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	chi2(1) = 14.46	0.0001
(34) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	chi2(1) = 8.23	0.0041

*** p<0.01; ** p<0.05; * p<0.10

Tablo 6.31. Genel Güven ve Sosyal Entegrasyon Regresyon Sonuçları

Bağımlı Değişken	Genel Güven (0-10)											
	Hollandalılar				Birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler				Birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler			
Değişkenler	Covid19		Covid-19		Covid-19		Covid-19		Covid-19		Covid-19	
	Pandemisind		döneminde		Pandemisind		döneminde		Pandemisind		döneminde	
	en önce				en önce				en önce			
	Katsayılar		Katsayılar		Katsayılar		Katsayılar		Katsayılar		Katsayılar	
	Robust	Std.	Robust	Std.	Robust	Std.	Robust	Std.	Robust	Std.	Robust	Std.
	Hata		Hata		Hata		Hata		Hata		Hata	
	(29)		(30)		(31)		(32)		(33)		(34)	
Kulüplere	.1538048***		.1715422**		-.0288852		-.1216788		.0043304		.1187525	
bağış yapma	.0362559		.0528298		.0820639		.2022191		.126837		.3316479	
Kulüplerin	-.0245946		-.0300614		.1938452**		.1161699		.0602786		-.4041214	
etkinliklerine	.032507		.0485496		.0808339		.1705113		.1253332		.2928818	
katılım												
Kulüplerde	.0936662**		.0285986		.1455436		.2618517		.161276		.0770909	
gönüllü	.0383731		.0662629		.1023071		.1753583		.1838082		.3189811	
çalışma												
Kulüplere üye	.0586689*		.0651028		.0963741		.0542032		.1969214*		.3309315	
olma	.0322761		.0490673		.0721776		.1683439		.1129379		.2870611	
Herhangi bir	-.07943**		-.1221725**		-.0249749		-.1647052		-.0131704		-.2249083	
kulüple	.0332542		.048916		.0709649		.1854819		.114788		.3108657	

bağlantılı olmama						
Aile üyelerinin dışında bir akraba ile bir akşam görüşme sıklığı	.0326862 .0244391	.0007357 .0309154	-.0553267 .0475535	.1574606* .0918467	.0772337 .0588856	-.0795396 .1391592
Mahalleden biriyle bir akşam görüşme sıklığı	.0828075*** .0213464	.1599177*** .0284056	.0917068** .0439275	-.0077655 .0961778	.0970183 .0630394	-.0064071 .1618178
Mahallenin dışından biriyle bir akşam görüşme sıklığı	.1115203*** .0268758	.0311504 .0361096	.0398627 .0553945	-.0386125 .1082187	.1313497** .0645379	-.0519864 .152717
Tüm etkinlikler	.5160809*** .071	.7159001*** .1064801	1.002465*** .1520236	1.171628** .3569048	.305431 .2425825	.4085825 .5015473
Sabit	1.662178* .9501064	3.192297** 1.296987	2.682671 1.646598	3.230161 5.891464	7.508981** 2.359127	11.18753** 5.623167
	Gözlem Sayısı=11,590	Gözlem Sayısı=4,157	Gözlem Sayısı=995	Gözlem Sayısı=348	Gözlem Sayısı=553	Gözlem Sayısı=198
	R ² =0.12	R ² =0,14	R ² =0,18	R ² =0,21	R ² =0,19	R ² =0,16

*** p<0.01; ** p<0.05; * p<0.10

Genel güven ve sosyal entegrasyon modelinin regresyon sonuçları Tablo 6.31’de sunulmuştur. Kulüplere bağış yapmanın, Hollandalılarda her iki dönemde de genel güven üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitiftir. Covid-19 pandemisinden önce, Batılı göçmenlerin kulüplerin etkinliklerine katılımlarının genel güvenleri üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitiftir. Özellikle, göçmenlerin sosyal entegrasyonunun artırılması için kulüplerin etkinliklerine katılımları önemlidir. Sosyal iletişimin sağlandığı kulüplerde diğer kişilerle iletişim halinde olmak, göçmenlerin sosyal sermayelerinde artış yaratabilir. Özellikle, Batılı göçmenler için kulüplerin etkinliklerine katılımın genel güvenlerini artırıcı bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Ayrıca bu tür sosyal etkileşimler, topluluk içinde aidiyet duygusunu artırarak genel güveni de pekiştirebilir.

Hollandalılarda Covid-19 pandemisinden önce, kulüplerde gönüllü çalışmanın genel güven üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitiftir. Hollandalılar ve Batılı olmayan göçmenlerde kulüplere üye olmanın genel güven üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. Batılı olmayan göçmenlerde bu katsayı yaklaşık 0,20 iken, Hollandalılarda yaklaşık 0,06’dır ve kulüplere üye olmanın genel güven üzerindeki etkisi Batılı olmayan göçmenler için daha yüksektir. Hollandalılarda her iki dönemde de herhangi bir kulüple bağlantılı olmamanın güven üzerindeki etkisi anlamlı ve negatiftir.

Aile üyelerinin dışında bir akraba ile bir akşam görüşme sıklığının genel güven üzerindeki etkisi, Batılı göçmenlerde Covid-19 döneminde anlamlı ve pozitiftir. Özellikle sosyal izolasyonun yoğun olduğu bu dönemde, Batılı göçmenler için akrabalık bağlarının ve sosyal ilişkilerin güven üzerindeki etkisinin pozitif olması, sosyal bağların korunması ve güçlendirilmesi açısından ayrıca önemlidir.

Covid-19 pandemisinden önce, mahalleden biriyle bir akşam görüşme sıklığının hem Hollandalılar hem de Batılı göçmenlerin genel güveni üzerinde anlamlı ve pozitif etkisi varken, Covid-19 döneminde bu etkinin sadece Hollandalıların genel güveni üzerinde anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. Hollandalıların, Covid-19 pandemisi sırasında mahallelerindeki kişilerle görüşmeye devam etmeleri, genel güvenlerini artırması açısından önemli bir sonuçtur. Uzun yıllardır aynı mahallelerde yaşayan kişilerin sosyal bağları daha güçlüdür. Hollandalıların da bu dönemde bu güçlü bağları

sayesinde genel güvenlerinin yüksek olması beklenen bir durumdur. Batılı göçmenler için de mahalleden biriyle bir akşam görüşme sıklığının genel güvenleri üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olması önemlidir. Bu tür etkileşimlerle Batılı göçmenlerin kendilerini toplum tarafından daha kabul edilmiş hissetmeleri sonucunda genel güvenlerinin artış göstermesi beklenen bir durumdur.

Covid-19 pandemisinden önce, mahallenin dışından biriyle bir akşam görüşme sıklığının hem Hollandalılarda hem de Batılı olmayan göçmenlerde genel güven üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğu görülmektedir. Batılı olmayan göçmenlerde bu etkinin Hollandalılara kıyasla daha yüksek olduğu ve mahallenin dışından biriyle sosyal etkileşimin bu grubun güveninde daha önemli olduğu söylenebilmektedir. Tüm etkinliklere katılımın genel güven üzerindeki etkisi, Hollandalılar ve Batılı göçmenler için her iki dönemde de anlamlı ve pozitifdir. Sosyal etkinliklere katılımın genel güven üzerindeki etkisinin bu iki grup arasında farklılık gösterdiği görülmektedir. Batılı göçmenler için Covid-19 öncesi ve Covid-19 döneminde katsayılar sırasıyla 1 ve 1,17 iken, Hollandalılarda bu değerler yaklaşık 0,52 ve 0,71 olarak belirlenmiştir. Batılı göçmenlerde etkinliklere katılımların genel güven üzerindeki etkisi, Hollandalılara göre daha yüksektir. Göçmenler, ülkeye uyum sağlama sürecinde daha fazla sosyal sermaye ve sosyal ağa ihtiyaç duyabilmektedirler. Sosyal etkinliklere katılımları, sosyal ağlarını genişletmelerine ve topluma daha iyi entegre olmalarına yardımcı olabilmektedir. Bu sayede de göçmenlerin genel güven duygusu yükselebilmektedir.

6.2.5.3. Genel Güven ve Göçmenler için Dil Yeterliliği Modeli

Genel güven ve göçmenlerin dil yeterliliği modelinde varsayımdan sapmaların sonuçlarının sunulduğu Tablo 6.32’de tüm modellerde otokorelasyonun olmadığını belirten H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Heteroskedasite ise sadece 38. modelde (Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler) mevcut değildir. Bu sebeple bu modelde “robust standart hatalar” yerine standart hatalar yer almaktadır.

Tablo 6.32. Genel Güven ve Göçmenler için Dil Yeterliliği Modelinde Varsayımdan Sapmalar**H₀: Otokorelasyon yoktur**

Dönem ve katılımcıların etnik kökeni	Test İstatistiği	Prob>F
(35) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	F(1, 61) = 1.485	0.2276
(36) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	F(1, 125) = 2.652	0.1059
(37) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	F(1, 51) = 0.706	0.4046
(38) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	F(1, 64) = 0.000	0.9882

H₀: Değişen varyans yoktur

Dönem ve katılımcıların etnik kökeni	Test İstatistiği	Prob>F
(35) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	chi2(1) = 21.97	0.0000
(36) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	chi2(1) = 4.29	0.0383
(37) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	chi2(1) = 10.11	0.0015
(38) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	chi2(1) = 1.84	0.1751

*** p<0.01; ** p<0.05; * p<0.10

Tablo 6.33. Genel Güven ve Göçmenler için Dil Yeterliliği Regresyon Sonuçları

Bağımlı Değişken	Genel Güven (0-10)			
	Birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler		Birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	
Değişkenler	Covid-19 Pandemisinden önce	Covid-19 döneminde	Covid19 Pandemisinden önce	Covid-19 döneminde
	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar
	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Std. Hata
	(35)	(36)	(37)	(38)
Arkadaşlarla Hollandaca Konuşma	.5230105*	.3348215	.9297574**	1.71933***
İş arkadaşlarla Hollandaca Konuşma	-.3379877	-.3328119	.3483194	.1833022
Hollandaca konuşmada zorluk çekmeme	.2581859	.2454988	.2621773	.4606539
Hollandaca okuma zorluk çekmeme	.9873008**	.7695974**	.0541757	.0689751
Sabit	.2938956	.385663	.3354751	.6341947
	.2140441	.3559639	-.4864701	-.2789757
	.3240503	.3896817	.3193008	.6562438
	2.102612	.6969367	7.992488***	4.957391
	1.973803	3.12125	2.126967	4.069933
	Gözlem Sayısı=591	Gözlem Sayısı=395	Gözlem Sayısı=426	Gözlem Sayısı=224
		R ² =0,13	R ² =0,12	R ² = 0,19
	R ² =0,12			

*** p<0.01; ** p<0.05; * p<0.10

Göçmenlerin dil yeterliliklerinin genel güvenleri üzerindeki etkileri, tablo 6.33'te sunulmuştur. Covid-19 pandemisinden önce hem Batılı hem de Batılı olmayan göçmenlerde arkadaşlarla Hollandaca konuşmanın genel güven üzerindeki etkisi anlamlı

ve pozitifken, Covid-19 döneminde, Batılı olmayan göçmenlerde arkadaşlarla Hollandaca konuşmanın genel güven üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Batılı olmayan göçmenlerde Batılı göçmenlere kıyasla katsayıların daha yüksek olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle, arkadaşlarla Hollandaca konuşmanın Batılı olmayan göçmenler için genel güven üzerindeki etkisi daha yüksektir. Bu sonuçları destekleyen bir çalışma Amit ve Bar-Lev'e (2014) aittir. Çalışmalarında, göçmenlerin dil yeterliliklerinin yaşam memnuniyetleri üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi olduğunu vurgulamışlardır. Aynı zamanda, yaşam memnuniyeti artan göçmenlerin aidiyet duygularının da arttığını belirtmişlerdir.³³⁰

Hollandaca konuşmada zorluk çekmemenin Batılı göçmenlerde her iki dönemde de genel güven üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Hollandaca konuşmada zorluk çekmeyen Batılı göçmenlerin artan iletişimleri sayesinde sosyal entegrasyonlarının sağlanması ve sonuç olarak genel güvenlerini pozitif etkilemesi önemli bir bulgudur. Bu sonucu destekleyen bir çalışma Lee vd.'ne (2022) aittir. Çalışmalarında, Avustralya'daki göçmenlerin dil yeterliliklerinin yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkisinin oldukça önemli olduğunu belirtmişlerdir.³³¹

Hollanda'da göçmenlerin dil yeterliliklerinin yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkisini inceleyen Pletneva (2019), dil yeterliliğinin yaşam memnuniyeti ile pozitif ilişkili olduğunu tespit etmiştir. Hem yerlilerle temas sıklığını hem de iş gücü piyasasına entegrasyonu artırdığı için dil yeterliliğinin yaşam memnuniyetini pozitif etkilediğini belirtmiştir.³³²

³³⁰ Karin Amit ve Shirly Bar-Lev, "Immigrants' Sense of Belonging to the Host Country: The Role of Life Satisfaction, Language Proficiency, and Religious Motives", **Social Indicators Research**, 2014, s.1-16.

³³¹ Jongkwan Lee, Anthony Niu ve Hee-Seung Yang, "Language Proficiency and Subjective Well-being: Evidence from Immigrants in Australia", **Journal of Happiness Studies**, Vol.23, 2022, s.1847-1866.

³³² Iuliia E. Pletneva, "The Role of Labour Market Integration, Language Proficiency and Inter-Ethnic Contacts in Shaping Life Satisfaction Among Immigrants in the Netherlands", **RUDN Journal of Economics**, Vol.27, No.2, (2019), s.326-337.

6.5.2.4. Genel Güven ve Değişim Modeli

Tablo 6.34'te 2020-2022 yıllarında genel güven ve değişim modeli için heteroskedasite testlerinin sonuçları sunulmuştur. 41. modelde heteroskedasitenin olmadığını belirten H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Modelin tahmininde bu durum dikkate alınmış “robust standart hatalar” yerine standart hatalar sunulmuştur.

Tablo 6.34. 2020-2022 Yıllarında Genel Güven ve Değişim Modelinde Varsayımdan Sapmalar

H_0: Değişen varyans yoktur		
Dönem ve katılımcıların etnik kökeni	Test İstatistiği	Prob>F
(39) Hollandalılar	chi2(1) = 204.27	0.0000
(40) Birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	chi2(1) = 5.65	0.0174
(41) Birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	chi2(1) = 2.26	0.1326

*** p<0.01; ** p<0.05; * p<0.10

Tablo 35. 2020-2022 Yıllarında Genel Güven ve Değişim Modeli Regresyon Sonuçları

Bağımlı Değişken	Genel Güven (0-10)		
	Hollandalılar	Birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	Birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler
Değişkenler	2020-2022	2020-2022	2020-2022
	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar
	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Std. Hata
	(39)	(40)	(41)
Kulüplere	.1666242**	-.2094796	-.4144326
Bağış yapma	.0625069	.2375472	.4577797

Kulüplerin	-.0005148	.0586717	-.7915556*
etkinliklerine	.0638829	.243606	.4290158
katılım			
Kulüplerde	.0063674	.3788197	.1181415
gönüllü	.0696891	.2666343	.5142498
çalışma			
Kulüplere üye	.0076234	.0263506	.0235576
olma	.0564898	.1943502	.4327751
Herhangi bir	-.2490182***	-.2702805	-.7810203*
kulüple	.0578163	.2284735	.4248336
bağlantılı			
olmama			
ΔBağış	-.0563213	.2405187	.8941739*
	.0549353	.211447	.4708197
ΔKatılım	-.1205278**	-.2558396	.7668057*
	.051301	.1964302	.4214145
ΔGönüllülük	.0710002	-.0344991	.1745016
	.0603122	.3357585	.5171808
ΔÜyelik	-.0351087	.0155539	.788737*
	.0512824	.2194335	.44749

ΔBağılantılı	.0970908*	.0893617	.9701807**
Olmama	.0498592	.2308957	.4419389
Sabit	5.633049**	5.94143	-29.22302
	2.140931	9.909795	20.22017
	Gözlem Sayısı=2,887	Gözlem Sayısı=250	Gözlem Sayısı=150
	R ² =0,12	R ² =0,21	R ² =0,21

*** p<0.01; ** p<0.05; * p<0.10

Tablo 6.35'te 2020 ve 2022 yıllarında genel güven ve değişim modeli sunulmuştur. Kulüplere bağış yapmanın Hollandalıların genel güvenleri üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Kulüplerin etkinliklerine katılımın bu dönemde Batılı olmayan göçmenlerin genel güvenleri üzerindeki etkisi anlamlı ve negatiftir. Covid-19 döneminde, sosyal etkinliklere katılım sağlık riskleri ve kısıtlamalar nedeniyle daha stresli hale gelmiştir. Göçmenler, bu etkinliklere katılım sırasında daha fazla endişe ve güvensizlik hissedebilmekte ve bu da genel güven duygularını azaltabilmektedir.

Herhangi bir kulüple bağlantılı olmama durumunun Hollandalılar ve Batılı olmayan göçmenlerin genel güvenleri üzerindeki etkisi anlamlı ve negatiftir. Hollandalılarda kulüplerin etkinliklerine katılımdaki değişimin genel güvenleri üzerindeki etkisinin anlamlı ve negatif olduğu, Batılı olmayan göçmenlerde ise anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. Batılı olmayan göçmenler için kulüp etkinliklerine katılım, toplumsal entegrasyonlarının sağlanması ve kendilerine destek arayışının önemli bir parçası olabilmektedir. Bu etkinlikler, göçmenlerin topluma daha iyi uyum sağlamalarına, sosyal ağlarını genişletmelerine ve kendilerini topluma daha ait hissetmelerine yardımcı olabilmektedir. Bu sebeple, bu durum göçmenlerin genel güven duygularını artırabilmektedir. Covid-19 döneminde, Hollandalılar sosyal kısıtlamalardan daha fazla etkilenmiş olabilir ve bu da sosyal etkinliklere katılımlarını azaltmak zorunda kaldıkları anlamına gelebilmektedir. Bu durum sonucunda sosyal temasları azalır ve azalan sosyal temas daha düşük güven düzeyine neden olabilmektedir.

Kulüplere üyeliklerdeki değişimin genel güven üzerindeki etkisinin Batılı olmayan göçmenler için anlamlı ve pozitif olduğu, aynı şekilde herhangi bir kulüple bağlantılı olmama durumundaki değişimin de Batılı olmayan göçmenlerin genel güvenleri üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir.

6.5.2.5. Genel Güven (Tüm Model)

Tablo 6.36’da genel güven modeli için otokorelasyon ve heteroskedasite testlerinin sonuçları sunulmuştur. Birinci ve ikinci kuşak göçmenlerin yer aldığı 43 ve 44 numaralı modellerde otokorelasyonun olmadığını belirten H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Bir başka deyişle, incelenen bu modellerde otokorelasyon mevcut değildir. 42, 43 ve 44 numaralı modellerde heteroskedasitenin varlığı tespit edilmiştir. Modelin tahmininde bu durum dikkate alınmış “robust standart hatalar” yerine standart hatalar sunulmuştur.

Tablo 6.36. Genel Güven Modelinde Varsayımdan Sapmalar

H_0: Otokorelasyon yoktur		
Dönem ve katılımcıların etnik kökeni	Test İstatistiği	Prob>F
(42) Hollandalılar	$F(1, 1241) = 4.569$	0.0328
(43) Birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	$F(1, 96) = 2.561$	0.1128
(44) Birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	$F(1, 51) = 0.045$	0.8336
H_0: Değişen varyans yoktur		
Dönem ve katılımcıların etnik kökeni	Test İstatistiği	Prob>F
(42) Hollandalılar	$\chi^2(1) = 734.68$	0.0000
(43) Birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	$\chi^2(1) = 13.38$	0.0003
(44) Birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	$\chi^2(1) = 9.15$	0.0025

*** $p < 0.01$; ** $p < 0.05$; * $p < 0.10$

Tablo 6.37. Genel Güven Modelinin Regresyon Sonuçları

Bağımlı Değişken	Genel Güven (0-10)		
	Hollandalılar	Birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	Birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler
Değişkenler	2011-2022	2011-2022	2011-2022
	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar
	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata
	(42)	(43)	(44)
Yaşam memnuniyeti	.2810457*** .0359234	.3518911*** .0936623	.216427* .1225537
Hükümete güven	-.037475 .0266873	-.1248433 .0988375	-.0765803 .1127865
Hollanda parlamentosuna güven	.1157556*** .0316176	.2299512** .1068142	.0023779 .1339154
Yasal sisteme güven	.1436372*** .027935	-.1181531* .070127	.0023779*** .1339154
Polise güven	.094541** .0295154	.2618368*** .0649949	-.1458344 .0885759
Siyasi partilere güven	.1188815*** .0248776	.1507315 .07978	.1264861 .1017136
Orduya güven	-.0234444 .0239137	-.0671602 .0552108	-.0068206 .0809433

Aile üyelerinin dışında bir akraba ile bir akşam görüşme sıklığı	-.0215468 .0216977	.0413842 .0654897	-.0843539 .089196
Mahalleden biriyle bir akşam görüşme sıklığı	.0947853*** .019624	.0165658 .0567723	.0895417 .0994773
Mahallenin dışından biriyle bir akşam görüşme sıklığı	.0447425* .0235762	.0593092 .068432	.0700177 .1067663
Tüm etkinlikler	.3422321*** .0616351	.5926937** .2090459	.4051014 .3010314
Kulüplere bağış yapma	.0851898** .038026	-.0317357 .0966416	.0427114 .2301755
Kulüplerin etkinliklerine katılım	-.0109589 .03291	.1483078 .0991181	-.4894075** .2034335
Kulüplerde gönüllü çalışma	.0088495 .0376897	.2275784** .106544	.1489849 .2318347
Kulüplere üye olma	.0180175 .0332417	.1070452 .0888401	-.0701003 .2000519
Herhangi bir kulüple bağlantılı olmama	-.0873492** .0348002	-.0489019 .096865	-.3292814 .2086714

Arkadaşlarla Hollandaca Konuşma	-	.4178373*	1.136824**
		.2504304	.3836684
İş arkadaşlarla Hollandaca Konuşma	-	-.6739253**	.0365344
		.2198027	3721572
Hollandaca konuşmada zorluk çekmeme	-	.6200342*	-.3423228
		.3406899	.5186829
Hollandaca okuma zorluk çekmeme	-	.7229748*	.0103846
		.3829162	.4768021
Uyumluluk (Agreeable)	-.0031916	-.0633364*	.1622426**
	.0128954	.0343151	.0519458
Duygusal denge (Emotional stability)	-.0260702**	-.0347482	-.084357**
	.079795	.021423	.0317391
Dışa dönüklük (Extraversion)	.047739***	-.0982487**	-.0054192
	.0131837	.0432738	.0523146
Açıklık (Openness/Intellect)	.0138978	.0551998*	-.0253031
	.011803	.0296364	.0433337
Sorumluluk (Conscientiousness)	-.0280145**	-.0222186	.0319467
	.0115119	.0348829	.0464317

Sabit	.1897366 1.10248	7.077996** 3.41473	8.191942* 4.167577
	Gözlem Sayısı=8,351	Gözlem Sayısı=561	Gözlem Sayısı=340
	R ² =0,27	R ² =0,36	R ² =0,31

*** p<0.01; ** p<0.05; * p<0.10

Tablo 6.37’de genel güven modelinin regresyon sonuçları sunulmaktadır. Her grupta yaşam memnuniyetinin genel güven üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. En yüksek katsayı 0,35 ile Batılı göçmenlere aitken, Batılı olmayan göçmenlerde bu katsayının en düşük ve yaklaşık 0,22 olduğu görülmektedir. Yaşam memnuniyetinin genel güven üzerinde en etkili olduğu grup Batılı göçmenlerdir. Batılı göçmenler Hollanda’nın kültürüne daha aşina olabilmektedirler. Bu durum, onların topluma entegrasyonlarını hızlandırmalarına ve sosyal ağlarını genişletmelerine yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla, hayatlarından daha memnun olan Batılı göçmenlerin genel güvenlerinin de yüksek olması beklenen bir sonuçtur.

Bu modelde de yaşam memnuniyeti modeline (tüm model) benzer sonuçlar elde edilmiştir. Tüm modelde, Batılı olmayan göçmenlerin genel güvenleri üzerinde yaşam memnuniyetlerinin etkisinin anlamlı ve pozitif olmasına rağmen bu etki azalmıştır. Bir başka deyişle, Covid-19 döneminde hem yaşam memnuniyeti hem de genel güveni daha çok etkilenen grup Batılı olmayan göçmenlerdir.

Hollandalılarda ve Batılı göçmenlerde, Hollanda parlamentosuna güvenin genel güven üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Hem Hollandalılar hem de Batılı olmayan göçmenler için yasal sisteme güvenin genel güven üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Batılı göçmenler için ise yasal sisteme güvenin genel güven üzerindeki etkisi anlamlı ve negatifdir. Batılı göçmenlerin yasal sisteme güvenlerinin genel güvenleri üzerindeki etkisi anlamlı ve negatif olmasında, yasal sisteme dair yüksek beklentilerinin karşılanmaması önemli bir rol oynayabilir. Ayrıca, ayrımcılığa maruz kalmaları da genel güvenleri üzerindeki etkisinin negatif etkiyi açıklayabilir.

Hollandalılarda ve Batılı göçmenlerde, polise güvenin genel güven üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. Van der Leun ve van der Woude (2011), Hollanda’da 1990’lı yıllarda yabancılar polisi ve polislerin, yasadışı olarak ikamet ettiği iddia edilen göçmenleri durdurma ve sorgulama konusunda oldukça isteksiz olduklarını belirtmişlerdir. Bu durumun ayrımcılığın önlenmesiyle ilgili olduğunu, aynı zamanda mahallelerde iyi topluluk ilişkilerinin sürdürülmesiyle de ilgili olduğunu vurgulamışlardır.³³³ Polise duyulan güvenin genel güven üzerindeki etkisinin Batılı göçmenlerde Hollandalılardan daha fazla olduğu ve bu nedenle bu olumlu ilişkinin devam etme olasılığının yüksek olduğu düşünülmektedir. Siyasi partilere güvenin genel güven üzerindeki etkisi sadece Hollandalılarda anlamlı ve pozitifdir. Her iki gruptaki göçmenler için bu ilişki istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Mahalleden biriyle ve mahalle dışından biriyle görüşme sıklığının genel güven üzerindeki etkisi sadece Hollandalılarda anlamlı ve pozitifdir. Mahalleden biriyle bir akşam görüşme sıklığının, mahalle dışından biriyle görüşme sıklığına kıyasla daha yüksek bir katsayıya sahip olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle, Hollandalılarda mahalleden biriyle görüşme sıklığının genel güven üzerindeki etkisi daha yüksektir. Hollandalıların mahalledeki tanıdıklarını daha uzun yıllar tanımış olmaları muhtemeldir ve bu tanıdık kişilerle olan etkileşimleri, genel güven duygularını destekleyebilmektedir. Batılı ve Batılı olmayan göçmenler için mahalleden biriyle veya mahallenin dışından biriyle bir akşam görüşme sıklığı ile genel güven arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Tüm etkinliklere katılımın hem Hollandalılarda hem de Batılı göçmenlerde genel güven üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir.

Kulüplere bağış yapmanın yalnızca Hollandalıların genel güvenleri üzerinde etkisi anlamlı ve pozitifdir. Kulüplerin etkinliklerine katılımın, Batılı olmayan göçmenlerin genel güvenleri üzerindeki etkisinin anlamlı ve negatif olduğu görülmektedir. Batılı olmayan göçmenlerin kulüplerin etkinliklerine katılımlarının genel güvenleri üzerindeki negatif etkisi, genel olarak sosyal ağların az veya yetersiz olması ile

³³³ Joanne P. van der Leun ve Maartje A.H. van der Woude, “Ethnic profiling in the Netherlands? A Reflection on Expanding Preventive Powers, Ethnic Profiling and a Changing Social and Political Context”, **Policing & Society**, Vol.21, No.4, (December 2011), s.448.

açıklanabilmektedir. Batılı göçmenlerde kulüplerde gönüllü çalışmanın genel güvenleri üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir.

Arkadaşlarla Hollandaca konuşmanın Batılı ve Batılı olmayan göçmenlerin genel güvenleri üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Arkadaşlarıyla daha fazla sosyal etkileşimde bulunan göçmenlerin kendilerini topluma daha çok ait hissetmeleri ve topluma daha entegre olmaları sonucunda diğer kişilere olan güvenleri artmaktadır. Batılı göçmenlerde iş arkadaşlarıyla Hollandaca konuşmanın genel güvenleri üzerindeki etkisinin anlamlı ve negatif olması önemli bir sonuçtur. Batılı göçmenlerin iş yerinde herhangi bir ayrımcılığa maruz kalmaları veya Hollandaca konuşulan iş ortamında kendilerini yetersiz hissetmeleri, genel güvenleri üzerinde negatif bir etki oluşturabilmektedir. İş yerinde kullanılan dilin daha fazla profesyonellik gerektirmesi ve bu konuda yerlilerle kıyaslandığında daha fazla zorluk çekilmesi, genel güveni azaltıcı bir etki yaratabilmektedir. Batılı göçmenlerde Hollandaca konuşmada ve okumada zorluk çekmemenin genel güvenleri üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir.

Uyumluluğun genel güven üzerindeki etkisi Batılı göçmenlerde anlamlı ve negatifken, Batılı olmayan göçmenlerde ise anlamlı ve pozitifdir. Duygusal dengenin genel güven üzerindeki etkisi hem Hollandalılarda hem de Batılı olmayan göçmenlerde anlamlı ve negatiftir. Dışa dönüklüğün genel güven üzerindeki etkisi ise Hollandalılarda anlamlı ve pozitif, Batılı göçmenlerde ise anlamlı ve negatiftir. Açıklığın Batılı göçmenlerde genel güven üzerindeki etkisi Batılı göçmenlerde anlamlı ve pozitifken, sorumluluğun genel güven üzerindeki etkisinin Hollandalılarda anlamlı ve negatif olduğu görülmektedir.

6.5.3. Yaşam Memnuniyeti ve Finansal Durum Modellerinin Denklemleri

Çalışmanın bu kısmında yaşam memnuniyeti ve finansal durum değişkenlerinin ilişkisi incelenmektedir. İncelenilen modeller (Hollandalılar, Batılı göçmenler ve Batılı olmayan göçmenler için ayrı ayrı)³³⁴ sırasıyla 1 ve 2 numaralı modellerdir:

Hanehalkı Geliri Modeli

$$YM_{it} = \beta_0 + \beta_1 HG_{it} + \beta_2 GG_{it} + \beta_3 FD_{it} + \beta_4 X_{it} + u_{it} \quad (1)$$

$$i=1, \dots, N; t=1, \dots, T$$

(1) numaralı modelde, i alt indisi, ankete katılan her bir bireyi, t alt indisi ise zamanı (burada yılları) ifade etmektedir. HG_{it} : Hanehalkı gelirini, GG_{it} : Genel güveni, FD_{it} : Finansal durumu (Merdivenin 5. basamağının üstünde olma, hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin üstünde olması, gelecekte daha iyi finansal beklenti ve gelecekte daha kötü finansal beklenti) temsil ederken, X_{it} : Sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik değişkenleri (erkek, yaş, yaşın karesi, çocuk sayısı, evli olma, şehirde yaşama, ücretli çalışan, emekli ve eğitim durumu) temsil etmektedir. u_{it} : ise hata terimini temsil etmektedir.

Ortalama Hanehalkı Gelirinin Üstünde Olma Modeli

$$YM_{it} = \beta_0 + \beta_1 OG_{it} + \beta_2 GG_{it} + \beta_3 FD_{it} + \beta_4 X_{it} + u_{it} \quad (2)$$

$$i=1, \dots, N; t=1, \dots, T$$

(2) numaralı modelde, i alt indisi, ankete katılan her bir bireyi, t alt indisi ise zamanı (burada yılları) ifade etmektedir. OG_{it} : Ortalama hanehalkı gelirinin üstünde olmayı, GG_{it} : Genel güveni, FD_{it} : Finansal durumu (Merdivenin 5. basamağının üstünde olma, hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin üstünde olması, gelecekte daha iyi finansal beklenti ve gelecekte daha kötü finansal beklenti) temsil ederken, X_{it} : Sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik değişkenleri (erkek, yaş, yaşın

³³⁴ Tüm gruplar ayrı ayrı ele alınarak modeller tahmin edilmiştir. Her modelde aynı değişkenler olması nedeniyle modeller yazılırken tekrar yazılmamış, bir tane model üzerinden değişkenler açıklanmıştır.

karesi, çocuk sayısı, evli olma, şehirde yaşama, ücretli çalışan, emekli ve eğitim durumu) temsil etmektedir. u_{it} : ise hata terimini temsil etmektedir.

6.5.3.1. Yaşam Memnuniyeti ve Finansal Durum Modeli-Hollandalılar

Tablo 6.38, yaşam memnuniyeti ve finansal durum (Hollandalılar) modelinde varsayımdan sapmaların sonuçlarını göstermektedir. 49, 50, 52, 53, 54, 55 ve 56 numaralı modellerde otokorelasyonun olmadığını bildiren H_0 hipotezi kabul edilmektedir. Bir başka deyişle, bu modeller otokorelasyon içermemektedir. Tüm modellerde ise değişen varyansın olmadığını bildiren H_0 hipotezi reddedilmiştir. Tüm modellerde heteroskedasite mevcuttur ve modeller tahmin edilirken heteroskedasitenin varlığını dikkate alan modeller kullanılmıştır.

Tablo 6.38. Yaşam Memnuniyeti ve Finansal Durum Modelinde Varsayımdan Sapmalar

H_0: Otokorelasyon yoktur		
Dönem ve katılımcıların etnik kökeni	Test İstatistiği	Prob>F
(45) Covid-19'dan önce Hollandalılar (hane halkı gelir (ln))	F(1, 1751) = 9.028	0.0027
(46) Covid-19 döneminde Hollandalılar (hane halkı gelir (ln))	F(1, 1440) = 18.627	0.0000
(47) Covid-19'dan önce Hollandalılar (ortalama hanehalkı gelirinin altında olma (ln))	F(1, 1440) = 18.627	0.0000
(48) Covid-19 döneminde Hollandalılar (ortalama hanehalkı gelirinin altında olma (ln))	F(1, 1560) = 16.502	0.0001
(49) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler (hane halkı gelir (ln))	F(1, 136) = 1.336	0.2497
(50) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler (hane halkı gelir (ln))	F(1,111) = 2.709	0.1026
(51) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler (ortalama hanehalkı gelirinin altında olma (ln))	F(1, 150) = 2.451	0.1196

(52) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler (ortalama hanehalkı gelirinin altında olma (ln))	$F(1, 124) = 3.813$	0.0531
(53) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler (hane halkı gelir (ln))	$F(1, 77) = 2.093$	0.1520
(54) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler (hane halkı gelir (ln))	$F(1, 52) = 0.927$	0.3402
(55) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler (ortalama hanehalkı gelirinin altında olma (ln))	$F(1, 85) = 2.142$	0.1470
(56) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler (ortalama hanehalkı gelirinin altında olma (ln))	$F(1, 58) = 1.536$	0.2202
H₀: Değişen varyans yoktur		
Dönem ve katılımcıların etnik kökeni	Test İstatistiği	Prob>F
(45) Covid-19'dan önce Hollandalılar (hane halkı gelir (ln))	$\chi^2(1) = 1448.47$	0.0000
(46) Covid-19 döneminde Hollandalılar (hane halkı gelir (ln))	$\chi^2(1) = 510.64$	0.0000
(47) Covid-19'dan önce Hollandalılar (ortalama hanehalkı gelirinin altında olma (ln))	$\chi^2(1) = 510.64$	0.0000
(48) Covid-19 döneminde Hollandalılar (ortalama hanehalkı gelirinin altında olma (ln))	$\chi^2(1) = 531.74$	0.0000
(49) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler (hane halkı gelir (ln))	$\chi^2(1) = 185.11$	0.0000
(50) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler (hane halkı gelir (ln))	$\chi^2(1) = 50.14$	0.0000
(51) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler (ortalama hanehalkı gelirinin altında olma (ln))	$\chi^2(1) = 148.64$	0.0000

(52) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler (ortalama hanehalkı gelirinin altında olma (ln))	chi2(1) = 56.15	0.0000
(53) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler (hane halkı gelir (ln))	chi2(1) = 62.07	0.0000
(54) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler (hane halkı gelir (ln))	chi2(1) = 5.25	0.0220
(55) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler (ortalama hanehalkı gelirinin altında olma (ln))	chi2(1) = 57.46	0.0000
(56) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler (ortalama hanehalkı gelirinin altında olma (ln))	chi2(1) = 9.02	0.0027
*** p<0.01; ** p<0.05; * p<0.10		

Tablo 6.39. Yaşam Memnuniyeti ve Finansal Durum Modeli (Hollandalılar)

Bağımlı Değişken		Yaşam Memnuniyeti (1-7)			
Hollandalılar					
Değişkenler	Covid-19 Pandemisinden önce	Covid-19 döneminde	Covid19 Pandemisinden önce	Covid19 döneminde	
	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar	
	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	
	(45)	(46)	(47)	(48)	
Erkek	-.0898323** .0333838	-.0624846 .0419856	-.0624846 .0419856	-.0624766 040407	
Yaş	-.0097819 .0081021	-.0009719 .0107296	-.0009719 .0107296	-.0025005 .0100965	
Yaş ²	.0001002 .0000797	.0000499 .0000943	.0000499 .0000943	.0000711 .0000889	
Çocuk sayısı	-.0611227** .0176753	-.0408041 .0248486	-.0408041 .0248486	-.0258909 .0224195	
Evli	.215946*** .0391747	.2055005*** .0484623	.2055005*** .0484623	.2290446*** .0451317	
Şehirde yaşama (tümüyle şehirde yaşama 1 diğerleri 0)	.0094927 .0464746	-.1419763** .0607933	-.1419763 .0607933	-.1392333** .058068	

Ücretli çalışan	.0247371	.1105378*	.0505853	.116168**
	.0419875	.0618619	.0404633	.057286
Emekli	.1574203**	.0101117	.1739031***	-.0042283
	.0475077	.0620992	.046613	.0586982
Eğitim (üniversite mezunu 1, diğerleri 0)	.0028129	-.0097517	.0414982	.0182357
	.0519545	.0672103	.0514785	.0634778
Hanehalkı geliri (ln)	.1749432***	.1615681**	-	-
	.0352614	.0483152		
Ortalama hanehalkı gelirinin üstünde olma (ln)	-	-	.0973193**	.148881**
			.0318406	.0437052
Genel Güven	.0981485***	.1039193***	.0950906***	.1023577***
	.0081034	.0111006	.0078168	.0102844
Merdivenin basamağının üstünde olma	5. 1.391614***	1.418301***	1.40605***	1.380529***
	.0827706	.1194543	.0800086	.1121721
Hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin üstünde olması	.1331089***	.1189073***	.142869***	.1292952***
	.0221771	.032536	.0218783	.0308591

Gelecekte daha iyi	.003194	.0373458	.0085631	.0285674
finansal beklenti	.0312232	.0492423	.031082	.0471973
Gelecekte daha kötü	-.1740608***	-.165235***	-.1809092***	-.1642223***
finansal beklenti	.0273888	.0391258	.0264137	.0374921
Sabit	2.325773	1.986303***	3.450129***	3.226428***
	.3246964	.4541311	.2157118	.3091304
	Gözlem Sayısı=	Gözlem Sayısı=	Gözlem Sayısı=	Gözlem Sayısı=
	12,878	4,715	13,998	5,103
	R ² =0,23	R ² =0,22	R ² =0,22	R ² =0,21

*** p<0.01; ** p<0.05; * p<0.10

Tablo 6.39’da yaşam memnuniyeti ve finansal durum modelinin sonuçları sunulmaktadır. 45 ve 46 numaralı modellerde Covid-19 döneminden önce ve Covid-19 dönemi için diğer değişkenlerle birlikte sadece hanehalkı geliri sunulmuş, 47 ve 48 numaralı modellerde ise yine iki dönem ayrımı yapılarak diğer değişkenlere ek olarak ortalama hanehalkı gelirinin üstünde olma (ln) değişkeni eklenmiştir.

Hollandalılarda hanehalkı gelirinin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Özellikle, bu etkinin Covid-19 döneminden önce (0,17) Covid-19 dönemine (0,16) ile kıyasla daha yüksek olduğu, ancak aradaki farkın oldukça az olduğu görülmektedir. Genel güvenin Hollandalılarda yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisinin her iki dönemde anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. Merdivenin 5. basamağının üstünde olmanın, her iki dönemde de Hollandalıların yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmüştür. Hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin üstünde olmasının ise yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Gelecekte daha kötü finansal beklentinin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi beklenti doğrultusunda anlamlı ve negatiftir. Gelecekte daha iyi finansal

beklenti ile yaşam memnuniyeti arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunamamıştır.

Ortalama hanehalkı gelirinin üstünde olmanın yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi Hollandalılarda her iki dönemde de anlamlı ve pozitifdir. Bu etki, Covid-19 döneminden önce yaklaşık 0,10 iken, Covid-19 döneminde yaklaşık 0,15'tir. Geliri ortalamanın üstünde olan bireyler, ani gerçekleşen herhangi bir şoka karşı daha dayanıklıdır ve bu dayanıklılık, kriz dönemlerinde yaşam memnuniyetlerini korumalarına yardımcı olur. Ayrıca, bu sonuçlar doğrultusunda, Hollandalıların gelirlerini çevrelerindeki diğer bireylerin gelirleriyle karşılaştırmaları sonucunda, ortalama gelirin üzerinde olmanın yaşam memnuniyetlerini artırdığı yorumu yapılabilmektedir. Ortalama gelirin üzerinde bir gelir, bireylerin kendilerini daha başarılı ve değerli hissetmelerine neden olabilir; bu da genel yaşam memnuniyetini artırabilmektedir.

Bu modelde de merdivenin 5. basamağının üstünde olmanın bu grup için her iki dönemde de yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin üstünde olması ise yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Gelecekte daha kötü finansal beklentinin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi beklenti doğrultusunda anlamlı ve negatiftir.

6.5.3.2. Yaşam Memnuniyeti ve Finansal Durum Modeli- Birinci ve İkinci Kuşak Batılı Göçmenler

Tablo 6.40. Yaşam Memnuniyeti ve Finansal Durum Modeli (Birinci ve İkinci Kuşak Batılı Göçmenler)

Bağımlı Değişken		Yaşam Memnuniyeti (1-7)			
Birinci ve İkinci Kuşak Batılı Göçmenler					
Değişkenler		Covid-19 Pandemisinden önce	Covid-19 döneminde	Covid-19 Pandemisinden önce	Covid-19 döneminde
		Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar
		Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata
		(49)	(50)	(51)	(52)
Erkek		-.2532226*** .0643343	-.4299463*** .1049071	-.1825928 .1203434	-.3610163** .1295533
Yaş		-.0130919 .0205048	-.0076052 .0293359	-.0207304 .0310072	-.0173421 .0361254
Yaş ²		.0001548 .0001917	.0000222 .0002644	.0002416 .0002984	.0001111 .000323
Çocuk sayısı		-.12487** .0421126	-.1017724 .0670024	-.1082062 .0684655	-.0864533 .0799982
Evli		.1175615 .0766057	.2714453** .1283117	.1745249 .125835	.2787248* .1432214
Şehirde yaşama (tümüyle şehirde yaşama 1 diğerleri 0)		-.0749341 .1002681	.0105139 .163257	-.0770004 .1593799	.0450159 .190438

Ücretli çalışan	.0680082	.1773179	.0867406	.1964903
	.0921851	.1737548	.1235165	.1784971
Emekli	.0187573	.5783582**	.0327681	.5469618**
	.0905411	.1841477	.1281537	.2172234
Eğitim (üniversite mezunu 1, diğerleri 0)	-.1285602	-.1104885	-.0744736	-.1036658
	.0983467	.178635	.1809635	.2322197
Hanehalkı geliri (ln)	.3094041***	.3122274**	-	-
	.0741039	.1330931		
Ortalama hanehalkı gelirinin üstünde olma (ln)	-	-	.2148077**	.3259867**
			.1078304	.137066
Genel Güven	.1155807***	.0864394**	.105472***	.0833784**
	.0172739	.0265375	.0267597	.028831
Merdivenin 5. basamağının üstünde olma	1.015051***	1.224006***	1.039312***	1.225851***
	.159122	.3313538	.1951532	.327623
Hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin üstünde olması	.2240904***	.1977187*	.2425296**	.2036661*
	.0620607	.1109356	.0717119	.1055222

Gelecekte daha iyi finansal beklenti	-.1418804 .097476	.0077794 .1397368	-.1708938 .1221287	-.0120583 .1313745
Gelecekte daha kötü finansal beklenti	-.1393929** .0708529	-.1836695 .1229092	-.123724 .0868571	-.1457976 .1183451
Sabit	1.634538** .7799775	1.380402 1.258716	4.027176*** .7768357	3.91153*** 1.066456
	Gözlem Sayısı=1,020 R ² =0,26	Gözlem Sayısı=375 R ² =0,30	Gözlem Sayısı=1,106 R ² =0,25	Gözlem Sayısı=415 R ² =0,31

*** p<0.01; ** p<0.05; * p<0.10

Tablo 6.40'ta birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler için yaşam memnuniyeti ve finansal durum modelinin sonuçları sunulmuştur. 49 ve 50 numaralı modellerde hanehalkı geliri (ln) mevcutken, 51 ve 52 numaralı modelde ortalama hanehalkı gelirini üstünde olma (ln) modele dahil edilmiştir.

Hanehalkı gelirinin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi her iki dönemde de anlamlı ve pozitifdir. Genel güvenin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir ve bu katsayının Covid-19 döneminden önce yaklaşık 0,12, Covid-19 döneminde yaklaşık 0,09 olduğu görülmektedir. Batılı göçmenlerde pandemi döneminde, genel güvenin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi pandemi döneminden öncesine göre daha biraz da olsa azalış göstermiştir. Pandemi döneminde, sosyal mesafe kuralları ve kısıtlamalar nedeniyle daha az sosyal iletişimde bulunan kişilerin genel güven düzeylerinin düşmesi beklenen bir durumdur. Çünkü kişilerin özellikle yüz yüze kurdukları ilişkileri, arkadaşları veya akrabaları ile görüşmeleri ve çeşitli faaliyetlere katılımları bu dönemde azalma göstermiştir.

Merdivenin 5. basamağının üstünde olmanın ve hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin üstünde olmasının, Batılı göçmenlerin yaşam

memnuniyetleri üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. Covid-19 döneminden önce gelecekte daha kötü finansal beklentinin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi anlamlı ve negatiftir. Covid-19 döneminde bu etki istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır.

Ortalama hanehalkı gelirinin üstünde olma (ln) değişkenini içeren 51 ve 52 numaralı modellerde, ortalama hanehalkı gelirinin üstünde olmanın, Batılı göçmenler için her iki dönemde de yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitiftir. Katsayılar incelendiğinde, Covid-19 döneminden önce 0,21 olan bu katsayının Covid-19 döneminde 0,33 olduğu görülmektedir. Pandemi döneminde Batılı göçmenler için ortalama gelirin üstünde olma daha önemlidir. Diğer bir ifadeyle, pandemi döneminde gelir karşılaştırması Batılı göçmenlerde yaşam memnuniyeti üzerinde daha yüksek öneme sahiptir. Covid-19 döneminde ekonomik belirsizlik nedeniyle, kişiler kendilerini finansal olarak güvende hissetmeye daha fazla ihtiyaç duymuştur. Diğer kişilerle gelir karşılaştırması yapmak ve ortalamanın üstünde gelire sahip olmak Batılı göçmenler için bu finansal güvenceyi sağlamış ve buna bağlı olarak yaşam memnuniyetini artırmıştır.

Genel güven seviyesi, 49 ve 50 numaralı modellerde olduğu gibi, bu modelde de Covid-19 döneminde yaşam memnuniyetini etkileme katsayısında azalma göstermiştir. Covid-19 döneminden önce 0,11 olan bu katsayı, Covid-19 döneminde 0,08'dir. Her iki dönemde de merdivenin 5. basamağının üstünde olmanın ve hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin üstünde olmasının, Batılı göçmenlerin yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir.

6.5.3.3. Yaşam Memnuniyeti ve Finansal Durum Modeli- Birinci ve İkinci Kuşak Batılı Olmayan Göçmenler

Tablo 6.41. Yaşam Memnuniyeti ve Finansal Durum Modeli (Birinci ve İkinci Kuşak Batılı Olmayan Göçmenler)

Bağımlı Değişken		Yaşam Memnuniyeti (1-7)			
Birinci ve İkinci Kuşak Batılı Olmayan Göçmenler					
Değişkenler		Covid-19 Pandemisinden önce	Covid-19 döneminde	Covid-19 Pandemisinden önce	Covid-19 döneminde
		Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar
		Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata
		(53)	(54)	(55)	(56)
Erkek		-.1527514	-.0585915	-.1714691	.0578564
		.1179491	.1765862	.1155273	.1670696
Yaş		-.0389651	.1065119**	-.0114859	.0976726**
		.0452404	.0517233	.0391	.0464872
Yaş ²		.0006524	-.0007406	.0003417	-.0006441
		.0004801	.0004667	.0004236	.0004292
Çocuk sayısı		.0831483	.0708028	.1063547**	.0703605
		.0547629	.0784828	.052203	.0777128
Evli		.2004362	.2387665	.3347182**	.2867729
		.1229797	.201638	.115126	.1932374
Şehirde yaşama (tümüyle şehirde yaşama 1 diğerleri 0)		.1662805	.3263562*	.1341691	.3323557**
		.1189169	.1737313	.1148045	.166694

Ücretli çalışan	.5524975***	.717809**	.5582473***	.7231474***
	.1497558	.2055877	.1351573	.1930604
Emekli	-.6759918**	1.026424**	-.223125	.9008293**
	.3030513	.3432174	.2727088	.3303331
Eğitim (üniversite mezunu 1, diğerleri 0)	-.0108149	.2362578	.0133442	.1496423
	.1066716	.2005645	.1076224	.1821973
Hanehalkı geliri (ln)	.1597492	.4023977**	-	-
	.1034712	.1324528		
Ortalama hanehalkı gelirinin üstünde olma (ln)	-	-	.1021761	.4647224**
			.1087858	.1607172
Genel Güven	.1431952***	.0331493	.1646504***	.0306847
	.0273821	.0332085	.0255566	.0322808
Merdivenin basamağının üstünde olma	5. .7091859***	.4322443*	.7642684***	.4895949**
	.1361167	.2200166	.1293478	.2118754
Hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin üstünde olması	.2012395	.3920919**	.1221741	.3053183*
	.1245121	.1837331	.120333	.1692688

Gelecekte daha iyi finansal beklenti	.0305977 .1557867	.1624677 .1944525	.0748505 .1503327	.1463769 .1780612
Gelecekte daha kötü finansal beklenti	-.2489916** .122695	-.1857115 .2063653	-.2348086** .1159116	-.1251696 .1987813
Sabit	2.297666* 1.264305	-3.162769* 1.791466	2.697665** .8981228	-.0978074 1.310359
	Gözlem Sayısı=565 R ² =0,26	Gözlem Sayısı=191 R ² =0,38	Gözlem Sayısı=631 R ² =0,28	Gözlem Sayısı=209 R ² =0,38

*** p<0.01; ** p<0.05; * p<0.10

Birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler için yaşam memnuniyeti ve finansal durum modelinin sonuçları Tablo 6.41’de sunulmuştur. 53 ve 54 numaralı modellerde hanehalkı geliri (ln) yaşam memnuniyeti modelinde yer alırken, 55 ve 56 numaralı modellerde ortalama hanehalkı gelirinin üstünde olma (ln) değişkeni modelde yer almaktadır. 53 ve 54 numaralı modellerde, Batılı olmayan göçmenler için hanehalkı gelirinin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi sadece Covid-19 döneminde anlamlı ve pozitifdir. Genel güvenin de yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi sadece Covid-19 döneminden önce anlamlı ve pozitifdir.

Batılı olmayan göçmenler için her iki dönemde de merdivenin 5. basamağının üstünde olmanın yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. Covid-19 döneminden önce bu katsayı 0,71 iken, Covid-19 döneminde 0,43’tür. Bu durum, merdivenin 5. basamağının üstünde olmanın, Batılı olmayan göçmenlerin yaşam memnuniyeti için pandemi döneminden önce daha yüksek bir öneme sahip olduğunu ve yaşam memnuniyetini daha fazla artırdığını göstermektedir. Gelecekte daha kötü finansal beklentinin, Covid-19 döneminden önce Batılı olmayan göçmenlerin yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkisinin anlamlı ve negatif olduğu görülmektedir.

Gelecekte daha iyi finansal beklenti ile yaşam memnuniyeti arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

55 ve 56 numaralı modeller incelendiğinde, yalnızca Covid-19 döneminde, ortalama hanehalkı gelirinin ($\ln$) üstünde olmanın yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. 0,46 ile yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisinin oldukça yüksek olduğu söylenebilmektedir. Hollandalılarda Covid-19 döneminde ortalama hanehalkı gelirinin üstünde olmanın ($\ln$) katsayısı yaklaşık 0,15 iken, Batılı göçmenlerde bu katsayının yaklaşık 0,33 olduğu tespit edilmiştir. Gelir karşılaştırmasının Batılı olmayan göçmenlerin yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkisinin daha yüksek olduğu görülürken, en düşük katsayıya sahip olan grup Hollandalılardır. Sonuç olarak, gelir karşılaştırmasının Batılı olmayan göçmenler için Batılı göçmenler ve Hollandalılarla karşılaştırıldığında daha önemli olduğu görülmektedir. Bunun sebebi, Batılı olmayan göçmenlerin ekonomik güvence sağlama ve sosyal entegrasyonlarını artırma konusunda daha fazla zorluk yaşamalarından kaynaklanabilmektedir. Diğer kişilere kıyasla daha yüksek bir gelire sahip olmak, bu zorlukları aşmada yardımcı olabilmekte ve yaşam memnuniyetini artırabilmektedir.

Covid-19 döneminden önce, Batılı olmayan göçmenlerin genel güvenlerinin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. Covid-19 döneminde ise bu ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. Merdivenin 5. basamağının üstünde olmanın, her iki dönemde de Batılı olmayan göçmenlerin yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Covid-19 döneminden önce bu katsayı 0,76 iken, Covid-19 döneminde yaklaşık 0,49'dur. Bu durum, merdivenin beşinci basamağının üstünde olmanın, pandemi döneminden önce Batılı olmayan göçmenler için yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkisinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Gelecekte daha kötü finansal beklenti ise sadece Covid-19 döneminden önce yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi anlamlı ve negatiftir. Gelecekte daha iyi finansal beklenti ile yaşam memnuniyeti arasında her iki dönemde de istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir.

6.5.4. Yaşam Memnuniyeti ve Finansal Durum (Etkileşim Terimleriyle) Modellerinin Denklemleri

Çalışmanın bu kısmında yaşam memnuniyeti ve finansal durum değişkenlerinden oluşturulan etkileşim terimleriyle yaşam memnuniyetinin ilişkisi incelenmektedir. İncelenilen model, 1 numaralı modeldir:

$$Yaşam\ Memnuniyeti_{it} = \beta_0 + \beta_1 ET_{it} + \beta_2 X_{it} + u_{it} \quad (1)$$

$$i=1, \dots, N; t=1, \dots, T$$

(1) numaralı modelde, i alt indisi, ankete katılan her bir bireyi, t alt indisi ise zamanı (burada yılları) ifade etmektedir. ET_{it} : Etkileşim terimlerinin tümünü³³⁵, X_{it} : Sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik değişkenleri (erkek, yaş, yaşın karesi, çocuk sayısı, evli olma, şehirde yaşama, ücretli çalışan, emekli, hanehalkı geliri ve eğitim durumu) temsil etmektedir. u_{it} : ise hata terimini temsil etmektedir.

6.5.4.1. Yaşam Memnuniyeti ve Finansal Durum (Etkileşim Terimleriyle) Modelleri

Tablo 6.42 ile yaşam memnuniyeti ve etkileşim terimleri modelinde varsayımdan sapmaların sonuçları sunulmaktadır. 59, 61 ve 62 numaralı modellerde otokorelasyonun olmadığını bildiren H_0 hipotezi kabul edilmektedir. Bir başka deyişle, bu modeller otokorelasyon içermemektedir. Tüm modellerde ise değişen varyansın olmadığını bildiren H_0 hipotezi reddedilmiştir. Tüm modellerde heteroskedasite

³³⁵ Oluşturulan etkileşim terimleri ise şunlardır: Merdivenin 5. basamağının altında olma X gelecekte daha iyi finansal beklenti, merdivenin 5. basamağının altında olma X hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin üstünde olması, güvenin 5. seviyenin altında olması X gelecekte daha iyi finansal beklenti, güvenin 5. seviyenin altında olması X merdivenin 5. basamağının üstünde olma, hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin altında olması X güvenin 5. seviyenin üstünde olması, hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin altında olması X merdivenin 5. basamağının üstünde olma, hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin altında olması X gelecekte daha iyi finansal beklenti, gelecekte daha kötü finansal beklenti X güvenin 5. seviyenin üstünde olması, gelecekte daha kötü finansal beklenti X merdivenin 5. basamağının üstünde olma, gelecekte daha kötü finansal beklenti X hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin üstünde olması

mevcuttur ve modeller tahmin edilirken heteroskedasitenin varlığını dikkate alan modeller kullanılmıştır.

Tablo 6.42. Yaşam Memnuniyeti ve Etkileşim Terimleri Modelinde Varsayımdan Sapmalar

H₀: Otokorelasyon yoktu		
Dönem ve katılımcıların etnik kökeni	Test İstatistiği	Prob>F
(57) Covid-19'dan önce Hollandalılar	F(1, 1470) = 4.519	0.0337
(58) Covid-19 döneminde Hollandalılar	F(1, 1285) = 20.517	0.0000
(59) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	F(1, 124) = 2.695	0.1032
(60) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	F(1, 109) = 3.838	0.0527
(61) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	F(1, 68) = 1.446	0.2333
(62) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	F(1, 52) = 1.375	0.2463
H₀: Değişen varyans yoktu		
Dönem ve katılımcıların etnik kökeni	Test İstatistiği	Prob>F
(57) Covid-19'dan önce Hollandalılar	chi2(1) = 901.61	0.0000
(58) Covid-19 döneminde Hollandalılar	chi2(1) = 411.66	0.0000
(59) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	chi2(1) = 81.63	0.0000
(60) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	chi2(1) = 44.02	0.0000
(61) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	chi2(1) = 39.93	0.0000
(62) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	chi2(1) = 5.49	0.0191

*** p<0.01; ** p<0.05; * p<0.10

Tablo 6.43. Yaşam Memnuniyeti ve Finansal Durum (Etkileşim Terimleriyle) Modeli

Bağımlı Değişken	Yaşam Memnuniyeti (1-7)					
	Hollandalılar		Birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler		Birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	
Değişkenler	Covid19 Pandemisind en önce	Covid-19 döneminde	Covid-19 Pandemisind en önce	Covid-19 döneminde	Covid-19 Pandemisind en önce	Covid19 döneminde
	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar
	Std. Hata	Std. Hata	Std. Hata	Std. Hata	Std. Hata	Std. Hata
	(57)	(58)	(59)	(60)	(61)	(62)
Erkek	-.0773544* .0403529	-.0618367 .0509138	- .2809749*** .0698727	- .5213272*** .1163917	-.1623658 .1331465	-.1375959 .208209
Yaş	-.0156155 .0104464	-.0013037 .0134196	-.0348847 .0223145	-.0281512 .0337669	-.0619431 .0507899	.1196309* .0651845
Yaş ²	.0001667* .000098	.0000747 .0001148	.0003654* .0002083	.0001849 .0002883	.000861 .0005289	-.0007828 .0005829
Çocuk sayısı	-.066759** .0211636	-.0889814** .0311	-.1683038** .0490173	-.0989361 .0762462	.0428594 .0571948	.0967535 .0864838
Evli	.2463601*** .0476063	.2227272*** .0591193	.0749266 .0856745	.2193886 .1338969	.2108067 .1363659	.2892259 .2211755
Şehirde yaşama (tümüyle)	.0527429 .0557277	-.1851343** .0764834	-.0927229 .1107094	.0325943 .1579254	.0354762 .1297777	.3376929* .1995377

şehirde yaşama 1 diğerleri 0)						
Ücretli çalışan	.1125071** .054926	.2459184** .0795944	.2326889** .0994189	.1903632 .170309	.8268352** 155037	.9439529*** .2203936
Emekli	.1776346** .0548771	.0453166 .0748319	.0835511 .1002653	.7623438*** .1830497	-.172898 .3292909	1.046532*** .3461795
Hanehalkı geliri (ln)	.3224339*** .0461536	.3408732*** .0602012	.4924006*** .0760146	.4908617*** .1310428	.2310556* .1215678	.4614031*** .1414303
Eğitim (üniversite mezunu 1, diğerleri 0)	.040719 .0576933	.0152231 .0778148	-.1614978 .098887	-.2201755 .1789677	.254482* .1364855	.3808947* .2242942
Merdivenin 5. basamağının altında olma X güvenin 5. seviyenin üstünde olması	-1.444376*** .146381	- 1.253415*** .2226002	- 1.30401*** .2948947	- 1.726539*** .4062618	- .6587441** .3174153	- .4712176 .4101977
Merdivenin 5. basamağının altında olma X gelecekte daha iyi finansal beklenti	-.3526034 .3133985	-.637882 .7679491	.648971 .7083986	-1.481135 1.113488	.7838398* .4386625	-.5226618 .5157013
Merdivenin 5. basamağının altında olma X hanenin	-.2285675 .2113408	-.6036146 .4207447	-.185164 .3918271	-1.000524 .775033	.8172613** .3613891	.495111 .6880711

finansal							
durumunun bir							
yıl öncesine							
göre 5.							
seviyenin							
üstünde olması							
Güvenin 5.	-.0370598	.0840228	-.4053985*	.3612865	-.3206971	-.1425562	
seviyenin	.0815093	.1474065	.2413812	.3912658	.2991382	.3556138	
altında olması							
X gelecekte							
daha iyi							
finansal							
beklenti							
Güvenin 5.	-.0843599*	-.1673871**	-.0324047	-.1765606	.6066396**	.4513261	
seviyenin	.050823	.0841519	.1135404	.2186589	.2499945	.3400742	
altında olması							
X merdivenin							
5. basamağının							
üstünde olma							
Hanenin							
finansal							
durumunun bir	.2309044***	.2414749**	.2263061	.2374291	1.043314***	.3810285	
yıl öncesine	.0601676	.0957223	.1428977	.2573383	.2609171	.3894828	
göre 5.							
seviyenin							
altında olması							
X güvenin 5.							
seviyenin							
üstünde olması							
Hanenin	-.1094386**	-.1180637	-.0995944	-.2044039	-.1324856	-.3302366	
finansal	.0528832	.0916965	.1297109	.2421151	.2508386	.3428192	
durumunun bir							
yıl öncesine							
göre 5.							
seviyenin							

altında olması						
X merdivenin						
5. basamağının						
üstünde olma						
Hanenin	-.1157934**	-.146383	-.2746208	-.2488627	-.357486	.2488353
finansal	.0571626	.0898816	.1888378	.3349384	.2956915	.4471254
durumunun bir						
yıl öncesine						
göre 5.						
seviyenin						
altında olması						
X gelecekte						
daha iyi						
finansal						
beklenti						
Gelecekte daha	.0840102	.0588689	.1853349	-.0679623	-.0143009	.079735
kötü finansal	.0625727	.1039124	.1512714	.2557526	.2317424	.3773008
beklenti X						
güvenin						
5.seviyenin						
üstünde olması						
Gelecekte daha						
kötü finansal						
beklenti X	-.2209082***	-.1945968**	-.2545151*	-.1668453	-.0502696	-.3019038
merdivenin 5.	.0602358	.0983598	.1463618	.2333936	.1918441	.360284
basamağının						
üstünde olma						
Gelecekte daha	.1274793**	.1246375	.181286	-.0610788	.4040757	1.035065**
kötü finansal	.0558476	.0850347	.1411415	.2793451	.2672327	.4053211
beklenti X						
hanenin						
finansal						

durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin üstünde olması						
Sabit	3.183243*** .4381866	2.477773*** .5816335	2.421565** .8334968	2.420766* 1.45725	3.010233** 1.480705	-3.830136* 2.165054
	Gözlem Sayısı=11,17 5 R ² =0,11	Gözlem Sayısı=4,116 R ² =0,11	Gözlem Sayısı=987 R ² =0,15	Gözlem Sayısı=366 R ² =0,24	Gözlem Sayısı=542 R ² =0,18	Gözlem Sayısı=187 R ² =0,36
*** p<0.01; ** p<0.05; * p<0.10						

Tablo 6.43'te, yaşam memnuniyeti ve etkileşim terimleriyle oluşturulan modelin sonuçları sunulmaktadır. Tüm gruplarda, Covid-19 döneminden önce merdivenin 5. basamağının altında olma, güvenin 5. seviyenin üstünde olduğuna dair olumlu algıya ağır bastığı görülmektedir ve yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi anlamlı ve negatiftir. Covid-19 pandemisinde ise yalnızca Batılı olmayan göçmenlerin yaşam memnuniyetleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Hollandalılar ve Batılı göçmenlerde merdivenin 5. basamağının altında olma, güvenin 5. seviyenin üstünde olduğuna dair olumlu algıya ağır bastığı görülmektedir ve yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi anlamlı ve negatiftir. Kişiler ekonomik olarak daha kötü durumda olduklarında, genel güven duygusunun yaşam memnuniyetlerini artırmak için yeterli olmadığı görülmektedir ve bu önemli bir sonuçtur. Bu durum, ekonomik sebeplerin yaşam memnuniyeti üzerinde genel güven duygusundan daha önemli olduğu anlamına gelmektedir.

Gelecekte daha iyi finansal beklenti, merdivenin 5. basamağının altında olma gibi negatif bir durum karşısında yaşam memnuniyeti üzerinde baskındır ve Covid-19 döneminden önce, Batılı olmayan göçmenlerin yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Batılı olmayan göçmenlerde, merdivenin 5. basamağının altında

olma, hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin üstünde olmasının yarattığı olumlu etkiden daha baskın değildir ve yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir.

Hollandalılarda, pandemiden önce güvenin 5. seviyenin altında olması, merdivenin 5. basamağının üstünde olma durumuna ağır bastığı ve yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisinin anlamlı ve negatif olduğu görülmektedir. Batılı olmayan göçmenler için ise tam tersi bir durum söz konusudur. Pandemiden önce güvenin 5. seviyenin altında olması, merdivenin 5. basamağının üstünde olma durumuna ağır basmadığı ve yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. Hollandalılarda pandemiden önce yaşam memnuniyetleri üzerinde güvenin 5. seviyenin altında olma durumu daha önemliken, Batılı olmayan göçmenlerde merdivenin 5. basamağının üstünde olma daha önemlidir.

Hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin altında olması, güvenin 5. seviyenin üstünde olması gibi pozitif bir duruma ağır basmadığı ve Covid-19 döneminden önce Hollandalılar ve Batılı olmayan göçmenlerin yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. Bu katsayı, Hollandalılar için 0,23 iken, Batılı olmayan göçmenler için 1,04 ile oldukça yüksektir. Hollandalılarda hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin altında olması hem merdivenin 5. basamağının üstünde olma durumuna hem de gelecekte daha iyi finansal beklentiye ağır bastığı ve yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisinin anlamlı ve negatif olduğu görülmektedir. Hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin altında olması, merdivenin 5. basamağının üstünde olmaktan ve gelecekte daha iyi finansal beklentilerden daha önemli bir faktör olarak yaşam memnuniyetini etkilemektedir.

Hollandalılar ve Batılı göçmenlerde, Covid-19 döneminden önce gelecekte daha kötü finansal beklentinin merdivenin beşinci basamağının altında olma durumuna ağır bastığı ve yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisinin anlamlı ve negatif olduğu görülmektedir. Batılı olmayan göçmenler için bu ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. Gelecekte daha kötü finansal beklentinin hanenin finansal durumunun

bir yıl öncesine göre 5. seviyenin altında olması gibi pozitif bir duruma ağır basmadığı bir başka deyişle, yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmüştür.

6.5.5. Genel Güven ve Finansal Durum Modellerinin Denklemleri

Çalışmanın bu kısmında genel güven ve finansal durum değişkenlerinin ilişkisi incelenmektedir. İncelenilen modeller (Hollandalılar, Batılı göçmenler ve Batılı olmayan göçmenler için ayrı ayrı)³³⁶ sırasıyla 1 ve 2 numaralı modellerdir:

Hanehalkı Geliri Modeli

$$GG_{it} = \beta_0 + \beta_1 HG_{it} + \beta_2 GG_{it} + \beta_3 FD_{it} + \beta_4 X_{it} + u_{it} \quad (1)$$

$i=1, \dots, N; t=1, \dots, T$

(1) numaralı modelde, i alt indisi, ankete katılan her bir bireyi, t alt indisi ise zamanı (burada yılları) ifade etmektedir. HG_{it} : Hanehalkı gelirini, GG_{it} : Genel güveni, FD_{it} : Finansal durumu (Merdivenin 5. basamağının üstünde olma, hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin üstünde olması, gelecekte daha iyi finansal beklenti ve gelecekte daha kötü finansal beklenti) temsil ederken, X_{it} : Sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik değişkenleri (erkek, yaş, yaşın karesi, çocuk sayısı, evli olma, şehirde yaşama, ücretli çalışan, emekli ve eğitim durumu) temsil etmektedir. u_{it} : ise hata terimini temsil etmektedir.

Ortalama Hanehalkı Gelirinin Üstünde Olma Modeli

$$GG_{it} = \beta_0 + \beta_1 OG_{it} + \beta_2 GG_{it} + \beta_3 FD_{it} + \beta_4 X_{it} + u_{it} \quad (2)$$

$i=1, \dots, N; t=1, \dots, T$

(2) numaralı modelde, i alt indisi, ankete katılan her bir bireyi, t alt indisi ise zamanı (burada yılları) ifade etmektedir. OG_{it} : Ortalama hanehalkı gelirinin üstünde olmayı, GG_{it} : Genel güveni, FD_{it} : Finansal durumu (Merdivenin 5. basamağının üstünde

³³⁶ Tüm gruplar ayrı ayrı ele alınarak modeller tahmin edilmiştir. Her modelde aynı değişkenler olması nedeniyle modeller yazılırken tekrar yazılmamış, bir tane model üzerinden değişkenler açıklanmıştır.

olma, hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin üstünde olması, gelecekte daha iyi finansal beklenti ve gelecekte daha kötü finansal beklenti) temsil ederken, X_{it} : Sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik değişkenleri (erkek, yaş, yaşın karesi, çocuk sayısı, evli olma, şehirde yaşama, ücretli çalışan, emekli ve eğitim durumu) temsil etmektedir. u_{it} : ise hata terimini temsil etmektedir.

6.5.5.1. Genel Güven ve Finansal Durum Modelleri-Hollandalılar

Tablo 6.44'te tüm gruplar için genel güven ve finansal durum modelleri için yapılan otokorelasyon ve heteroskedasite testlerinin sonuçları sunulmuştur. 67, 69, 71, 72, 73, ve 74 numaralı modellerde otokorelasyonun olmadığını bildiren H_0 hipotezi kabul edilmektedir. Bir başka deyişle, bu modeller otokorelasyon içermemektedir. 68, 70, 71, 72, 73 ve 74 numaralı modellerde değişen varyansın olmadığını bildiren H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Hem otokorelasyonun hem de heteroskedasitenin olmadığını tespit edildiği modellerde bu durum dikkate alınarak model tahmini gerçekleştirilmiştir.

Tablo 6.44. Genel Güven ve Finansal Durum Modeli Varsayımdan Sapmalar

H_0: Otokorelasyon yoktur		
Dönem ve katılımcıların etnik kökeni	Test İstatistiği	Prob>F
(63) Covid-19'dan önce Hollandalılar (hane halkı gelir (ln))	$F(1, 1751) = 15.406$	0.0001
(64) Covid-19 döneminde Hollandalılar (hane halkı gelir (ln))	$F(1, 1440) = 5.661$	0.0175
(65) Covid-19'dan önce Hollandalılar (ortalama hanehalkı gelirinin altında olma (ln))	$F(1, 1878) = 23.547$	0.0000
(66) Covid-19 döneminde Hollandalılar (ortalama hanehalkı gelirinin altında olma (ln))	$F(1, 1560) = 7.239$	0.0072
(67) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler (hane halkı gelir (ln))	$F(1, 136) = 0.945$	0.3327

(68) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler (hane halkı gelir (ln))	F(1, 111) = 5.180	0.0248
(69) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler (ortalama hanehalkı gelirinin altında olma (ln))	F(1, 150) = 1.786	0.1834
(70) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler (ortalama hanehalkı gelirinin altında olma (ln))	F(1, 124) = 5.366	0.0222
(71) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler (hane halkı gelir (ln))	F(1, 77) = 0.010	0.9209
(72) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler (hane halkı gelir (ln))	F(1, 51) = 0.000	0.9875
(73) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler (ortalama hanehalkı gelirinin altında olma (ln))	F(1, 85) = 0.004	0.9473
(74) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler (ortalama hanehalkı gelirinin altında olma (ln))	F(1, 58) = 0.007	0.9325

H₀: Değişen varyans yoktur

Dönem ve katılımcıların etnik kökeni	Test İstatistiği	Prob>F
(63) Covid-19'dan önce Hollandalılar (hane halkı gelir (ln))	chi2(1) = 258.49	0.0000
(64) Covid-19 döneminde Hollandalılar (hane halkı gelir (ln))	chi2(1) = 131.18	0.0000
(65) Covid-19'dan önce Hollandalılar (ortalama hanehalkı gelirinin altında olma (ln))	chi2(1) = 201.07	0.0000
(66) Covid-19 döneminde Hollandalılar (ortalama hanehalkı gelirinin altında olma (ln))	chi2(1) = 119.17	0.0000
(67) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler (hane halkı gelir (ln))	chi2(1) = 13.74	0.0002

(68) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler (hane halkı gelir (ln))	chi2(1) = 0.24	0.6223
(69) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler (ortalama hanehalkı gelirinin altında olma (ln))	chi2(1) = 10.24	0.0014
(70) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler (ortalama hanehalkı gelirinin altında olma (ln))	chi2(1) = 0.00	0.9462
(71) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler (hane halkı gelir (ln))	chi2(1) = 0.87	0.3516
(72) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler (hane halkı gelir (ln))	chi2(1) = 1.83	0.1761
(73) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler (ortalama hanehalkı gelirinin altında olma (ln))	chi2(1) = 0.15	0.7002
(74) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler (ortalama hanehalkı gelirinin altında olma (ln))	chi2(1) = 1.74	0.1876
*** p<0.01; ** p<0.05; * p<0.10		

Tablo 6.45. Genel Güven ve Finansal Durum Modeli (Hollandalılar)

Bağımlı Değişken		Genel Güven (0-10)			
Hollandalılar					
Değişkenler		Covid-19 Pandemisinden önce	Covid-19 döneminde	Covid-19 Pandemisinden önce	Covid-19 döneminde
		Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar
		Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata
		(63)	(64)	(65)	(66)
Erkek		.0831939	.0203668	.1178491	.0573399
		.0803354	.096809	.0784263	.0934363
Yaş		-.0291667*	-.0351728	-.0240571	-.0417036**
		.0171343	.0215072	.016591	.0206299
Yaş ²		.0003863**	.0003946**	.0003694**	.0004584**
		.0001637	.0001846	.0001601	.0001782
Çocuk sayısı		.0220537	-.123499**	.0198258	-.0800623
		.0408064	.0564833	.0384115	.0516133
Evli		-.370191***	-.4214136***	-.3640439***	-.3636418***
		.0934291	.1107352	.0866641	.1034494
Şehirde yaşama (tümüyle şehirde yaşama 1 diğerleri 0)		.1457765	-.0576519	.2104617*	-.009879
		.1151382	.1382227	.1116328	.1338048

Ücretli çalışan	-.1616231*	-.1013019	-.0315683	.0913305	.1357065
	.0956757	.1424479	.0906106		
Emekli	-.2162133**	-.0137129	-.123109*	.10422	
	.1043585	.1331989	.1037729	.1294785	
Eğitim (üniversite mezunu 1, diğerleri 0)	.4493309***	.5299547	.5128293***	.6294522***	
	.121449	.1430619	.1168431	.1370343	
Hanehalkı geliri (ln)	.453435***	.5869841***	-	-	
	.0840565	.1070019			
Ortalama hanehalkı gelirinin üstünde olma (ln)	-	-	.3425229***	.378908***	
			.0745837	.1037251	
Yaşam Memnuniyeti	.4146577***	.4599485***	.4008666***	.4650217***	
	.032757	.0468903	.0310476	.0447578	
Merdivenin 5. basamağının üstünde olma	.7168141***	.6919167**	.7437151***	.6738426***	
	.1268883	.2002731	.1182787	.1843825	
Hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin üstünde olması	.1288472**	.1048685	.1148655**	.1083149	
	.0501647	.0711096	.049491	.0687697	
Gelecekte daha iyi finansal beklenti	.1480364**	.1520278	.1460039**	.1480576	
	.0687869	.108022	.0680799	.104463	

Gelecekte daha kötü finansal beklenti	-.2355916*** .0585371	-.2371534** .0848178	-.2705355*** .0586769	-.2685974** .0828199
Sabit	.2617659 .7353672	-.6936129 .9587623	3.355909*** .4482809	3.661362*** .6565553
	Gözlem Sayısı=12,878 R ² =0,11	Gözlem Sayısı=4,715 R ² =0,12	Gözlem Sayısı=13,998 R ² =0,22	Gözlem Sayısı=5,103 R ² =0,11

*** p<0.01; ** p<0.05; * p<0.10

Tablo 6.45'te Hollandalılar için genel güven ve finansal durum modellerinin sonuçları sunulmuştur. 63 ve 64 numaralı modeller hanehalkı gelirini (ln), 65 ve 66 numaralı modeller ise ortalama hanehalkı gelirinin üstünde olma (ln) değişkenini içeren modellerdir. Hollandalılarda, hanehalkı gelirinin (ln) her iki dönemde de yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitiftir. Hanehalkı gelirinin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi pandemi döneminde yaklaşık 0,59 iken, pandemi döneminden önce bu etkinin daha düşük olduğu (0,45) görülmektedir. Yaşam memnuniyetinin genel güven üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitiftir. Yaşamından daha mutlu olan Hollandalıların genel güvenlerinin artması önemli bir sonuçtur. Merdivenin 5. basamağının üstünde olmanın her iki dönemde de genel güven üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. Pandemi döneminden önce bu katsayı yaklaşık 0,72, pandemi döneminde ise 0,69'dur.

Hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin üstünde olmasının her iki dönemde de genel güven üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitiftir. Gelecekte daha iyi finansal beklenti, Hollandalılarda Covid-19 döneminden önce genel güveni artırmaktadır. Öte yandan, gelecekte daha kötü finansal beklentinin genel güven üzerindeki etkisinin anlamlı ve negatiftir.

65 ve 66 numaralı modeller incelendiğinde, ortalama hanehalkı gelirinin üstünde olmanın (ln) Hollandalılar için her iki dönemde de genel güven üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. Özellikle pandemi döneminde, bu katsayının pandemi dönemi öncesine (0,34) kıyasla yaklaşık 0,38 ile daha yüksek olduğu görülmektedir. Yaşam memnuniyetinin genel güven üzerindeki etkisinin her iki dönemde de anlamlı ve pozitif olduğu tespit edilmiştir. Pandemi döneminde, yaşam memnuniyetindeki artışın genel güveni etkileme katsayısı yaklaşık 0,46 ile pandemi dönemi öncesine (0,40) göre daha yüksektir. Merdivenin 5. basamağının üstünde olmanın her iki dönemde de genel güven üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir.

Gelecekte daha iyi finansal beklentinin genel güven üzerindeki etkisinin pandemi döneminden önce anlamlı ve pozitif olduğu görülürken, gelecekte daha kötü finansal beklentinin her iki dönemde de genel güven üzerindeki etkisinin anlamlı ve negatif olduğu görülmektedir. Gelecekte daha iyi finansal beklentinin genel güven üzerindeki etkisi Covid-19 döneminde istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır.

6.5.2.2. Genel Güven ve Finansal Durum Modelleri- Birinci ve İkinci Kuşak Batılı Göçmenler

Tablo 6.46. Genel Güven ve Finansal Durum Modeli (Birinci ve İkinci Kuşak Batılı Göçmenler)

Bağımlı Değişken		Genel Güven (0-10)			
		Birinci ve İkinci Kuşak Batılı Göçmenler			
Değişkenler		Covid-19 Pandemisinden önce	Covid-19 döneminde	Covid-19 Pandemisinden önce	Covid-19 döneminde
		Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar	KatsayılarRobust
		Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Std. Hata
		(67)	(68)	(69)	(70)
Erkek		.0484282	-.1815331	.0171295	-.071746
		.1445519	.3801374	.1422467	.3605337
Yaş		-.0581612	-.0713013	-.0712444*	-.0723643
		.0386806	.0802853	.0383523	.0830572
Yaş ²		.00086**	.0006778	.001013**	.0007562
		.0003714	.0006972	.0003664	.0007105
Çocuk sayısı		.1946817**	-.0434335	.1202263	.0294482
		.0870256	.2300537	.0831827	.2179808
Evli		-.1078929	-.2568824	.0047959	-.1578675
		.1653507	.3412108	.1521174	.3552757
Şehirde yaşama		.1031284	-.5774572	.3062459*	-.317239
(tümüyle şehirde yaşama 1 diğerleri 0)		.1713293	.3982031	.1642219	.3893672

Ücretli çalışan	.0782796	-.3271266	.1825029	-.2560754
	.1983084	.446404	.1859627	.4096843
Emekli	-.2325828	.2446881	-.2868501	-.0061253
	.2120659	.5069915	.2169893	.4841741
Eğitim (üniversite mezunu 1, diğerleri 0)	.737327***	.4093018	.8597606***	.7061595
	.2046428	.5165009	.1931912	.4870586
Hanehalkı geliri (ln)	.3706379**	.6120295	-	-
	.162917	.4588039		
Ortalama hanehalkı gelirinin üstünde olma (ln)	-	-	.2435003	.1605078
			.1483932	.3648985
Yaşam Memnuniyeti	.5232135***	.4017441**	.4860625***	.4255861**
	.0741491	.1383066	.0708838	.1373415
Merdivenin basamağının üstünde olma	5. .4221435	.2711778	1.069306*	.6080418**
			.6419123	.2474522
Hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin üstünde olması	.1019338	.1384693	.0251376	.2155435
			.2463818	.1367574
				.2449653

Gelecekte daha iyi finansal beklenti	.0924223	.217067	.2602778 .3745811	.2614391 .2108383	.3509523 .3794955
Gelecekte daha kötü finansal beklenti	-.0814666 .1490767		-.1807958 .265766	-.0409212 .1460757	-.0554951 .2623926
Sabit	-.0102907 1.468189		-.0666871 4.640164	2.834186** 1.092758	3.747114 2.57448
	Gözlem Sayısı=1,020 R ² =0,17	Gözlem Sayısı=375	Gözlem Sayısı=375 R ² =0,17	Gözlem Sayısı=1,106 R ² =0,16	Gözlem Sayısı=415 R ² =0,17

*** p<0.01; ** p<0.05; * p<0.10

Tablo 6.46’da birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler için genel güven ve finansal durum modellerinin sonuçları sunulmuştur. 67 ve 68 numaralı modeller hanehalkı gelirinin (ln), 69 ve 70 numaralı modeller ise ortalama hanehalkı gelirinin üstünde olma (ln) değişkeninin eklendiği modellerdir.

Hanehalkı gelirinin yalnızca Covid-19 döneminden önce genel güven üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. Yaşam memnuniyetinin genel güven üzerindeki etkisinin her iki dönemde de anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. Covid-19 pandemisinden önce 0,52 olan bu katsayı, Covid-19 pandemisinde 0,40’tır. Pandemiden önce yaşam memnuniyetinin artışı genel güveni daha fazla artırmaktadır. Batılı göçmenlerde, merdivenin 5. basamağının üstünde olmanın genel güven üzerindeki etkisinin pandemi döneminde anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir.

Batılı göçmenlerde ortalama hanehalkı gelirinin (ln) genel güven üzerindeki etkisi her iki dönemde de istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. Bir başka ifadeyle, kişilerin diğer kişilerle gelir karşılaştırmasının Batılı göçmenlerin genel güvenleri üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı değildir. Her iki dönemde de yaşam memnuniyetinin ve merdivenin 5. basamağının üstünde olmanın genel güven üzerindeki

etkisi anlamlı ve pozitifdir. Batılı göçmenler için ve merdivenin 5. basamağının üstünde olmanın genel güven üzerindeki etkisi pandemiden öncesi ile karşılaştırıldığında daha yüksektir. Pandemi döneminden önce bu katsayı yaklaşık 0,61 iken, pandemi döneminde yaklaşık 1,37'dir. Batılı göçmenlerin merdivenin beşinci basamağının üstünde olma durumu genel güvenleri için önemlidir. Ekonomik olarak kendilerini güvende hisseden Batılı göçmenlerin genel güvenleri de artmaktadır.

6.5.5.3. Genel Güven ve Finansal Durum Modelleri- Birinci ve İkinci Kuşak Batılı Olmayan Göçmenler

Tablo 6.47. Genel Güven ve Finansal Durum Modeli (Birinci ve İkinci Kuşak Batılı Olmayan Göçmenler)

Bağımlı Değişken		Genel Güven (0-10)			
Birinci ve İkinci Kuşak Batılı Olmayan Göçmenler					
Değişkenler		Covid-19 Pandemisinden önce	Covid-19 döneminde	Covid-19 Pandemisinden önce	Covid-19 döneminde
		Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar
		Std. Hata	Std. Hata	Std. Hata	Std. Hata
		(71)	(72)	(73)	(74)
Erkek		.2008083	.2606321	.0809131	.2183351
		.2047351	.4742193	.1936909	.3953126
Yaş		-.1519003**	-.0441431	-.1403035**	-.197065
		.0724173	.1343503	.0644641	.1400433
Yaş ²		.0015138*	.0004645	.001427**	.0005081
		.0007768	.0012397	.0006969	.001347
Çocuk sayısı		-.224066**	-.0788851	-.1768356**	-.0181856
		.0896901	.2063869	.0837822	.1827964
Evli		-.0111366	.3612898	.0442368	.1445721
		.2237052	.4866752	.2021279	.4465388
Şehirde yaşama (tümüyle şehirde yaşama 1 diğerleri 0)		-.6541056**	.12506	-.6247423**	.1931797
		.2026273	.4018605	.1937338	.3960705

Ücretli çalışan	.1924542	.2522053	.2792652	.4559809
	.2432966	.5386678	.2151562	.468737
Emekli	.3924703	1.580183	.5742857	.9100468
	.5615781	1.027912	.502332	.8797289
Eğitim (üniversite mezunu 1, diğerleri 0)	.763516**	.9684944*	.6077659**	.6977707
	.2917285	.5245138	.2765325	.5295487
Hanehalkı geliri (ln)	-.0142347	-.3178637	-	-
	.1937632	.5210632		
Ortalama hanehalkı gelirinin üstünde olma (ln)	-	-	-.0755263	-.0295367
			.1957363	.4278844
Yaşam Memnuniyeti	.4144786***	.1678332	.4627926***	.182802
	.0730967	.1940404	.0672593	.175198
Merdivenin basamağının üstünde olma	5. .395795*	.4647306	.3842688*	.6418824
	.2267193	.5524989	.2126593	.4772958
Hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin üstünde olması	.2622315	.7514848	.2578943	.5080512
	.2254973	.4698213	.2120657	.4366749

Gelecekte daha iyi finansal beklenti	-.1494663 .289404	.7149217 .5874799	-.1130914 .2734978	.5420978 .524229
Gelecekte daha kötü finansal beklenti	-.0661809 .2134851	.7389951 .4727862	-.1130914 .2734978	.389793 .4593602
Sabit	6.758064** 2.136497	5.869565 5.054863	6.114426*** 1.49045	2.159644 3.663555
	Gözlem Sayısı=542 R ² =0,17	Gözlem Sayısı=183 R ² =0,15	Gözlem Sayısı=608 R ² =0,18	Gözlem Sayısı=209 R ² =0,15

*** p<0.01; ** p<0.05; * p<0.10

Tablo 6.47’de birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler için genel güven ve finansal durum modellerinin sonuçları sunulmuştur. 71 ve 72 numaralı modeller hanehalkı gelirinin (ln), 73 ve 74 numaralı modeller ise ortalama hanehalkı gelirinin üstünde olma (ln) değişkeninin eklendiği modellerdir. Batılı olmayan göçmenler için her iki dönemde de yaşam memnuniyetinin genel güven üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. Merdivenin 5. basamağın üstünde olmanın genel güven üzerindeki etkisi ise sadece Covid-19 döneminden önce anlamlı ve pozitifdir.

Batılı olmayan göçmenler için ortalama hanehalkı gelirinin (ln) üstünde olmanın genel güven üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. Yaşam memnuniyeti ve merdivenin 5. basamağın üstünde olmanın genel güven üzerindeki etkisi ise sadece Covid-19 döneminden önce anlamlı ve pozitifdir.

6.5.6. Genel Güven ve Finansal Durum (Etkileşim Terimleri ile) Modellerinin Denklemleri

Çalışmanın bu kısmında finansal durum değişkenlerinden oluşturulan etkileşim terimleri ve genel güvenin ilişkisi incelenmektedir. İncelenilen model, 1 numaralı modeldir:

$$\text{Genel Güven}_{it} = \beta_0 + \beta_1 ET_{it} + \beta_2 X_{it} + u_{it} \quad (1)$$

$$i=1, \dots, N; t=1, \dots, T$$

(1) numaralı modelde, i alt indisi, ankete katılan her bir bireyi, t alt indisi ise zamanı (burada yılları) ifade etmektedir. ET_{it} : Etkileşim terimlerinin tümünü³³⁷, X_{it} : Sosyo-demografik ve sosyo-ekonomik değişkenleri (erkek, yaş, yaşın karesi, çocuk sayısı, evli olma, şehirde yaşama, ücretli çalışan, emekli, hanehalkı geliri ve eğitim durumu) temsil etmektedir. u_{it} : ise hata terimini temsil etmektedir.

6.5.6.1. Genel Güven ve Finansal Durum (Etkileşim Terimleriyle) Modelleri

Genel güven ve etkileşim terimleri modelinde otokorelasyon ve heteroskedasite testlerinin sonuçları Tablo 6.48’de sunulmuştur. 77, 79 ve 80 numaralı modellerde otokorelasyonun olmadığını belirten H_0 hipotezi kabul edilmiştir. Bir başka ifadeyle,

³³⁷ Oluşturulan etkileşim terimleri ise şunlardır: Merdivenin 5. basamağının altında olma X yaşam memnuniyetinin 5. seviyenin üstünde olması, merdivenin 5. basamağının altında olma X gelecekte daha iyi finansal beklenti, merdivenin 5. basamağının altında olma X hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin üstünde olması, yaşam memnuniyetinin 5. seviyenin altında olması X gelecekte daha iyi finansal beklenti, yaşam memnuniyetinin 5. seviyenin altında olması X merdivenin 5.basamağının üstünde olma, hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin altında olması X yaşam memnuniyetinin 5. seviyenin üstünde olması, hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin altında olması X merdivenin 5. basamağının üstünde olma, hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin altında olması X gelecekte daha iyi finansal beklenti, gelecekte daha kötü finansal beklenti X yaşam memnuniyetinin 5. seviyenin üstünde olması, gelecekte daha kötü finansal beklenti X merdivenin 5. basamağının üstünde olma, gelecekte daha kötü finansal beklenti X hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin üstünde olması

incelenen bu modellerde otokorelasyon mevcut değildir. 78 numaralı modelde ise heteroskedasitenin varlığı tespit edilmiştir.

Tablo 6.48. Genel Güven ve Etkileşim Terimleri Modelinde Varsayımdan Sapmalar

H₀: Otokorelasyon yoktur		
Dönem ve katılımcıların etnik kökeni	Test İstatistiği	Prob>F
(75) Covid-19'dan önce Hollandalılar	F(1, 1470) = 5.633	0.0177
(76) Covid-19 döneminde Hollandalılar	F(1, 1285) = 7.321	0.0069
(77) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	F(1, 124) = 1.047	0.3081
(78) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	F(1, 109) = 5.728	0.0184
(79) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	F(1, 74) = 0.379	0.5401
(80) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	F(1, 52) = 0.009	0.9247
H₀: Değişen varyans yoktur		
Dönem ve katılımcıların etnik kökeni	Test İstatistiği	Prob>F
(75) Covid-19'dan önce Hollandalılar	chi2(1) = 268.59	0.0000
(76) Covid-19 döneminde Hollandalılar	chi2(1) = 122.89	0.0000
(77) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	chi2(1) = 22.55	0.0000
(78) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	chi2(1) = 2.63	0.1052
(79) Covid-19'dan önce birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	chi2(1) = 10.20	0.0014

(80) Covid-19 döneminde birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	chi2(1) = 7.80	0.0052
--	----------------	--------

*** p<0.01; ** p<0.05; * p<0.10

Tablo 6.49. Genel Güven ve Etkileşim Terimleri Modeli

Bağımlı Değişken	Genel Güven (0-10)											
	Hollandalılar				Birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler				Birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler			
Değişkenler	Covid-19 Pandemisind en önce		Covid-19 döneminde		Covid-19 Pandemisind en önce		Covid-19 döneminde		Covid-19 Pandemisind en önce		Covid-19 döneminde	
	Katsayılar		Katsayılar		Katsayılar		Katsayılar		Katsayılar		Katsayılar	
	Robust Hata	Std.	Robust Hata	Std.	Robust Hata	Std.	Robust Hata	Std.	Robust Hata	Std.	Robust Hata	Std.
	(75)		(76)		(77)		(78)		(79)		(80)	
Erkek	.0734158		.0437497		-.0782095		.0206347		.159556		.2739574	
	.0896254		.108581		.1522732		.1766993		.2133448		.4744535	
Yaş	.0004661*		-.0411054		-.0971546**		-.0391344		-.1671666**		.022946	
	.000182		.0251866		.0427897		.0466381		.0673388		.142066	
Yaş ²	.0004661***		.0004611**		.0012267**		.0005418		.0017013**		.0000281	
	.0001016		.00021		.000404		.0004231		.000725		.0013019	
Çocuk sayısı	.0055536		-.1042437		.087791		-.0690765		-.2322513**		-.0622219	
	.047884		.0672776		.095062		.1088286		.0879797		.2122869	
Evli	-.3341911**		-.3699129**		-.1983545		-.3139305		-.0013168		.4699209	
	.108328		.1281629		.1730907		.1935012		.2250584		.4871442	

Şehirde yaşama (tümüyle şehirde yaşama 1 diğerleri 0)	.0741319 .1322008	-.1787072 .1596057	-.0492357 .1770518	-.4040827* .2309475	-.6679374** .2089248	.1880316 .4082104
Ücretli çalışan	-.0843149 .1120356	-.0518477 .1658032	.3374611 .2061722	-.2607658 .2326535	.5193201* .2700187	.5420185 .5251278
Emekli	-.0827012 .1122772	.0689879 .1461533	-.1089674 .215072	-.1148936 .285079	.5969155 .5083343	1.671077* .9035452
Hanehalkı geliri (ln)	.7154878*** .098103	.7977331*** .1243547	.6000104*** .1670889	.8712685*** .1807136	.2043278 .205382	-.0505125 .4239094
Eğitim (üniversite mezunu 1, diğerleri 0)	.456093*** .1278128	.6313854*** .1553306	.6215605** .214165	.0289759 .2444001	1.036512*** .2623982	.939921* .5000144
Merdivenin 5. basamağının altında olma X Yaşam memnuniyetini n 5. seviyenin üstünde olması	-1.101859*** .2884322	-1.032605** .4460424	-.9019263 .7355178	-.6362345 .6763193	-.7338114 .4979736	-2.599924* 1.329999
Merdivenin 5. basamağının altında olma X Gelecekte daha	-1.505566*** .4714644	-.0391562 .9579985	.6462371 .945691	-2.552317 2.213677	.4588021 .6886162	-2.508079* 1.178513

iyi finansal
beklenti

Merdivenin 5. basamağının altında olma X
Hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin üstünde olması

Yaşam memnuniyetini n 5. seviyenin altında olması
X Gelecekte daha iyi finansal beklenti

Yaşam memnuniyetini n 5. seviyenin altında olması
X Merdivenin 5.basamağının üstünde olma

Hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5.

seviyenin altında olması X Yaşam memnuniyetini n 5. seviyenin üstünde olması						
Hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. Seviyenin altında olması X Merdivenin 5. basamağının üstünde olma	-.2132411** .0955782	-.129824 .1587116	.2078297 .2530703	.1628468 .3162613	-.0513991 .3816106	-1.502664** .662729
Hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin altında olması X Gelecekte daha iyi finansal beklenti	.1822767 .1139625	-.2341045 .1930838	-.4445004 .5342249	-1.230837** .5093862	.3904888 .5487122	1.601939* .8979619
Gelecekte daha kötü finansal beklenti X Yaşam memnuniyetini	.1166512 .118307	.179837 .1857264	.3971232 .305117	.1208908 .3584357	-.1279 .4237989	1.317801 1.023941

n 5. seviyenin üstünde olması						
Gelecekte daha kötü finansal beklenti X Merdivenin 5. basamağının üstünde olma	-.2941246** .1103639	-.4162749** .1705764	-.3008188 .2647951	.1757199 .3055413	.3317068 .3334666	.5258512 .7876585
Gelecekte daha kötü finansal beklenti X Hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. Seviyenin üstünde olması	.0970547 .117072	.2569624 .1697622	.1469203 .316698	-.2542962 .3835301	.467824 .4505916	-.2398216 .8737213
Sabit	1.40978 .8837345	.9252719 1.167733	2.715885* 1.629902	-.4145147 1.822338	7.042762** 2.070669	2.986278 4.998801
	Gözlem Sayısı=11,17 5 R ² =0,7	Gözlem Sayısı=4,116 R ² =0,08	Gözlem Sayısı=987 R ² =0,12	Gözlem Sayısı=366 R ² =0,16	Gözlem Sayısı=542 R ² =0,13	Gözlem Sayısı=187 R ² =0,18
*** p<0.01; ** p<0.05; * p<0.10						

Tablo 6.49’da genel güven ve etkileşim terimleri modelinin sonuçları sunulmuştur. Hollandalılar ve Batılı olmayan göçmenlerde, Covid-19 döneminde merdivenin 5. basamağının altında olmanın, yaşam memnuniyetinin 5. seviyenin üstünde olması gibi pozitif bir duruma ağır bastığı görülmektedir ve genel güven üzerindeki etkisi

anlamalı ve negatiftir. Bu gruplarda, merdivenin 5. basamağının altında olma, yüksek yaşam memnuniyetine rağmen genel güven üzerinde daha etkilidir. Covid-19 döneminden önce de Hollandalılarda aynı etki mevcuttur ve genel güven üzerindeki etkisi anlamalı ve negatiftir.

Hollandalılarda Covid-19 döneminden önce, Batılı olmayan göçmenlerde Covid-19 döneminde merdivenin 5. basamağının altında olmanın gelecekte daha iyi finansal beklentiye ağır basmadığı, bir başka deyişle, genel güven üzerindeki etkisinin anlamalı ve negatif olduğu görülmektedir. Hem Hollandalılarda hem de Batılı göçmenlerde yaşam memnuniyetinin 5. seviyenin altında olmasının merdivenin beşinci basamağının üstünde olması gibi pozitif bir duruma ağır bastığı görülmektedir. Her iki grupta ve her iki dönemde genel güven üzerindeki etkisi anlamalı ve negatiftir.

Hollandalılarda her iki dönemde, Batılı olmayan göçmenlerde Covid-19 döneminden önce hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin altında olmasının yaşam memnuniyetinin 5. seviyenin üstünde olmasına baskın olmadığı ve genel güven üzerindeki etkisinin anlamalı ve pozitif olduğu görülmektedir.

Batılı göçmenler için Covid-19 döneminde hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin altında olmasının, gelecekte daha iyi finansal beklentiye ağır bastığı görülmektedir ve genel güven üzerindeki etkisi anlamalı ve negatiftir. Batılı olmayan göçmenler için ise tam tersi bir durum söz konusudur. Hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin altında olmasının, gelecekte daha iyi finansal beklenti durumuna ağır basmadığı bir başka deyişle, genel güven üzerindeki etkisinin anlamalı ve pozitif olduğu görülmektedir.

Hollandalılarda her iki dönemde gelecekte daha kötü finansal beklentinin merdivenin beşinci basamağının üstünde olma gibi pozitif bir duruma ağır bastığı görülmektedir. Gelecekte daha kötü finansal beklentinin merdivenin beşinci basamağının altında olma durumu ile kıyaslandığında, Hollandalıların genel güvenleri için daha önemli olduğu anlaşılmaktadır.

7. SONUÇ

Sosyal sermaye ve yaşam memnuniyeti, ekonomik kalkınma ve kalkınmanın sürdürülebilirliğinin sağlanması bakımından oldukça önemli iki kavramdır. Hem sosyal sermaye hem de yaşam memnuniyeti, bireylerin yaşam kalitelerinin artırılması ve bu yolla ekonomik büyümenin gerçekleşmesi açısından kritik öneme sahiptir. Bu iki kavramın detaylı incelenmesi, politika yapıcılar ve ekonomistler için büyük önem taşımaktadır. Sosyal sermayenin en önemli temsilcisi olan genel güvenin iş birliğini artırması, ekonomik faaliyetleri kolaylaştırması ve özellikle işlem maliyetlerini düşürmesi, ekonomik büyüme için en önemli katkılarından biridir.

Özellikle güvenin yüksek olduğu toplumlarda, iş anlaşmaları karşılıklı güvene dayandığı için daha kolay ve hızlı yapılır. Bu durum, işlem maliyetlerini azaltarak ve iş birliğini teşvik ederek ekonomik büyümeyi destekler. Güven ortamı, ekonomik aktivitelerin verimliliğini artırır ve yenilikçi girişimlerin önünü açar. Böylece, toplumdaki güven seviyesi, ekonomik gelişme ve sürdürülebilir büyüme için kritik bir rol oynar. Yenilik ve inovasyonun gelişimi ile yeni fikirlerin yayılması sayesinde rekabet artar. Artan rekabet sayesinde ekonomilerin gelişimleri de hızlanır.

Toplumlarda yaşam memnuniyeti veya mutluluğun yüksek olması sonucunda kişiler özellikle daha sağlıklı, daha üretken ve daha motive olmaktadır. Bu sayede, daha mutlu olan kişiler iş gücü piyasasında daha verimli çalışarak ekonomik büyümeye önemli katkıda bulunmaktadır. Aynı zamanda, yaşamlarından daha memnun olan kişiler veya daha mutlu olanlar, daha fazla risk alma becerisine sahip oldukları için girişimcilik faaliyetlerinde bulunarak ekonomik büyümeye daha fazla katkı sağlamaktadır. Yaşam memnuniyeti, sosyal ilişkileri ve toplumsal uyumu güçlendirmektedir. Aynı zamanda mutlu insanların diğer kişilere güvenme ihtimalleri de artmaktadır. Güçlü bağlar güveni artırır, artan güven sayesinde kişilerin iş birliği artar ve bu da ekonomide verimliliğin artışına katkıda bulunmaktadır.

Sosyal sermaye ve yaşam memnuniyetini etkileyen faktörlerin tespit edilmesi, etkili sosyal ve ekonomik politikaların geliştirilmesi hususunda önemlidir. Genel güvenin

düşük olduğu toplumlarda işlem maliyetlerinin yüksek olması ve iş birliğinin oldukça az olması, ekonomik büyüme ve kalkınmayı olumsuz etkilemektedir. Bu sebeple, düşük güvenin neden kaynaklandığını bilmek ve bu parametrelere odaklanmak sorunun çözümünde katkı sağlar. Aynı zamanda, uzun vadeli sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanmasında bu faktörlerin incelenmesi ayrıca kritik öneme sahiptir.

Yüksek genel güven ve yaşam memnuniyetleri seviyelerine sahip Hollanda'da hem yerliler hem de göçmenlerin memnuniyetleri ve genel güven düzeylerinin incelenmesi ve göçmenlerin yerli halk ile kıyaslanması amaçlanmaktadır. Bu doğrultuda ilk olarak yaşam memnuniyeti ve genel güvenin belirleyicileri üzerinde bir inceleme yapılmıştır. Öncelikle yaşam memnuniyetinin belirleyicilerini incelerken ayrı modeller kurulmuştur. Genel güven ve kurumsal güven modeli ilk modeli oluşturmaktadır. Genel güven, diğer kişilere güveni, kurumsal güven hükümete, Hollanda parlamentosuna, yasal sisteme, polise, siyasi partilere ve orduya güveni temsil etmektedir. İkinci model, yaşam memnuniyeti ve sosyal entegrasyon modelidir. Bu modelde kişilerin kulüplere bağışları, kulüplerin etkinliklerine katılımları, kulüplerin faaliyetlerinde gönüllü çalışmaları, kulüplere üye olmaları ve herhangi bir kulüple bağlantılarının olmamalarının yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi incelenmektedir. Ayrıca, bu modelde aile üyeleri dışında bir akraba ile, mahalleden biriyle bir akşam ve mahallenin dışından biriyle bir akşam görüşme sıklığının ve tiyatro gösterisi, dans veya bale gösterisi, sinema, pop, rock, caz, rap ve hiphop konseri/festivali ve müze ziyareti gibi etkinliklere katılımların yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi de incelenmiştir.

Bir diğer model ise değişim modelidir. Bu modelde, 2020-2022 yıllarında kulüplere yapılan bağışlar, kulüplerin etkinliklerinde gönüllü çalışma ve kulüplerin etkinliklerine katılım, kulüplere üyelik ve herhangi bir kulüple bağlantılı olmama durumunun değişimi incelenmiştir. Bu modelde Covid-19 döneminde kulüpler ile ilgili tüm değişimlerin yaşam memnuniyeti ile ilişkisi incelenmiştir. Dördüncü model, göçmenler için dil yeterliliği modelidir. Bu modelde arkadaşlarla ve iş arkadaşlarıyla Hollandaca konuşma ve Hollandaca konuşma ve okumada zorluk çekmeme değişkenleri modele dahil edilmiş ve Batılı ve Batılı olmayan göçmenlerin yaşam memnuniyeti ile

ilişkileri ele alınmıştır. Son modelde ise, yaşam memnuniyetini etkileyen tüm faktörler ve beş büyük kişilik özelliği modele dahil edilerek 2011-2022 yılları arasında Hollandalıların, Batılı ve Batılı olmayan göçmenlerin yaşam memnuniyetleri incelenmiştir. Ayrıca tüm modellere sosyo-demografik ve sosyo ekonomik değişkenler dahil edilmiştir. Genel güvenin bağımlı değişken olduğu tüm modeller, yaşam memnuniyeti modelleriyle aynıdır ve tüm değişkenlerin genel güven ile ilişkisi incelenmiştir.

Çalışmanın devamında, yaşam memnuniyeti ve güvenin belirleyicileri daha detaylı incelenmiş ve kişilerin finansal durumlarının yaşam memnuniyeti ve genel güven üzerindeki etkileri sunulmuştur. Aynı zamanda, kişilerin diğer kişilerle gelir karşılaştırmasının hem yaşam memnuniyeti hem de genel güvenleri üzerindeki etkinin incelenmesi için modele, tüm paneldeki hanehalkı gelirinin ortalaması alınarak bu ortalamanın üstünde olma (ln) değişkeni dahil edilmiştir. Yaşam memnuniyeti ve gelir karşılaştırması literatüründe, kişilerin diğer kişilerin gelirlerinden daha az gelir elde etmeleri durumunda yaşam memnuniyetlerinde düşüş meydana geldiği yönünde çalışmalar mevcuttur. Bu etkiyi incelemek için oluşturulan bu değişken kullanılmaktadır. Modele dahil edilen “merdivenin beşinci basamağının üstünde olma” değişkeni, kişilerin gelirleriyle ilgili olup olmadığı belirtilmediğinden, bu çalışmada hanehalkı ortalamasının üstünde olma (ln) değişkeni eklenmiştir. Tüm bunların yanında, bu modelde hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin üstünde olması ve gelecekte daha iyi veya daha kötü finansal beklentilerin yaşam memnuniyeti ve genel güven üzerindeki etkisi incelenmiştir. Son olarak, finansal durum değişkenlerinden üretilen etkileşim terimleriyle yaşam memnuniyeti ve genel güven ilişkisi analiz edilmiştir. Etkileşim terimleriyle asimetrik ifadelerin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi derinlemesine incelenmiştir. Bu asimetri, bireylerin ekonomik durumlarının değerlendirilmesindeki duyarlılığı yansıtmaktadır. Aynı modelleme süreci genel güvenin bağımlı değişken olduğu modeller için de gerçekleştirilmiştir. Tüm bu modellerin tahmininde havuzlanmış en küçük kareler yöntemi kullanılmış ve değerlendirmeler bu yönteme göre yapılmıştır.

Yaşam memnuniyeti ve genel güven ve kurumsal güven modelinde, genel güvenin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi sadece Covid-19 döneminde Batılı olmayan göçmenler için istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. Genel güvenin artışı yaşam memnuniyetini artırmaktadır. Covid-19 döneminden önce bu etkinin en yüksek olduğu grup Batılı olmayan göçmenlerdir. Batılı olmayan göçmenler için bu katsayının, Batılı göçmenlere kıyasla daha yüksek olması, bu grubun sosyal ve ekonomik entegrasyon süreçlerinde genel güvenin kritik rol oynamasıyla açıklanabilir. Genel güven, özellikle göçmenlerin topluma entegrasyonunu kolaylaştırır ve sosyal ağlarını güçlendirir. Bununla birlikte yaşam memnuniyeti de artmaktadır. Ayrıca, Batılı olmayan göçmenlerin her iki dönemde de orduya güvenlerinin yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olması önemlidir. Bu sonuç, Batılı olmayan göçmenlerin güvenlik ihtiyaçlarından dolayı orduya güvenmeleri ile açıklanabilmektedir. Orduya güven arttıkça, Batılı olmayan göçmenlerin yaşam memnuniyeti de artış göstermektedir.

Yaşam memnuniyeti ve sosyal entegrasyon modelinde, kulüplerde gönüllü çalışmanın yaşam memnuniyeti üzerindeki pozitif etkisinin olduğu gruplar Hollandalılar ve Batılı göçmenlerdir. Bu pozitif etki, Covid-19 döneminden önce önemlidir. Özellikle Batılı göçmenler için bu sonuç ayrıca önemlidir. Gönüllü çalışma, bireylerin topluma aktif katılımlarını sağlar ve sosyal bağlarını güçlendirir. Bu katılım ile özellikle göçmenler sosyal entegrasyonlarını artırmakta ve topluma kendilerini daha ait hissetmektedirler. Yerliler ile temas kurmak, sosyal entegrasyon yoluyla göçmenlerin sosyal sermayelerinin güçlenmesi sonucunda yaşam memnuniyetlerini artırmaktadır. Batılı olmayan göçmenlerin aile üyelerinin dışında bir akraba ile bir akşam görüşme sıklığının yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi ise her iki dönemde de anlamlı ve pozitif olması önemlidir. Batılı olmayan göçmenler, Batılı göçmenler ile kıyaslandığında, sosyal bağlarını aile üyeleri üzerinden güçlendirdiği yorumu yapılabilmektedir.

Mahalleden biriyle bir akşam görüşme sıklığının, Hollandalılar için Covid-19 döneminde yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlıdır. Mahallenin dışından biriyle bir akşam görüşme sıklığı ise Hollandalılarda her iki dönemde de yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Batılı göçmenlerde ise mahallenin

dışından biriyle bir akşam görüşme sıklığı sadece Covid-19 döneminde yaşam memnuniyetlerini pozitif etkilemektedir. Batılı olmayan göçmenler için ise bu ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. İki farklı göçmen grubu arasındaki bu fark, sosyal sermayelerini güçlendirme kanallarının değerlendirilmesinde önemlidir. Batılı göçmenlerin, mahallenin dışından biriyle görüşme sıklığının yaşam memnuniyetleri üzerindeki pozitif etkisi, sosyal sermayelerini geniş sosyal ağlar üzerinden elde etmelerinden kaynaklanabilir. Batılı olmayan göçmenler ise sosyal sermayelerini genellikle aile ve yakın çevreleri üzerinden elde ederler. Bu kapalı sosyal ağlar, dış dünyadan elde edilebilecek farklı kaynak ve fırsatları sınırlayabilir; bu nedenle mahallenin dışından kişilerle etkileşimler yaşam memnuniyeti üzerinde anlamlı bir etki yaratmaz.

Tüm etkinliklerin yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkisi ise Hollandalılar ve Batılı göçmenlerde her iki dönemde de anlamlıdır ve yaşam memnuniyetini artırıcı etkisi mevcuttur. Özellikle Batılı göçmenlerde, Hollandalılara kıyasla katsayıların daha yüksek olması, göçmenlerin etkinliklere katılımları sonucu daha fazla sosyalleşebildiklerini ve bu sebeple yerlilere kıyasla bu etkinliklere katılımlarının yaşam memnuniyetlerini daha çok artırdığını göstermektedir. Bu sonuçlar doğrultusunda, Batılı göçmenlerin Batılı olmayan göçmenlere kıyasla topluma daha entegre olmaları, daha güçlü bağlara sahip olmaları sonucunda sosyal sermayelerini güçlendirdikleri ve yaşamlarından daha memnun oldukları söylenebilmektedir.

Göçmenlerin dil yeterliliklerinin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkilerinin incelendiği modelde, Batılı göçmenlerde Covid-19 pandemisinden önce iş arkadaşlarıyla Hollandaca konuşmanın yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Aynı zamanda, Batılı olmayan göçmenlerde her iki dönemde de iş arkadaşlarıyla Hollandaca konuşmanın yaşam memnuniyetini pozitif etkilediği görülmektedir. Özellikle kültürel olarak yerli halka daha uyumlu olan Batılı göçmenlere nazaran, Batılı olmayan göçmenlerin toplumla kültürel olarak daha az uyumu, iş hayatında kendilerini her anlamda ispat etmelerine sebep olabilmektedir. İş arkadaşlarıyla Hollandaca konuşmanın her iki dönemde yaşam memnuniyetleri için önemli olması bu durumu pekiştirmektedir.

Hollandaca konuşmak, göçmenlerin iş yerinde kabul görmelerine ve profesyonel yetkinliklerini sergilemelerine yardımcı olur; bu da yaşam memnuniyetlerini artırır.

Değişim modelinde, 2020 ve 2022 dönemlerinde Batılı göçmenler için gönüllülük faaliyetlerinde değişimin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi anlamlı ve negatiftir. Batılı göçmenlerin sosyal sermayelerini güçlendirmelerinde önemli bir diğer kanal, kulüplerin gönüllü faaliyetlerine katılımıdır ve Covid-19 döneminde bu değişimin yaşam memnuniyetini negatif etkilediği görülmüştür. Pandemi döneminde uygulanan sosyal mesafe önlemleri ve kısıtlamalar, gönüllük faaliyetlerinin gerçekleştirilmesini zorlaştırmış ve bu faaliyetlerle kurulan sosyal bağlarda azalma meydana gelmesine sebep olmuştur.

Yaşam memnuniyetini açıklayan tüm değişkenlerin ele alındığı modelde ise tüm gruplarda genel güven düzeyinin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olması önemli bir sonuçtur. Güvenin yaşam memnuniyetini etkileme katsayısı, Hollandalılar ve Batılı göçmenlerde 0,79, Batılı olmayan göçmenlerde 0,69'dur. Bu sonuç, güven düzeyi yüksek olan bir ülkeden gelen göçmenlerin göç ettikleri ülkede kendi ülkelerindeki yüksek/düşük güven düzeyini sürdürmeye devam ettiklerini belirten çalışmalarla uyum göstermektedir. Hükümete güvenin yaşam memnuniyetindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu tek grup Batılı göçmenlerdir. Batılı göçmenlerin kültürel olarak yerlilerle daha benzer olması, hükümet politikalarına yabancılık çekmemeleri ve duyulan güvende herhangi bir değişimin olmaması, yaşam memnuniyetlerini pozitif etkilemiş olabilmektedir.

Mahalleden biriyle bir akşam görüşme sıklığının yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi sadece Batılı göçmenlerde anlamlı ve pozitif olduğu görülmüştür. Batılı olmayan göçmenler için bu ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. Batılı göçmenlerin sosyal bağlarının ve sosyal entegrasyonlarının, Batılı olmayan göçmenlere nazaran daha güçlü olması bulgusu burada da desteklenmiştir. İş arkadaşlarıyla Hollandaca konuşmanın hem Batılı hem de Batılı olmayan göçmenlerin yaşam memnuniyetleri için önemli olduğu ve bu durumun yaşam memnuniyetini artırdığı görülmektedir. Batılı olmayan göçmenlerde bu katsayı 0,36, Batılı göçmenler için ise yaklaşık 0,25'tir. Batılı

olmayan göçmenlerin iş arkadaşlarıyla Hollandaca konuşarak iletişim kurmalarının yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkisinin daha büyük olması önemli bir sonuçtur.

Güvenin bağımlı değişken olduğu modeller incelendiğinde, yaşam memnuniyetinin güven üzerindeki etkisi yalnızca Batılı olmayan göçmenlerde Covid-19 döneminde istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. Diğer gruplar ve dönemlerde yaşam memnuniyetinin güven üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Covid-19 döneminden önce bu katsayısının tüm gruplar arasında en yüksek olduğu grup yaklaşık 0,40 ile Batılı olmayan göçmenlerdir. Bu sonuç yaşam memnuniyetinin bağımlı değişken olduğu modelle aynıdır. Batılı olmayan göçmenlerin Covid-19 döneminden önce yaşam memnuniyetleri için genel güvenleri anlamlı ve pozitifdir; aynı şekilde, genel güvenleri için de yaşam memnuniyetleri anlamlı ve pozitifdir. Hollandalılarda ve Batılı göçmenlerde, her iki dönemde de yaşam memnuniyetinin genel güven üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Bu durum, yaşam memnuniyeti ve genel güven arasında nedensel bir ilişkinin varlığına işaret etmektedir.

Hollanda parlamentosuna güvenin genel güven üzerindeki etkisi Hollandalılarda her iki dönemde, Batılı göçmenlerde ise yalnızca Covid-19 döneminde anlamlı ve pozitifdir. Covid-19 döneminde, Batılı olmayan göçmenlerin için ise parlamentoya olan güvenin genel güven üzerindeki etkisinin anlamlı ve negatif olduğu görülmektedir. Batılı olmayan göçmenlerin, Batılı göçmenlerden farklı olarak Hollanda'daki deneyimleri ve siyasi süreçlere olan algıları, bu farklılığı açıklayabilir. Ayrıca, bu kurumlarda ayrımcılık ve eşitsizlikle karşılaşmaları, Batılı olmayan göçmenlerin güvenlerini olumsuz etkilemiş olabilmektedir. Pandemi döneminin getirdiği zorluklar ve hükümetten veya parlamentodan yeterli destek alınamaması, Batılı olmayan göçmenlerin genel güven düzeyinin düşmesine neden olmuş olabilmektedir. Polise güvenin genel güven üzerindeki etkisi ise Hollandalılar ve Batılı göçmenlerde her iki dönemde anlamlı ve pozitifdir. Katsayılara incelendiğinde, Batılı göçmenlerin polise duyduğu güvenin genel güvenleri üzerindeki etkisinin daha yüksek olduğu görülmektedir. Batılı göçmenlerin kurumlara duydukları güvenlerinin genel güvenleri üzerindeki etkileri bakımından da farklılaştıkları görülmektedir.

Genel güven ve sosyal entegrasyon modelinde, Batılı göçmenlerde Covid-19 pandemisinden önce kulüplerin etkinliklerine katılımın genel güvenleri üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi vardır. Hollandalılar ve Batılı olmayan göçmenler için bu ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. Hollandalılarda Covid-19 pandemisinden önce kulüplerde gönüllü çalışmanın genel güven üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitiftir. Bu durum, Hollandalıların geniş sosyal ağlara sahip olmalarının ve göçmenler ile kıyaslandığında sosyal sermayelerinin daha yüksek olmasının bir sonucudur. Covid-19 pandemisinden önce, mahalleden biriyle bir akşam görüşme sıklığının hem Hollandalılar hem de Batılı göçmenlerin genel güvenleri üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkisi varken, Covid-19 döneminde bu etkinin sadece Hollandalıların genel güveni üzerinde anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. Hollandalıların Covid-19 döneminde dahi mahalleden biriyle bir akşam görüşme sıklıklarının genel güveni artırıcı etkisi önemlidir. Hollandalılar, göçmenlerle kıyaslandığında daha yerleşik ve köklü sosyal ağlara sahip olduklarından, kriz dönemlerinde dahi bu ilişkileri sürdürmeleri kolaylaşmış ve genel güveni pozitif etkilemiştir.

Mahallenin dışından biriyle bir akşam görüşme sıklığının hem Hollandalılarda hem de Batılı olmayan göçmenlerde Covid-19 pandemisinden önce genel güven üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. Batılı olmayan göçmenlerde, genel güvenleri üzerindeki etkinin Hollandalılara kıyasla daha yüksek olduğu ve mahallenin dışından biriyle sosyal etkileşimin bu grubun güveni üzerinde daha önemli olduğu söylenebilmektedir. Batılı göçmenlerde hem mahalleden biriyle hem de mahallenin dışından biriyle bir akşam görüşme sıklığının genel güvenleri üzerindeki etkinin anlamlı ve pozitif olması önemlidir. Batılı göçmenlerin sosyal bağlarının güçlü olması, dayanışmalarının ve genel güvenlerinin artması beklenen bir durumdur. Sosyal gruplarla iletişim kurarak topluma olan güvenlerini daha da artırabilmektedirler. Mahallenin dışından kişilerle yapılan iletişimlerin sonucunda kültürel çeşitliliklerinin artması ve toplum tarafından daha kolay kabul edilmeleri, genel güvenleri üzerinde pozitif etkiye sahiptir.

Göçmenlerin dil yeterliliklerinin genel güvenleri üzerindeki ilişkinin incelendiği modelde Hollandaca konuşmada zorluk çekmemenin Batılı göçmenlerde her iki dönemde de genel güven üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Batılı olmayan göçmenler için bu ilişki istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. Batılı göçmenlerin sosyal entegrasyonlarının ve sosyal iletişimlerinin Batılı olmayan göçmenlere kıyasla daha yüksek olması bu durumu açıklamaktadır. Dil problemlerinden dolayı Batılı olmayan göçmenlerin topluma entegre olmaları daha zor iken, Batılı göçmenler için topluma entegre olmak daha kolaydır. Hollandaca konuşmada zorluk çekmemek, Batılı göçmenlerin sosyal sermayelerinin yüksekliğini de açıklamaktadır.

Değişim modelinde, Hollandalılarda kulüplerin etkinliklerine katılımındaki değişimin genel güvenleri üzerindeki etkisinin anlamlı ve negatif olduğu, Batılı olmayan göçmenlerde ise anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. Pandemi sürecinde, Hollandalılar arasında sosyal etkinliklere katılım, sosyal ve sağlık endişelerini artırmış olabilir ve sosyal olarak izolasyon yaşayan Hollandalıların genel güven düzeyleri negatif etkilenmiş olabilmektedir. Batılı olmayan göçmenlerde ise sosyal destek ve kaynaklara erişim sağlama açısından bu etkinliklerin varlığı önemlidir. Kendilerini topluma kabul ettirmek, sosyal sermayelerini geliştirmek ve sosyal entegrasyonlarını artırmak bu şekilde mümkün olmaktadır ve bu durum da genel güven düzeylerini pozitif şekilde etkilemektedir.

Genel güvenin bağımlı değişken olduğu ve tüm değişkenlerin modele eklendiği son modelde ise yaşam memnuniyetinin genel güven üzerindeki etkisinin her grup için anlamlı ve pozitif olması oldukça önemlidir. Yaşam memnuniyeti modelinde, genel güvenin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitif bulunmuştur. Hem yaşam memnuniyetinin hem de genel güvenin birbirleri için oldukça önemli olduğu açıkça görülmektedir. Yüksek sosyal sermaye, bireylerin yaşamlarından memnun olmalarına ve topluma olan güvenlerinin artmasına katkıda bulunur. Yaşam memnuniyeti modelinde, polise duyulan güvenin yaşam memnuniyetini artırdığı tespit edilmiştir. Aynı sonuç güven modelinde de elde edilmiştir. Hollandalılarda ve Batılı göçmenlerde, polise güvenin genel güven üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir.

Güvenli bir toplumda yaşamak, bireylerin sosyal etkileşimlerini, ekonomik faaliyetlerini ve genel refahlarını olumlu yönde etkiler. Özetle, polise duyulan güven arttıkça yaşam memnuniyeti ve genel güven artış göstermektedir.

Mahalleden biriyle ve mahalle dışından biriyle görüşme sıklığının genel güven üzerindeki etkisi sadece Hollandalılarda anlamlı ve pozitifdir. Batılı ve Batılı olmayan göçmenler için bu sonuç istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. Batılı göçmenlerde iş arkadaşlarıyla Hollandaca konuşmanın genel güvenleri üzerindeki etkisinin anlamlı ve negatif olması önemli bir sonuçtur. İş yerinde herhangi bir ayrımcılığa maruz kalma veya hem iş hem de yerli dilde başarılı olma stresi iş yerinde diğer kişilerle iletişimi zorlaştırabilir ve genel güven düzeyini düşürücü etki yaratabilmektedir.

Yaşam memnuniyeti ve finansal durum modelinde, Hollandalılar için merdivenin 5. basamağının üstünde olmanın ve hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin üstünde olmasının, her iki dönemde de yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Gelecekte daha kötü finansal beklentinin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi, beklendiği gibi anlamlı ve negatiftir. Ortalama hanehalkı gelirinin üstünde olmanın, yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi Hollandalılar için her iki dönemde de anlamlı ve pozitifdir. Hollandalıların, hanehalkı gelirlerini diğerlerinin hanehalkı gelirleriyle karşılaştırdıklarında, ortalamanın üstünde olmanın yaşam memnuniyetlerini artırıcı bir etkisi olduğu görülmektedir. Hanehalkı gelirinin eklendiği modelle kıyaslandığında, her iki dönemde de hanehalkı gelirinin yaşam memnuniyetleri (her iki dönemde de 0,17) üzerindeki etkisi ortalama hanehalkı gelirinin üstünde olmaya göre (0,10 ve 0,15) daha yüksektir. Bu bulgu, Hollandalıların görece gelirden ziyade kendi mutlak gelirlerinin yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkisinin daha önemli olduğunu ortaya koymaktadır.

Batılı göçmenlerde, Hollandalılarda olduğu gibi merdivenin 5. basamağının üstünde olmanın ve hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin üstünde olması her iki dönemde de yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Covid-19 döneminde, Batılı göçmenler için yaşam memnuniyetlerinin üzerinde hanehalkı gelirinin etkisi 0,31 iken, ortalamanın üstünde olmanın etkisi 0,21'dir. Covid-

19 döneminde ise yaşam memnuniyeti üzerinde hanehalkı gelirin etkisi 0,31 iken, ortalamanın üstünde olmanın yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi yaklaşık 0,33'tür. Covid-19 döneminde, Batılı göçmenler için yaşam memnuniyetleri üzerinde mutlak gelir daha etkili iken, Covid-19 döneminde görelî gelir yaşam memnuniyeti üzerinde daha etkindir. Bir başka deyişle, Batılı göçmenler Covid-19 döneminde daha fazla sosyal karşılaştırma eğilimindedirler.

Batılı olmayan göçmenler için de Covid-19 döneminde görelî gelirin etkisi yaşam memnuniyeti üzerinde daha yüksek olduğu görülmektedir. Hanehalkı gelirin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi 0,40 iken, ortalamanın üstünde olmanın yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi 0,46'dır. Bu sonuç, Batılı göçmenler için olduğu gibi Batılı olmayan göçmenler için de geçerlidir. Aynı zamanda, Batılı olmayan göçmenlerde her iki model ve her iki dönemde de merdivenin beşinci basamağının üstünde olma yaşam memnuniyetini artırmaktadır.

Hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre beşinci seviyenin üstünde olmasının yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi Hollandalılar ve Batılı göçmenler için her iki modelde (hanehalkı geliri (ln) ve ortalama gelirin üstünde olma (ln)) ve her iki dönemde de anlamlı ve pozitifdir. Batılı olmayan göçmenlerin hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre beşinci seviyenin üstünde olmasının yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi ise sadece her iki modelde ve Covid-19 döneminde anlamlı ve pozitifdir. Katsayılar kıyaslandığında, Covid-19 döneminde Batılı olmayan göçmenler için bu katsayı diğer gruplardan daha yüksektir. Bu etki, Hollandalılarda 0,13 iken, Batılı göçmenlerde 0,20'dir. Batılı olmayan göçmenler için bu katsayı 0,31'dir. Aynı zamanda Covid-19 döneminde, Batılı göçmenler için bu katsayı 0,22 iken, Hollandalılar için 0,13 olarak gerçekleşmiştir. Bu bulgulardan hareketle, finansal olarak bir yıl öncesine göre karşılaştırma göçmenler için Hollandalılara göre daha önemlidir. Göçmenlerin finansal istikrarlılığa yerli halktan daha çok önem verdiği ve finansal güvenliğin yaşam memnuniyetlerinde belirleyici rol oynadığı görülmektedir. Bu bulgular, Covid-19 döneminde sağlık kadar gelirin de bireylerin yaşam memnuniyetini

şekillendirdiğini ve ekonomik istikrarın, bireylerin genel refahı için hayati öneme sahip olduğunu vurgulamaktadır.

Yaşam memnuniyetinin açıklanmasında etkileşim terimleriyle oluşturulan finansal durum modelleri incelendiğinde, tüm gruplarda Covid-19 döneminden önce merdivenin 5. basamağının altında olma, güvenin 5. seviyenin üstünde olduğuna dair olumlu algıya ağır bastığı görülmektedir ve yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi anlamlı ve negatiftir. Kişilerin güven seviyeleri yüksek olsa bile, bireyler ekonomik veya sosyal açıdan düşük bir pozisyonda olduklarında, bu durum yaşam memnuniyetlerini olumsuz etkilemektedir. Hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin altında olması, güvenin 5. seviyenin üstünde olması gibi pozitif bir duruma ağır basmadığı ve Covid-19 döneminden önce Hollandalılar ve Batılı olmayan göçmenlerin yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. Yüksek güven seviyesi, bireylerin refahlarını artırır. Kişiler ekonomik zorluklar yaşasalar bile, topluma ve kurumlara duydukları güven, bireylerin yaşam memnuniyetlerini artırabilmektedir. Merdivenin beşinci basamağının altında olma yüksek güvene göre yaşam memnuniyeti üzerinde daha ağır basarken, hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin altında olması yüksek güvene ağır basmaması ve yaşam memnuniyetini artırması önemli bir sonuçtur.

Hollandalılar ve Batılı göçmenlerde, Covid-19 döneminden önce gelecekte daha kötü finansal beklentinin merdivenin beşinci basamağının üstünde olma durumuna ağır bastığı ve yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisinin anlamlı ve negatif olduğu görülmektedir. Covid-19 döneminde ise sadece Hollandalıların yaşam memnuniyetlerini azaltıcı etkisi söz konusudur. Hollandalılar her iki dönemde, Batılı göçmenler ise sadece Covid-19 döneminden önce yaşam memnuniyetleri için gelecekte daha kötü finansal beklentilerinin şimdiki mevcut durumlarından daha önemli olduğu ve gelecekteki karşılaştırmanın şimdiki durumlarına daha ağır bastığı görülmektedir.

Genel güven ve finansal durum modelinde de tüm gruplar ayrı ayrı incelenmiştir. Hollandalılarda, Covid-19 döneminden önce, hanehalkı gelirlerinin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi 0,45 iken, Covid-19 döneminde yaklaşık 0,59'dur. Ortalama gelirin

üstünde olmanın Covid-19 döneminden önce yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi 0,34 iken, Covid-19 döneminde bu katsayı 0,38'dir. Hollandalılar için her iki dönemde de genel güvenleri üzerinde mutlak gelirlerinin etkisi, görelî gelir etkisine göre daha önemlidir. Bu sonuç, yaşam memnuniyeti modelindeki ile aynıdır. Özetle, Hollandalıların hem yaşam memnuniyetleri hem de genel güvenleri üzerinde mutlak gelirleri daha önemlidir.

Batılı göçmenlerde hanehalkı gelirinin genel güven üzerindeki etkisi sadece Covid-19 pandemisinden önce anlamlı ve pozitifdir. Ortalamanın üstünde olma değişkeni her iki dönemde de genel güven ile ilişkisi bakımından istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. Merdivenin 5. basamağının üstünde olma, ortalama hanehalkı gelirinin üstünde olmanın dahil edildiği modelde, her iki dönemde de genel güven üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir.

Batılı olmayan göçmenler için, hanehalkı geliri ve ortalama hanehalkı gelirinin üstünde olma değişkenlerinin her iki dönemde de genel güven üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Her iki modelde de Covid-19 döneminden önce merdivenin beşinci basamağının üstünde olmanın genel güvenleri üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir.

Genel güven üzerinde etkileşim terimleri ile oluşturulan değişkenlerin ilişkisinin incelendiği modelde, Hollandalılar ve Batılı olmayan göçmenlerde Covid-19 döneminde merdivenin 5. basamağının altında olmanın yaşam memnuniyetinin 5. seviyenin üstünde olması gibi pozitif bir duruma ağır bastığı görülürken, genel güven üzerindeki etkisi anlamlı ve negatiftir. Bu gruplarda merdivenin 5. basamağının altında olma, yüksek yaşam memnuniyetine rağmen genel güven üzerinde daha etkilidir. Hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin altında olması, yaşam memnuniyetinin 5. seviyenin üstünde olması gibi pozitif bir duruma ağır basmadığı ve Covid-19 döneminden önce Hollandalılarda her iki dönemde ve Batılı olmayan göçmenlerde ise sadece Covid-19 döneminden önce yaşam memnuniyetleri üzerindeki etkisinin anlamlı ve pozitif olduğu görülmektedir. Batılı göçmenler için Covid-19 döneminde, hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. seviyenin altında olması, gelecekte daha iyi finansal

beklentiye ağır bastığı ve genel güven üzerindeki etkisinin anlamlı ve negatif olduğu görülmektedir. Batılı olmayan göçmenlerde ise tam tersi durum söz konusudur. Genel güven üzerinde gelecekte daha iyi finansal beklentinin daha önemli olduğu görülmektedir. Bu bulgu, Covid-19 döneminde Batılı göçmenlerde geçmişe dönük karşılaştırma, Batılı olmayan göçmenlerde ise geleceğe dönük olumlu beklenti genel güvenleri için daha önemli olduğunu göstermektedir.

Tüm bu modellerden çıkarılan sonuçlar özetlenirse hem yaşam memnuniyeti hem de genel güven modelinde yaşam memnuniyeti ve güvenin birbirleriyle nedensel ilişkili olabileceği görülmüştür. Yaşam memnuniyeti, tüm gruplarda genel güvenin önemli açıklayıcısıdır. Batılı olmayan göçmenlerin Covid-19 döneminden önce ve Covid-19 döneminde, genel güvenlerinin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi tüm model (2011-2022) ile karşılaştırıldığında daha düşüktür. Özellikle, diğer gruplarla karşılaştırıldığında etkinin daha çok düştüğü görülmüştür. Aynı sonuç yaşam memnuniyetinin genel güven üzerindeki etkisinde de geçerlidir. Bu bulgular doğrultusunda, Batılı olmayan göçmenlerin Covid-19 döneminde hem yaşam memnuniyetleri hem de genel güvenleri diğer gruplara göre daha çok etkilendiği yorumu yapılabilmektedir. Batılı olmayan göçmenlerin, Batılı göçmenlere kıyasla sosyal entegrasyonlarının daha az olması, dil yeterliliklerinin daha düşük olması ve sosyal ağlarının zayıflığı bu duruma sebep olarak gösterilebilmektedir.

Batılı göçmenlerin sosyal sermayelerinin Batılı olmayan göçmenlere kıyasla daha yüksek olduğu görülmüştür. Batılı göçmenlerin yaşam memnuniyetlerini artırdıkları kanallar Batılı olmayan göçmenlere göre daha fazladır. Örneğin, kulüplerde gönüllü çalışma, mahalleden biriyle bir akşam görüşme sıklığı ve tüm etkinliklere katılımları ile Batılı göçmenler yaşamdan daha memnun hale gelmektedirler. Batılı olmayan göçmenler ise sosyal sermayelerini genellikle aile ve yakın çevreleri üzerinden güçlendirdikleri görülmüştür. Genel güven modellerinde ise dikkat çeken bulgu, Hollandalıların kulüplerde gönüllü çalışmalarının, mahalleden biriyle veya mahallenin dışından biriyle bir akşam görüşme sıklıklarının genel güvenlerini artırdığı ve bu etkinin pandemi döneminde dahi devam etmesidir. Gönüllü çalışmalar ve sosyal etkileşimler, sosyal

sermayenin önemli unsurlarındandır. Hollandalıların göçmenlere nazaran daha güçlü sosyal sermayeye sahip olması beklenen bir durumdur; çünkü, Covid-19 döneminde dahi sosyal etkileşimlerini sürdüren Hollandalıların genel güven düzeyleri de buna bağlı olarak göçmenlere kıyasla daha yüksektir.

Hollandalıların hem yaşam memnuniyetleri hem de genel güvenleri üzerinde mutlak gelirleri her iki dönemde de görelî gelirlerine göre daha önemlidir. Covid-19 döneminden önce, Batılı göçmenler için yaşam memnuniyetleri üzerinde mutlak gelir daha etkili iken, Covid-19 döneminde görelî gelir yaşam memnuniyeti üzerinde daha etkilidir. Bir başka deyişle, Batılı göçmenlerin Covid-19 döneminde daha fazla sosyal karşılaştırma eğiliminde oldukları belirlenmiştir. Batılı olmayan göçmenler için de Covid-19 döneminde aynı sonuca ulaşılmıştır. Yerlilerin ve göçmenlerin hem yaşam memnuniyetleri hem de genel güvenleri üzerinde gelirlerinin önemli olduğu görülmektedir. Ancak, göçmenler ve yerliler arasındaki asıl farkın kurumlara duyulan güvenden kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Yerlilerin kurumlara olan güveninin hem yaşam memnuniyetleri hem de özellikle genel güvenleri üzerindeki etkisi göçmenlere kıyasla daha yüksektir.

Finansal durumun bir yıl öncesine göre beşinci basamağının üstünde olmasının yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi, Hollandalılar ve Batılı göçmenlerde her iki modelde (hanehalkı geliri (ln) ve ortalama gelirin üstünde olma (ln)) ve her iki dönemde de anlamlı ve pozitifdir. Batılı olmayan göçmenlerde, her iki modelde sadece Covid-19 döneminde yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi anlamlı ve pozitifdir. Covid-19 döneminde katsayılar kıyaslandığında, Batılı olmayan göçmenler diğer gruplarla karşılaştırıldığında en yüksek katsayıya sahiptir. Covid-19 döneminde ise Batılı göçmenlerin Hollandalılara göre daha yüksek katsayıya sahip olduğu görülmektedir. Göçmenlerde, finansal güvenliğin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisinin daha önemli olduğu görülmüştür. Covid-19 döneminde, Batılı göçmenlerde geçmişe dönük karşılaştırmanın, Batılı olmayan göçmenlerde ise geleceğe dönük olumlu beklentilerin genel güvenleri için daha önemli olduğu görülmektedir.

Çalışmanın Kısıtları

Bu çalışmadaki metodolojik kısıtlardan en önemlisi her yıl anket çalışmasına katılan Batılı olmayan göçmenlerin diğer gruplarla kıyaslandığında sayı olarak daha az olmasıdır. Bu sebeple birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenlerin ayrımı yapılamamış, analizde daha güvenilir sonuçlara ulaşmak için birinci ve ikinci kuşak Batılı ve Batılı olmayan göçmenler birleştirilmiştir. Kuşak farklılıkları bu sebeple analizde tespit edilememiştir.

Panel çalışmasında veri kayıplarının çok olması sebebiyle dengesiz panelde kullanılabilecek yöntemlerin kısıtlı olması, etkin yönteme karar verilmesi ve istenen yöntemlerin uygulanamaması en önemli kısıtlardandır. Veri kayıplarının fazla olması sebebiyle farklı yöntemler denenmiş, ancak modelin anlamlılığı bu veri kayıplarından dolayı hesaplanamadığı için modeller arasında karşılaştırmalar yapılamamıştır.

Yaşam memnuniyeti veya mutluluk çalışmalarında, kişilerin memnuniyetleri ve mutlulukları anketler ile elde edilmektedir ve bu anket çalışmalarının tarihi çok eskiye dayanmamaktadır. Bu çalışmada, kişilerin kökenlerinin sorulmaya başlandığı yıl olan 2011 yılı baz alınmıştır ve 2011-2022 yılları analizin süresini kapsamaktadır. Bu sebeple, yaşam memnuniyeti ve genel güven üzerinde nedensellik ilişkisi incelenememiştir. Kişilerin yaşamlarından daha memnun oldukları için mi daha çok güvendikleri, yoksa daha çok güvendikleri için mi yaşamlarından daha memnun oldukları tespit edilememiştir. Gelecekteki yaşam memnuniyeti ve genel güven çalışmalarının, dengeli panel ile nedensellik testleri kullanarak bu ilişkinin yönünü tespit etmeleri, literatüre önemli katkılar sağlayacaktır. Bu kısıt sebebiyle, bu tez çalışmasında yaşam memnuniyetinin ve genel güvenin bağımlı değişken olarak ayrı ayrı modellenmesi ile bu soruna çözüm getirilmeye çalışılmıştır.

Bir diğer kısıt ise ele alınan yıllarda göçmenlere ayrımcılık sorusunun sorulmamasıdır. Ayrımcılık, göçmenlerin hem yaşam memnuniyetlerini hem de genel güvenlerini etkilemektedir ve literatürde yapılan çoğu çalışmada ayrımcılık ve yaşam memnuniyeti veya genel güven ilişkisi incelenmiştir. Ayrımcılık, göçmenlerin göç ettikleri ülkelerde yaşadıkları en önemli sorunlardan biridir. Literatürde, ayrımcılığa

uğrayan kişilerin yaşam memnuniyeti ve genel güveninin negatif etkilendiği görülmektedir. Bu sonuç, ayrımcılık verisi olmadığı için bu çalışmada test edilememiştir.

LISS Panel çalışmasında, merdivenin beşinci basamağında yer alma sorusu katılımcılara genel olarak sorulmuştur. Diğer anket çalışmalarında kişilerin gelirlerini diğerleriyle kıyaslaması istendiğinde bu soru, *“Gelirinizi değerlendirirken, bir merdivenin 0 (en düşük gelir) ile 10 (en yüksek gelir) arasındaki basamaklarını düşünün. Kendinizi bu merdivenin neresinde görüyorsunuz? 5. basamağın üstünde misiniz?”* şeklinde sorulmaktadır. Bu panel çalışmasında, “Ekonomik Durum: Gelir” başlığı altında bu soru sorulmuştur. *“İlk adımın mümkün olan en kötü hayatı, onuncu (en üst) basamağın ise mümkün olan en iyi hayatı temsil ettiği bir “hayat merdiveni” hayal ederseniz, kendinizi hangi basamağa yerleştirirsiniz?”* şeklinde sorulan bu soru, gelir kıyaslaması için açık değildir. Bu sebeple gelir kıyaslaması için tüm panelin hanehalkı geliri ortalaması hesaplanmış ve bu ortalamanın üstünde olma değişkeni elde edilerek, gelir kıyaslamasının hem yaşam memnuniyeti hem de genel güven üzerindeki etkisi incelenmiştir.

Literatürde, göçmenlerin aileleri ile gelir karşılaştırmaları sonucu yaşam memnuniyetleri ve genel güvenleri üzerindeki etkilerin değerlendirilmesine yönelik çalışmalar mevcuttur. Göçmenlerin aileleri ile finansal durumlarını karşılaştırdıkları soru bu panelde yer almamaktadır. Bu sebeple kişilerin aileleri ile gelir karşılaştırmaları sonucunda yaşam memnuniyetleri ve genel güvenleri üzerindeki etkiler tespit edilememiştir.

Değerlendirme

Tüm bu bulgular doğrultusunda, özellikle Batılı olmayan göçmenlerin sosyal entegrasyonlarının sağlanmasında uygulanacak politikaların oldukça önemli olduğu görülmüştür. Batılı olmayan göçmenlerin sosyal sermayelerindeki en önemli unsurun aile dışındaki akrabalarla görüşme sıklığı olması ve Batılı göçmenlerle kıyaslandığında sosyal entegrasyon kanallarının daha az olması hem yaşamdan memnuniyetlerini hem de genel güvenlerini etkilemektedir. Özellikle, Batılı olmayan göçmenlerin yerli halk ile iletişim kurabilecekleri ve sosyal ağlarını geliştirebilecekleri sosyal etkinliklerin ve kültürel

programların düzenlenmesi, yaşam memnuniyetlerini ve genel güvenlerini artırıcı etki göstermesi bakımından önemlidir.

Hollanda'da sağıcı partilerin etkisiyle şekillenen yeni hükümet politikaları, göçmenlerin entegrasyonunu zorlaştırmayı ve göçmen kabulünü sınırlandırmayı hedeflemektedir. Özellikle, göçmenlerin entegrasyon süreçlerini zorlaştıracı yeni önlemler arasında, Hollanda vatandaşlığına geçiş için gereken süreyi on yıla çıkarmak ve dil yeterliliği seviyesini artırmak bulunmaktadır. Aynı zamanda, göçmen kabulünün sınırlandırılması ve yeni gelenlerin sayısının azaltılması amaçlanmaktadır. Özellikle, Avrupa Birliği dışından gelen yüksek vasıflı göçmenlerin vize alma kriterlerinin sıkılaştırılması, göçmenlerin sayısının azaltılması doğrultusunda uygulanması planlanan politikalardan biridir. Göçmenlere yönelik bu olumsuz tutumlar ve politikalar, toplumsal güveni zayıflatabilir ve göçmenlerin yaşam memnuniyeti seviyelerini düşürebilir. Düşen güven ve yaşam memnuniyeti düzeyi de sosyal ilişkileri ve toplumsal dayanışmayı olumsuz etkileyebilir.

Göçmenlerin sosyal ağlarının geliştirilmesi için öncelikle en önemli unsurun dil yeterliliği olduğu söylenebilmektedir. Göçmenlerin dil yeterliliğini artırmaya odaklanan programların hazırlanması ve bu programların hayata geçirilmesi oldukça önemlidir. Dil engellerini aşan göçmenlerin topluma daha entegre olması ve dolayısıyla etkinliklere katılımlarının artması sonucunda yaşam memnuniyetlerinin ve genel güven düzeylerinin artması beklenen bir durumdur.

Hollanda'da kurumlar ile göçmenlerin ilişkilerinin geliştirilmesi, onların hayatlarından daha memnun ve daha yüksek güven düzeyine sahip olmalarını sağlamak açısından dikkat edilmesi gereken bir konudur. Göçmenlerin yerel yönetim, eğitim kurumları ve sağlık hizmetleri gibi temel kurumlarla iletişimlerini artıracak programların oluşturulması yaşam memnuniyeti ve dolayısıyla güvenlerini pozitif yönde etkileyecek sonuçların elde edilmesinde önemlidir.

Göçmenler ve yerliler arasında iş birliğinin güçlendirilmesi bir diğer üzerinde durulması gereken konudur. Göçmenlerin yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları ile iş birliğinin artırılması ve ortaklıkların desteklenmesi, onların topluma daha entegre

olmalarını teşvik edebilir. Bu sebeple bu projelerin hayata geçirilmesi göçmenlerin yaşam memnuniyetleri ve güvenlerine yönelik önemli faaliyetlerdendir.

Covid-19 döneminde özellikle Batılı ve Batılı olmayan göçmenlerde, hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre merdivenin beşinci seviyenin üstünde olmasının yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi Hollandalılara kıyasla daha büyüktür. Bir başka deyişle, finansal durumlarını bir yıl öncesine göre karşılaştırmaları göçmenler için daha önemlidir. Göçmenlerin finansal istikrara ve finansal güvenliğe önem vermeleri beklenen bir durumdur çünkü göç ettikleri ülkede işlerini kaybetme korkuları yerli halk ile kıyaslandığında daha yüksektir. Bu sebeple göçmenlere uygun istihdamın yaratılması, ekonomiye verecekleri katkının daha önemli hale gelmesine yardımcı olacaktır.

KAYNAKLAR

Acemoğlu, Daron ve Robinson, James, A. **Ulusların Düşüşü, Güç, Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri**, 17. Baskı, İstanbul: Doğan Kitap, 2012.

Acquaah, Moses, Kwasi Amoako-Gyampah ve Nceku Q Nyathi. “Measuring and Valuing Social Capital”, **Network for Business Sustainability South Africa**, 2014, ss.1-95.

Alesina, Alberto ve Eliana La Ferrara. “Who Trusts Others”, **Journal of Public Economics**, 2002, ss.207-234.

Algan, Yann ve Pierre Cahuc, “Trust, Well-Being and Growth: New Evidence and Policy Implications”, **IZA Discussion Paper No. 7464**, 2013, ss.1-86.

Amati, Viviana, Silvia Meggiolaro, Giulia Rivellini ve Susanna Zaccarin. “Social Relations and Life Satisfaction: the Role of Friends”, **Genus**, 2018, ss.1-18,

Amit, Karin, Shirly Bar-Lev. “Immigrants’ Sense of Belonging to the Host Country: The Role of Life Satisfaction, Language Proficiency, and Religious Motives”, **Social Indicators Research**, 2014, ss.1-16.

Amit, Karin. “Determinants of Life Satisfaction Among Immigrants from Western Countries and from the FSU in Israel”, **Soc Indic Res**, 2009, ss. 515-534.

Angelini, Viola, Laura Casi ve Luca Corazzini. “Life Satisfaction of Immigrants: Does Cultural Assimilation Matter?”, **J Popul Econ**, 2015, ss. 817-844.

Arpino, Bruno de Valk, Helga. “Comparing Life Satisfaction of Immigrants and Natives Across Europe: The Role of Social Contacts”, **Soc Indic Res**, 2017, ss. 1163-1184.

Arrow, Kenneth J. “Gifts and Exchanges”, **Philosophy & Public Affairs**, Vol.1, No.4, 1972, ss.343-367.

Australian Bureau of Statistics, “*Social Capital and Social Wellbeing*”, <https://www.oecd.org/innovation/research/2380806.pdf>, 2002, ss.1-22, (12 Nisan 2024).

Aydoğan, Emine. “Hoşgörünün Liberal Yorumu: John Stuart Mill, **Kaygı**, 2018, ss.83-91.

Ball, Richard, Kateryna Chernova. “Absolute Income, Relative Income, and Happiness”, **Social Indicators Research**, 2005, ss.1-54.

Bartel, M. “Genetics of Wellbeing and Its Components Satisfaction with Life, Happiness, and Quality of Life: A Review and Meta-analysis of Heritability Studies”, **Behav Genet**, 2015, ss.137-156.

Bartolini, Stefano, Ennio Bilancini ve Francesco Sarracino. “Predicting the Trend of Well-Being in Germany: How Much Do Comparisons, Adaptation and Sociability Matter?”, **Soc Indic Res**, Vol.114, 2012, ss.169–191.

Bartolini, Stefano, Ennio Bilancini ve Maurizio Pugno. “Did the Decline in Social Connections Depress Americans’ Happiness?”, **Soc Indic Res**, 2013, ss.1033-1059.

Bartolini, Stefano, Francesco Sarracino. “The Dark Side of Chinese Growth: Declining Social Capital and Well-Being in Times of Economic Boom”, **World Development**, Vol.74, 2015, ss.333-351.

Bartram, David. “Economic Migration and Happiness: Comparing Immigrants’ and Natives’ Happiness Gains from Income”, **Social Indicators Research**, 2010, ss.1-32.

Bentham, Jeremy. An Introduction to Principles of Morals and Legislation, **Batoche Books Kitchener**, 1871, ss.1-248.

Bjørnskov, Christian, Axel Dreher, Justina A.V. Fischer ve Jan Schnellenbach, Kai Gehring. “Inequality and Happiness: When Perceived Social Mobility and Economic Reality Do not Match”, **Journal of Economic Behavior & Organization**, 2013, ss.84.

Bjørnskov, Christian, Kim Mannemar Sønderskov. “Is Social Capital a Good Concept?”, **Soc Indic Res**, November 2013, ss. 1225-1242.

Bjørnskov, Christian. “The Happy Few: Cross-Country Evidence on Social Capital and Life Satisfaction”, **KYKLOS**, Vol.56, 2003, ss. 3-16.

Blanchflower, David G. ve Andrew J. Oswald. “Well-being over time in Britain and the USA”, **Journal of Public Economics**, Vol.88, 2004, ss.1359-1386.

Bourdieu, Pierre. “The Forms of Capital”, J. Richardson (Ed.) **Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education** içinde. 1986, ss.15-29.

Bove, Vincenzo ve Leandro Elia, “Migration, Diversity and Economic Growth”, **World Development**, Vol. 89, 2017, ss.227-239.

Bowles, Samuel ve Herbert, Gintis. “Social Capital and Community Governance”, **The Economic Journal**, 2002, ss. 1-24.

Bradford, Ben, Elise Sargeant, Kristina Murphy ve Jonathan Jackson. “A Leap of Faith? Trust in the Police Among Immigrants in England and Wales”, **British Journal of Criminology**, Vol.57, No.2, March 2017, ss.381-401.

Breusch, T. S. and A. R. Pagan. “A Simple Test for Heteroscedasticity and Random Coefficient Variation”, **Econometrica**, Vol. 47, No.5, January 1979, ss.1287-1294.

Caner, Asena. “Happiness, Comparison Effects, and Expectations in Turkey”, **J Happiness Stud**, Vol.16, 2014, ss.1323-1345.

Casey, Terrence, Kevin, Christ. “Social Capital and Economic Performance in the American States”, **Social Science Quarterly**, 2005, ss.826-845.

Cengiz, Emine. “Haz ve Acının Matematiği: J. Bentham’ın Faydacı Ahlakının İmkânı”, **Dört Öge**, Sayı.15, 2019, ss. 141-153.

Chen, Hongsheng, Zhenjun Zhu, Jiang Chang ve Yinbao Gao. “The Effects of Social Integration and Hometown Identity on the Life Satisfaction of Chinese Rural Migrants: The Mediating and Moderating Effects of a Sense of Belonging in the Host City”, **Health and Quality of Life Outcomes**, 2020, ss.1-9.

Christoph, Bernhard ve Heinz-Herbert Noll. “The Development of Subjective Well-Being in the 90s”, **Social Indicators Research**, Vol. 64, No.3, December 2003, ss.521-546.

Chu, Yoosun, Ce Shen ve Jie Yang. “Country-Level Bonding, Bridging, and Linking Social Capital and Immigrants’ Life Satisfaction”, **Applied Research Quality Life**, 2018, ss. 745-759.

Clark, Andrew E. ve Andrew J. Oswald. “Unhappiness and Unemployment”, **The Economic Journal**, Vol. 104, No. 424, May 1994, ss.648-659.

Clark, Andrew E. ve Claudia Senik. “Who Compares to Whom? The Anatomy of Income Comparisons in Europe”, **IZA Discussion Paper No. 4414**, 2009, ss.1-30.

Coleman, James S. “Social Capital in the Creation of Human Capital”, **The American Journal of Sociology**, Vol.94, 1988, ss.95-120.

Coleman, James S. **Foundations of Social Theory**, The Belknap Press of Harvard University Press, 1990, ss.1-992.

Declaration 2030 Porto Agenda for Sustainable Wellbeing, https://www.socialistsanddemocrats.eu/sites/default/files/202104/declaration_2030_porto_agenda_210421.pdf, (12 Nisan 2024).

Di Tella, Rafael Robert J. MacCulloch ve Andrew J. Oswald. “Preferences over Inflation and Unemployment: Evidence from Surveys of Happiness”, **The American Economic Review**, Vol. 91, No. 1, March 2001, ss.335-341.

Di Tella, Rafael, Robert J. MacCulloch ve Andrew J. Oswald. “The Macroeconomics of Happiness”, **ZEI Working Paper**, 1999, ss.1-32.

Diener, Ed, Martin E. P. Seligman. “Beyond Money Toward an Economy of Well-Being”, **Psychological Science in The Public Interest**, Vol.4, No.1, 2004, ss.1-31.

Diener, Ed. “Guidelines for National Indicators of Subjective Well-Being and Ill-Being”, **Applied Research in Quality of Life**, 2006, ss.151-157.

Dinesen, Peter Thisted. "Does Generalized (Dis)Trust Travel? Examining the Impact of Cultural Heritage and Destination-Country Environment on Trust of Immigrants", **International Society of Political Psychology**, Vol. 33, No. 4, May 2012, ss. 495-511.

Du Plooy, Daniel R., Lyons, Anthony, Kashima, Emiko S. "Social Capital and the Well-Being of Migrants to Australia: Exploring the Role of Generalised Trust and Social Network Resources", **International Journal of Intercultural Relations**, 2020, 79.

Dumludağ, Devrim ve Özge Gökdemir. "Income Aspiration, Income Comparison and Life Satisfaction: The Case of Turkish Migrants in the Netherlands", **Journal of Happiness Studies**, 2022, ss.1359-1378.

Dumludağ, Devrim, Özge Gökdemir ve Selay Giray. "Income Comparison, Collectivism and Life Satisfaction in Turkey", **Qual Quant**, 2015, ss.1-26.

Dumludağ, Devrim. "Kalkınma Sürecinde Kurumlar", **İktisat ve Toplum**, Sayı. 49, 2014, ss.21.

Dumludağ, Devrim. "Life Satisfaction and Income Comparison Effects in Turkey", **Soc Indic Res**, Vol.114, 2013, ss.1199-1210.

Dumludağ, Devrim. "Satisfaction and Comparison Income in Transition and Developed Economies", **Int Rev Econ**, Vol.61, 2014, ss.127-152.

Dustmann, Christian. "The Social Assimilation of Immigrants", **Journal of Population Economics**, 1996, ss. 37-54.

Easterlin, Richard A. "Does Economic Growth Improve the Human Lot? Some Empirical Evidence", **Nations and Household in Economic Growth**, 1974, ss.89-125.

Easterlin, Richard A. "Building a Better Theory of Well-Being", **IZA Discussion Paper**, No.742, March 2003, ss.1-56.

Enns, Sandra, Todd Malinick ve Ralph Matthews. "It's Not Only Who You Know, It's Also Where They Are: Using the Position Generator to Investigate the

Structure of Access to Embedded Resources”, Nan Lin ve Bonnie H. Erickson (Ed.), **Social Capital An International Research Program** içinde. Oxford University Press, 2008, ss. 255-281.

European Bank for Reconstruction and Development, “*Life in Transition Survey (LITS)*”, <https://www.ebrd.com/what-we-do/economic-research-and-data/data/lits.html>, (08 Mayıs 2024).

European Social Survey, “*ESS Data Portal*”, [https://ess.sikt.no/en/datafile/b2b0bf39-176b-4eca-8d263c05ea83d2cb/270?tab=1&elements=\[%22a5c95af9-6037-4e52-9156-2ceac708eb3f/4%22\]](https://ess.sikt.no/en/datafile/b2b0bf39-176b-4eca-8d263c05ea83d2cb/270?tab=1&elements=[%22a5c95af9-6037-4e52-9156-2ceac708eb3f/4%22]), (07 Mayıs 2024).

European Social Survey, <https://www.europeansocialsurvey.org/>, (01 Mayıs 2024).

Executive Summary, (2001), ss.1-118, (11 Nisan 2024).

Fafchamps, Marcel. “Social Capital and Development”, **University of Oxford, Discussion Paper Series**, No.214, 2004, ss.1-25.

Ferrer-i-Carbonell, A. “Income and Well-Being: An Empirical Analysis of the Comparison Income Effect”, **Journal of Public Economics**, Vol.89, 2005, ss.997–1019.

Ferrer-i-Carbonell, Ada, Paul, Frijters. “How Important Is Methodology for the Estimates of the Determinants of Happiness?”, **The Economic Journal**, Vol.114, No.497, 2004, ss.641-659.

Fidrmuc, Jan, Klarita Gërzhani. “Formation of Social Capital in Eastern Europe: Explaining the Gap vis-à-vis Developed Countries”, **William Davidson Institute Working Paper**, 2004, ss. 1-20.

Field, John. **Social Capital**, First Edition, London and New York: Routledge is an Imprint of the Taylor & Francis Group, 2004.

Fine, Ben. *Social Capital versus Social Theory, Political Economy and Social Science at the Turn of Millennium*, First Edition, London and New York, **Routledge Taylor and Francis Group**, 2001.

Freitag, Markus, Richard Traunmüller. “Spheres of Trust: An Empirical Analysis of the Foundations of Particularised and Generalised Trust”, **European Journal of Political Research**, Vol. 48, September 2009, ss.782-803.

Frey, Bruno S. **Happiness A Revolution in Economics**, London: The MIT Press, 2008.

Frey, Bruno S., Alois Stutzer. “What Can Economists Learn from Happiness Research?”, **Journal of Economic Literature**, Vol.40, No.2, 2002, ss.402-435.

Frijters, Paul, John P. Haisken-Denew ve Michael A. Shields. “Money Does Matter! Evidence from Increasing Real Income and Life Satisfaction in East Germany Following Reunification”, **American Economic Review**, 2004, ss.730-740.

Frisch, Michael B. “Quality of Life Therapy, Applying a Life Satisfaction Approach to Positive Psychology and Cognitive Therapy”, **John Wiley & Sons, Inc.**, 2006, ss. 1-353.

Fukuyama, Francis. “Social Capital and Development: The Coming Agenda”, **SAIS Review**, Vol.22, No.1, 2002, ss. 23-37.

Fukuyama, Francis. **Trust: The Social Virtues and The Creation of Prosperity**, The Free Press, 1995.

Fukuyama, Francis. **Güven, Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması**, Ahmet Buğdaycı (çev.), Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1998.

Gallup, <https://www.gallup.com/analytics/318923/world-poll-public-datasets.aspx>, (28 Nisan 2024).

General Social Survey, <https://gss.norc.ox.ac.uk/About-The-GSS>, (23 Nisan 2024).

German Socio-Economic Panel, “Current Life Satisfaction”, <https://paneldata.org/soep-core/datasets/pl/plh0182>, (07 Mayıs 2024).

GESIS, Eurobarometer Data Service, Happiness,
<https://www.gesis.org/en/eurobarometer-data-service/search-data-access/eb-trends-trend-files/list-of-trends/happiness>, (08 Mayıs 2024).

Giovanis, Eleftherios. “Participation in Socio-Cultural Activities and Subjective Well-Being of Natives and Migrants: Evidence from Germany and the UK”, **International Review of Economics**, Vol.68, 2021, ss.423-463,

Gittell, Ross, Avis Vidal. “Community Organizing, Building Social Capital as a Development Strategy”, **SAGE Publications**, 1998, ss. 1-196.

Glaeser, Edward, David Laibson, Jose’ Alexandre Scheinkman ve Christine L. Soutter. “Measuring Trust”, **Quarterly Journal of Economics**, Vol.115, No.3, 2000, ss. 811-851.

Glover, Troy, D., John Hemingway. “Locating Leisure in the Social Capital Literature”, **Journal of Leisure Research**, Vol.37, No.4, 2005, ss.387-401.

GNH Centre Bhutan, GNH Happiness Index,
<https://www.gnhcentrebhutan.org/gnh-happiness-index/> (12 Nisan 2024).

Goerke, Laszlo ve Markus Pannenberg. “Direct Evidence for Income Comparisons and Subjective Well-Being Across Reference Groups”, **Economics Letters**, 2015, ss.95-101

Gökdemir Dumludağ, Özge. “Mutluluk ve İktisadi Parametreler Üzerine Bir İnceleme”, **Yayınlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi SBE, 2011.

Graham, Carol ve Stefano Pettinato. “Happiness, Markets and Democracy: Latin America In Comparative Perspective, **Journal of Happiness Studies**, 2001, ss.237-268.

Graham, Carol, Andrew Eggers, Sandip Sukhtankar. “Does Happiness Pay? An Exploration Based on Panel Data from Russia, **Journal of Economic Behavior & Organization**, Vol. 55, 2004, ss.319-342.

Greif, Avner. **Institutions and the Path to the Modern Economy, Lessons from Medieval Trade**, First Edition, United States of America: Cambridge University Press, 2006.

Groeniger, Joost Oude, Kjell Noordzij, Jeroen van der Waal ve Willem de Koster. “Dutch COVID-19 Lockdown Measures Increased Trust in Government and Trust in Science: A Difference-in-Differences Analysis”, **Social Science & Medicine**, 2021, ss.1-8.

Groot, Wim, Henriëtte Maassen Van Den Brink, ve Bernard Van Praag. “The Compensating Income Variation of Social Capital”, **CESifo Working Paper**, 2007, ss.1-27.

Grootaert, Christiaan ve Thierry van Bastelaer, “Social Capital: From Definition to Measurement”, Christiaan Grootaert ve Thierry van Bastelaer (Ed.), **Understanding and Measuring Social Capital a Multidisciplinary Tool for Practitioners** içinde The World Bank, Washington, D.C., 2002, ss.1-16.

Grootaert, Christiaan, Deepa Narayan, Veronica Nyhan Jones ve Michael Woolcock. “Measuring Social Capital, An Integrated Questionnaire”, **World Bank Working Paper**, No.18, 2014, ss. 1-53.

Guiso, Luigi, Paola Sapienza ve Luigi Zingales. “Trusting the Stock Market”, **The Journal of Finance**, Vol. 63, No. 6, 2008, ss.2557-2600.

Gujarati, Damodar N., “Basic Econometrics”, 4. Baskı, **The McGraw-Hill Companies**, 2004.

Haller, Max, Markus Hadler. “How Social Relations and Structures Can Produce Happiness and Unhappiness: An International Comparative Analysis”, **Social Indicators Research**, 2006, ss.172-175.

Han, Sungil, EuiGab Hwang, Matt R. Nobles, Sherah L. Basham ve Alex R. Piquero. “Immigrants’ Confidence in the Police in 34 Countries: A Multilevel Analysis”, **Police Quarterly**, Vol.23, No.1, 2020, ss.106-137.

Hanifan, Lyda Judson. “The Rural School Community Center”, **The Annals of the American Academy of Political and Social Science**, 1916, ss. 130-138.

Häuberer, Julia. **Social Capital Theory**, First Edition, Germany: Springer Fachmedien, 2011.

Haybron, Daniel M. “Philosophy and the Science of Subjective Well-Being”, Michael Eid ve Randy Larsen (Ed.) **The Science of Subjective Well-being: A tribute to Ed Diener** içinde New York: Guilford Publications, 2008, ss.17-43.

Haybron, Daniel M. “What Do We Want from a Theory of Happiness”, **Metaphilosophy LLC and Blackwell Publishing**, Vol.34, No.3, 2003, ss.305-329.

Helliwell, John F. “How’s Life? Combining Individual and National Variables to Explain Subjective Well-Being, **Economic Modelling**, Vol.20, No.2, March 2003, ss.331–360.

Hendriks, M. “The Happiness of International Migrants: A Review of Research Findings”, **Migration Studies**, Vol.3, No.3, 2015, ss.343-369.

Hills, Peter ve Michael Argyle, “The Oxford Happiness Questionnaire: a Compact Scale for the Measurement of Psychological Well-Being”, **Personality and Individual Differences**, 33, 2002, ss.1073-1082.

Hirschauer, Norbert, Mira Lehberger ve Oliver Musshoff, “Happiness and Utility in Economic Thought—Or: What Can We Learn from Happiness Research for Public Policy Analysis and Public Policy Making?”, **Social Indicators Research**, Vol. 121, No. 3, 2015, ss.652.

Hirschman, Albert O. “**Kalkınma İktisadının Yükselişi ve Gerilemesi**”, **Kalkınma İktisadı Yükselişi ve Gerilemesi**, Fikret Şenses (drl. ve hzl.), İstanbul: İletişim Yayınları, ss.13-33.

Hombrados-Mendieta, Isabel, Mario Millán-Franco, Luis Gómez-Jacinto, Felipe Gonzalez-Castro, María José Martos-Méndez ve Alba García-Cid, “Positive Influences

of Social Support on Sense of Community, Life Satisfaction and the Health of Immigrants in Spain”, **Frontiers in Psychology**, 2019, ss.1-17.

Hong, Zhe ve In Kwon Park, “Is the Well-Being of Neighboring Cities Important to Me? Analysis of the Spatial Effect of Social Capital and Urban Amenities in South Korea”, **Social Indicators Research**, Vol.154, 2021, ss.169-190.

Hoogerbrugge, Marloes M., Martijn J. Burger, “Neighborhood-Based Social Capital and Life Satisfaction: The Case of Rotterdam, the Netherlands”, **Urban Geography**, 2018, ss.1-26.

How Happy Are You?, <https://happiness-survey.com/>, (07 Mayıs 2024).

Huebner, E. Scott, Benjamin A. Funk III ve Rich Gilman, “Cross-sectional and Longitudinal Psychosocial Correlates of Adolescent Life Satisfaction Reports”, **Canadian Journal of School Psychology**, Vol.16, No.1, 2000, ss.53-64.

Hunt, Jennifer ve Marjolaine Gauthier- Loisele. “How Much Does Immigration Boost Innovation?”, **American Economic Journal: Macroeconomics** 2, 2010, s. 31-56.

Hye Yon Lee, Amber. “Social Trust in Polarized Times: How Perceptions of Political Polarization Affect Americans’ Trust in Each Other”, **Political Behavior**, 2022, ss.1533-1554.

Iyer, Sriya, Michael Kitson ve Bernard Toh, “Social Capital, Economic Growth and Regional Development”, **Regional Studies**, Vol. 38, No.8, November 2005, ss.1015-1040.

Jacobs, Jane. **The Death and Life of Great American Cities**, First Edition, New York: Vintage Book, A Division of Random House, 1961.

Jin, Jangik ve Seong-Yun Hong. “Does income inequality affect individual happiness? Evidence from Seoul, Korea”, **Cities**, 2022, ss.1-11.

Jin, Sisi. “Reverse the Question: Does Happiness Raise Economic Output Evidence from the European Value Survey, 1981–2009”, **Master of Science Thesis Stockholm**, Sweden, KTH Industrial Engineering and Management, 2013, ss.1-39.

Kahneman, Daniel, David A. Schkade, Claude Fischler, Alan B. Krueger, Amy Krilla. “The Structure of Well-Being in Two Cities: Life satisfaction and Experienced Happiness in Columbus, Ohio; and Rennes, France”, Ed Diener, John Helliwell, Daniel Kahneman (Ed.), **International Differences in Well-Being** içinde. Oxford University Press, 2010, ss.16-33.

Kazgan, Gülten. İktisadi Düşünce, Politik İktisadın Evrimi, 21. Basım, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2018.

Kim, Bum J., Kristen F. Linton ve Wesley Lum. “Social Capital and Life Satisfaction among Chinese and Korean Elderly Immigrants”, **Journal of Social Work**, Vol.15, No.1, 2015, ss.87-100.

Kim, H.H.-S. “Particularized Trust, Generalized Trust and Immigrant Self-Rated Health: Cross-National Analysis of World Values Survey”, **Public Health**, 2018, ss.93-101.

Kim, Junhyoung, Jinmoo Heo ve Jun Kim. “The Benefits of In-Group Contact Through Physical Activity Involvement for Health and Well-Being Among Korean Immigrants”, **International Journal of Qualitative Studies on Health and Well-being**, 2014, ss.1-11.

Kirmanoglu, Hasan, Cem Başlevent. “Life Satisfaction of Ethnic Minority Members: An Examination of Interactions with Immigration, Discrimination, and Citizenship”, **Soc Indic Res**, 2013, ss.173-184.

Knack, Stephen ve Philip Keefer, “Does Social Capital Have an Economic Payoff? A Cross-Country Investigation” *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 112, No.4, 1997, ss.1251-1288.

Kóczán, Zsóka. “(Why) Are Immigrants Unhappy?”, **IZA Journal of Migration**, 2016, ss.1-25.

Konow, James, Joseph Earley. “The Hedonistic Paradox: Is Homo Economicus Happier?”, **Journal of Public Economics**, 2008, ss.1-33.

Lancee, Bram. “The Economic Returns of Bonding and Bridging Social Capital for Immigrant Men in Germany”, **Ethnic and Racial Studies**, Vol.35, No.4, 2012, ss.664-683.

Lancee, Bram. “The Economic Returns of Immigrants’ Bonding and Bridging Social Capital: The Case of the Netherlands”, **International Migration Review**, Vol.44, No.1, 2010, ss.202-226.

Lancee, Bram, Jaap Dronkers. “Ethnic, Religious, and Economic Diversity in Dutch Neighbourhoods: Explaining Quality of Contact with Neighbours, Trust in the Neighbourhood, and Inter-Ethnic Trust”, **Journal of Ethnic and Migration Studies**, Vol.37, No.4, 2011, ss.597-618.

Larsen, Randy J., Ed Diener ve Robert A. Emmons. “An Evaluation of Subjective Well-Being Measures”, **Social Indicators Research**, 1984, ss.3-4.

Larsen, Randy J., Ed Diener, Robert A. Emmons. “An Evaluation of Subjective Well-Being Measures”, **Social Indicators Research**, 1984, ss.1-17.

Latino-Barometer, <https://www.latinobarometro.org/lat.jsp?Idioma=0>, (08 Mayıs 2024)

Layard, Richard. **Happiness Lessons from a New Science**, First Edition, New York: The Penguin Press, 2005.

Lee, Jongkwan, Anthony Niu, Hee-Seung Yang. “Language Proficiency and Subjective Well-Being: Evidence from Immigrants in Australia”, **Journal of Happiness Studies**, Vol.23, 2022, ss.1847-1866.

Lee, Yok-Yong, Kim-Leng Goh. “The Happiness-Economic Well-Being Nexus: New Insights From Global Panel Data”, **SAGE Open**, 2023, ss.1-17.

Leigh, Andrew. “Trust, Inequality and Ethnic Heterogeneity”, **The Economic Record**, Vol.82, No.258, 2006, ss.268-280.

Lelkes, Orsolya. "Knowing What is Good for You Empirical Analysis of Personal Preferences and the "Objective Good", **The Journal of Socio-Economics**, 2006, ss.285-307.

Leonard, Rosemary, Jenny Onyx. "Networking Through Loose and Strong Ties: An Australian Qualitative Study", **International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations**, Vol.14, No.2, 2003, ss.189-203.

Levi, Margaret. "Social and Unsocial Capital: A Review Essay of Robert Putnam's Making Democracy Work", **Politics and Society**, 1996, ss.45-55.

LISS Panel, <https://www.lissdata.nl/liss-core-study#overlay-context=about-panel>, (20 Nisan 2024).

Li, Ben ve Yi Lu. "Happiness and Development: The Effect of Mental Well-being on Economic Growth", (June 2009),https://commons.ln.edu.hk/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1001&context=hum_destiny_conf, (22.04.2024).

Loury, Glenn C. "A Dynamic Theory of Racial Income Differences", **Discussion Paper 225**, 1976, ss. 1-95.

Lucas, Richard E. "Personality and Subjective Well-Being", Michael Eid ve Randy Larsen (Ed.) **The Science of Subjective Well-being: A tribute to Ed Diener** içinde. New York: Guilford Publications, 2008, ss.75-102.

Luttmer, Erzo F. P. "Neighbors as Negatives: Relative Earnings and Well-Being", **The Quarterly Journal of Economics**, 2005, ss.963-1002.

Maddux, James E. "Subjective Well- Being and Life Satisfaction: An Introduction to Conceptions, Theories, and Measures", James E. Maddux (Ed.), **Subjective Well-Being and Life Satisfaction** içinde. New York: A Psychology Press Book, 2018, ss.1-29.

Marsiglia, Flavio F., Jaime M. Booth, Adrienne Baldwin ve Stephanie Ayers. “Acculturation and Life Satisfaction Among Immigrant Mexican Adults”, **Advances in Social Work**, 2013, Vol: 14, No: 1, ss.49-64.

Mayraz, Guy, Gert G. Wagner ve Jürgen Schupp. “Life Satisfaction and Relative Income: Perceptions and Evidence”, **CEP Discussion Paper No 938**, 2009, ss.1-22.

McBride, Micheal. “Relative-Income Effects on Subjective Well-Being in the Cross-Section”, **Journal of Economic Behavior & Organization**, Vol. 45, 2001, ss.251-278.

McCall, Storrs. “Quality of Life”, **Social Indicators Research**, 1975, ss.229-248.

McDermott, Jack. “Continuity and Change: Volunteering During the COVID-19 Pandemic”, **Volunteering Australia**, 2021, ss.1-16.

Meier, Stephan, Alois Stutzer. “Is Volunteering Rewarding in Itself?”, **Economica**, 2008, 75, ss.39-59.

Melbourne Institute: Applied Economic & Social Research, “HILDA Survey”, <https://melbourneinstitute.unimelb.edu.au/hilda>, (08 Mayıs 2024).

Melbourne Institute: Applied Economic & Social Research, “HILDA Survey”, Questionnaires and Fieldwork Materials, <https://melbourneinstitute.unimelb.edu.au/hilda/for-data-users/questionnaires-and-fieldwork-materials>, (08 Mayıs 2024).

Mikucka, Malgorzata ve Francesco Sarracino. “How Do Economic Growth and Social Capital Shape Subjective Well-Being? Old Question, New Method”, **The 4th LCSR International Workshop “Social and Cultural Changes in Cross-National Perspective: Values and Modernization”** Moscow, Russia, 2014, ss.1-26.

Mill, John Stuart. **Faydacılık**, G. Murteza (çev.), İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2021.

Morrone, Adolfo, Noemi Tontoranelli ve Giulia Ranuzzi. “How Good is Trust? Measuring Trust and its Role for the Progress of Societies”, **OECD Statistics Working Papers**, 2009, ss.1-38.

Moscatti, Ivan. “From The Marginal Revolution to Behavioral Economics, Measuring Utility”, **Oxford University Press**, 2019, ss.1-326.

Myrdal, Gunnar. **Asian Drama, An Inquiry into the Poverty of Nations**, New York: Pantheon A Division of Random House, https://edisciplinas.usp.br/pluginfile.php/7580941/mod_resource/content/2/MYRDAL%20-%20Asian%20Drama.pdf, ss.1859-1863.

Nannestad, Peter, Gert Tinggaard Svendsen, Peter Thisted Dinesen ve Kim Mannemar Sønderskov. “Do Institutions or Culture Determine the Level of Social Trust? The Natural Experiment of Migration from Non-western to Western Countries”, **Journal of Ethnic and Migration Studies**, Vol.40, No.4, September 2013, ss.544-565.

Nannestad, Peter, Gunnar Lind Haase Svendsen, Gert Tinggaard Svendsen. “Bridge Over Troubled Water? Migration and Social Capital”, **Journal of Ethnic and Migration Studies**, Vol.34, No.4, March 2008, ss.607-631.

Nannestad, Peter. “What Have We Learned About Generalized Trust, If Anything?”, **The Annual Review of Political Science**, 2008, ss.413-436.

Narayan, Deepa, Lant Pritchett. “Cents and Sociability: Household Income and Social Capital in Rural Tanzania”, **Economic Development and Cultural Change**, 1999, Vol.47, No.4, ss.871-897.

Narayan, Deepe ve Michael F. Cassidy. “A Dimensional Approach to Measuring Social Capital: Development and Validation of a Social Capital Inventory”, **Current Sociology**, 2001, ss. 59–102.

Nee, Victor, Jimmy Sanders. “Understanding the Diversity of Immigrant Incorporation: A Forms-of-Capital Model”, **Ethnic and Racial Studies**, Vol.24, No.3, 2001, ss. 386-411.

Newton, Ken, Sonja Zmerli. “Three Forms of Trust and Their Association” **European Political Science Review**, Vol.3, No.2, 2011, ss.169-200.

Nikolaev, Boris. “Does Higher Education Increase Hedonic and Eudaimonic Happiness?”, **Munich Personal RePEc Archive**, 2016, ss.1-23.

Norris, Pippa. “Does Television Erode Social Capital? A Reply to Putnam”, “Does Television Erode Social Capital? A Reply to Putnam”, **Political Science and Politics**, Vol.29, No.3, 1996, ss.474-480.

North, Douglass C. “**Institutions, Institutional Change and Economic Performance**”, United States of America: Cambridge University Press, 1990

Nowok, Beata, Maarten van Ham, Allan M. Findlay ve Vernon Gayle. “Does Migration Make You Happy? A Longitudinal Study of Internal Migration and Subjective Well-Being”, **Environment and Planning A**, 2013, ss.986-1002.

OECD Better Life Index, <https://www.oecdbetterlifeindex.org/>, (12 Nisan 2024).

OECD, “*The Well-being of Nations: The Role of Human and Social Capital*”, https://www.oecd-ilibrary.org/education/the-well-being-of-nations_9789264189515-en

OECDiLibrary, “*Trust and Social Capital*”, <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/9789264307278-12-en/index.html?itemId=/content/component/9789264307278-12-en>, (11 Nisan 2024).

Office for National Statistics, <https://www.ons.gov.uk/peoplepopulationandcommunity/wellbeing/datasets/socialcapitalheadlineindicators>, (22 Nisan 2023).

Oishi, Shigehiro Selin Kesebir ve Ed Diener. “Income Inequality and Happiness”, **Psychological Science**, Vol.22, No.9, September 2011, ss.1095-1100.

Oorschot, Wim van, Wil Arts and John Gelissen. “Social Capital in Europe: Measurement and Social and Regional Distribution of a Multifaceted Phenomenon”, *Acta Sociologica*, Vol.49, No.2, 2006, ss.149-167.

Ostrom Elinor ve Ahn, T. K. “A Social Science Perspective on Social Capital: Social Capital and Collective Action” **Workshop in Political Theory and Policy Analysis**, 2001, ss.1-58.

Oswald, Andrew, J. “Happiness and Economic Performance”, **The Economic Journal**, Vol.107, No.445, 1997, ss.1815-1831.

Our World in Data, <https://ourworldindata.org/>, (20 Nisan 2024).

Pakrashi, Debayan, Paul Frijters. “Happiness Assimilation Amongst Migrants: Evidence from Australia”, **Job Market Paper**, 2013, ss. 1-43.

Paparusso, Angela. “Studying Immigrant Integration Through Self-Reported Life Satisfaction in the Country of Residence”, **Applied Research Quality Life**, 2018, ss. 479-505.

Pavot, William, Ed. Diener. “Review of the Satisfaction with Life Scale”, **Psychological Assessment**, Vol.5, No.2, ss.164-172.

Peri, Giovanni. “The Effect of Immigration on Productivity: Evidence from U.S. States”, **The Review of Economics and Statistics**, Vol. 94, No. 1, 2012, ss.348-358.

Pletneva, Iuliia E. “The Role of Labour Market Integration, Language Proficiency and Inter-Ethnic Contacts in Shaping Life Satisfaction Among Immigrants in the Netherlands”, **RUDN Journal of Economics**, Vol.27, No.2, 2019, ss.326-337.

Poortinga, Wouter. “Community Resilience and Health: The Role of Bonding, Bridging and Linking Aspects of Social Capital”, **Health and Place**, 2012, ss.286-295.

Portela, Marta, Isabel Neira, Maria del Mar Salinas-Jime'nez. “Social Capital and Subjective Wellbeing in Europe: A New Approach on Social Capital”, **Soc Indic Res**, Vol.114, 2012, ss.493-511.

Portes, Alejandro. “Social Capital: Its Origins and Applications in Modern Sociology”, **Annual Review of Sociology**, 1998, Vol.24, ss.1-24.

Powdthavee, Nattavudh. "Putting a Price Tag on Friends, Relatives, and Neighbours: Using Surveys of Life Satisfaction to Value Social Relationships", **The Journal of Socio-Economics**, Vol.37, 2008, ss.1459-1480.

Putnam, Robert D. "Bowling Alone, The Collapse and Revival of American Community", **Simon & Schuster Rockefeller Center**, 2000, ss.1-746.

Putnam, Robert D. "Bowling Alone: America's Declining Social Capital", **Journal of Democracy**, 1995, ss.1-746.

Putnam, Robert D. "E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-first Century The 2006 Johan Skytte Prize Lecture", **Journal Compilation**, 2007, ss.137-174.

Putnam, Robert D. **Making Democracy Work Civic Tradition in Modern Italy**, Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 1993.

Putnam, Robert D. "The Prosperous Community Social Capital and Public Life", **The American Prospect**, 1993, ss.1-11.

Putnam, Robert D. "Tuning In, Tuning Out: The Strange Disappearance of Social Capital in America", **Political Science and Politics**, Vol.28, No.4, 1995, ss.664-683.

Reinhard, Bachmann. "Institutions and Trust", Searle, R. H., Nienaber, A. M. I., Sitkin, S. B. (Ed.), **The Routledge Companion To Trust**, Taylor and Francis, ss. 1-588.

Reynolds, Lloyd G. "Gunnar Myrdal's Contribution to Economics, 1940-1970", **The Swedish Journal of Economics**, Vol.76, No.4, 1974, ss.479-497.

Robbins, Blaine G. "Measuring Particularized Trust: A Name Generator Approach", **Social Networks**, 2023, ss. 121-138.

Robbins, Blaine, G. "Measuring Generalized Trust: Two New Approaches", **Sociological Methods & Research**, Vol.5, No.1, 2022, ss.305-356.

Rosenberg, Morris. "Misanthropy and Political Ideology", **American Sociological Review**, Vol.21, No.6, 1956, ss.690-695.

Ruggeri, Kai, Eduardo Garcia-Garzon, Áine Maguire, Sandra Matz ve Felicia A. Huppert. “Well-Being is More than Happiness and Life Satisfaction: A Multidimensional Analysis of 21 Countries”, **Health and Quality of Life Outcomes**, 2020, ss.1-16.

Russia Longitudinal Monitoring Survey of HSE, <https://rlms-hse.cpc.unc.edu/>, (08 Mayıs 2024).

Sabatini, Fabio. “The Empirics of Social Capital and Economic Development: A Critical Perspective”, **Fondazione Eni Enrico Mattei**, 2006, ss.1-35.

Sabel, Charles F. “Studied Trust: Building New Forms of Cooperation in a Volatile Economy”, **Human Relations**, 1993, Vol.46, No.9, ss.1133-1170.

Safi, Mirna. “Immigrants’ Life Satisfaction in Europe: Between Assimilation and Discrimination”, **European Sociological Review**, Vol. 26, No. 2, April 2010, ss.159-176.

Sarracino, Francesco. “Money, Sociability and Happiness: Are Developed Countries Doomed to Social Erosion and Unhappiness? Time-series Analysis of Social Capital and Subjective Well-being in Western Europe, Australia, Canada and Japan”, **Soc Indic Res**, 2011, ss.135-188.

Sen, Amartya. “The Economics of Happiness and Capability”, Luigino Bruni, Flavio Comim ve Maurizio Pugno (Ed.), **Capabilities and Happiness**, içinde. Oxford University Press, 2008, ss.1-237.

Senik, Claudia. “Direct Evidence on Income Comparisons and their Welfare Effects”, **Journal of Economic Behavior & Organization**, Vol.72, No.1, 2009, ss.408-424,

Serageldin, Ismail ve Christiaan Grootaert. “Defining Social Capital: An Integrating View”, Partha Dasgupta ve Ismail Serageldin (Ed.), **Social Capital, A Multifaceted Perspective** içinde. Washington, D. C.: The World Bank, 2000, ss. 40-58.

Shields, Michael A. ve Stephen Wheatley Price. “Exploring The Economic and Social Determinants of Psychological Well-Being and Perceived Social Support in England”, **J. R. Statist. Soc**, 2005, ss.513-537.

Shin, Doh Chull, D. M. Johnson. “Avowed Happiness as an Overall Assessment of the Quality of Life”, **Social Indicators Research**, 1978, ss.478-479.

Siisiäinen, Martti. “Two Concepts of Social Capital: Bourdieu vs. Putnam”, **Presented at ISTR Fourth International Conference "The Third Sector: For What and for Whom?"** Trinity College, Dublin, Ireland, 2000, ss.1-26.

Smidt, Corwin. “Religion and Civic Engagement: A Comparative Analysis”, **The Annals of the American Academy**, 1999, ss.176-192.

Statista, <https://www.statista.com/>, (20 Nisan 2024).

Statistics Netherlands (CBS), “Trust in Parliament at 10-year low”, <https://www.cbs.nl/en-gb/news/2023/19/trust-in-parliament-at-10-year-low>, (17 Mart 2024).

Stiglitz, Joseph E., Amartya Sen ve Jean-Paul Fitoussi. “The Measurement of Economic Performance and Social Progress Revisited, **OFCE- Centre de recherche en économie de Sciences Po**, 2009, ss.1-63.

Stiglitz, Joseph E., Jean-Paul Fitoussi ve Martine Durand, “Beyond GDP Measuring What Counts for Economic and Social Performance, **OECD Publishing**, 2018, ss.1-148.

Stolle, Dietlind. “Trusting Strangers: The Concept of Generalized Trust in Perspective”, **Osterreichische Zeitschrift für Politikwissenschaft**, 2002, ss.398.

Sudarsky, John. “Colombia’s Social Capital: the National Measurement with the BARCAS”, **Presented to the Committee on Political Sociology, World Congress of the International Sociological Association**, <https://johnsudarsky.com/wp-content/uploads/COLOMBIAS-SOCIAL-CAPITAL-THE-NATIONAL-MEASUREMENT.pdf>, Tel Aviv, 1999, ss.1-5.

Sung, Miai, Meejung Chin, Jaerim Lee ve Soyoung Lee. “Ethnic Variations in Factors Contributing to the Life Satisfaction of Migrant Wives in South Korea”, **Family Relations**, 2013, ss.226-240.

Szreter, Simon, Michael Woolcock. “Health by Association? Social Capital, Social Theory, and the Political Economy of Public Health”, **International Journal of Epidemiology**, Vol.33, No.4, 2004, ss.650-667.

Tatoğlu, Ferda Yerdelen. **Panel Veri Ekonometrisi Stata Uygulamalı**, Genişletilmiş 6. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2021, ss.230.

The General Social Survey, “About the GSS”, <https://gss.norc.umd.edu/About-The-GSS/>, (07 Mayıs 2024).

The Legatum Prosperity Index, <https://www.prosperity.com/rankings>, (22 Nisan 2023).

Understanding Society the UK Household Longitudinal Study, “Questionnaires”, <https://www.understandingsociety.ac.uk/documentation/mainstage/questionnaires/>, (08 Mayıs 2024).

Uslaner, Eric M. “Democracy and Social Capital”, Warren, Mark E. (Ed.), **Democracy and Trust** içinde. Australia: Cambridge University Press, 1999, ss. 121-150.

Uslaner, Eric M. “Where You Stand Depends Upon Where Your Grandparents Sat: The Inheritability of Generalized Trust”, **Public Opinion Quarterly**, Vol.72, No.4, 2008, ss.725-740.

Uslaner, Eric M. **The Moral Foundations of Trust**, First Edition, United Kingdom: Cambridge University Press, 2002, ss.1-298.

Uslaner, Eric M. “Trust in the Knowledge Society”, **Conference on Social Capital, Cabinet of the Government of Japan**, Tokyo, Japan, March 24-25, 2003, ss.1-41.

Veenhoven, Ruut ve Devrim Dumludağ. “İktisat ve Mutluluk: Bugün Daha Mutlu muyuz?”, **İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar**, Devrim Dumludağ, Özge Gökdemir, Levent Neyse ve Ester Ruben (drl.). Ankara: İmge Kitabevi Yayınları, 2018, 2. Baskı, ss.223-251.

Veenhoven, Ruut. “Measures of Gross National Happiness”, **Presentation at OECD Statistics, Knowledge and Policy, Roundtable on “Measuring Happiness and Making Policy”**, Istanbul, Türkiye: June 27-30, 2007, ss.1-31.

Veenhoven, Ruut. “The Growing Impact of Marriage”, **Social Indicators Research**, 1983, Vol.12, No.1, ss.49-63,

Veenhoven, Ruut. “The Science of Subjective Well-being: A tribute to Ed Diener”, Michael Eid ve Randy Larsen (Ed.), **Sociological Theories of Subjective Well-Being** içinde. (44-61), New York: Guilford Publications, 2008, ss. 44-61.

Veenhoven, Ruut. “The Study of Life Satisfaction”, Willem E. Saris, Ruut Veenhoven, Annette C. Scherpenzeel ve Brendan Bunting (Ed.), **A Comparative Study of Satisfaction with Life in Europe** içinde. Budapest: Eötvös University Press, 1996, ss.11-48.

Vendrik, Maarten C.M. “Adaptation, Anticipation and Social Interaction in Happiness: An Integrated Error-Correction Approach”, **Journal of Public Economics**, 2013, ss.131-149.

Verme, Paolo. “Life Satisfaction and Income Inequality”, **Review of Income and Wealth**, Vol. 57, No. 1, 2011, ss.111-137.

Vroome, Thomas de, March Hooghe, Sofie Marien. “The Origins of Generalized and Political Trust among Immigrant Minorities and the Majority Population in the Netherlands”, **European Sociological Review**, Vol.29, No.6, 2013, ss.1336-1350.

Vroome, Thomas de, March Hooghe. “Life Satisfaction among Ethnic Minorities in the Netherlands: Immigration Experience or Adverse Living Conditions?”, **Journal of Happiness Studies**, 2013, ss. 1-25.

Wagner, Brittney F. "Trust: The Secret to Happiness? Exploring Social Capital and Subjective Well-Being among Immigrants", **Population Association of America 2014 Annual Meeting Program**, 2014, ss.1-29.

Wellbeing Economy Alliance, New Zealand – Implementing the Wellbeing Budget", <https://weall.org/resource/new-zealand-implementing-the-wellbeing-budget>, (12 Nisan 2024).

Weziak-Bialowolska, Dorota, Piotr Bialowolski. "Helping and Volunteering During COVID-19: Associations With Well-Being and Psychological Distress", **American Journal of Preventive Medicine**, 2023, ss.1-10.

Winkelmann, Rainer. "Unemployment, Social Capital, and Subjective Well-Being", **J Happiness Stud**, 2009, ss.421-430.

Wolfers, Justin. "Is Business Cycle Volatility Costly? Evidence from Surveys of Subjective Well-being", *International Finance*, Vol.6, No.1, 2003, ss.1-26.

Woodhouse, Andrew. "Social Capital and Economic Development in Regional Australia: A Case Study", **Journal of Rural Studies**, Vol.22, 2006, ss.83-94.

Woolcock, Michael ve Narayan, Deepa. "Social Capital: Implications for Development Theory, Research, and Policy, **The World Bank Research Observer**, Vol.15, No.2, 2000, ss.225-249.

Woolcock, Michael. "Social Capital and Economic Development: Toward a Theoretical Synthesis and Policy Framework" **Theory and Society**, Vol.27, No.2, 1998, ss.151-208.

Woolcock, Michael. "The Place of Social Capital in Understanding Social and Economic Outcomes", <https://www.oecd.org/innovation/research/1824913.pdf>, 2001, ss.1-35.

Wooldridge, Jeffrey M. **Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data**, London: The MIT Press.

World Economic Forum, *Beyond GDP – is It Time to Rethink the Way We Measure Growth?*, <https://www.weforum.org/agenda/2016/04/beyond-gdp-is-it-time-to-rethink-the-way-we-measure-growth/>, (12 Nisan 2024).

World Happiness Report, *About*, <https://worldhappiness.report/about/>, (08 Mayıs 2024).

World Values Survey, <https://www.worldvaluessurvey.org/WVSOnline.jsp>, (20 Nisan 2023).

Yamagishi, Toshio, Midori Yamagishi. “Trust and Commitment in the United States and Japan”, **Motivation and Emotion**, Vol.18, No.2, 1994, ss.129-166.

Yaman, Fırat, Patricia Cubi-Molla, Anke C. Plagnol. “Why Do Immigrants Become Less Happy? Explanations for the Decrease in Life Satisfaction of Immigrants in Germany over Time”, **Migration Studies**, Vol.10, No.4, November 2022, ss.1-49.

Yıldırım, Aynur ve Mehmet Faysal Gökalp. “Institutions and Economic Performance: A Review on the Developing Countries”, **Procedia Economics and Finance**, **İstanbul: Istanbul Conference of Economics and Finance**, 22-23 October 2015, ss.347-359.

Yu, Yanghang, Yuanyuan Zhao, Dongyan Li, Jingqiu Zhang ve Jiewei Li. “The Relationship Between Big Five Personality and Social Well-Being of Chinese Residents: The Mediating Effect of Social Support”, **Frontiers in Psychology**, 2021, ss.1-8.

Zheng, Jiansong, Tulips Yiwen Wang, Tao Zhang. “The Extension of Particularized Trust to Generalized Trust: The Moderating Role of Long-term Versus Short-term Orientation”, **Social Indicators Research**, 2023, ss.269-298.

EKLER

Ek Tablo 1. Etkileşim Terimleriyle Oluşturulan Modele Ait Değişkenlerin Tanımlayıcı İstatistikleri

Değişkenler	Gözlem Sayısı	Ortalama	Standart Hata	Minimum Değer	Maximum Değer
Merdivenin 5. basamağının altında olma X güvenin beşinci seviyenin üstünde olması	21,180	.0312087	.1738854	0	1
Merdivenin 5. basamağının altında olma X gelecekte daha iyi finansal beklenti	22,077	.0049826	.0704128	0	1
Merdivenin beşinci basamağının altında olma X hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. Seviyenin üstünde olması	22,348	.0132003	.1141342	0	1
Güvenin beşinci seviyenin altında olması X gelecekte daha iyi finansal beklenti	19,787	.0288573	.1674097	0	1
Güvenin beşinci seviyenin altında olması X merdivenin 5. Basamağının üstünde olma	21,180	.2488196	.4323393	0	1
Hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. Seviyenin altında olması X güvenin beşinci seviyenin üstünde olması	20,031	.3992312	.4897526	0	1

Hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. Seviyenin altında olması X merdivenin 5. Basamağının üstünde olma	22,348	.5256399	.4993533	0	1
Hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. Seviyenin altında olması X gelecekte daha iyi finansal beklenti	22,077	.0403587	.1968036	0	1
Gelecekte daha kötü finansal beklenti X güvenin beşinci seviyenin üstünde olması	19,787	.1855259	.3887334	0	1
Gelecekte daha kötü finansal beklenti X merdivenin 5. Basamağının üstünde olma	22,077	.2507134	.4334336	0	1
Gelecekte daha kötü finansal beklenti X hanenin finansal durumunun bir yıl öncesine göre 5. Seviyenin üstünde olması	22,077	.0680346	.251811	0	1

Ek Tablo 2. Yaşam Memnuniyeti ve Sosyal Entegrasyon Regresyon Sonuçları (Kontrol Değişkenler)

Bağımlı Değişken	Yaşam Memnuniyeti (1-7)											
	Hollandalılar				Birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler				Birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler			
Değişkenler	Covid-19 Pandemisinde en önce		Covid-19 döneminde		Covid-19 Pandemisinde en önce		Covid-19 döneminde		Covid-19 Pandemisinde en önce		Covid-19 döneminde	
	Katsayılar		Katsayılar		Katsayılar		Katsayılar		Katsayılar		Katsayılar	
	Robust Hata	Std.	Robust Hata	Std.	Robust Hata	Std.	Robust Hata	Std.	Robust Hata	Std.	Robust Hata	Std.
	(7)		(8)		(9)		(10)		(11)		(12)	
Erkek	-.0981882**		-.0770257*		-.3259456***	-			-.0710611		-.0058606	
	.0390262		.0465942		.0707041	.4922247**			.2488232		.3214048	
						* .1200535						
Yaş	-.016243**		-.009989		-.0211885	-.0249157			-.0718042		-.0382157	
	.0080928		.0117261		.0198375	.0387807			.0582618		.0770878	
Yaş ²	.0001709**		.0001435		.0003084	.0002165			.0009123		.0005311	
	.0000804		.0001031		.000189	.0003463			.0006216		.0007057	
Çocuk sayısı	-.0684268**		-.0638089**		-.1325639**	-.0821473			-.0242734		.0323072	
	.0200431		.0273807		.0468971	.066223			.0782569		.0961466	
Evli	.2879759***		.2326741***		.2664443**	.3499087**			-.0087514		.0415012	
	.0460905		.0541481		.082667	.1387598			.2254145		.286175	
Şehirde yaşama (tümüyle şehirde yaşama 1 diğerleri 0)	.0386397		-.1792726**		-.3345661***	-.1180225			-.0923612		.1778312	
	.0519329		.0724847		.1104531	.1584864			.2460907		.283744	
Ücretli çalışan	.1035175**		.156201**		.1924166**	.2109383			.6775799**		.5213281	
	.0489514		.0703021		.0979874	.1859414			.2215646		.3485688	

Emekli	.2165836*** .0528776	.0242954 .070249	.0908381 .0961381	.5933353** .2160792	-.2484139 .5084273	.4862623 .5249515
Hanehalkı geliri (ln)	.2901329*** .0417421	.3177851*** .0542736	.3954931*** .0794333	.391131** .1240884	.4026499** .1755078	.5635455** .2092477
Eğitim (üniversite mezunu 1, diğerleri 0)	.022455 .0589091	-.0356945 .0751896	-.1497162 .101343	-.2441915 .1998319	.4699156** .2332013	.4540074* .2650498

Ek Tablo 3. Yaşam Memnuniyeti ve Göçmenler için Dil Yeterliliği Regresyon Sonuçları
(Kontrol Değişkenler)

Bağımlı Değişken	Yaşam Memnuniyeti (1-7)			
	Birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler		Birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	
Değişkenler	Covid-19 Pandemisinden önce	Covid-19 döneminde	Covid-19 Pandemisinden önce	Covid19 döneminde
	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar
	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata
	(13)	(14)	(15)	(16)
Erkek	-.2488696** .0928073	-.4396147** .1701264	.0724506 .1360017	-.067426 .2127681
Yaş	-.0301628 .0284355	-.0443486 .0445641	-.0919178** .0459994	.026446 .0489437
Yaş ²	.0003564 .0002703	.0003902 .0003951	.0010928** .0005071	-.0001157 .0004507
Çocuk sayısı	-.1477484** .0499104	-.1117258 .0949289	-.0321215 .0485247	.1001855 .0653351

Evli	.1606416	.2484621	.1133189	-.0930136
	.1036937	.1815519	.1326636	.1869087
Şehirde yaşama	-.0678706	-.0556583	.2789294**	.3550194**
(tümüyle şehirde yaşama 1 diğerleri 0)	.1222931	.2241873	.1352845	.1781771
Ücretli çalışan	.3192847**	.1942261	.4361485**	.4145881**
	.1503809	.2518461	.184477	.2027779
Emekli	.2722613	.497909*	-.7300792	.9784742**
	.1678434	.2685211	.512643	.2989866
Hanehalkı geliri (ln)	.5249383***	.5252507**	.3897772**	.51493**
	.0957386	.1674408	.1292961	.1390786
Eğitim (üniversite mezunu 1, diğerleri 0)	-.373411**	-.1935934	.043634	.1491845
	.1207887	.2635685		.4951044**
				.2117564

Ek Tablo 4. Yaşam Memnuniyeti ve Değişim Modeli Regresyon Sonuçları (Kontrol Değişkenler)

Bağımlı Değişken	Yaşam Memnuniyeti (1-7)		
	Hollandalılar	Birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	Birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler
Değişkenler	2020-2022	2020-2022	2020-2022
	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar
	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata
	(17)	(18)	(19)
Erkek	-.0700714*	-.5433707***	.0507779
	.0395973	.1501421	.2683279
Yaş	-.0119076	-.0596185	.0536081
	.0101175	.0395422	.0705399

Yaş ²	.0001374	.0004963	-.0003725
	.000088	.0003686	.0006573
Çocuk sayısı	-.0568356**	-.0687686	.1472842
	.0251426	.0958451	.0969384
Evli	.2384832***	.1610302	-.1764059
	.046382	.1789191	.2545345
Şehirde yaşama (tümüyle şehirde yaşama 1 diğerleri 0)	-.1454648**	-.0982931	.3153879
	.0600427	.1877613	.2301595
Ücretli çalışan	.2011989**	.208252	.346545
	.0606221	.226552	.2823206
Emekli	.0733763	.4927077*	.8494266**
	.0604177	.2663114	.382053
Hanehalkı geliri (ln)	.3557546***	.5182157**	.5166219**
	.0470632	.1586033	.1662288
Eğitim (üniversite mezunu 1, diğerleri 0)	-.0464807	-.3092995	.5380268*
	.0624064	.2589004	.2832619

Ek Tablo 5. Yaşam Memnuniyeti Modelinin Regresyon Sonuçları (Kontrol Değişkenler)

Bağımlı Değişken	Yaşam Memnuniyeti (1-7)		
	Hollandalılar	Birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	Birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler
Değişkenler	2011-2022	2011-2022	2011-202
	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar
	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata
	(20)	(21)	(22)
Erkek	-.1579084***	-.3383031***	.0029215
	.0365565	.0855948	.2240656
Yaş	-.0103716	.0071876	.0015224
	.0073786	.0263213	.060604
Yaş ²	.0000906	-.0000344	-.0000617
	.0000682	.0002422	.0005823
Çocuk sayısı	-.0588432**	-.1056455**	.0118784
	.0188517	.0503329	.0753994
Evli	.293637***	.3938399***	-.0576496
	.0425075	.0994624	.1970114
Şehirde yaşama (tümüyle şehirde yaşama 1 diğerleri 0)	-.0539057	-.0774288	.0765541
	.0508267	.1105723	.2334873
Ücretli çalışan	.0703526	.1098063	.2657082
	.0481349	.1280974	.2162704

Emekli	.1341152**	.3612165**	.5457805
	.0480062	.1521604	.4216538
Hanehalkı geliri (ln)	.2304016***	.3961484***	.5399069**
	.0382155	.0872089	.1669982
Eğitim (üniversite mezunu 1, diğerleri 0)	-.0790365	-.1102744	.5891607**
	.056305	.1265948	.263485

Ek Tablo 6. Genel Güven ve Sosyal Entegrasyon Regresyon Sonuçları (Kontrol Değişkenler)

Bağımlı Değişken	Genel Güven (0-10)					
	Hollandalılar		Birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler		Birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	
Değişkenler	Covid-19 Pandemisind en önce	Covid-19 döneminde	Covid-19 Pandemisind en önce	Covid-19 döneminde	Covid-19 Pandemisinde n önce	Covid-19 döneminde
	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar
	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata
	(29)	(30)	(31)	(32)	(33)	(34)
Erkek	.0518515 .0831124	.0144745 .1006815	-.157329 .1457685	-.4876426 .3900587	.1842551 .2089055	.1065869 .4542362
Yaş	-.0027195 .0167742	-.039917* .0232286	-.0715442** .0356542	-.0990005 .0963858	-.0793524 .0593446	-.0521934 .1247913
Yaş ²	.0001722 .0001577	.0004618** .0001962	.0009353** .0003478	.0009107 .0008228	.0010696* .0006418	.0008988 .0011937
Çocuk sayısı	-.0022483 .0424571	-.1222689** .0620596	-.0427537 .089538	-.0892202 .2264243	-.1871001** .0833834	.0474594 .2065211

Evli	-.1619595 .0991838	-.1905923 .1190992	.1031185 .1615223	-.1661748 .4139979	.329861 .215889	.823977* .4553702
Şehirde yaşama (tümüyle şehirde yaşama 1 diğerleri 0)	-.0895499 .1204511	-.4149201** .1519992	-.3061945* .1763308	-.7539166 .4638123	- .8418535*** .2165707	-.3430014 .4380463
Ücretli çalışan	-.0371713 .0979634	.0186224 .1497535	.2992118* .1813978	-.427406 .4636152	.9262755*** .2391473	.9303562* .5092304
Emekli	-.0429983 .1079958	.0157709 .1380388	.1629718 .214562	.4114875 .5391312	.3105897 .4761636	.5438459 .9337004
Hanehalkı geliri (ln)	.469748*** .0864922	.5031695*** .1161025	.4089641** .1536803	.7611508 .4818504	-.3610388* .1936752	-.5973511 .4184619
Eğitim (üniversite mezunu 1, diğerleri 0)	.239331* .1246769	.2332057 .1432887	.375276** .180135	.255665 .4560283	.9632181** .2835689	.2803934 .5400417

Ek Tablo 7. Genel Güven ve Göçmenler için Dil Yeterliliği Modelinin Regresyon Sonuçları
(Kontrol Değişkenler)

Bağımlı Değişken	Genel Güven (0-10)			
	Birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler		Birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler	
Değişkenler	Covid-19 Pandemisinden önce	Covid-19 döneminde	Covid-19 Pandemisinden önce	Covid-19 döneminde
	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar
	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata
	(35)	(36)	(37)	(38)

Erkek	-.3526537*	-.5318707**	.2535986	.4177972
	.1867382	.2502339	.2679699	.4055291
Yaş	-.1157177**	-.1109733*	-.1682741**	-.0703521
	.0543222	.0610041	.0761952	.1179102
Yaş ²	.001471**	.0010699**	.0019099**	.0008379
	.0005188	.0005199	.0008354	.0011679
Çocuk sayısı	.248431**	-.0972907	-.0043065	-.1224409
	.1015635	.1677852	.0864867	.1741345
Evli	-.0467108	-.0925629	.3033685	.6769683
	.2193234	.2538303	.2440444	.442146
Şehirde yaşama (tümüyle şehirde yaşama 1 diğerleri 0)	.3035732	-.3360515	-.434935*	.4478882
	.2069745	.3387809	.2546205	.3825145
Ücretli çalışan	.5568506**	-.121117	1.249289***	.3715776
	.2694851	.3740198	.3517882	.433979
Emekli	-.3998506	.2086438	.2318403	.9197908
	.3860567	.3544289	.8170915	.8114011
Hanehalkı geliri (ln)	.5012101**	.8826118**	-.1917177	-.0454325
	.1941459	.2993189	.2261601	.3363916
Eğitim (üniversite mezunu 1, diğerleri 0)	-.0480337	.3441905	.9599341**	.7045628
	.2535063	.3232826	.2954046	.5663503

Ek Tablo 8. 2020-2022 Yıllarında Genel Güven ve Değişim Modeli Regresyon Sonuçları
(Kontrol Değişkenler)

Bağımlı Değişken	Genel Güven (0-10)								
	Hollandalılar			Birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler			Birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler		
Değişkenler	2020-2022			2020-2022			2020-2022		
	Katsayılar			Katsayılar			Katsayılar		
	Robust (39)	Std.	Hata	Robust (40)	Std.	Hata	Robust (41)	Std.	Hata
Erkek	.0281223			-.6893928**			.0819233		
	.0818959			.3101929			.4945333		
Yaş	-.0439652**			-.1439332*			-.0385899		
	.0191418			.0754344			.1581176		
Yaş ²	.0004366**			.0012904*			.0004998		
	.0001609			.0006388			.0015618		
Çocuk sayısı	-.1184546**			-.0240972			-.0334842		
	.0511171			.2073119			.2287738		
Evli	-.1958581**			-.3416816			.5533215		
	.096465			.3162611			.5435393		
Şehirde yaşama (tümüyle şehirde yaşama 1 diğerleri 0)	-.2195682*			-.6379665*			.2020009		
	.1225407			.3829114			.4923022		
Ücretli çalışan	.2125051*			-.2045313			.5448069		
	.1274087			.4321239			.5475343		

Emekli	.2637213**	.7136368*	.5799344
	.1202632	.412564	.9784628
Hanehalkı geliri (ln)	.5602429***	.7493132**	-.2604395
	.0962863	.3610066	.4352271
Eğitim (üniversite mezunu 1, diğerleri 0)	.189175	.2396602	.442897
	.1191757	.3906245	.7420131

Ek Tablo 9. Genel Güven Modelinin Regresyon Sonuçları (Kontrol Değişkenler)

Bağımlı Değişken	Genel Güven (0-10)		
	Hollandalılar	Birinci ve ikinci kuşak Batılı göçmenler	Birinci ve ikinci kuşak Batılı olmayan göçmenler
Değişkenler	2011-2022	2011-2022	2011-2022
	Katsayılar	Katsayılar	Katsayılar
	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata	Robust Std. Hata
	(42)	(43)	(44)
Erkek	-.0628664	-.2647202	.6491865**
	.0774897	.1865685	.3184135
Yaş	.0017698	-.0708338	-.1019349
	.0144797	.0466439	.0844265
Yaş ²	.0000495	.0007325*	.0012193
	.0001322	.0004007	.000848

Çocuk sayısı	-.0083584	.2124973*	-.169777
	.0401176	.1102663	.1291877
Evli	-.1774697**	.0756023	.9319259**
	.0864796	.1976715	.3178604
Şehirde yaşama (tümüyle şehirde yaşama 1 diğerleri 0)	-.1429942	-.4197723*	-.1979082
	.1051316	.2289828	.3257045
Ücretli çalışan	-.0607595	-.2133742	.3840178
	.0917485	.2592989	.3528698
Emekli	.0178785	-.166341	-.2676753
	.0936191	.271346	.6443568
Hanehalkı geliri (ln)	.2468267**	.0130381	-.5779173*
	.0798766	.2193749	.301614
Eğitim (üniversite mezunu 1, diğerleri 0)	-.0073255	-.0124282	-.7307653*
	.1113036	.2321984	.4022964

Ek Tablo 10. Covid-19'un Etkinliklere Katılımdaki Değişimin Yaşam Memnuniyeti ve Genel Güven Üzerindeki Etkisi (Farkların Farkı Yöntemi-Tüm Panel)

Bağımlı Değişken	Değişken (Etkileşim terimi)	Katsayı (Robust St. Hata)	P> t	Açıklama
Yaşam Memnuniyeti (1- 7)	(part_year)	-.0105307 (.0261558)	0.687	(2011-2019 ve 2020- 2022-Tüm Panel) Covid-19'un etkinliklere katılımdaki değişimin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamalı bulunamamıştır.
Genel Güven (0-10)	(part_year)	.0040958 (.0432927)	0.925	(2011-2019 ve 2020- 2022-Tüm Panel) Covid-19'un etkinliklere katılımdaki değişimin genel güven üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamalı bulunamamıştır.

Ek Tablo 11. Covid-19'un Etkinliklere Katılımdaki Değişimin Yaşam Memnuniyeti ve Genel Güven Üzerindeki Etkisi (Farkların Farkı Yöntemi-Yatay Kesit)

Bağımlı Değişken	Değişken (Etkileşim terimi)	Katsayı (Robust St. Hata)	P> t	Açıklama
Yaşam Memnuniyeti (1-7)	(part_year)	.0713442 (.0760201)	0.348	(2019-2020-Yatay Kesit) Covid-19'un etkinliklere katılımdaki değişimin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır.
Genel Güven (0-10)	(part_year)	-.0640256 (.1167986)	0.584	(2019-2020-Yatay Kesit) Covid-19'un etkinliklere katılımdaki değişimin genel güven üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır.
Yaşam Memnuniyeti (1-7)	(part_year)	-.0886298 (.0770352)	0.250	(2019-2021-Yatay Kesit) Covid-19'un etkinliklere katılımdaki değişimin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır.

Genel Güven (0-10)	(part_year)	.0480751 (.1241107)	0.699	(2019-2021-Yatay Kesit) Covid-19'un etkinliklere katılımdaki değişimin genel güven üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamalı bulunamamıştır.
Yaşam Memnuniyeti (1- 7)	(part_year)	-.0661173 (.0862407)	0.443	(2019-2022-Yatay Kesit) Covid-19'un etkinliklere katılımdaki değişimin yaşam memnuniyeti üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamalı bulunamamıştır.
Genel Güven (0-10)	(part_year)	-.0508468 (.1342381)	0.705	(2019-2022-Yatay Kesit) Covid-19'un etkinliklere katılımdaki değişimin genel güven üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamalı bulunamamıştır.